

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय

पिंपरी, पुणे – ४११ ०१७.

नॅक चतुर्थ मूल्यांकन 'A++' ग्रेड (CGPA 3.61)

शाल्मली

२०२४-२५

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचा १३७ वा जयंती सोहळा

मा. प्राचार्य डॉ. एस. एन. पठाण
(माजी कुलगुरू, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर) यांचे व्याख्यान

मा. संजोगजी वाघेरे–पाटील
(सदस्य, जनरल बॉडी, रयत शिक्षण संस्था, सातारा व चेअरमन, महाविद्यालय विकास समिती) यांचे अध्यक्षीय मनोगत

मा. प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे यांचे प्रास्ताविक

रथयात्रेत सहभागी
मा.उषाताई वाघेरे–पाटील (माजी नगरसेविका, पिं.चिं.म.न.पा.), प्राध्यापक व प्रशासकीय सहकारी

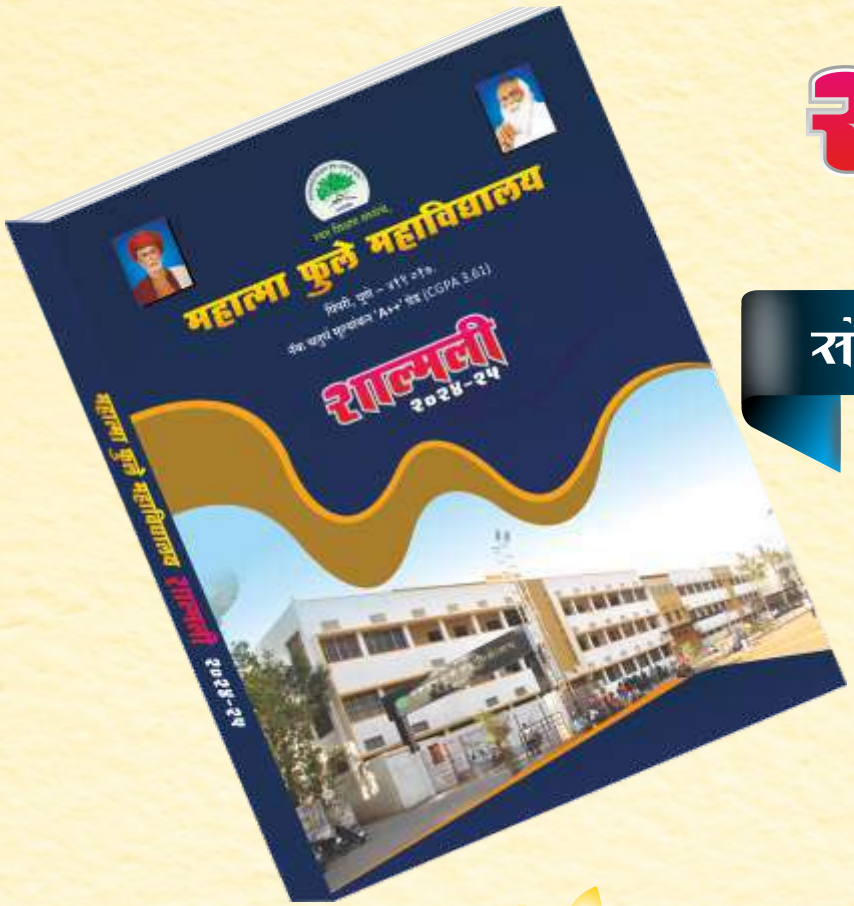

रथयात्रेत सहभागी प्रतिनिधी विद्यार्थी

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय

पिंपरी, पुणे – ४११ ०१७.

शाल्मली

२०२४-२५

संपादक मंडळ

अध्यक्ष

प्र.प्राचार्य

प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले

मुख्य संपादक

डॉ. वैशाली खेडकर

विभागीय संपादक

प्रो.(डॉ.) कामायनी सुर्वे (हिंदी)

डॉ. निलकंठ डहाळे (इंग्रजी)

प्रा. संग्राम गोसावी (मराठी)

अहवाल विभाग

प्रा. स्वप्ना हजारे

छायाचित्र विभाग

डॉ. तृप्ती अंब्रे

दीपस्तंभ

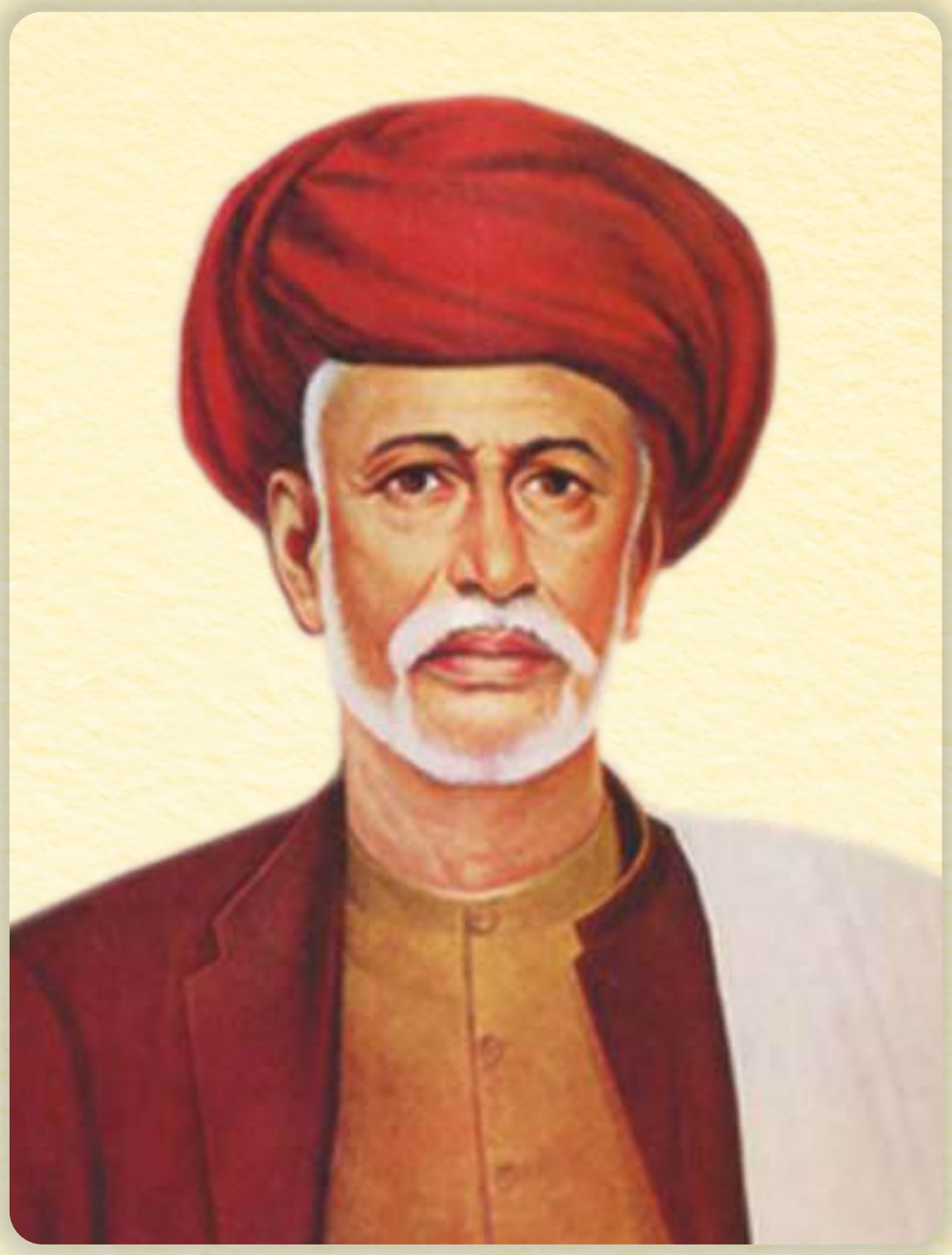
पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील

संस्थापक, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

रयत माऊली

सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील

महात्मा जोतीराव गोविंदराव फुले

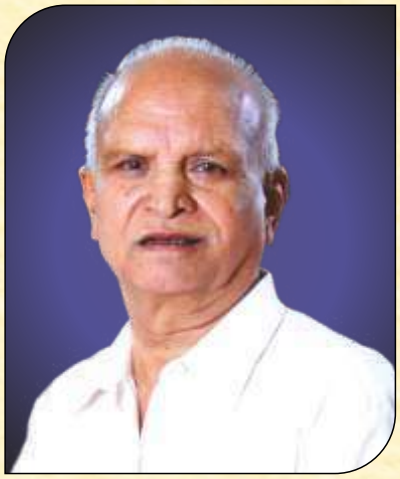
मा.खासदार शरदराव गोविंदराव पवार

अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

आमचे मार्गदर्शक

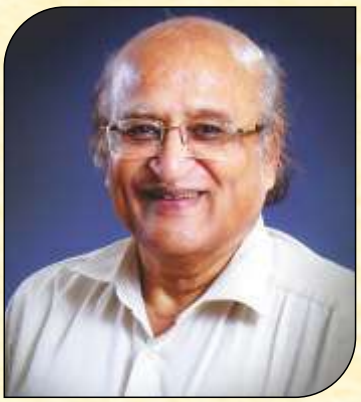
मा. चंद्रकांत दळवी IAS (Retd.)
चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. ॲड. भगीरथ शिंदे
व्हा. चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. ॲड. राम जनार्दन कांडगे
उपाध्यक्ष

मा. डॉ. अनिल पाटील
संघटक

मा. विकास देशमुख IAS (Retd.)
सचिव

मा. प्रिं. डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे
सहसचिव (उच्च शिक्षण)

मा. प्रिं. डॉ. राजेंद्र मोरे
सहसचिव (ऑडिट)

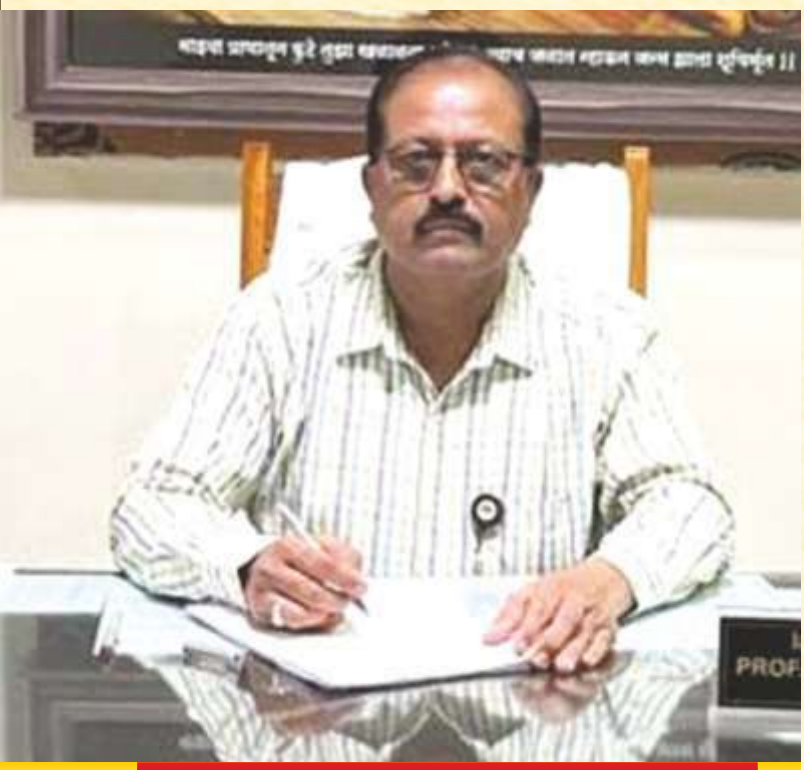

मा. बंडू नारायण पवार
सहसचिव (माध्यमिक विभाग)

आमचे दिशादर्शक कुशल नेतृत्व

मा. श्री. संजोग वाघेरे-पाटील
(चेअरमन, महाविद्यालय विकास समिती)

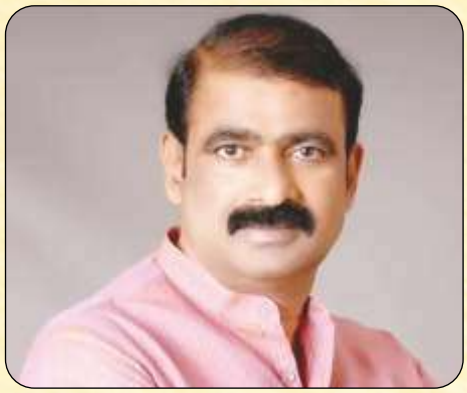

मा. प्र. प्राचार्य प्रो. डॉ. माधव सरोदे
(कार्यकाळ – दि. ०८/१०/२०२४ पर्यंत)

मा. प्र. प्राचार्य प्रो. डॉ. पांडुरंग भोसले
(कार्यकाळ –दि. ०९/१०/२०२४ पासून)

महाविद्यालय विकास समिती

मा.श्री. संजोग वाघेरे-पाटील
चेअरमन, महाविद्यालय विकास समिती

मा. विकास देशमुख (IAS Retd.)
सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

प्रो.डॉ. दत्तात्रय हिंगणे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

डॉ. शुभदा लोंढे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा. प्रसाद बाठे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

डॉ. मारुती केकाणे
प्राध्यापक प्रतिनिधी

मा. शांताराम गराडे
स्थानिक प्रतिनिधी

मा. प्राचार्य डॉ. हंसराज थोरात
स्थानिक प्रतिनिधी

मा. विशाल मासुळकर
स्थानिक प्रतिनिधी

मा. हनुमंत वाघेरे
स्थानिक प्रतिनिधी

डॉ. निलकंठ डहाळे
समन्वयक, आय.क्यू.ए.सी.

सौ. रत्नप्रभा नाईक
शिक्षकेतर सेवक प्रतिनिधी

कु. ईश्वर शिंदे
विद्यार्थी प्रतिनिधी

प्राचार्य (प्रो.)डॉ. पांडुरंग भोसले
सचिव, महात्मा फुले महाविद्यालय

गुणवंत प्राध्यापक

प्राचार्य प्रोफेसर डॉ. पांडुरंग भोसले
यांना लोकशिक्षक बाबा भारती शिक्षक प्रतिभा पुरस्कार प्राप्त, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, राजगुरुनगर यांचा कर्मवीर भाऊराव पाटील जीवन गौरव पुरस्कार प्राप्त, युगपुरुष: महात्मा बसवेश्वर या पुस्तकाचे संपादन

प्रोफेसर डॉ. संगीता अहिवळे
यांची Society for Bacteriophage Research and Therapy या संस्थेत Joint- Secretary म्हणून निवड

प्रोफेसर डॉ. कामायनी सुर्वे
यांची डेक्कन एजुकेशन सोसा. विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली येथे हिंदी अभ्यास मंडळावर सदस्यपदी निवड तसेच मिठीबाई महाविद्यालय, मुंबई येथील हिंदी अभ्यास मंडळावर सदस्यपदी निवड
राष्ट्रीय बंधुता प्रतिष्ठानचा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ग्रंथमित्र पुरस्कार प्राप्त

डॉ. दत्तात्रय हिंगणे
यांची प्रोफेसरपदी बढती

डॉ. मारुती केकाणे
यांना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे यांना संशोधन प्रकल्पासाठी ASPIRE Research Mentorship Grant रुपये १,५०,००० मंजूर व १० पेक्षा अधिक सहलेखक पुस्तकांचे प्रकाशन

डॉ. वैशाली खेडकर
कर्मवीर भाऊराव पाटील महाविद्यालय, पंढरपूर येथे हिंदी अभ्यास मंडळ सदस्यपदी निवड
'स्त्री आत्मकथा के बहाने' पुस्तक प्रकाशित
प्रथम वर्ष हिंदी अभ्यासक्रमाच्या तीन पुस्तकांचे संपादन

डॉ. पांडुरंग लोहोटे
(शारीरिक शिक्षक संचालक)
यु.जी.सी. केअर लिस्टेड जर्नल-मध्ये शोध निबंध प्रसिद्ध

डॉ. संदीप नन्नावरे
यांना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे यांचा पुणे शहरातील जिल्हास्तरीय राष्ट्रीय सेवा योजनेचा उत्कृष्ट कार्यक्रम अधिकारी पुरस्काराने सन्मानित

डॉ. प्रतिमा कदम
Introductory Microeconomics व Introductory Macro Economics ही दोन संदर्भ पुस्तके प्रकाशित तसेच एक IEEE Scopus जर्नलमध्ये शोधनिबंध प्रसिद्ध

डॉ. विजया पोकळे
यांचे 'शाश्वत विकास उद्दिष्टे' व 'Sustainable Development Goal' ही पुस्तके प्रकाशित

डॉ. सोनल बावकर
यांचे 'IncomeTax' व Financial Accounting II पुस्तक प्रकाशित

प्रा. शीतल भागवत जाधव
यांना विविध राष्ट्रीय, राज्य आणि स्थानिक पातळीवर आदर्श शिक्षक पुरस्कार प्राप्त
तसेच मानसशास्त्र विषयामध्ये पीएच.डी. संपादन

प्रा. विशाल निकम
यांना साप्ताहिक उपदेशक या संस्थेचा शिक्षक गौरव पुरस्कार

प्रा. अनिरुद्ध देशमुख
अर्थशास्त्र विषयाची सेट परीक्षा उत्तीर्ण
एलएलबी डिग्री पूर्ण करुन महाराष्ट्र व गोवा बार कौन्सिलमध्ये सनद प्राप्त

प्रथम क्रमांकाचे मानकरी

कु. प्राजक्ता सुतार
F.Y.B.Sc.

कु. मगर प्रणाली
S.Y.B.Sc.

कु. राजेश्वरी दसारी
T.Y.B.Sc. (Chem.)

कु. निलेश संकेश्वरे
T.Y.B.Sc. (Micro)

कु. दत्तात्रय माने
M.Sc.-II (Micro)

कु. भावना ढवळे
F.Y.B.A.

कु. संध्या शिंदे
S.Y.B.A.

कु. गायत्री मांडेकर
T.Y.B.A.

कु. रूपा काटे
M.A. I (Marathi)

प्रतिभा राऊत
M.A. I (Hindi)

कु. श्वेता केंगळे
M.A. I (Economics)

कु. जोशी कोमल
M.A. I (Geography)

कु. प्रसन्नता सूर्यवंशी
M.A. I (History)

कु. सुजाता सुर्यकर
M.A. II (Marathi)

कु. शितल भुजबळ
M.A. II (Economics)

कु. प्राची शेलार
M.A. II (Hindi)

कु. संजय गायकवाड
M.A. II (History)

प्रथम क्रमांकाचे मानकरी

कु. इक्रम शेख
M.A. II (Geography)

कु. आदिती अंनगुले
F.Y.B.Com.

कु. गायत्री भोसले
S.Y.B.Com.

कु. दीक्षा मांडके
T.Y.B.Com.

कु. काजल पाटील
M.Com.-I

कु. श्रुती कुंभार
M.Com.-II

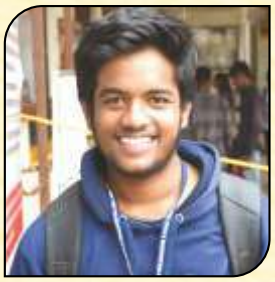
कु. लाड पल्लवी
F.Y.BBA (CA)

कु. कविता मेहरा
S.Y.BBA (CA)

कु. रोशनी वाघमारे
T.Y.BBA (CA)

कु.समर्थ सोनावणे
F.Y.B.Voc.

कु. प्राजक्ता मालुंजकर
T.Y.B.Voc.

कु. संजना कोरे
11th Science

कु. नेहा राव
11th Commerce

कु. ऋतुजा रामपुरे
11th Arts

कु. मनिष गोस्वामी
12th Arts

कु. गौरी डुंबरे
12th Science

कु. श्रेया वाकडे
12th Commerce

वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त आयोजित विशेष व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना प्रमुख अतिथी प्राचार्य डॉ.राजेंद्र थोरात

मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडानिमित्त आयोजित विशेष व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना मा. अरुण कांबळे (संपादक, दैनिक पवना समाचार)

मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडानिमित्त आयोजित विशेष व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना प्रमुख अतिथी मा. गोविंद वाकडे (ब्युरो चीफ, आय.बी.एन.लोकमत)

राजभाषा मराठी गौरव दिन कार्यक्रमानिमित्त आयोजित विशेष व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना प्रसिद्ध साहित्यिक मा.डॉ. श्रीपाल सबनीस

राजभाषा मराठी गौरव दिन कार्यक्रमानिमित्त विशेष व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना र.शि.सं.चे सहसचिव (उच्चशिक्षण) मा. प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे

प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे आणि प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले संपादित युगपुरुष महात्मा बसवेश्वर या पुस्तकाचे प्रकाशन करताना मा.डॉ. श्रीपाल सबनीस आणि अन्य मान्यवर

मराठी राजभाषा गौरव दिनानिमित्त आयोजित भित्तीपत्रकाचे अनावरण करताना प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे, डॉ. श्रीपाल सबनीस आणि प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

मराठी विभागातील एम.ए. भाग १ चे विद्यार्थी प्रसिद्ध आदिवासी साहित्यिक प्रा.डॉ. तुकाराम रोंगटे (प्रमुख,मराठी विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ) यांची मुलाखत घेताना

'हिंदी पख़वाडा' के उपलक्ष्य में आयोजित
हिंदी काव्यवाचन प्रतियोगिता (सितंबर 2, 3, 2024)

'हिंदी पख़वाडा' के उपलक्ष्य में प्रकाशित
'सृजन यात्रा' भित्तिपत्रिका (सितंबर 14, 2024)

'हिंदी दिवस समारोह' के उपलक्ष्य में आयोजित मा.डॉ. ओंकारनाथ शुक्ल
(अवकाशप्राप्त वरिष्ठ हिंदी अधिकारी, भारतीय उष्णदेशीय मौसम
विज्ञान संस्थान, पुणे) द्वारा करियर मार्गदर्शन (सितंबर 14, 2024)

'हिंदी दिवस समारोह' के उपलक्ष्य में आयोजित मा. इम्रानभाई शेख
(पूर्व छात्र, हिंदी विभाग) का मंतव्य (सितंबर 14, 2024)

'विश्व हिंदी दिवस' के उपलक्ष्य में आयोजित –मा.डॉ. स्वाति चड्ढा
(वरिष्ठ हिंदी अधिकारी, सी.एस.आई.आर.–राष्ट्रीय रासायनिक
प्रयोगशाला (NCL), पुणे) (जनवरी 10, 2025)

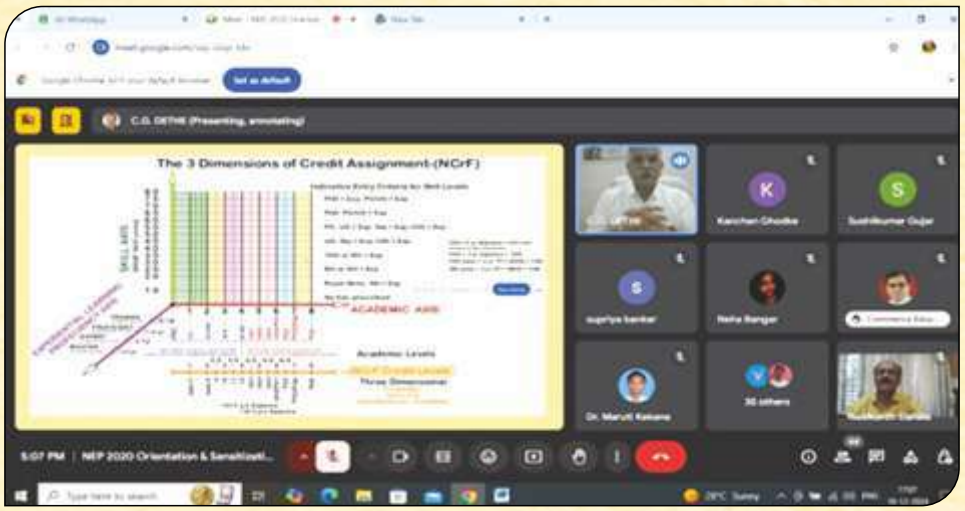
हिंदी विभाग द्वारा विश्व मराठी संमेलन की क्षेत्र भेंट (फरवरी 02, 2025)

हिंदी विभाग की छात्रा मुस्कान इब्राहिम गोलंदाज की किताब
'अल्फाज– ए– रूह' का विमोचन – मा.ॲड. भगीरथ शिंदे (व्हा.चेअरमन,
रयत शिक्षण संस्था, सातारा के करकमलों (फरवरी 14, 2025)

हिंदी विभाग द्वारा महाराष्ट्र राष्ट्रभाषा सभा, पुणे
की क्षेत्र भेंट (मार्च 05, 2025)

महाविद्यालयात आयोजित यु.जी.सी.एफ.डी.पी. कोर्समधील क्षणचित्र
(आभासी मंच – दि. २ डिसेंबर २०२४ ते १३ डिसेंबर २०२४)

Dialogue with the Author या कार्यशाळेमध्ये
मा. तेन्झीन त्सुन्डू, तिबेटन कवी (दि. २५ मार्च २०२५)

पिंपरी–चिंचवड लघुउद्योग संघटनेच्या पदाधिकाऱ्यांची महाविद्यालयास सदिच्छा भेट (दि. १९ एप्रिल २०२५)

शिवजयंती प्रतिमापूजन – प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

शिवजयंती व्याख्यान वक्ते
मा. हेरंब पायगुडे

संविधान गौरव दिन व्याख्यान वक्ते
मा.ॲड. सतीश गोरडे

संविधान गौरव दिन व्याख्यान अध्यक्ष
प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

संविधान दिन कार्यक्रम – प्रास्ताविक
प्रा. भाऊसाहेब सांगळे

Geography Day celebrated by the Geography Department

Department of Geography organized Guest Lecture of Alumni Mrs. Kranti Nivruti Jadhav on the occasion of International Ozone Day

Department of Geography organized Guest Lecture of Alumni Mrs. Najnin Khudabaksh Maner on the occasion of Renewable Energy

Student's of Geography celebrated the Teacher's Day

Student's Group photo of MA Part 1 and 2 of Geography Dept., field visit to Kusawali village

One Day Workshop on 'How to Write a Research Project'

डॉ. श्रीकांत फुलसुंदर (Resource Person) मार्गदर्शन करताना

डॉ. प्रगती गोरे (Resource Person) मार्गदर्शन करताना

प्राचार्य प्रो. (डॉ.) पांडुरंग भोसले अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना

डॉ. प्रतिमा कदम प्रमुख पाहुण्यांची ओळख करून देताना

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० : एक दिवसीय उद्बोधन कार्यशाळा (School Connect)

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे NEP-2020 Video Clip प्रसारित

प्रो. (डॉ.) प्रमोद आंबेकर (Resource Person) मार्गदर्शन करताना

प्राचार्य प्रो. (डॉ.) माधव सरोदे अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना

जागतिक मानसिक आरोग्य दिनानिमित्त मानसशास्त्र विभागाचे विभाग प्रमुख प्रा. बाबासाहेब पवळ यांचे एफ.वाय., एस.वाय., टी.वाय.बी.ए. या वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शनपर व्याख्यान

शॉट टर्म कोर्स अंतर्गत प्रदर्शनामध्ये एस.वाय./ टी.वाय.बी.ए. (मानसशास्त्र) या वर्गाचे सहभागी विद्यार्थी

मानसशास्त्रीय समुपदेशन समिती अंतर्गत प्रा.डॉ. शीतल भागवत जाधव विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक समुपदेशन करताना

प्रा.डॉ. शीतल भागवत जाधव यांना मराठी साहित्य मंडळ आयोजित, ७ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन यात मा. आमदार सुनील शेळके आणि माजी आमदार रयत शिक्षण संस्थेचे उपाध्यक्ष ॲड. राम कांडगे यांच्या हस्ते सावित्रीबाई फुले विद्याभूषण पुरस्कार प्राप्त

प्रा.डॉ. शीतल भागवत जाधव यांना कलासाधना या सामाजिक संस्थेद्वारे नवी मुंबई येथे आयोजित कार्यक्रम २०२४ मार्फत गुरुद्रोणाचार्य बेस्ट टीचर अवॉर्ड हा पुरस्कार

मानसशास्त्र या विभागा अंतर्गत एफ.वाय.बी.ए. या वर्गातील विद्यार्थ्यांची मुक्तांगण ह्या व्यसनमुक्ती केंद्रास भेट : विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना मुक्तांगण या व्यसनमुक्ती केंद्राचे समुपदेशक मंगेश कारेकर

One Day Workshop Organized in College, Ketan Sathe & Chaitanya Chunnadi from IBM institute of management in association with Pratham Foundation have delivered guest lecture on 04/09/2024

Faculty In charge & Head of the Commerce Dept. Dr. Maruti Kekane Inspiring the Student on 09/10/2024

Prin. Prof. Dr. Madhav Sarode Addressing the Student on 09/10/2024

Head of the commerce department Dr. Maruti Kekane delivering a compelling speech on inauguration

Prin. Dr. Suhas Nimbalkar Sharing Valuable Insights during inauguration

Dr. Pravin Borase Extending heart felt gratitude after the inauguration

Prin. Prof. Dr. Pandurang Bhosale Addressing the Student in inauguration

Head of the Dept. Dr. Maruti Kekane, addressing Parents with insightful remark during the Parent meet on 09/01/2025

On 13/02/2025 Assistant Commissioner of Police Jagdish Satav, Film & Serial actor Sandeep Sakore, and Filmmaker Satish Phuge were inaugurated Trade Fair Program

Department of Commerce P.G. Students Field Visit to Mapro Industry on 17/02/2025

Avishkar Research Project Competition (College Level) 2024 held on 30th Sept. 2024

AIDS Awareness held 4th Dec. 2025

Alumni to College Campus: Alumnae Visit College held on 16th Dec. 2024

Bacteriophage Technology Training held on 6th & 7th Jan. 2025

Microfest - 2025 held on 5th Feb. 2025

Study Visit on PCMC Sewage Treatment Plant in Akurdi held on 02nd April 2025

CBRTI Visit , Pune 10th Jan. 2025

First Prize winner Rangoli - Wildlife week 2024-25

Guest lecture on Snake bite - Facts and Myths

National Bird Day Celebration 2025

Trophy winners - Wildlife week

बोटॅनिकल गार्डन उद्घाटन

बोटॅनिकल गार्डनमध्ये विद्यार्थी सहभाग

मेडिसीनल प्लांट गार्डनमध्ये वनस्पतीशास्त्र विभागाचे शिक्षक आणि विद्यार्थी

मेडिसीनल प्लांट गार्डनमध्ये वनस्पती लागवड करताना विद्यार्थी

विज्ञान केंद्र बारामती येथे अभ्यास सहल

Sugarcane AI Lab , KVK बारामती येथे अभ्यास भेट

मिलेट प्रोसेसिंग सेंटर बारामती येथे अभ्यास भेट

शॉर्ट टर्म एक्झिबिशनमध्ये हर्बल कॉस्मेटिक्स कोर्सचे प्रथम पारितोषिक प्राप्त वनस्पतीशास्त्र विभागाचे सहभागी विद्यार्थी

F.Y.B.Sc. वनस्पतीशास्त्र विभागाच्या विद्यार्थ्यांची HortiProIndia Horticulture एक्झिबिशन शिवाजीनगर येथे अभ्यास सहल

Participation of students in science day model exhibition 28th Feb 2025.

Participation of T.Y.B.Sc. students in Avishkar Competition with innovative ideas.
(Automatic radar system by using arduino)

Extension activities poster competition
(First prize at inter college level poster competition)

Inter departmental quiz competition

Participation of S.Y.B.Sc. students in short term exhibition with practical knowledge

Celebration of Raman day (Students giving seminar on various scientists by students)

Educational Visit to Nehru science center (Mumbai) For innovative study of astrophysics

प्राचार्यांचे मनोगत

सस्नेह नमस्कार....

सन २०२४-२५ शैक्षणिक वर्षातील महाविद्यालयाचा वार्षिकांक 'शाल्मली' आज आपल्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. खरे म्हंटले तर महाविद्यालयाचा वार्षिकांक हा महाविद्यालायचा आरसा असतो. वर्षभरात महाविद्यालयाची विविध पातळ्यांवर झालेली घोडदौड आपल्याला वार्षिकांकात पहावयास मिळत असते.

या शैक्षणिक वर्षातच महाविद्यालायाची प्रभारी प्राचार्यपदाची धुरा माझ्याकडे सोपवून संस्थेने माझ्याप्रती जो विश्वास दाखविला आहे त्यासाठी सर्वप्रथम मी रयत शिक्षण संस्थेचे, चेअरमन मा.चंद्रकांत दळवीसाहेब (IAS Retd.), व्हाइस चेअरमन मा.ॲड.भगीरथ शिंदेसाहेब, संघटक मा.डॉ. अनिल पाटीलसाहेब, सचिव मा.विकास देशमुखसाहेब (IAS Retd.), सहसचिव (उच्च शिक्षण) प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळेसाहेब, ऑडिटर प्राचार्य डॉ.राजेंद्र मोरेसाहेब आणि संस्थेचे सर्व पदाधिकारी यांना मनस्वी धन्यवाद.

सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयाचे विविध विभाग आणि समित्यांच्या वतीने विद्यार्थ्यांसाठी अनेक प्रकारचे अभ्यासपूरक आणि अभ्यासेतर कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या विकासासाठी ज्याप्रमाणे अनेक प्रकारचे कार्यक्रम घेतले जातात त्याचप्रमाणे महाविद्यालयातील प्राध्यापकांच्या गुणवत्ता विकासासाठीदेखील अनेक प्रकारचे कार्यक्रम, सेमिनार, वर्कशॉप, कार्यशाळांचे आयोजन करण्यात आले. नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण अर्थात NEP २०२० च्या नवीन बदलत्या शैक्षणिक धोरणानुसार अभ्यासक्रमात झालेले बदल आणि त्यानुसार विषयांचे, शाखांचा समन्वय साधणे खरे तर एक कसोटीच म्हणावी लागेल. परंतु चालू शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीलाच नवीन अभ्यासक्रमानुसार आणि शाखानुसार सर्व विषय आणि वर्गांचे व्यवस्थित अभ्यासपूर्ण नियोजन करत महाविद्यालयाची संपूर्ण प्राध्यापकांची टीम या नवीन बदलत्या शैक्षणिक धोरणाला यशस्वीपणे सामोरी गेली याचा निश्चितच शाखाप्रमुख म्हणून मला अभिमान वाटतो.

महाविद्यालय आणि UGC यांच्यात समन्वय साधणारा दुवा म्हणजे महाविद्यालयाचा अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष अर्थात IQAC. हा विभाग म्हणजे महाविद्यालयाचा गाभा म्हणावयास हरकत नाही. महाविद्यालयाच्या IQAC विभागाने या शैक्षणिक वर्षाच्या प्रारंभीच बारावी पास होऊन पदवीच्या वर्गांना प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थी आणि त्यांच्या पालकांसाठी 'स्कूल कनेक्ट' या विषयावर NEP २०२० या नव्या शैक्षणिक धोरणाच्या अनुषंगाने एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेमध्ये प्रो.डॉ. प्रमोद आंबेकर यांनी विद्यार्थी आणि पालक या दोहोंना नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या बाबतीत सखोल मार्गदर्शन केले. त्याचबरोबर महाविद्यालयातील प्राध्यापकांसाठीदेखील या विभागाने तज्ज्ञ मार्गदर्शकांची

'NEP २०२० अभ्यासक्रम आराखडा आणि त्याचे उपयोजन' या विषयवार कार्यशाळा आयोजित केली होती. महाविद्यालयातील कार्यालयीन सेवकांसाठी ERP SOFTWARE वापरासंबंधीच्या कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या विभागाच्या वतीने महाविद्यालायीन प्राध्यापकांसाठी आणि इतर महाविद्यालयातील प्राध्यापकांसाठी १५ दिवसांच्या FDP कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेताना किंवा शिक्षण घेऊन पूर्ण झाल्यानंतर नोकरीच्या संधी मिळाव्यात म्हणून IQAC विभाग आणि प्लेसमेंट सेल विभागाच्या वतीने पिंपरी चिंचवड परिसरातील विविध क्षेत्रातील लघु- उद्योजक कंपन्यांची बैठक महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आली. यामधून महाविद्यालयाचा अनेक कंपन्याबरोबर सामंजस्य करार झाला ज्यामुळे महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना भविष्यात विविध क्षेत्रात नोकरीच्या संधी आपल्याला महाविद्यालयामार्फत उभ्या करून देता येऊ शकतात.

शिक्षणाचे उद्दिष्ट म्हणजे ज्ञान संपादन करणे हे तर आहेच पण त्याबरोबरीने संशोधन वृत्ती विकसित व्हावी, नाविन्याचा ध्यास निर्माण व्हावा या उद्देशाने आपला प्राध्यापक वर्ग सतत प्रयत्नशील असतो. विद्यार्थ्यांच्या बरोबरीने आपल्या महाविद्यालयाचा प्राध्यापक वर्गदेखील संशोधनात सतत अग्रेसर राहण्याचा प्रयत्न करत असतो. त्याचीच परिणती म्हणजे रशियातील ब्रिक्स वर्ल्ड ऑफ ट्रॅडिशन, पुण्यातील स्नेहवर्धन रिसर्च इन्स्टिट्यूट आणि महात्मा फुले महाविद्यालयाच्या संयुक्त विद्यमाने आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद 'आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान' या विषयावर आयोजित करण्यात आली होती. या आंतरराष्ट्रीय परिषदेसाठी रशियातील ब्रिक्सचे प्रतिनिधी श्री. व्हिक्टर गोरेल्युक, मॉरीशसवरून डॉ. मधुमती कौन्जुल, श्री. विश्वदीप कौन्जुल, झाम्बियावरून श्री. जी. बी. सोनगावकर हे परदेशी मान्यवर उपस्थित होते. त्याचबरोबर महाराष्ट्रातील विविध महाविद्यालयातील प्राध्यापक, संशोधन करणारे विद्यार्थी आणि अनेक मान्यवर या परिषदेला उपस्थित होते. या आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषदेच्या निमित्ताने महाविद्यालयाची एकूण बारा पुस्तके विभागानुसार प्रकाशित झाली हा एक विक्रमच म्हणावा लागेल. या परिषदेच्या निमित्ताने महाविद्यालय आणि संस्था आंतरराष्ट्रीय पातळीवर प्रकाशझोतात आली ही निश्चितच अभिमानाची बाब आहे असे मला वाटते.

याव्यतिरिक्त महाविद्यालयाची सपोर्ट सिस्टीम म्हणून काम करणारे राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग, राष्ट्रीय छात्र सेना विभाग यांचीही वर्षभरातील विविध क्षेत्रातील कामगिरी ही महाविद्यालयाची मान उंचावणारी ठरली आहे. महाविद्यालयातील सर्व विद्याशाखांच्या विभागाच्या वतीने घेण्यात येणाऱ्या विभागीय पातळ्यांवरचे अभ्यासेतर आणि अभ्यासपूरक कार्यक्रम यावर्षी NEP २०२० राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार राबविण्यात आले. महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागानेदेखील दरवर्षीप्रमाणे आपली यशाची पताका जिल्हास्तर, विद्यापीठ स्तर, राज्यस्तर आणि राष्ट्रीय स्तरावर यशस्वीपणे फडकावत महाविद्यालयाच्या शिरपेचात मानाचे अनेक तुरे खोवले. सांस्कृतिक विभागाच्या मार्गदर्शनाखाली अनेक विद्यार्थ्यांनी आंतरमहाविद्यालयीन, विद्यापीठस्तरीय, राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा, नृत्यस्पर्धा, पथनाट्य स्पर्धा इ. प्रकारांमध्ये सहभाग घेऊन यश संपादन केले.

महाविद्यालयाच्या वरिष्ठ विभागाच्या अंतर्गत ३८ शॉर्टटर्म कोर्स आणि कनिष्ठ विभागाच्या अंतर्गत ०६ शॉर्टटर्म कोर्स यशस्वीपणे चालविले जाऊन या कोर्सच्या अंतर्गत विद्यार्थ्यांना पारंपरिक शिक्षणाच्या जोडीने व्यवसायाभिमुख शिक्षण देण्याचे कार्य महाविद्यालयाच्या शॉर्ट टर्म कोर्स विभागाच्या वतीने चालविले जाते. त्याचप्रमाणे

महाविद्यालयाचा सेकंड कॅम्पस, संभाजीनगर, चिंचवड या ठिकाणी स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र आणि मास कम्युनिकेशन विभाग आहे. या विभागांचे कार्यदेखील अत्यंत प्रभावीपणे या ठिकाणी चाललेले आहे हे नमूद करताना मला विशेष आनंद होत आहे.

महाविद्यालयाची माजी विद्यार्थी संघटना अतिशय भक्कमपणे महाविद्यालयाच्या पाठीशी उभी आहे. या महाविद्यालयातून शिकून बाहेर पडलेले आणि सध्या अनेक ठिकाणी उच्च पदावर कार्यरत असणारे त्याचप्रमाणे स्वतःचे उद्योगधंदे असणारे अनेक उद्योजक या माजी विद्यार्थी संघटनेचे सक्रीय सभासद असून महाविद्यालयाच्या अनेक कार्यक्रमात त्यांचा सक्रीय सहभाग असतो.

रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक पद्मभूषण कर्मवीर डॉ.भाऊराव पाटील आणि त्यागमूर्ती रयतमाऊली सौ.लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील यांनी आखून दिलेल्या मार्गावर बहुजनांच्या, गोरगरिबांच्या, शोषित आणि वंचितांच्या मुला-बाळांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणून त्यांना त्यांच्या पायावर उभे करण्याचे कार्य रयतेच्या या पिंपरीच्या शाखेत अत्यंत प्रभावीपणे चालू आहे हे इथे नमूद करण्यास मला विशेष आनंद होत आहे. काळाच्या बरोबरीने रयतेचा विद्यार्थी या स्पर्धेच्या युगात मागे पडता कामा नये आणि त्यादृष्टीने सध्याच्या कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या (AI) युगात विद्यार्थी तंत्रस्नेही व्हावा, आधुनिक तंत्रज्ञानात पारंगत व्हावा या उद्देशाने रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन मा.चंद्रकांत दळवी साहेब यांच्या मार्गदर्शनानुसार इंटरॅक्टिव्ह पॅनेल बसविण्यात आले.

सरतेशेवटी या महाविद्यालयाचा प्राचार्य या नात्याने या महाविद्यालयाचा गुणात्मक, संशोधनात्मक आणि भौतिक विकास अधिक चांगला कसा करता येईल यादृष्टीने मी सतत कार्यरत राहील. माझ्या या कार्यात मला रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन मा.चंद्रकांत दळवीसाहेब (IAS Retd.), व्हाइस चेअरमन मा.ॲड. भगीरथ शिंदेसाहेब, संघटक मा.डॉ. अनिल पाटीलसाहेब, सचिव मा. विकास देशमुखसाहेब (IAS Retd.), सहसचिव (उच्च शिक्षण) प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळेसाहेब, ऑडिटर प्राचार्य डॉ.राजेंद्र मोरेसाहेब यांचे बहुमोल मार्गदर्शन तसेच महाविद्यालय विकास समितीचे चेअरमन व जनरल बॉडी सदस्य, रयत शिक्षण संस्था, मा. संजोगभाऊ वाघेरे पाटील,सदस्य, श्री. शांताराम गराडे, प्रिं.डॉ. हंसराज थोरात, श्री. विशाल मासुळकर, श्री. हनुमंत वाघेरे पाटील यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य सतत मिळत असते या सर्वाना मनापासून धन्यवाद.

तसेच महाविद्यालयाचा हा सुंदर वार्षिकांक 'शाल्मली'आपल्या हाती देताना या नियतकालिकाच्या कार्यकारी संपादिका डॉ. वैशाली खेडकर आणि सर्व सहाय्यक संपादक, कला विद्याशाखेच्या उपप्राचार्य प्रो.डॉ. कामायनी सुर्वे, विज्ञान विद्याशाखेच्या उपप्राचार्य प्रो.डॉ. संगीता अहिवळे, वाणिज्य विद्याशाखेचे उपप्राचार्य डॉ. मारुती केकाणे, अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्षाचे (IQAC) चे समन्वयक डॉ. नीलकंठ डहाळे, बी.व्होक., मास कम्युनिकेशन विभागाचे नोडल ऑफिसर आणि रयत शिक्षण संस्थेचे आजीव सदस्य डॉ.दत्तात्रय हिंगणे, राष्ट्रीय छात्र सेनेचे लेफ्टनंट प्रा. प्रसाद बाठे, राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी डॉ. संदीप नन्नावरे, कनिष्ठ विभागाच्या पर्यवेक्षिका प्रा. रुपाली जाधव, कार्यालयीन प्रमुख सौ. रत्नप्रभा नाईक, श्री.नवनाथ शेवाळे, महाविद्यालय विकास समितीचे सर्व सन्माननीय सदस्य तसेच या नियतकालिका-साठी सुंदर लेखन करणारे विद्यार्थी, प्राध्यापक, शिक्षकेतर सेवक यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले, या सर्वांचे मनापासून कौतुक.

धन्यवाद !!

– प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले

संपादकाचे मनोगत

विद्येचे मंदिर असलेले महाविद्यालय म्हणजे केवळ अभ्यासक्रम पूर्ण करण्याचे ठिकाण नसून व्यक्तिमत्त्व घडविण्याची, विचारांना दिशा देण्याची आणि जीवनमूल्ये रुजविण्याची एक सर्जनशील कार्यशाळा असते. 'शाल्मली' महाविद्यालयाचा वार्षिक अंक ही अशाच सर्जनशीलतेची, कर्तृत्वाची आणि वैचारिक समृद्धीची साक्ष देणारी अभिव्यक्ती आहे.

आजच्या डिजिटल युगात कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) ही केवळ तंत्रज्ञानाची संकल्पना न राहता मानवी जीवनाचा अविभाज्य भाग बनली आहे. शिक्षण, संशोधन आणि नवसर्जनाच्या क्षेत्रात AI मुळे ज्ञानाची नवी दालने उघडली आहेत. मात्र तंत्रज्ञानासोबत मानवी मूल्ये, विवेक आणि नैतिकता जपणे ही काळाची गरज आहे. शाल्मली महाविद्यालयाचा हा वार्षिक अंक 'AI सह मानवी संवेदनशीलतेचा समतोल' या विचाराचे प्रतीक आहे.

शाल्मली अंक विभागीय संपादक डॉ. नीलकंठ ठहाळे (इंग्रजी), प्रो. डॉ. कामायनी सुर्वे (हिंदी) आणि प्रा. संग्राम गोसावी (मराठी) यांनी आपापल्या विभागांची जबाबदारी उत्तम रीतीने पार पाडली. प्रो.डॉ. दत्तात्रय हिंगणे , प्रा. अविनाश शेळके,डॉ.तृप्ती अम्ब्रे, प्रा. स्वप्ना हजारे, डॉ. सोनल बावकर, प्रा. दत्तात्रय बिडबाग, सौ. रत्नप्रभा नाईक, श्री. नवनाथ शेवाळे आणि महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर सहकारी आपणा सर्वांच्या नवनवीन कल्पना आणि बहुमोल सहकार्यामुळेच 'शाल्मली' अंक अधिक नीटनेटका बनला त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार

या वार्षिक अंकामध्ये विद्यार्थ्यांचे साहित्यिक लेखन, कविता, कथा, संशोधनात्मक विचार, कला, क्रीडा आणि सहशैक्षणिक उपक्रमांचे प्रतिबिंब उमटले आहे. प्रत्येक लेखामागे विद्यार्थ्यांची मेहनत, विचारांची खोली आणि अभिव्यक्तीची ओढ दिसून येते. हे लेखन केवळ शब्दांचे संकलन नसून तरुण पिढीच्या आशा, स्वप्ने आणि प्रश्नांचे प्रतिबिंब आहे.

हा वार्षिक अंक वाचकांसाठी प्रेरणादायी ठरेल, विचारप्रवर्तक ठरेल आणि नव्या पिढीला सर्जनशीलतेकडे प्रवृत्त करेल अशी आम्हांला खात्री आहे. सर्व लेखक, संपादक मंडळ, मार्गदर्शक शिक्षक आणि या उपक्रमासाठी परिश्रम घेणाऱ्या प्रत्येक घटकाचे मनःपूर्वक अभिनंदन. अंक सुंदर, सुबक व आकर्षक होण्यासाठी परिश्रम घेतलेले प्रकाशक श्री. संतोष तोरणमल यांचेही मनापासून आभार.

विद्या, विवेक आणि मूल्ये यांचा संगम म्हणजेच 'शाल्मली' हीच आमची ओळख आणि हीच आमची दिशा आहे.

डॉ. वैशाली खेडकर

मराठी विभाग

या नभाने
या भुईला
दान द्यावे
आणि या मातीतुनी
चैतन्य गावे
कोणती पुण्ये अशी
आली फळाला
जोंधळ्याला चांदणे
लगडून जावे.
- ना. धों. महानोर

विभागीय संपादक
प्रा. संग्राम गोसावी

अनुक्रमणिका

• **कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक कार्य**	*ममता माने, एम.ए.भाग २ (इतिहास)*	०७
• **डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि दलित चळवळ**	*मेघा माने, एम.ए. भाग – २ (इतिहास)*	१०
• **पंडित कवी : मोरोपंत**	*राम घोडके, टी.वाय.बी.ए. (मराठी)*	१२
• **वडिलांची माया**	*रोहित खैरनार, एस.वाय.बी.ए. (अर्थशास्त्र)*	१३
• **वैश्विक मूल्यांची जाणीव करून देणारे संत : संत बसवेश्वर**	*प्रा. संग्राम गोसावी*	१४
• **मी तुझ्याचसाठी लिहिते....**	*कु. प्रियांका मुरुडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	१८
• **सखी...**	*कु. सलोनी घाडगे, एस.वाय.बी.एस्सी.*	१८
• **निसर्ग मानवाचा सोबती**	*कु. गायत्री मांडेकर, एम.ए. भाग – १ (भूगोल)*	१९
• **कर्मवीर भाऊराव पाटील : जीवन आणि कार्य**	*सौ. करुणा ढवळे (मसुरे), एम.लिब ॲण्ड एल.एस्सी.*	२०
• **'मेजर ध्यानचंद' यांचे क्रीडा क्षेत्रातील योगदान**	*डॉ. लोहोटे पी. के., शारीरिक शिक्षण संचालक*	२२
• **तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार...**	*कु.संध्या शिंदे, टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)*	२४
• **अनिश्चिततेच्या जगातील अस्वस्थ वाटचाल**	*डॉ. अमोल वीर, सहाय्यक प्राध्यापक*	२५
• **स्वप्नभेट**	*शेजल शिंदे, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	२७
• **अल्बर्ट एलिस**	*डॉ. शितल जाधव*	२८
• **काहीतरी तिच्यावर ....**	*कु. श्वेता चिमटे, एस.वाय.बी.एस्सी.*	२९
• **वाचनसंस्कृती रुजविण्यात ग्रंथालयाची भूमिका**	*डॉ. तृप्ती अंब्रे (ग्रंथपाल)*	३०
• **जाणवले मज पहाट झाली...**	*प्रियांका मुरुडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	३३
• **भारतीय ग्रंथालयशास्त्राचे जनक डॉ. एस. आर. रंगनाथन**	*श्री. संतोष बोभाटे, सहाय्यक ग्रंथपाल*	३४
• **विविधतेतील एकता**	*अनुराधा बोधक, MA/MSC ग्रंथालय विभाग*	३६
• **मन माझं इथंच चुकतं .....**	*कु. प्राजक्ता सुतार, एफ.वाय.बी.एस्सी.*	३७
• **मैत्री**	*कु. शेजल शिंदे , टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)*	३७
• **स्मार्टफोन : वरदान की शाप ?**	*सौ. करुणा ढवळे (मसुरे), M. Lib & L.Sc.*	३८
• **आयुष्याचा टर्निंग पॉईंट : (राष्ट्रीय सेवा योजना)**	*प्रेरणा कांबळे, एफ.वाय.बी.एस्सी.*	४१
• **मी स्वप्नांच्या जगात राहतो...**	*प्रियांका सुरडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	४२
• **सोहळे आयुष्याचे ...**	*मेघा माने, एम.ए. भाग २ (इतिहास)*	४२
• **आजचा तरुण आणि सोशल मीडिया**	*श्रृतिका कांबळे, टी.वाय.बी.एस्सी.*	४३
• **शिक्षणाची चाहूल लागली ...**	*कु. अंजली रोकडे, एस.वाय.बी.बी.ए.(सी.ए.)*	४४
• **बदलते जीवन आणि मोबाईल**	*खेता चिमटे, एस.वाय.बी.एस्सी.*	४५
• **मराठी भाषेची थोरवी**	*आश्विनी वाघ, एम.ए. २ (मराठी विभाग)*	४६
• **मैत्री आणि प्रेम**	*ममता माने, एम.ए.भाग २ (इतिहास)*	४७
• **रजनी**	*कु. भावना ढवळे, एस.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)*	४७
• **रंग भक्ती प्रेमाचा....**	*कु. श्रद्धा वाढिले, एम.कॉम.(भाग १)*	४८
• **अंतर**	*कु. शेजल शिंदे, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	४८
• **आसवांची हाक ...**	*तेजस पवार, एम.एस्सी. (भाग १)*	४९
• **अतिविचार**	*कु.शेजल शिंदे, टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)*	४९
• **मार्ग सत्याचा !!**	*संस्कृती अळणे, एफ.वाय.बी.व्होक.*	५०
• **शोधत होतो अंधारात मी सूर्याचा प्रकाश ....**	*कु. प्रियांका सुरडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)*	५१
• **वसुदेवाचा विसर ....**	*तुषार वाजे, (अर्थशास्त्र विभाग)*	५१
• **'बेरोजगारी आणि बदलती पिढी'**	अमिन मुल्ला, टी.वाय.बी.कॉम.	५२
• **गोष्ट विज्ञान गावाची ....**	*कु. अश्विनी चिमणे, एम.एस्सी. भाग १ (मायक्रो.)*	५२

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक कार्य

– **माने ममता सुरेश**, एम.ए.भाग २ (इतिहास)

२२ सप्टेंबर १८८७ साली पायगोंडा देवगोंडा पाटील व गंगाबाई यांना पुत्रप्राप्ती झाली म्हणजे एका तळपत्या सूर्याचा जन्म झाला आणि तो सूर्य म्हणजे कर्मवीर भाऊराव पायगोंडा पाटील. इतिहास घडवणारा, इतिहासाला योग्य दिशा दाखविणारा आणि इतिहास अजरामर करणारा.

कर्मवीरांचे वडील म्हणजे पायगोंडा पाटील. पायगोंडा पाटील अतिशय कष्टाळू होते त्यांच्यापाशी जबर चिकाटीही होती ते कमालीचे स्वाभिमानी होते. आपण कोणीतरी मोठे व्हावे अशी पायगोंडा पाटील यांना महत्वाकांक्षा नव्हती. आपल्या साध्या राहणीवर ते समाधानी असत. स्वीकारलेले काम प्रामाणिकपणे करावे आणि आपल्या मर्यादित उत्पन्नामध्ये मुलांना काही कमी पडणार नाही हे पाहावे अशी त्यांची वृत्ती असे. त्याचप्रमाणे कर्मवीरांच्या आई गंगाबाई पाटील त्याही मायाळू, प्रेमळ पण फटकळ होत्या. त्यांनी कर्मवीरांबरोबर त्यांचे तीन भाऊ आणि दोन बहिणी यांच्यावर चांगले संस्कार केले होते.

कर्मवीरांचे प्राथमिक शिक्षण त्यांच्या वडिलांची सरकारी नोकरीच्या निमित्ताने ज्या खेडेगावात व गावात बदली होत असे तेथे झाले. कर्मवीरांना सुदृढ शरीरप्रकृती लाभलेली असल्यामुळे व्यायामाची आवड होती. ते डबलबार, सिंगलबार, मलखांब करत असत. कर्मवीरांचे अभ्यासाकडे म्हणावे असे लक्ष नसले तरी विद्यार्थ्यांचे पुढारीपण मात्र त्यांच्याकडे आलेले होते. जैन वसतिगृहातील आणि राजाराम हायस्कूलमधील विद्यार्थी त्यांना मानत असत. पुस्तकी शिक्षणाच्या बाबतीत फारशी प्रगती न करणारा हा विद्यार्थी शिक्षकांना दुसऱ्या एका कारणासाठी आवडायचा, शारीरिक कष्टाचे कोणतेही काम करायची कर्मवीरांची नेहमीच तयारी असायची. अण्णांनी सुरु केलेले शिक्षण हे गोर-गरिबांच्या शिक्षणाची गंगोत्री ठरली. दीन-दलितांना शिक्षणाचा लाभ व्हावा, लोकांचे कल्याण व्हावे, समाजामध्ये एकता/समता निर्माण व्हावी, देशाची समृद्धी व्हावी या आणि अशा अनेक महत्त्वपूर्ण व चांगल्या उद्देशांनी अण्णांनी शिक्षण द्यायला सुरुवात केली. एक आदर्शवादी आणि मायाळू होते. आजू-बाजूला पदोपदी दिसणारा अन्याय, दैन्य पाहून ते व्यथित व्हायचे. दीन-दलितांचे दारिद्र संपावे, त्यांचे जीवन सुधारावे हाच त्यांच्या आयुष्यभराचा उद्योग होता. सुरुवातीला अण्णांनी अस्पृश्यांसाठी कार्य करण्यास सुरुवात केली परंतु जसजसा कार्यविस्तार होऊ लागला तसतसे सर्व ग्रामीण भागातील गरीब जाति-जमातींना अण्णांनी आपले मानून जवळ केले.

२० व्या शतकाच्या प्रारंभी ०४ ऑक्टोबर १९१९ रोजी काले, ता. कराड या ठिकाणी कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी रयत शिक्षण संस्थेची स्थापना केली आणि खऱ्या अर्थाने शेकडो वर्षे अज्ञानाच्या अंधःकारात चाचपडणाऱ्या समाजाला ज्ञानाचा प्रकाश अनुभवावयास मिळाला. त्या काळात बालविवाहाच्या विरुद्ध. शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी मांडलेले विचार क्रांतिकारीक समजले जात असत. अण्णांनी इतर समाजसुधारकांप्रमाणे आपले ध्येय

ठरवले आणि त्याप्रमाणे कृती करण्यास सुरुवात केली.

एका बाजूला १९ व्या शतकातील समाजसुधारकांचे प्रयत्न शासनाने केलल्या अन्यायकारक रूढी व प्रथांचे निर्मूलन करणारे कायदे आणि स्त्री शिक्षणाचा प्रसार यांमुळे महाराष्ट्रातील महिला वर्गात जागृती निर्माण होत होती आणि दुसऱ्या बाजूला दीन-दलितांवर अन्याय होण्याचे प्रमाण वाढत होते, त्यांचे अपरिमित शोषण केले जात होते. अण्णांना कळून चुकले होते की, दीन-दलितांवर होणारे अन्याय आणि त्यांचे शोषण थांबवायचे असेल तर शिक्षण हा एकमेव मार्ग आहे.

कर्मवीरांच्या शैक्षणिक कार्याचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे सर्व जातिधर्माच्या मुलांसाठी त्यांनी एकाच वसतिगृहाची स्थापना केली. शाहू महाराज यांनी कोल्हापूर संस्थानात सर्व जातिधर्मातील गोरगरीब मुलांना शिक्षण मिळावे यासाठी प्रत्येक जातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी स्वतंत्र वसतिगृहाची स्थापना केली. कर्मवीरांनी शाहू महाराज यांच्याकडून शैक्षणिक प्रेरणा घेऊन शिक्षण द्यायला सुरुवात केली आणि सर्व जातिधर्मातील गोर-गरीब मुलांसाठी एकाच वसतिगृहाची स्थापना करून आपल्या गुरुपेक्षा एक पाऊल पुढे टाकले आणि खऱ्या अर्थाने समताधिष्ठित समाज व्यवस्थेची स्थापना केली.

कर्मवीरांच्या कार्याचे दुसरे महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांनी शिक्षणाला श्रमाची जोड देऊन "कमवा आणि शिका" ही योजना कार्यान्वित केली. आज या योजनेला जागतिक मान्यता प्राप्त झाली आहे.

इतरांची निरपेक्ष सेवा करणे हे भाऊरावांचे ब्रीद होते. कर्मवीर नेहमी त्यांच्या सहकार्याना सांगत असत की, माझ्या कामात कोणी हस्तक्षेप केला तर मला ते सहन होत नाही मी त्या माणसाला तसा सोडत नाही.

भारतात असंख्य जाती, उपजाती आणि पंथ असून एका जातीतील माणूस दुसऱ्या जातीतील माणसासमवेत भोजन करायला तयार नसायचा. हा एक प्रकारचा नियमच होता. परंतु कर्मवीरांनी त्यांच्या दुसऱ्या जातीतील मित्रासोबत मांडीला मांडी लावून जेवण करून या प्रथेला विरोध केला. एकदा तर कर्मवीरांनी एक धाडसी पाऊल उचलले होते. ज्ञानदेव घोलप या दलित मुलाला जवळ केले. अस्पृश्य जातींमधील मुलांसाठी कोल्हापूर येथे लवकरच एका वसतिगृह सुरू होत असल्याची बातमी कर्मवीरांनी घोलप यांना सांगितली. इतकेच नव्हे तर त्याला आपल्याबरोबर कोल्हापूरला घेऊन जायला तयार झाले. घरून निघण्यापूर्वी कर्मवीरांनी त्यांच्या आईला सांगितले याला आत स्वयंपाक घरात जेवायला घाल. अस्पृश्य माणसांना तेथे प्रवेश मिळणे अशक्य होते परंतु आपल्या मुलाचा मित्र कोणत्या जातीचा आहे हे कर्मवीरांच्या आईला माहिती नव्हते. जेवण झाल्यावर आईला त्या मुलाची जात कळली तेव्हा त्यांनी कर्मवीरांना या घोर अपराधाबद्दल बदडून काढले. गंगाबाई या सर्व प्रथांना मानत होत्या.

घोलप हा स्वतःला कर्मवीरांचा पहिला विद्यार्थी समजत असे. घोलप यांनी मुकनायक हे साप्ताहिक काही काळ चालविले. नंतर सरकारने त्यांची विधानसभेवर नियुक्ती केली हा मान मिळविणारे हरिजन समाजातील पहिले कार्यकर्ते होते.

त्यांनी पुढे हरिजनांसाठी बरेच महत्त्वपूर्ण चांगली कामे केली.यावरून लक्षात येते की, कर्मवीरांची निवड एकदम बरोबर होती. ते माणसं ओळखण्यास चुकत नव्हते आणि त्यांनी जोडलेली माणसे ही त्यांच्यावर जीवापाड प्रेम करत असत.

गाडगेबाबा यांनी विठ्ठलाच्या भक्तांशी केलेला संवाद -

गाडगेबाबा : देव पाहिला का देव ? ?

भक्त : (मनातल्या मनात हा माणूस आम्ही पंढरपूरला पंढरीच्या राजाच्या दर्शनाला आलोय तरीही विचारतोय)
हो पाहिला.

गाडगेबाबा : अरे वा कमाल आहे. तुमचा देव कुठे राहतो ?

भक्त : आमचा देव देवळात राहतो, तो रंगाने सावळा आहे, विठेवर उभा आहे, कंबरेवर हात ठेवून, त्याच्या बाजूला रखुमाई आहे.

गाडगेबाबा : कमाल आहे तुमचा देव देवळात राहतो माझा देव माझ्या मनात राहतो.
तुमचा देव अंघोळ करतो का ?

भक्त : करतो तर.

गाडगेबाबा : देवाला अंघोळ कोण घालतं ?
भक्त : आम्हीच घालतो जी.
गाडगेबाबा : अरे तुमच्या देवाला स्वतःची अंघोळ स्वतःला करता येत नाही तो काय तुम्हांला तुमच्या भाग्याची अंघोळ घालणार ?
तुमचा देव धोतर नेसतो का ?
भक्त : नेसतो तर.
गाडगेबाबा : तुमच्या देवाला धोतर कोण नेसवते ?
भक्त : आम्हीच नेसवतो जी.
गाडगेबाबा : अरे तुमच्या देवाला स्वतःचे धोतर स्वतःला नेसता येत नाही तो तुम्हांला तुमच्या भाग्याचे वस्त्र काय देणार ? तुमच्या देवाला नैवेद्य दाखवते का नाही ?
भक्त : हो दाखवतो.
गाडगेबाबा : नैवेद्य दाखवून काय करता ?
भक्त : नैवेद्याच्या बाजूला काठी घेऊन बसतो.
गाडगेबाबा : का कशाला ?
भक्त : देवाचे नैवेद्य कावळ्याने, कुत्र्याने खाऊ नये म्हणून. त्यांना हाकायला.
गाडगेबाबा : अरे जे तुमच्या देवाला स्वतःला स्वतःच्या वाढलेल्या नैवेद्याची रक्षा करता येत नाही तो तुमच्या आयुष्याचे रक्षण काय करणार ?
जिवंत देव कोणी पाहिला आहे का ?
गाडगेबाबा : अरे हे भाऊराव पाटील बघा महार, मांगाच्या पोरांना शिकविण्याचे काम करतो त्याला देव म्हणा, ते गांधीबाबा बघा ते देशासाठी मर-मर मरते त्याला देव म्हणा. अडाणी लोकांना शिक्षण द्यावे, बेघराला घर द्यावे, रंजल्या-गांजल्यांची सेवा करावी, मुक्या प्राण्यावर दया करावी, बापहो देव यांच्यात राहतो देव देवळात राहत नाही. देव आपल्यात राहतो, देवळात फक्त पुजाऱ्याचे पोट राहते.

कर्मवीरांच्या पाठीशी त्यांच्या पत्नी लक्ष्मीबाई ठामपणे उभ्या होत्या. त्यांनी रयत शिक्षण संस्थेसाठी जे काही केले आहे ते अमूल्य आणि हेवा वाटावा असे केले आहे. लक्ष्मीबाईंनी दीन-दलित मुलांना आपल्या मुलांप्रमाणे मानून जीव लावला. त्यांना मायेची सावली दिली. कर्मवीरांचे कार्य जेवढे महत्त्वपूर्ण आहे तेवढेच महत्त्वपूर्ण लक्ष्मीबाई यांचेही आहे. म्हणूनच त्यांना आज रयत माऊली म्हणून ओळखले जाते.

कर्मवीरांनी सुरू केलेल्या शिक्षणसंस्थेचे अनेक थोर समाजसुधारकांनी कौतुक केले, त्यांनी चालू केलेल्या महाविद्यालयाला भेटी दिल्या.

कर्मवीर अण्णांनी सुरू केलेली शिक्षणसंस्था आज आशिया खंडातील सर्वात मोठी शिक्षणसंस्था म्हणून ओळखली जाते. रयत शिक्षण संस्थेत आज असंख्य विद्यार्थी शिक्षणाचा लाभ घेत आहेत. या संस्थेत शिकलेले विद्यार्थी डॉक्टर, इंजिनियर, शिक्षक, राजकारणी, पोलीस खाते अशा अनेक विभागात कार्यरत आहेत. रयत शिक्षण संस्थेत विद्यार्थ्यांना फक्त शिकवले जात नाही, तर त्यांच्यावर चांगले संस्कार करून त्यांना चांगला माणूस घडवला जातो. मोठ-मोठ्या पदावर गेल्यावरही रयतचे विद्यार्थी कर्मवीरांना, रयत शिक्षण संस्थेला विसरून जात नाहीत तर संस्थेसाठी काही तरी करून दाखवतात. यावरून लक्षात येते की, कर्मवीरांनी खरंच गोर-गरिबांच्या मुलांना शिकवून शहाणं केले आहे.

९ मे १९५९ रोजी कर्मवीरांचे निधन झाले. मरणोत्तर कर्मवीरांना भारतातील महत्त्वपूर्ण पद्मभूषण पुरस्कार अर्पण करून त्यांच्या कार्याचा गौरव करून अभिवादन करण्यात आले.

रयतेमधुनी नव्या युगाचा माणूस आता घडतो आहे
वटवृक्षाच्या विशालतेचा मोह नभाला पडतो आहे...
(रयत गीत)

पती रयतेचा वाली सती रयत माऊली
सरस्वतीला भेटाया जणू लक्ष्मी धावली
भेद विसरूनी सारे बने सर्वांची सावली
वावरली जन्मभरी छाया पतीची बनून
अरे आभाळाएवढे हिला कुणी दिले मन ?
(रयत माऊली गीत)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि दलित चळवळ

– माने मेघा सुरेश, एम.ए. भाग – २ (इतिहास)

प्रस्तावना :

भारतीय समाज इतिहासात विशेषतः जातिवादाच्या संदर्भात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा सहभाग आणि त्यांचे कार्य अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे. डॉ. आंबेडकर यांचे जीवन आणि कार्य दलित समाजाच्या अधिकारांसाठी संघर्षाचे एक प्रतीक बनले आहे. त्यांच्या नेतृत्वाखाली दलित चळवळीने समाजातील अस्पृश्यता, असमानता आणि भेदभावाविरोधात लढा दिला आणि समाजातील सर्व घटकांना समान हक्क मिळवून दिले. डॉ. आंबेडकर यांची चळवळ केवळ दलित समुदायासाठी नाही, तर संपूर्ण भारतीय समाजासाठी परिवर्तनाचे एक महत्त्वाचे पाऊल ठरली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे प्रारंभिक जीवन आणि शिक्षण :

डॉ. भीमराव रामजी आंबेडकर यांचा जन्म १४ एप्रिल १८९१ रोजी महू, मध्य प्रदेश येथे एका दलित कुटुंबात झाला. त्यांचे कुटुंब अत्यंत दारिद्र्याच्या परिस्थितीत होते आणि त्यांना समाजातील इतरांच्या तुलनेत खूप कमी संधी मिळत होत्या. डॉ. आंबेडकर यांचे बालपण जातिवादाच्या भयंकर अनुभवाने भिजले होते. शाळेतून आणि घराच्या बाहेर जाऊन, त्यांना असमानतेची आणि अस्पृश्यतेची चांगलीच जाणीव झाली.

त्यांचे शिक्षण अत्यंत कठोर परिस्थितीत झाले. मात्र, त्यांनी यशस्वीपणे बी.ए., एम.ए., एलएल.बी. आणि पीएच्.डी. पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले. यावेळी त्यांनी समाजातील अन्यायकारक व्यवस्थेचा सखोल अभ्यास केला आणि समजले की, भारतीय समाजात असलेली जातिवादाची आणि अस्पृश्यतेची शृंखलाच समग्र समाजाच्या प्रगतीसाठी अडथळा आहे. यावर त्यांनी आवाज ऊठवला आणि समाजात बदल घडवण्याचा प्रयत्न केला.

डॉ. आंबेडकर यांचा दलित चळवळीतील प्रवेश :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची दलित चळवळ त्यांच्या जीवनाचे एक महत्त्वाचे अंग ठरली. त्यांनी दलित समाजाच्या हक्कांसाठी संघर्ष करत, समाजात असलेल्या असमानतेविरुद्ध लढा दिला. डॉ. आंबेडकर यांचा प्रमुख उद्देश दलित समाजाला त्यांचा मान आणि अधिकार मिळवून देणे हा होता. ते केवळ एक शासक व धोरणकार असण्यापेक्षा एक समाजसुधारक म्हणून कार्यरत होते.

डॉ. आंबेडकर यांनी १९२७ मध्ये 'चवदार तळे सत्याग्रह' केला, ज्यामध्ये त्यांचा उद्देश हिंदू धर्मातील अस्पृश्यतेचा विरोध करणे आणि दलितांना सार्वजनिक जलतळ्यांचा उपयोग करण्याचा अधिकार मिळवून देणे हा होता. त्यांनी आपल्या नेतृत्वाखाली 'वर्धा कायदा' आणि 'संविधान सभा' मध्ये दलित समाजाच्या हक्कांसाठी अनेक कायदे बनवून दिले.

डॉ. आंबेडकर यांनी आपल्या जीवनात हिंदू धर्माच्या

अनेक भेदभावात्मक बाबींचा विरोध केला. त्यांनी अस्पृश्यता आणि जातिवादाच्या विरोधात खुलेपणाने 'हिंदू धर्म बदलण्याचा' मुद्दा मांडला. त्यांचे विचार बदलले आणि त्यांनी हिंदू धर्मातून बाहेर पडून बौद्ध धर्म स्वीकारला. १९५६ मध्ये लाखो अनुयायांसह बौद्ध धर्म स्वीकारण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला आणि हा त्यांचा एक ऐतिहासिक आणि क्रांतिकारी निर्णय होता. त्यांच्या या निर्णयामुळे दलित समाजाला नवा मार्ग मिळाला आणि त्यांना हिंदू धर्मात असलेल्या असमानतेपासून मुक्तता मिळाली. डॉ. आंबेडकर यांच्या बौद्ध धर्माच्या स्वीकृतीच्या निर्णयामुळे भारतीय समाजात एक नवीन अध्याय सुरू झाला.

डॉ. आंबेडकर यांचे संविधान निर्मितीत योगदान :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सर्वात मोठे योगदान भारतीय संविधानाच्या निर्मितीत आहे. भारतीय संविधानात त्यांनी दलित, आदिवासी आणि महिलांसाठी विशेष अधिकारांची तरतूद केली. संविधानाने समानता, स्वतंत्रता, बंधुता यांना प्राधान्य दिले.

डॉ. आंबेडकर यांनी भारतीय समाजाला 'समानता' आणि 'समाजातील प्रत्येक व्यक्तीला समान हक्क' देणारे संविधान दिले. संविधानामुळे दलित समाजाला शिक्षण, रोजगार, मतदान आणि सशक्तीकरणाच्या मार्गाने पुढे जाण्याची संधी मिळाली.

डॉ. आंबेडकर यांचा संघर्ष आणि सामाजिक चळवळ :

डॉ. आंबेडकर यांचा दलित चळवळीतील संघर्ष केवळ शासकीय सुधारणा करण्यासाठी नव्हे, तर समाजाच्या मानसिकतेला बदलण्यासाठी होता. ते समजले होते की, केवळ कायद्याच्या माध्यमातून समाजातील अस्पृश्यता दूर होऊ शकत नाही. समाजाची मानसिकता बदलली पाहिजे. त्यामुळे त्यांनी अनेक शाळांमध्ये, सभांमध्ये, कार्यशाळांमध्ये आणि चळवळीत जागरूकता निर्माण केली.

डॉ. आंबेडकर यांचा विश्वास होता की, समाजात बदल घडवण्यासाठी केवळ कायद्याच्या दृष्टिकोनातून काम करणे पुरेसे नाही. बदल हे प्रत्येक व्यक्तीच्या मनाच्या स्तरावर घडले पाहिजेत. त्यांनी 'शिक्षण' आणि 'समानता' या दोन गोष्टींवर भर दिला. त्यांचा विश्वास होता की, जेव्हा वंचित वर्ग शिक्षित होईल, तेव्हा त्यांना समाजातील इतर वर्गाशी समान अधिकार मिळवता येतील.

डॉ. आंबेडकर आणि दलित समाज :

डॉ. आंबेडकर यांची दलित समाजासाठी भूमिका अत्यंत महत्त्वपूर्ण होती. त्यांच्या कार्यामुळे दलित समाजात आत्मनिर्भरतेचा विचार आला आणि त्यांच्या हक्कांसाठी लढण्याची प्रेरणा मिळाली. डॉ. आंबेडकर यांचे कार्य केवळ एक तात्कालिक चळवळ नव्हे, तर ते एक दीर्घकालीन परिवर्तनाची सुरुवात होती.

डॉ. आंबेडकर यांच्या चळवळीमुळे दलित समाजात 'आत्मसन्मान' आणि 'आत्मविश्वासाची' भावना जागृत झाली. त्यांनी दलित समाजाला शारीरिक, मानसिक आणि सामाजिक गुलामीपासून मुक्त केले. त्यांच्या संघर्षामुळे आज दलित समाज शाळेत जात आहे, प्रशासनात आहे आणि त्यांना आपल्या हक्कांसाठी लढता येते.

निष्कर्ष :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा दलित चळवळीतील संघर्ष आणि त्यांचे योगदान अमूल्य आहे. त्यांच्यामुळे भारतीय समाजात असलेल्या जातिवादाचा विरोध होऊ शकला आणि दलित समाजाच्या जीवनात परिवर्तन घडवून दिले. डॉ. आंबेडकर यांचा संघर्ष आजही प्रेरणादायक आहे आणि त्यांनी दिलेल्या विचारांनी भारतीय समाजाच्या मानसिकतेला जागृत केले.

त्यांच्या जीवनाच्या कार्यामुळे, त्यांची सामाजिक सुधारणा आणि दलित चळवळ केवळ आजच्या काळासाठी नाही, तर भविष्यकाळातील समाजासाठी एक नवा मार्ग दाखवणारी ठरली आहे.

संदर्भ –Google Wikipedia,
२० व्या शतकातील महाराष्ट्रातील दलित चळवळ.

पंडित कवी : मोरोपंत

– **राम विठ्ठल घोडके**, टी.वाय.बी.ए. (मराठी)

मोरेश्वर रामचंद्र पराडकर अर्थात कवी मोरोपंत यांचा जन्म कोल्हापूरजवळील पन्हाळगडावर झाला. कवी मोरोपंत हे मध्ययुगीन कालखंडातील पंडिती काव्यपरंपरेतील श्रेष्ठ कवी म्हणून ज्ञात आहेत. कवी मोरोपंत हे मुक्तेश्वर, वामन पंडित, रघुनाथ पंडित, श्रीधर पंडित या पंडित कवींच्या समकालीन कवी आहेत.

पराडकर कुटुंब हे कऱ्हाडे ब्राह्मण कुटुंब मुळचे कोकणातील सौंदळया गावचे होय. मोरोपंतांचे पणजे रामजीपंत हे नोकरीच्या निमित्ताने कोकणातून पन्हाळगडावर येऊन राहिले. रामजीपंतांचे नातू रामचंद्रपंत हे कवी मोरोपंतांचे वडील.ते कोल्हापूरच्या छत्रपतींच्या पदरी नोकरीस होते. कवी मोरोपंतांचे सर्व बालपण पन्हाळगडावरच गेले. तेथेच त्यांचा विद्याभ्यासही झाला. पन्हाळगडावरील केशव पाध्ये आणि गणेश पाध्ये या दोन वेदशास्त्रपारंगत विद्वान बंधूंकडे मोरोपंतानी न्याय, व्याकरण, धर्मशास्त्र, वेदान्त व साहित्य या विषयांचे अध्ययन केले. वयाच्या २४ व्या वर्षापर्यंत मोरोपंतांचे पन्हाळगडावर वास्तव्य होते.मोरोपंतांचे वडील इ.स. १७५२ च्या सुमारास पन्हाळगडावरून बारामतीस गेले. पुढे मोरोपंतही वडिलांना भेटण्यासाठी म्हणून बारामतीस गेले व कायमचे बारामतीस वास्तव्यास राहिले. पन्हाळगडावरील वास्तव्यात थोडीफार काव्यनिर्मिती सोडली तर मोरोपंतांचे सर्व लेखन बारामतीत झाले. सुमारे ४५ वर्षे अखंडितपणे काव्यरचना करणाऱ्या मोरोपंतानी ७५ हजाराच्यावर कविता लिहिल्या. त्यांच्या नावावर २६८ काव्यकृतींची नोंद आहे. त्यांनी सुमारे ६०हजार आर्या, श्लोकबद्ध स्तोत्रे, आख्याने व महिलांसाठी ओवीबद्ध गीते लिहिली; तसेच १०८ रामायणे रचली. मोरोपंतांनी त्यांच्या चार गुरूंचा उल्लेख केला आहे. ते म्हणतात, 'गुरु माझे श्रीराम, श्रीमत्केशव, गणेश, हरि चवघे.' हरी म्हणजे पंतांचे मौजीबंधन करणारे त्यांचे सौंदळचे कुलोपाध्याय हरभट वरेकर. श्रीराम म्हणजे वडील रामजीपंत. गोळवलकर घराण्यातील केशव पाध्ये व गणेश पाध्ये हे दोघे बंधू अशा चार गुरूंचा उल्लेख मोरोपंतांनी केला आहे.

मोरोपंत हे बारामतीच्या बाबूजी नाईकांचे आश्रित पुराणिक होते. पुराणिकांच्या भूमिकेचा प्रभाव त्यांच्या काव्यरचनेवर पडला आहे. मोरोपंतांच्या एकूण कविता पाऊण लाख आहेत. रामायण, महाभारत आणि भागवत हे मोरोपंतांच्या काव्याचे महत्त्वाचे आधार असून जैमिनी, अश्वमेध, स्कंधपुराण, मार्कंडेयपुराण, हरिवंश इ.च्या आधारे त्यांनी काही प्रकरणे रचली आहेत. ईश्वराचे गुणसंकीर्तन करून स्मरणभक्ती करावी ही प्रेरणा पंतांच्या काव्यरचनेमागे आहे. पंतांच्या काव्यरचनेत इतर पंडित कवींपेक्षा भक्तीप्रवणता अधिक आहे. मराठी साहित्यात विपुल रचना करून कवी मोरोपंतांनी मराठी संस्कृतीला साहित्याच्या तोडीचे स्थान मिळवून दिले. कथा विस्ताराने सांगून, इतर भाग वगळून ग्रंथ साक्षेपाने लिहिण्याच्या पद्धती

वरून आणि पंतांच्या एकूण ग्रंथरचनेवरून त्यांची विशालबुद्धी, दांडगा व्यासंग, चौकसपणा, परमेश्वराच्या कृपेबद्दल तळमळ, पांडित्य, रचनाकौशल्य, भागवत गायनाची आवड इ. गोष्टी दिसून येतात. वर्ण्यविषयाशी तादात्म्य पावून लिहिलेल्या त्यांच्या काव्यात प्रसन्नता, माधुर्य आणि वाणीचा सहज ओघ दिसून येतो. ओजगुण उत्कटत्वाने दिसतो, संवादात ते रंगतात, त्यात ते रमतात, त्यामुळे त्यांचे संवाद जिवंत वाटतात.

यमकाव्यसन, सालंकृतता, संस्कृत शब्दभरणा, शब्दचमत्कृती, उत्कट भावनेचा व प्रतिभेचा अभाव, कला विलासापेक्षा धर्म विवेचानाकडे लक्ष इ.गुणदोष पंतांच्या काव्यात आढळतात. मोरोपंतांच्या श्लोक-केकावलीत भावपूर्ण भक्ती आणि अलंकारपूर्ण काव्य या दोन्ही गोष्टींचा समन्वय त्यांनी चांगला साधला आहे.

मोरोपंत हे निर्वेध आयुष्यक्रम कंठणारे, शांत वृत्तीचे, धर्मनिष्ठ, कुटुंबवत्सल, कर्तव्यदक्ष आणि व्यवहारचतुर असे गृहस्थ होते. ठराविक चाकोरीतून त्यांचा जीवनक्रम गेल्याने त्यांच्या वृत्तीत खळबळ, प्रक्षोभ किंवा झगडा असे काही नाही. त्यामुळे त्यांची कविताही गंभीर व नेमस्त वृत्तीची आहे. त्यावरून त्यांची रसिकता, व्यासंग व भाषाप्रभुत्व यांची साक्ष पटते. पण अलौकिक प्रतिभेचे, उत्कट भावनांचे किंवा भव्य कल्पनांचे दर्शन त्यांच्या काव्यरचनेमध्ये होत नाही. तसेच तत्कालीन राजकीय घडामोडींचा व सामाजिक वातावरणाचा यत्किंचितही संपर्क त्यांच्या काव्याला लागलेला दिसत नाही. याचा अर्थ हा की, उत्तर पेशवाईतील धामधुमीच्या काळात राहूनही मोरोपंत, निरंजन माधव यांसारखी मंडळी मनाने रामायण, महाभारताच्या जगातच वावरत होती. त्यामुळे प्रत्यक्ष जीवन व त्यांची मानसिक कल्पनासृष्टी यांच्यात फारच तफावत पडलेली दिसून येते. म्हणून मोरोपंतांच्या कवितेने काही गुणवैशिष्ट्यांमुळे त्याकाळी व आताही प्रतिष्ठा मिळवली असली, तरी ती त्यांच्या काळाची प्रातिनिधिक कविता ठरत नाही.

वडिलांची माया

रोहित रतन खैरनार, एस.वाय.बी.ए. (अर्थशास्त्र)

बाप या शब्दात सगळ्या गोष्टी सामावते.

बाप या शब्दात मुलीची व्यथा स्पष्ट होते.

बाप या शब्दात त्याच्या कष्टाची जाणीव कळते.

बाप या शब्दात त्याने केलेल्या प्रयत्नांना यश मिळते.

बाप हा मुलीची ढाल आहे.

बाप हा मुलाचा आधारस्तंभ आहे.

बाप हा कुटुंबाचा पाया आहे.

बाप हा लेकरांचा सहारा आहे.

बाप माझा सुखासांगाती आहे.

बाप माझा धैर्यशील आहे.

बाप हा दुःख सांगत नसतो.

बाप हा आनंद साजरा कधीच करत नसतो.

बाप हा बघायचा आहे तर फाटक्या ड्रेसमध्ये बघा.

बाप हा बघायचा आहे तर त्याने कोणत्या गोष्टींशी झगडलेला आहे ते बघा.

बाप हा बघायचा आहे तर तुमच्याबरोबर कायम खंबीर नेतृत्व जो असतो तो म्हणजे बाप.

बाप हा मुलाची सावली आहे.

बाप हा मुलीची माऊली आहे.

लग्नाच्या वेळी ढसाढसा रडतो तो म्हणजे बाप

कन्यादान जो करतो तो म्हणजे बाप.

वैश्विक मूल्यांची जाणीव करून देणारे संत : संत बसवेश्वर

– प्रा. संग्राम सीताराम गोसावी

महात्मा बसवेश्वर, ज्यांना बसवन्ना म्हणूनही ओळखले जाते. हे १२व्या शतकातील महान समाज-सुधारक, तत्त्वज्ञ, संत, कवी आणि वीरशैव पंथाचे संस्थापक होते. ते कर्नाटकमधील बागलकोट जिल्ह्यातील आलूर गावचे होते. त्यांचे जीवन आणि शिकवण भारतीय समाजासाठी अत्यंत महत्त्वपूर्ण होती ती विशेषतः धार्मिक, सामाजिक आणि तात्त्विक दृष्टिकोनातून.

महात्मा बसवेश्वरांचा जन्म ११३१साली कर्नाटकमधील आलूर गावात झाला. त्यांचे वडील मादिराज आणि आई मादलांबिका होती. बसवेश्वर लहानपणीच बुद्धिमान आणि तात्त्विक होते. त्यांना आध्यात्मिक ज्ञान मिळवण्यात रुची होती आणि ते संत-महात्म्यांच्या वर्तुळात वावरत असत.

बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान

१. **ईश्वराचे निराकार रूप :** बसवेश्वरांचा विश्वास होता की भगवान शिव हे निराकार आणि निरविकारी असले पाहिजेत. मूर्तिपूजा आणि बाह्य धार्मिक कर्मकांडांपेक्षा हृदयात शिवाच्या भक्तीचा अनुभव महत्त्वाचा आहे.

२. **सामाजिक समानता :** बसवेश्वर हे जातिवाद, भेदभाव आणि अंधश्रद्धेच्या विरोधात होते. त्यांचे तत्त्वज्ञान सर्व लोकांना समान मानण्याचे होते. त्यांच्याद्वारे सुरू केलेला वीरशैव पंथ मुख्यतः जातीपातीच्या भेदभावाला नाकारत होता.

३. **कर्म आणि भक्ति :** बसवेश्वरांचे विचार होते की, जीवनातील मुख्य उद्देश कर्म आणि भक्तीच्या मार्गाने आत्मा शुद्ध करणे आणि ईश्वराशी एकरूप होणे आहे. त्यांच्या मते ईश्वराचा साक्षात्कार स्वतःच्या कर्मातून होतो.

४. **वचनामृत :** बसवेश्वरांचे विचार त्यांच्या ''वचनामृत'' या काव्यरचनांमध्ये प्रकट झाले आहेत. वचनमृत हे त्यांचे शास्त्र आहे. ज्यामध्ये धार्मिक, तात्त्विक आणि सामाजिक बाबींबद्दल त्यांची विचारधारा व्यक्त केली आहे.

महात्मा बसवेश्वरांची शिकवण

बसवेश्वरांची शिकवण सर्व समाजासाठी होती. ते जातिवाद, मूर्तिपूजा आणि अंधश्रद्धा विरोधी होते. ते म्हणतात की प्रत्येक व्यक्तीला समान अधिकार, प्रेम आणि आदर दिला पाहिजे. त्यांची शिकवण आणि तत्त्वज्ञान आजही लोकांना प्रेरणा देत आहेत.

बसवेश्वरांचा पंथ – वीरशैव पंथ

महात्मा बसवेश्वरांनी ''वीरशैव'' पंथाची स्थापना केली. या पंथात शिवाची उपासना आणि साधना केली जाते. हा पंथ जातिवाद आणि धार्मिक अंधश्रद्धा विरोधी होता. वीरशैव पंथाचे तत्त्वज्ञान हे शुद्धतेवर, भक्ति आणि साधनावर आधारित आहे.

महात्मा बसवेश्वरांचे योगदान

धार्मिक सुधारणा : बसवेश्वरांनी भारतीय समाजात धार्मिक

सुधारणा केली. त्यांनी मूर्तिपूजा, अंधश्रद्धा आणि जातिवाद यांना विरोध केला.

सामाजिक समानता : त्यांनी समाजात भेदभाव न करता प्रत्येक व्यक्तीला समान अधिकार मिळावेत, यासाठी कार्य केले. त्यांच्या शिकवणीने समाजात स्त्री-पुरुष समानता आणि सामाजिक न्यायाची जाणीव निर्माण केली.

महात्मा बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान

महात्मा बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान त्यांच्या जीवनाच्या विविध पैलूंवर आधारित होते. ते धार्मिक, तात्त्विक, आणि सामाजिक क्षेत्रात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी झगडले. त्यांचे तत्त्वज्ञान मुख्यतः सामाजिक समानता, आत्मभक्ति, आणि निराकार ईश्वराच्या उपास्यतेवर आधारित होते. याचे मुख्य मुद्दे पुढीलप्रमाणे आहेत :-

१. निराकार ईश्वराचा विश्वास

महात्मा बसवेश्वरांचा विश्वास होता की भगवान शिव हे निराकार (निराकार) आणि निरविकारी असतात. ते मानत होते की ईश्वराचा प्रत्यक्ष अनुभव केवळ हृदयातूनच मिळवता येऊ शकतो, बाह्य पूजा आणि मूर्तिपूजा मात्र द्वारे हे शक्य नाही. बसवेश्वर म्हणत होते की प्रत्येक व्यक्तीला आपल्याला समजून, एकाग्रतेने आणि भक्तिपंथाने ईश्वराशी संबंध ठेवावा लागतो.

२. सामाजिक समानता आणि जातीवादाचा विरोध

बसवेश्वरांची शिकवण जातिवादाच्या विरोधात होती. त्यांचा विश्वास होता की सर्व मानव समान आहेत आणि प्रत्येकाला समान अधिकार मिळावा. त्यांनी जात-पात, ऊंच-नीच, आणि धर्माच्या आधारावर भेदभाव करण्याला नकार दिला. त्यांनी समाजात समानतेची आणि न्यायाची स्थापना केली, आणि हे शिकवले की सर्व व्यक्तींना एकसमान अधिकार असावा.

३. भक्ति आणि कर्म

बसवेश्वर हे कर्म आणि भक्ति यांचे महत्त्व सांगत होते. त्यांचे म्हणणे होते की, भक्ति (ईश्वराच्या प्रती असलेली निष्ठा) आणि कर्म (चांगले कार्य आणि इतरांच्या भल्यासाठी केलेली साधना) हेच जीवनाचा मुख्य उद्देश आहे. त्यांचे विचार होते की, कर्मामध्ये भक्ति असली पाहिजे, आणि भक्ति व्यावहारिक कर्माच्या माध्यमातून प्रकट होईल.

४. वचनामृत – काव्य तत्त्वज्ञान

महात्मा बसवेश्वरांचे विचार ''वचनामृत'' या काव्य रचनांमध्ये व्यक्त झाले आहेत. या रचनांमध्ये ते धर्म, तत्त्वज्ञान आणि समाजाच्या सुधारणेविषयी आपले विचार मांडतात. वचनामृत हे एक सुस्पष्ट तत्त्वज्ञान असलेले ग्रंथ आहेत ज्यात समाजातील प्रत्येक घटकाला प्रोत्साहित केले गेले आहे की, ते उच्च विचार आणि एकात्मतेच्या मार्गावर चालावे.

५. आध्यात्मिक साधना आणि आत्मज्ञान

बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान आत्मज्ञान आणि आत्मशुद्धीवर आधारित होते. ते मानत होते की प्रत्येक व्यक्तीला आपल्या आतल्या आवाज आणि आंतरिक आत्मा व्दारे मार्गदर्शन मिळू शकते. त्यांच्या मते, आत्मज्ञान हाच सर्वात उच्च राज्य आहे आणि त्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी साधना आणि ध्यान आवश्यक आहे.

६. मुक्ति आणि पुनर्जन्म

बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान पुनर्जन्मावर आधारित होते. त्यांचे म्हणणे होते की, आत्मा जन्म आणि मरणाच्या चक्रातून मुक्त होऊ शकतो, जर त्याने त्याच्या जीवनामध्ये तत्त्वज्ञान, भक्ति आणि शुद्धता अनुसरण केली. ते मानत होते की मुक्ति म्हणजे आत्म्याचा ईश्वराशी एकात्मता साधणे आणि या भौतिक जगाच्या बंधनांपासून मुक्त होणे.

७. स्त्री-पुरुष समानता

महात्मा बसवेश्वर स्त्री आणि पुरुष समानतेचे एक महान समर्थक होते. त्यांच्याद्वारे स्त्रियांना अत्यंत महत्त्व दिले गेले आणि त्यांच्या तत्त्वज्ञानानुसार, स्त्रियांनादेखील सर्व अधिकार मिळावेत. त्यांच्या शिकवणीमध्ये लिंगभेद आणि स्त्रीद्वेषाला विरोध केला गेला.

८. आध्यात्मिक तत्त्वज्ञानाचे व्यावहारिक उपयोग

बसवेश्वरांच्या तत्त्वज्ञानात हे समजले जाते की, आध्यात्मिक शिकवण केवळ विचारांनीच नव्हे, तर प्रत्यक्ष जीवनातदेखील लागू होईल. ते त्यांच्या अनुयायांना सांगत होते की, ते रोजच्या जीवनात सत्य, प्रेम, शांती, आणि न्यायाचे पालन करावे.

९. शिवपूजा आणि भक्ति

बसवेश्वरांनी शिवपूजेवर जोर दिला, पण ते मूर्तिपूजेला नाकारत होते. त्यांचे तत्त्वज्ञान सांगते की, शिव हे एक

निराकार आणि सर्वव्यापी रूप आहे. त्याच्या ध्यानामुळेच शुद्धता आणि मुक्ति मिळू शकते. त्यांचे ध्यान आणि भक्ति ही केवळ प्रतीकात्मक न होता जीवनातील सर्व कृतीतून प्रकट होणारी होती.

थोडक्यात महात्मा बसवेश्वरांचे तत्त्वज्ञान भारतीय समाज आणि संस्कृतीतील एक महान आणि थोडक्यात समजावून सांगितलेली सुधारणा आहे. त्यांच्या तत्त्वज्ञानामुळे भक्तिरस आणि तत्त्वज्ञानाची एक नवी दिशा सुरू झाली. जातिवाद, भेदभाव आणि मूर्तिपूजेचा विरोध करत त्यांनी सर्व मानवतेला समानता, शांती आणि प्रेमाची शिकवण दिली.

महात्मा बसवेश्वरांचा वीरशैव पंथ

महात्मा बसवेश्वरांनी १२व्या शतकात ''वीरशैव पंथा'' (लिंगायत पंथ) ची स्थापना केली. हा पंथ शंकराचार्यांच्या अद्वैत, वेदांत किंवा अन्य पारंपारिक हिंदू पंथांपेक्षा भिन्न होता. वीरशैव पंथ एक सुधारक पंथ म्हणून उभा राहिला जो मूर्तिपूजा, जातिवाद, अंधश्रद्धा आणि परंपरागत धार्मिक अनुष्ठानांवर विरोध करत होता. महात्मा बसवेश्वरांनी या पंथाद्वारे समाजातील धार्मिक आणि सामाजिक विकारांच्या विरोधात आवाज ऊठवला.

वीरशैव पंथाची वैशिष्ट्ये

१. **निराकार शिवाची उपासना :** वीरशैव पंथाच्या मुख्य तत्त्वज्ञानानुसार शिव हे एक निराकार आणि सर्वव्यापी आहे. या पंथात मूर्तिपूजेला विरोध केला जातो आणि निराकार शिवाची उपासना केली जाते. शिव म्हणजे शुद्धतेचे, ज्ञानाचे आणि अस्तित्वाचे प्रतीक आहे.

२. **लिंग पूजन :** वीरशैव पंथात ''लिंग'' (शिवलिंग) पूजन करण्याची परंपरा आहे. लिंग म्हणजे शिवाचे प्रतीक असलेले एक साधे प्रतीक आहे, ज्याचे प्रतीकत्व शुद्धता, सत्य आणि आध्यात्मिक प्रगतीचे दर्शक आहे. ''लिंगायत'' म्हणजे ''लिंगाचे भक्त'' आणि या पंथाच्या अनुयायांनी लिंगधारणेची परंपरा पाळली आहे.

३. **जातिवाद आणि भेदभावाचा विरोध :** महात्मा बसवेश्वर यांनी समाजातील जातिवादाला आणि भेदभावाला प्रखर विरोध केला. त्यांनी सांगितले की, प्रत्येक व्यक्तीला समान अधिकार, आदर आणि प्रेम मिळावे. वीरशैव पंथाने ''सर्व मानवता'' आणि ''सामाजिक समानता'' च्या तत्त्वज्ञानावर जोर दिला.

४. **आध्यात्मिक साधना आणि कर्म :** वीरशैव पंथ आत्मज्ञान आणि भक्ति (शिवाच्या प्रती असलेली निष्ठा) यावर आधारित आहे. या पंथात व्यक्तीच्या व्यक्तिगत कर्म आणि साधना यांवर अधिक बल दिला जातो. बसवेश्वरांचा विश्वास होता की, प्रत्येक व्यक्तीला शुद्ध, निष्कलंक आणि कर्मशुद्ध जीवन जगण्याचा मार्ग अवलंबावा लागतो.

५. **स्त्री-पुरुष समानता :** वीरशैव पंथाने स्त्री-पुरुष समानतेला प्रोत्साहन दिले. महात्मा बसवेश्वर यांच्या शिकवणीनुसार स्त्री-पुरुषात कोणताही भेदभाव नसावा आणि दोघांनाही समान अधिकार असावेत. पंथाने स्त्रियांना सन्मान दिला आणि त्यांना आध्यात्मिक उन्नती साधण्यासाठी संधी दिली.

६. **वचनामृत :** महात्मा बसवेश्वर यांच्या तत्त्वज्ञानाचा संग्रह म्हणजे ''वचनामृत''. वचनामृतमध्ये बसवेश्वरांच्या विचारांची आणि उपदेशांची मांडणी केली आहे. यामध्ये धार्मिक आणि तात्त्विक तत्त्वज्ञान, सामाजिक सुधारणांचे आवाहन आणि मूळ शिकवणींचा समावेश आहे.

वीरशैव पंथाचा प्रसार

महात्मा बसवेश्वर यांच्या शिकवणीमुळे वीरशैव पंथ कर्नाटकमध्ये मोठ्या प्रमाणावर पसरला. त्याच्या अनुयायांनी त्यांच्या तत्त्वज्ञानानुसार धार्मिक आणि सामाजिक सुधारणांसाठी चळवळ चालवली. त्याचबरोबर, वीरशैव पंथाने विविध क्षेत्रांमध्ये (धार्मिक, सामाजिक आणि तात्त्विक) एक नवीन दिशा दाखवली.

सामाजिक व धार्मिक सुधारणा

वीरशैव पंथाच्या स्थापनेने भारतीय समाजातील अनेक विकारांना आव्हान दिले. जातिवाद, मूर्तिपूजा, अंधश्रद्धा आणि स्त्रीद्वेष या सर्वांवर बसवेश्वर यांनी कडव्या विरोधाची भूमिका घेतली. त्यांचा विश्वास होता की, समाजाला सुधारण्यासाठी धार्मिक साधना, भक्ति आणि कर्म यांच्या संगमातूनच खऱ्या परिवर्तनाची शक्यता आहे.

थोडक्यात महात्मा बसवेश्वरांचा वीरशैव पंथ एक अत्यंत विचारशील, समतावादी आणि सुधारक पंथ होता. त्याच्या शिकवणींनी समाजातील धार्मिक, सामाजिक आणि मानसिक रूढींचे उल्लंघन केले आणि त्याने त्याच वेळी

पवित्रतेचा आणि शुद्धतेचा मार्ग दाखवला. वीरशैव पंथ आजही कर्नाटकमध्ये तसेच भारतातील इतर भागात प्रभावी आहे आणि महात्मा बसवेश्वर यांच्या तत्त्वज्ञानाने लाखो लोकांचे जीवन प्रभावित केले आहे.

महात्मा बसवेश्वर यांच्या तत्त्वज्ञानाचा संग्रह ''वचनामृत''

महात्मा बसवेश्वर यांचे तत्त्वज्ञान ''वचनामृत'' या काव्य-रचनांमध्ये संकलित आहे. ''वचनामृत'' हे महात्मा बसवेश्वर यांच्या विचारांचे आणि उपदेशांचे एक अत्यंत महत्त्वपूर्ण स्त्रोत आहे. या रचनांमध्ये त्यांनी सामाजिक, धार्मिक, तात्त्विक आणि आध्यात्मिक विषयांवर विचार मांडले आहेत. ''वचनामृत'' म्हणजेच 'वचनांचा अमृत' किंवा 'वचनांचे अमृतपान', आणि यामध्ये बसवेश्वरांनी निराकार शिवाची उपासना, कर्म-भक्ति, समानता आणि सामाजिक सुधारणा यावर सुस्पष्ट विचार मांडले आहेत.

वचनामृत – प्रमुख तत्त्वज्ञान

१. ईश्वराची उपासना आणि निराकार शिवबसवेश्वरांच्या वचनामृतांमध्ये त्यांनी निराकार शिवाची उपासना करण्यावर जोर दिला आहे. त्यांचा विश्वास होता की शिव हे निराकार, निरविकारी आणि सर्वव्यापी असतात. मूर्तिपूजा आणि बाह्य अनुष्ठानांच्या विरोधात ते होते आणि ते म्हणायचे की प्रत्येक व्यक्तीला त्याच्या हृदयात ईश्वराची अनुभूती होणं आवश्यक आहे.

२. समाजातील समानता ''वचनामृत'' मध्ये बसवेश्वरांनी जातिवाद आणि भेदभावाचा प्रखर विरोध केला आहे. त्यांच्याप्रमाणे प्रत्येक व्यक्ती समान आहे आणि सर्वांना समान अधिकार मिळावे. त्यांनी उच्च-नीचतेच्या भेदाला नाकारले आणि समाजातील सर्व व्यक्तींना समान मानले.

३. कर्म आणि भक्तिबसवेश्वर यांचे तत्त्वज्ञान कर्म आणि भक्तीवर आधारित होते. त्यांच्या मते, भक्ति म्हणजेच हृदयाच्या सन्मानात शिवाची सेवा करणे आणि कर्म म्हणजे समाजाच्या भल्यासाठी चांगले कार्य करणे. त्यांनी सांगितले की कर्म आणि भक्ति यांचा समन्वय साधणारा मार्ग जीवनाचा सर्वोत्तम मार्ग आहे.

४. स्त्री-पुरुष समानता बसवेश्वरांच्या वचनमृतात स्त्री-पुरुष समानतेचा मुद्दा बारकाईने मांडला आहे. त्यांनी स्त्रीला हेच अधिकार दिले की ती सुद्धा आत्मज्ञान आणि भक्तीत उंची गाठू शकते. त्यांचा विश्वास होता की स्त्रीला समाजात सन्मान दिला पाहिजे.

५. सामाजिक सुधारणा वचनामृतात बसवेश्वरांनी समाजातील अन्याय, अंधश्रद्धा आणि असमानतेच्या विरोधात बंड पुकारले आहे. त्यांचा संदेश होता की, लोकांनी आपापल्या कर्मातून आणि समजून शुद्धतेची साधना करावी. त्यांना आदर्श समाज तयार करणे आवश्यक होते.

६. आध्यात्मिक मार्गदर्शन बसवेश्वरांनी ''वचनामृत'' मध्ये एक प्रकारे प्रकट केले की, आत्मा आणि परमात्म्याचे तात्त्विक भेद नाहीत. त्यांनी सांगितले की, व्यक्तीला आत्मसाक्षात्कार मिळवण्यासाठी त्याच्या वर्तनात, विचारात आणि कर्मात शुद्धता असली पाहिजे.

वचनामृताचे महत्त्व

१. **सामाजिक सुधारणांचा संदेश :** ''वचनामृत'' मध्ये बसवेश्वरांनी समाजातील जातिवाद, भेदभाव, स्त्रीद्वेष आणि मूर्तिपूजेला त्यांनी नकार दिला.

२. **धार्मिक समतेचा आदर्श :** वचनामृत हे एक धार्मिक ग्रंथ म्हणूनही महत्त्वपूर्ण आहे कारण ते विविध धार्मिक कर्मकांडांपेक्षा चांगले वर्तवलेले जीवन दर्शवते. यात व्यक्तिमत्त्वाच्या आध्यात्मिक विकासाचे महत्त्व सांगितले आहे.

३. **आध्यात्मिक उन्नतीचा मार्ग :** वचनामृताचा मुख्य उद्देश आध्यात्मिक उन्नती आणि आत्मज्ञान प्राप्त करणे आहे. प्रत्येक व्यक्तीला आत्मा आणि परमात्म्याचा अनुभव प्राप्त होईल असे बसवेश्वरांनी सांगितले.

महात्मा बसवेश्वर यांच्या ''वचनामृत'' या रचनांमध्ये त्यांचे जीवनदर्शन, तत्त्वज्ञान आणि समाजसुधारणा यांचा समावेश आहे. वचनामृत आजही लाखो लोकांसाठी मार्गदर्शक आहे, कारण त्यात सर्वसमावेशकता, समानता आणि शुद्धतेचा संदेश आहे. त्यांचे वचनामृत एक अमूल्य तत्त्वज्ञान आहे, जे जीवनाचे उद्दिष्ट आणि मानवतेचे महत्त्व सांगते.

मी तुझ्याचसाठी लिहिते....

कु.प्रियांका संजय मुरुडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)

तुलाच स्वप्नात पाहते
तुझ्याच स्वप्नात जगते
स्वप्नांच्या या वाटेत
मी तुझ्याचसाठी थांबते
तूच माझी अबोल कहाणी,
मी तुझ्याचसाठी लिहिते ....

तुझ्याच सोबत मी एकटेपण विसरते
तुझ्याच सहवासात मी
स्वतःलाच विसरते,
विसरता स्वतःलाच,
मी तुझ्याचसाठी लिहिते
तूच माझी अबोल कहाणी,
मी तुझ्याचसाठी लिहिते...

बरसणाऱ्या पावसाच्या थेंबातही
मी तुझेच प्रतिबिंब पाहते
तुझ्याच प्रेमाच्या रंगात मी
ओली होऊन बागडते
तूच माझी अबोल कहाणी,
मी तुझ्याचसाठी लिहिते...

तुझ्याच सोबत मी चंद्र पाहून हसते,
हसताना तुझ्याच तेजाला
चंद्र समजून मी तुझ्याचसाठी लिहिते
तूच माझी अबोल कहाणी,
मी तुझ्याचसाठी लिहिते...

सखी...

कु.सलोनी संतोष घाडगे, एस.वाय.बी.एस्सी.

अजूनही आठवतात मला तुझ्या डोळ्यातील अश्रूधारा
ती निरव शांतता आणि वाहणारा वारा
तू का घाबरतेस ?
एक स्त्री म्हणून का ?
ऊठ, जरा बाहेर डोकावून बघ
ऊठ, स्वतःला ओळखून बघ
तुला ऊठावेच लागेल,
तुला स्वतःला ओळखावेच लागेल,
कारण, तूच आहेस आमचा मान,
तूच आहेस आमचा अभिमान,
तू शिकशील तर सारेच शिकतील,
तू असशील तर सारेच असतील,
तुझ्याविना कोणाचेही अस्तित्व नाही गं ..
तुझ्या उदरातून तुझ्याच कळीला असे खुडू नको गं ..
मला आठवण होते त्या आल्हाददायक नदीची कारण..
ती निभावत असलेल्या प्रत्येक नात्याला एक
ओंजळभर
थंडगार पाणी देत असतेस..
मला आठवण होते त्या आईची, जी असते दयेचा सागर
आणखी काय नाव देऊ तुला मी
स्त्री म्हणून तुझा मान वाढवू
की तूच शक्ती म्हणून अभिमानाने सांगू
घर सावरताना कित्येकदा ठेचकाळून पडतेस
तरीही तू जोमाने उठतेस
कधी-कधी कोमेजूनही फुलात असतेस
परिस्थिती नसेल तर तू स्वतःला बदलतेस का ?
तरी तूच आहेस घराची दिशा, अन् विजयाची आशा
मग ऊठशील ना? घेशील ना गं झेप? तुझ्या
आकाशाकडे
डोळे लावून बसलेली तुझी सखी .....

निसर्ग मानवाचा सोबती

कु.गायत्री बाळासाहेब मांडेकर, एम.ए. भाग – १(भूगोल)

'देणाऱ्याने देत जावे, घेणाऱ्याने घेत जावे' .... आज सहज कवी विंदा करंदीकरांनी लिहिलेली ही कविता पुन्हा एकदा वाचनात आली आणि माणूस नावाच्या प्राण्याची आठवण आली. प्रत्येक गोष्टीसाठी दुसऱ्याला दोष देणारा हा माणूस स्वतःच कसा एवढा वाईट बनून बसला.

नद्या, नाले, डोंगर, पर्वत, झाडे, निसर्ग या सर्वांचा ऱ्हास याच माणसाने केला पण तो ऱ्हास निसर्गामुळेच झाला असे बोलणारा माणूस या पृथ्वीवर जिवंत तरी कसा राहतो हा प्रश्न पडतो.

पक्ष्यांच्या अनेक जाती, झाडांच्या जाती, काही नष्ट झाल्या तर काही नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहेत. तरी या माणसाला जाग कशी आली नाही. माणसाला फक्त निसर्गाकडून सर्व काही घेताच आले पण त्याला द्यायला हा माणूस नावाचा प्राणी खूपच कमी पडला.

आपल्याला पुढची सगळी परिस्थिती माहित असूनसुधा आपण त्याच चुका परत परत करतो आहे. झोपडीतला माणूस सिमेंटच्या घरात राहायला गेला, पण शुद्ध हवा सोडून दुषित हवा घ्यायला लागला.आज हा माणूस नावाचा प्राणी चंद्रावर पोहोचला पण त्याला निसर्गाच्या एका टोकापर्यंतही पोहचता आलेले नाही.

आपण निसर्गाला दिलेल्या त्रासामुळे आपल्यालाही त्रास होणार आहे हे माहित असूनही त्याच्यात काही सुधारणा झालेली नाही. माणसांचे संपूर्ण जीवन हे निसर्गावरच अवलंबून आहे पण निसर्गाचा नाश करणारा सर्वात महत्त्वाचा प्राणी हा मानव आहे. काही वर्षापूर्वी सर्वत्र दिसणारी चिमणी आज काही ठिकाणीच दिसत आहे. पर्यावरणाचा ऱ्हास आणि वृक्षतोड अजूनही थांबली नाही तर तीच चिमणी पुढच्या पिढीला प्राणिसंग्रहालयात नेऊन दाखवावी लागेल. वृक्ष लागवड करणे आणि त्या वृक्षांचे जतन करणे ही काळाची गरज आहे. प्रत्येक मनुष्याने एका वर्षात किमान ५ झाडे लावली आणि त्यांची जपणूक केली तर पुढील काही वर्षात आपली पृथ्वी हिरवीगार झाल्याशिवाय राहणार नाही वृक्षच आपले सगेसोयरे आणि सोबती आहेत. तुकाराम महाराज आपल्या अभंगात म्हणतात की,

'' वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे, वनचरे
पक्षीही सुस्वरे आळविती !''

कर्मवीर भाऊराव पाटील : जीवन आणि कार्य

सौ. करुणा ढवळे (मसुरे), एम.लिब ॲण्ड एल.एस्सी.

रयतेचा ज्ञानदीप कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी स्वतःच्या खर्चाने आणि अपार मेहनतीने शिक्षणाची गंगा गरीब आणि ग्रामीण विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध करून दिली. विद्यार्थ्यांना आर्थिक मदत व्हावी म्हणून त्यांनी 'कमवा आणि शिका' योजना सुरू केली, ज्यामध्ये विद्यार्थी स्वतः काम करून शिक्षणाचा खर्च भागवायचे. रयत शिक्षण संस्थेची स्थापनाः पुढे, १९१९ मध्ये रयत शिक्षण संस्था स्थापन करून त्यांनी शिक्षणाला व्यापक स्तरावर नेले.

कर्मवीरांचा दीपस्तंभ,
शिकवा अन् वाचवा, समाज घडवा,
ज्ञानाच्या प्रकाशाने दारिद्र्य हटवा!
कमवा, शिका, पुढेच चाला,
सत्यशोधकांचे कार्य वाढवा!
गोरगरिबांचा कैवारी तू,
शिक्षणाच्या दीपाचा पहारेकरी तू!
महाराष्ट्राची शान आहेत,
कर्मवीर भाऊराव, महान आहेत!

कर्मवीर भाऊराव पाटील हे महाराष्ट्राच्या सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रातील एक अजरामर व्यक्तिमत्त्व. त्यांचे संपूर्ण जीवन सामाजिक परिवर्तनासाठी समर्पित होते. शिक्षण हेच सामाजिक क्रांतीचे प्रभावी साधन आहे, ही भूमिका त्यांनी आयुष्यभर अंगिकारली आणि सत्यशोधक चळवळीच्या प्रेरणेने त्यांनी ग्रामीण भागातील गरिबांसाठी शिक्षणाची गंगा वाहती ठेवली. महात्मा फुलेंच्या सत्यशोधक विचारधारेचा प्रभाव त्यांच्या कार्यावर मोठ्या प्रमाणात पडला. शेतकरी व गरीब कष्टकरी समाजातील मुलांना शिक्षण मिळावे यासाठी त्यांनी 'रयत शिक्षण संस्था' १९१९ मध्ये स्थापन केली.

शिक्षण हे केवळ श्रीमंतांसाठी मर्यादित न राहता, गोरगरीब मुलांना ते सुलभ व्हावे म्हणून त्यांनी 'कमवा आणि शिका' ही संकल्पना आणली. विद्यार्थ्यांनी शिक्षण घेत असतानाच काम करून स्वतःच्या शिक्षणाचा खर्च भागवावा, ही अभिनव योजना त्यांनी राबवली. ही योजना आजही ग्रामीण शिक्षणाच्या पायाभूत संकल्पनेत महत्त्वाची भूमिका बजावत आहे. समाजसुधारणेतील योगदान, जातीभेद, अंधश्रद्धा आणि सामाजिक विषमता दूर करण्यासाठी त्यांनी महात्मा गांधी व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यासोबत कार्य केले. स्त्रीशिक्षणाला विशेष महत्त्व देत त्यांनी ग्रामीण भागातील मुलींना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणले. शिक्षणामुळेच समाजात परिवर्तन घडू शकते, या विश्वासाने त्यांनी हजारो ग्रामीण युवकांना सुशिक्षित केले. त्यांच्या कार्याचा परिणाम आणि गौरव त्यांच्या प्रयत्नांमुळे हजारो विद्यार्थी सुशिक्षित होऊन समाजात मोठी प्रगती करू लागले. महाराष्ट्र सरकारने त्यांना ''कर्मवीर'' हा किताब बहाल केला. त्यांचे कार्य आजही 'रयत शिक्षण संस्था'च्या माध्यमातून चालू आहे.

युगपुरुष भाऊराव पाटील: शिक्षणसंस्कृतीचे शिल्पकार

''शिक्षणाशिवाय समाजाचा विकास अशक्य आहे'' या महान विचाराने प्रेरित होऊन शिक्षणक्रांतीचे प्रणेते कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी संपूर्ण आयुष्य शिक्षणाच्या प्रसारासाठी अर्पण केले. गोरगरीब, शेतकरी व कष्टकरी वर्गातील विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी त्यांनी केवळ शब्दांनी नव्हे, तर कृतीनेही एक नवा आदर्श निर्माण केला.

भाऊराव पाटलांनी १९१९ साली 'रयत शिक्षण संस्था' या महान संस्थेची स्थापना केली. ''रयत'' म्हणजे 'शेतकरी व कष्टकरी जनता'.

त्या काळी उच्चभ्रू व श्रीमंत लोकांनाच शिक्षण घेता येत असे, पण भाऊराव पाटलांनी हा अन्यायकारक भेदभाव संपवण्यासाठी शिक्षण तळागाळापर्यंत पोहोचवले.

''कमवा आणि शिका'' या अभिनव योजनेच्या माध्यमातून गोरगरीब विद्याध्यर्थ्यांना शिक्षण मिळावे यासाठी प्रयत्न केले.

शाळा आणि वसतिगृहे सुरू करून ग्रामीण भागातील विद्याध्यर्थ्यांसाठी शिक्षण उपलब्ध करून दिले.

शिक्षण घेण्यासाठी पैसा हा अडथळा ठरू नये म्हणून भाऊराव पाटलांनी 'कमवा आणि शिका' ही संकल्पना अमलात आणली. या योजनेत विद्यार्थी शिक्षण घेत असतानाच काम करून स्वतःच्या शिक्षणाचा खर्च भागवत असत.

यामुळे विद्यार्थी आत्मनिर्भर होत आणि कष्टाची जाणीव त्यांना होत असे. अनेक विद्यार्थ्यांनी या योजनेंतर्गत शिक्षण घेत समाजात मोठी प्रगती केली.

स्त्री शिक्षणाला प्रोत्साहन

जातिभेद निर्मूलन :

शिक्षण हे सर्वांसाठी समान असले पाहिजे, या भूमिकेतून त्यांनी जात-पात, अस्पृश्यता याविरोधात कार्य केले.

सत्यशोधक चळवळ :

महात्मा फुले व सत्यशोधक समाजाच्या विचारांनी प्रेरित होऊन त्यांनी शोषित व पीडित समाजासाठी शिक्षण उपलब्ध करून दिले.

स्वावलंबनावर भर :

शिक्षण घेताना विद्यार्थी स्वावलंबी व्हावेत, यासाठी त्यांनी 'शेततळं खोदणं', 'सुतारकाम', 'शेती' यासारखी कामे शाळांमध्ये शिकवली.

सन्मान व पुरस्कार :

भाऊराव पाटलांच्या अथक प्रयत्नांमुळे समाजात शिक्षणक्रांती घडली आणि त्यांच्या कार्याची दखल घेत महाराष्ट्र सरकारने ''कर्मवीर'' हा किताब त्यांना बहाल केला. शिक्षणाच्या क्षेत्रातील त्यांच्या योगदानामुळे संपूर्ण देशाने त्यांना मान्यता दिली. आजही त्यांच्या नावाने ''कर्मवीर भाऊराव पाटील पुरस्कार'' दिला जातो.

शिक्षणयोद्धा भाऊराव पाटील,
ज्ञान दीप तो पेटवीत गेले,
रयतेसाठी झिजत गेले रयतेसाठी झिजत गेले!

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी शिक्षणाच्या माध्यमातून समाजसुधारणेचा दीपस्तंभ उभा केला. त्यांनी स्वतःच्या सुखसोयींचा त्याग करून 'शिक्षण हेच सामाजिक परिवर्तनाचे साधन आहे' हा मंत्र रुजवला. आज लाखो विद्यार्थी त्यांच्या विचाराने प्रेरित होत शिक्षणाच्या प्रवाहात आले आहेत. 'रयत शिक्षण संस्था' आजही त्यांच्या विचारांना पुढे नेण्याचे कार्य करत आहे. त्यांचे हे कार्य अजरामर राहील आणि शिक्षणप्रेमींना कायम प्रेरणा देत राहील! कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी शिक्षण हा सामाजिक परिवर्तनाचा प्रभावी मार्ग मानला आणि त्याद्वारे हजारो लोकांचे जीवन उजळले. त्यांनी सामाजिक विषमता मिटवून शिक्षणाच्या माध्यमातून समतेचा मार्ग निर्माण केला. त्यांच्या कार्यामुळे आजही लाखो विद्यार्थी प्रेरित होत आहेत. त्यांचे विचार आणि तत्त्वज्ञान हे आजही शिक्षणप्रेमींसाठी दीपस्तंभासारखे आहे.

'मेजर ध्यानचंद' यांचे क्रीडा क्षेत्रातील योगदान

डॉ. लोहोटे पी. के., शारीरिक शिक्षण संचालक

गोषवारा :

जगभरातील मेजर ध्यानचंद हे भारतातील आजपर्यंतचे सर्वात लोकप्रिय खेळाडू होते. त्यांच्या कामगिरीमुळे त्यांना 'हॉकीचे जादूगार' ही पदवी मिळाली. आपल्या हॉकीच्या कामगिरीमुळे त्यांना जगप्रसिद्धी मिळाली. खेळामध्ये त्यांचे योगदान महान आहे. भारताला १९२८, १९३२, १९३६ ऑलिंपिकमध्ये हॉकी खेळाचे सुवर्णपदक मिळवून दिले. ध्यानचंद यांची आंतरराष्ट्रीय कारकीर्द सर्वोत्तम आणि गौरवास्पद आहे. ध्यानचंद यांनी एकूण ४०० पेक्षा देखील अधिक गोल केले आहेत. जे या खेळामध्ये संपूर्ण आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सर्वात जास्त गोल आहेत. त्यांचा हा एक विश्वविक्रमच आहे. त्यांनी त्यांच्या कारकीर्दीमध्ये १००० गोल केले, त्यातील ४०० गोल तर आंतरराष्ट्रीय संघाविरुद्ध होते. या गोष्टीमुळे भारत सरकारने त्यांना भारतातील सर्वोच्च पुरस्कार पद्मभूषण देऊन त्यांचा गौरव केला व नवी दिल्लीमधील ध्यानचंद राष्ट्रीय स्टेडियमला त्यांचे नाव दिले.

अतिमहत्त्वाचा शब्द : मेजर ध्यानचंद, विझार्ड ऑफ हॉकी, कार्यमान.

परिचय : ध्यानचंद सिंग (२९ ऑगस्ट १९०५ ते ३ डिसेंबर १९७९) हे भारतीय हॉकीचे नावाजलेले खेळाडू होते. त्यांना जागतिक खेळ विश्वातील सर्वोत्कृष्ट हॉकीचे खेळाडू म्हणून ओळखले जाते. त्यांना हॉकीचे जादूगार म्हणून संबोधले जायचे. त्यांनी भारताला १९२८, १९३२ व १९३६ मध्ये ऑलिम्पिक सुवर्णपदक मिळवून दिले. त्यांच्या काळात भारतीय संघ सर्वात शक्तिशाली संघ म्हणून ओळखला जायचा. भारत सरकारने १९५६ साली त्यांचा पद्मभूषण या पुरस्काराने सन्मान केला. त्यांचा जन्मदिवस भारतीय खेळ दिवस म्हणून साजरा केला जातो. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी या दिवशी देण्यात येणाऱ्या राजीव गांधी खेलरत्न पुरस्काराचे नाव 'मेजर ध्यानचंद खेलरत्न पुरस्कार' असे केले आहे. हॉकीच्या इतिहासातील सर्वोत्तम खेळाडूंपैकी एक म्हणून आजही ओळखलं जातं. त्यांनी भारताच्या क्रीडा क्षेत्रात खूप मोठं योगदान दिलं आहे. भारताची क्रीडा संस्कृती वाढावी, त्याला प्रोत्साहन मिळावे, तसेच देशाच्या कानाकोपऱ्यात खेळाची जागरूकता निर्माण व्हावी यासाठी आज त्यांच्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने राष्ट्रीय क्रीडा दिवस साजरा केला जातो.

राष्ट्रीय क्रीडा दिनानिमित्त 'फिट इंडिया' चळवळ सुरू झाली. राष्ट्रीय क्रीडा दिनानिमित्त देशभरात सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. या दिवशी सर्व देशामध्ये राष्ट्रीय क्रीडा दिन उत्सव साजरा करतात.

जन्म : ध्यानचंद यांचा जन्म उत्तर प्रदेशातील अलाहाबाद येथे झाला. मेजर ध्यानचंद यांच्या वडिलांचे नाव रामेश्वर दत्तसिंह, पत्नीचे नाव जानकीदेवी आईचे नाव शारदा सिंग, मुले अशोक कुमार.

बालपणीचे जीवन :

ध्यानचंद यांचा जन्म २९ ऑगस्ट १९०५ रोजी उत्तर प्रदेशातील अलाहाबाद येथे झाला. त्यांचे मोठे भाऊ रूपसिंग हे सुद्धा हॉकीचे खेळाडू होते. ध्यानचंद यांचे वडील सामेश्वर दत्त सिंग हे ब्रिटीश सैन्यात होते. ते सुद्धा सैन्यात हॉकीच खेळायचे. अशाप्रकारे ध्यानचंद यांना हॉकीचे शिक्षण लहानपणापासूनच मिळाले. वडील आर्मीत असल्यामुळे त्यांची वारंवार बदली व्हायची, त्यामुळे त्यांना इयत्ता सहावी नंतर शिक्षण सोडावे लागले. नंतर हे कुटुंब उत्तरप्रदेशातील झाशी येथे स्थायिक झाले.

हॉकी खेळाची सुरुवात:

मेजर ध्यानचंद हे क्रीडा क्षेत्रातील हॉकी या खेळाचे गुरु मानले जायचे. हॉकीचा सराव त्यांनी दिवस रात्र एक करून इतका उत्तम केला होता की, प्रत्येक सामन्यांमध्ये ते असे काही जादू करून गोल करायचे की, त्यांच्या पराक्रमामुळे त्यांना जादूगार असं नाव पडलं. भारतामध्ये हॉकीचे नाव काढले तर तोंडामध्ये पहिला शब्द येतो तो म्हणजे मेजर ध्यानचंद. फक्त भारतातच त्यांची प्रसिद्धी नव्हती तर संपूर्ण विश्वात हॉकी घेण्यासाठी त्यांना सर्वोत्कृष्ट खेळाडू संबोधले जायचं. हॉकी या खेळाची आवड त्यांना लहानपणी लागली होती. वडिलांच्या होणाऱ्या सारख्या बदलीमुळे प्रत्येक वेळी या शहरातून दुसऱ्या शहरात त्यांना स्थलांतर करावे लागायचे, त्यामुळे त्यांचे शिक्षण अर्धवटच राहिले.

हॉकी खेळाचा सराव करून त्यांनी हॉकी या खेळामध्ये आपलं करिअर करण्याचं ठरवलं. लहानपणी ते गरीब असल्यामुळे १४ वर्षाचे ध्यानचंद झाडाच्या फांद्या कापून त्यांचे हॉकी स्टिक बनवून कपड्यांचा गोळा करून त्याने हॉकीचा सराव करायचे.

क्रीडा क्षेत्रातील योगदान:

मेजर ध्यानचंद यांनी ऑलिम्पिकमध्ये तीन वर्षे भारताचे प्रतिनिधित्व करून तीन वर्षे सुवर्णपदक मिळविले होते. लहानपणीच वडिलांसोबत हॉकी सामना बघायला गेलेले ध्यानचंद यांनी पराभूत झालेल्या संघाला वडलांची परवानगी घेऊन तो सामना चार गोल करून जिंकून दिला. त्यांचे हॉकी खेळण्याची पद्धत पाहून व ते ज्या प्रकारे गोल करत त्यांची जिद्द, त्यांची खेळासाठी असलेली ती भूक पाहून ध्यानचंद यांना अधिकारी त्यांना सैन्यात घेण्यासाठी तयार झाले.

१९२२ मध्ये ध्यानचंद हे पंजाबचे सैनिक झाले आणि सैन्यातून हॉकी खेळण्यास सुरुवात केली. सुभेदार मेजर भोळे तिवारी हे ध्यानचंद यांचे सल्लागार होते. १९३६ मध्ये भारतीय संघाने जर्मनी संघाला ८-१ हे गुण मिळवून विजय प्राप्त केला होता. तेव्हा ध्यानचंद यांनी अनवाणी पायाने खेळले होते. त्यांचे हॉकी खेळातील कौशल्य आणि खेळाबद्दल असेलेली त्यांची मनोवृत्ती पाहून जर्मनीचे हिटलर यांनी स्वतः ध्यानचंद यांना त्यांच्या सैन्यांमध्ये वरिष्ठ पदासाठी संधी दिली होती.

ध्यानचंद यांच्या मनामध्ये असलेले देशप्रेम त्यांना ती ऑफर घेण्यास रोखत होते. त्यामुळे अतिशय प्रेमाने ध्यानचंद यांनी हिटलर यांनी दिलेल्या ऑफरचा आदर करत ती ऑफर नाकारली. त्या वेळी ध्यानचंद भारतासाठी प्रतिनिधित्व करत होते. त्या वेळी भारत हा विश्वातील हॉकी खेळासाठी सर्वोत्कृष्ट शक्तिशाली संघ मानला जायचा.

ध्यानचंद यांची आंतरराष्ट्रीय कारकीर्द सर्वोत्तम आणि गौरवास्पद आहे. ध्यानचंद यांनी एकूण ४०० पेक्षा देखील अधिक गोल केले आहेत. जे या खेळामध्ये संपूर्ण आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सर्वात जास्त गोल आहेत. त्यांचा हा एक विश्व विक्रमच आहे. त्यांचा हा विक्रम कोणीही मोडला नाही. १९२६ मध्ये न्युझीलँड येथे एक हॉकी सामना रंगवण्यात आला होता. त्या सामन्यामध्ये ध्यानचंद यांचा देखील सहभाग होता. सामन्यामध्ये एकूण २० गोल करण्यात आले, त्यातील १० गोल स्वतः ध्यानचंद यांनी एकट्याने केले होते. न्युझीलँड मध्ये झालेल्या सामन्यांमध्ये भारत एकूण २१ सामने खेळेल त्यामध्ये १८ सामने भारताने जिंकली. या संपूर्ण स्पर्धेमध्ये भारताने १९० गोल नोंदविले गेले त्यातील १०० गोल तर एकट्या ध्यानचंद यांनी केले होते.

ध्यानचंद यांचे हॉकी खेळाचे रेकॉर्ड दिवसेंदिवस वाढत चालले होते. त्यामुळे भारत हा हॉकी या खेळासाठी संपूर्ण जगभरात प्रसिद्ध झाला. बॉलवरची त्यांची पकड इतकी उत्तम होती की त्यांना 'द विझार्ड' असं नाव पडलं. हे नाव त्यांना पंजाबमधील झेलम येथे हॉकीचा सामना रंगला तेव्हा

पडलं.

या सामन्यात तर ध्यानचंद यांनी कमालच केली होती. त्यांच्या संघाला २ गोलची गरज होती आणि त्यांनी आपल्या उत्तम कौशल्याने शेवटचे उरलेले तीन मिनिटांमध्ये ४ गोल करून दाखविले. इथून पुढे त्यांनी अनेक हॉकी सामन्यांमध्ये भाग घेतला आणि त्यांचे रेकॉर्ड बघून त्यांचे आंतरराष्ट्रीय हॉकी सामन्यासाठी निवड झाली. लंडनमध्ये १९२७ साली लंडन फॉक्सस्टोन फेस्टिवल यामध्ये हॉकीचे सामने व्हायचे. यातील १० सामन्यांमध्ये आपल्या भारत संघाने एकूण ७२ गोल केले त्यातील ३६ गोल तर ध्यानचंद यांनी केले होते. १९२८ मध्ये भारताने ऑलिंपिक स्पर्धेत भारताला नेदरलँड बरोबर सामना करायचा होता त्यावेळी मेजर ध्यानचंद यांनी २ गोल करून दाखविले. भारत संघाचे एकूण ३ गोल होते त्यातील २ गोल तर ध्यानचंद यांनी केले होते. या गोष्टीमुळे भारताला सुवर्णपदक देखील मिळाले. याचे संपूर्ण श्रेय मेजर धान्यचंद यांना जाते. त्यांना लॉस एंजलीस येथे १९३२ मध्ये ऑलम्पिक स्पर्धा रंगली होती, त्यामध्ये भारताचा सामना अमेरिकेशी होता त्या सामन्यांमध्ये २३-८ असा विक्रम करून भारताला सुवर्णपदक मिळवून दिले. २३ पैकी ८ गोल ध्यानचंद यांचे होते. त्याच वर्षी बर्लिन ऑलिंपिकमध्ये आपल्या भारत संघाने जपान, हंगेरी, अमेरिका या देशांना झिरो गोलने पराभूत केले. ध्यानचंद यांची हॉकी क्षेत्रातील होणारी प्रगती भारताला अभिमानास्पद ठरली. क्रीडा क्षेत्रामध्ये ध्यानचंद यांनी भारताचे नाव उच्च स्तरावर नेऊन ठेवले. त्यांच्या या हॉकी कारकीर्दीमुळे त्यांना मेजर ही पदवी देण्यात आली आहे. इतकेच नव्हे तर त्यांना सलग ३ वर्षे भारताला ऑलम्पिकमध्ये सुवर्णपदक मिळवून दिले. त्यांनी एकूण त्यांच्या कारकीर्दी मध्ये १००० गोल केले. त्यातील ४०० गोल तर आंतरराष्ट्रीय संघाविरुद्ध होते. या गोष्टीमुळे भारत सरकारने त्यांना भारतातील सर्वोच्च पुरस्कार पद्मभूषण देऊन त्यांचा गौरव केला व नवी दिल्लीमधील ध्यानचंद राष्ट्रीय स्टेडियम नाव देण्यात आले.

ध्यानचंद यांचा मृत्यू यकृत कर्करोगाने झाला. त्यांना यकृत कर्करोग हा विकार होता. ३ डिसेंबर १९७९ या दिवशी मेजर ध्यानचंद यांचे निधन झाले.

तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार...

कु.संध्या भगीरथ शिंदे, टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

कधी जगशील तू स्वतःसाठी,
पुरे झाला आता लोकांचा विचार
नेहमी लढते दुसऱ्यांसाठी,
स्वतःसाठी कधी उभी राहशील
या मतलबी दुनियेमध्ये तू मागेच राहशील,
ऊठ आता रहा उभी स्वतःसाठी
कारण तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार
दुनियेचे काय ती नावं ठेवण्यात पारंगत आहे,
पण कठीण समयी तूच तुझी ताकद आहेस.
नको करू तू लोकांचा विचार,
जगून घे तुझा मनमोकळा संचार
कारण तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार
ऐक आवाज अंतर्मनाचा तोच खरा आहे,
कधीपर्यंत जगशील मन मारून हेच सत्य आहे,
स्वप्नांसाठी लढण हेच जीवनाचं सार आहे
जग स्वतःसाठी आणि उजळव हा संसार
कारण तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार
हे जग तुला नेहमीच पडताळेल,
पण ठेव स्वतःवर ठाम विश्वास,
तुझा हा विश्वास सार्थ ठरेल तुझ्या जन्मास
कारण तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा सार

अनिश्चिततेच्या जगातील अस्वस्थ वाटचाल

डॉ. अमोल ज. वीर, सहाय्यक प्राध्यापक

संघर्ष करत असताना एकापाठोपाठ जी वर्षे गेली त्याचा हिशोब लावत असताना काही अनुत्तरित प्रश्न आणि न सापडणारी उत्तरे याचा वेध घेण्याचा थोडा प्रयत्न केला आहे.

आमचे जन्माचे वर्ष १९८९ ते १९९० म्हणजे एक संघर्ष घेऊनच आले असावे. कारण या तीन वर्षातील पिढी ही शापित या साठी असावी की जेवढे बदल झाले ना. तेवढे या तीन वर्षात च.. आम्ही लहान होतो तेव्हा गावात पहिल्यांदा टेलिफोन आले. या काळात केजी तील मुले मोबाईल वापरतात त्या वेळी आम्ही एका घरातून दुसऱ्या घरी फोन लावून नुसतं हॅलो म्हणून फोन उचलणाऱ्या म्हातारीला त्रास देत होतो. यात वेगळीच गम्मत आम्ही घ्यायचो. कुठेतरी एखादा ब्लॅक अँड व्हाइट टीव्ही असायचा. ज्यांच्या घरी असायचा त्यांच्या घरची थोडीफार कामे केली की मग रात्री टीव्ही बघायला आपल्याला परवानगी मिळाली. एक तर आमच्या इथे मराठी शाळेत बाई होत्या त्या तर लेकरं सांभाळायला द्यायच्या मग ते केलं की मग थोडंफार खायला पण मिळत होतं. शनिवार आणि रविवार म्हणजे नुसता गोंधळ च.. शक्तिमान, जय हनुमान, वेताळ पंचवीशी यासारख्या मालिका बघायला नुसती झुंबड, तळेकर बाईच्या घरी जाऊन बन्याबापू बघणं म्हणजे नेटफ्लिक्सचे सबस्क्रिप्शन करणे यापेक्षा कितीतरी आनंद मिळून जायचा. जूनमध्ये शाळा भरण्याच्या अगोदर वह्या पुस्तकं आणि शालेय साहित्य घेण्याची जी उत्सुकता होती ती आज मोठी गाडी किंवा एखादं आलिशान घर घेण्याइतकी असावी का ? तर नाही ! त्या वेळी नवीन पुस्तकांचा सुवास हा मनाला किती तरी समाधान देऊन जात होता. कसंबसं शाळेत जाऊन नवीन मित्र बनवताना आता आपल्या एखाद्या क्लायंटला प्लॅन समजावून सांगण्याइतका प्रयत्न करावा लागत नव्हता. एव्हाना कधी त्या मैत्रीत व्यवहार, फसवणूक, दगाखोरी दिसून नाही आली. आता तुम्ही म्हणाल की आमच्या पण पिढीत हे होतच की. तर नक्की होत पण त्या पिढीला पुढे १९९१ चे एल पी जी चे धोरण, नवीन अभ्यासक्रमाची सुरुवात, दहावीत असताना एबीसीडी कोड नवीनच तर बघायला भेटले गेल्या वर्षी पावसाळ्यात पूर आला तेव्हा आठवलं की जेव्हा आम्ही लहान होतो तेव्हा विहिरींचे पाणी हातांनी काढता येत होते. त्यानंतर मी आमच्या इथल्या विहिरींना कधीच पाणी पाहिलं नाही. आणि सुगीचे दिवस तर किती मंतरलेले की मी स्वतः कित्येक तरी मोठी खळी पाहिली आहेत, मला वाटतं जुन्या पिढीतील ही शेवटची पिढी असेल हे सगळं अनुभवनारी. ही आमचीच पिढी गुरुजींची मास्तर करणारी आणि मास्तरची सर करणारी. रेडिओवरती विविध भारती ऐकणारीसुद्धा शेवटचीच असावी. काळयाकुट्ट आकाशाकडे बघत खळ्यावरती जुटींग आणि हडळच्या गोष्टी ऐकून मनात

आयुष्यभर भुतांची भीती बाळगणारीसुद्धा नंतर नसावी कदाचित.

एकंदरीत काय तर जुन्या आणि नव्या पिढीचा मध्य म्हणजे आमची ही पिढी. जुन्या रुढी-परंपरा आणि संस्कार घेऊन उन्हाड झालेली आम्ही पोरं. याच काळातील पोर ही व्यसनीही तेवढीच झाली. विचार करण्याचा भाग एवढाच की काही पुण्यात गेली, काही पिण्यात गेली. पिण्यात गेलेली त्यांनी आयुष्य हे गणतीत सोडून दिलं आणि पुण्यातील मुलांचं नोकरीसाठी आयुष्य पणाला लावलं. या वर्षातील मूलं ही संघर्षाची मशाल घेऊन जन्माला आली असंच असावं. कारण शिक्षणाने वेडी झालेली मूलं ही कित्येक संकटातून जात आहेत. नेमकी नोकरी करावी की उद्योग, शेती करावी की व्यापार यातील घोळ कधी या पिढीच्या लक्षातच नाही आला. कारण उद्योग करण्यासाठी भांडवल करता नाही आलं. शेती ही दुय्यम कारण अवेळी पाऊस, वातावरणाचे बदल, शेतीवरील कर्ज, पारंपरिक शेतीप्रकार या सर्वांचा परिणाम पूर्ण जगण्यावरच झाला. राहिला प्रश्न नोकरीचा त्याचं असं झालं की स्पर्धा परीक्षातून काही झाले प्रस्थापित पण बाकीच्यांचे भविष्य काय, तर उत्तर शून्य. वेळ अशी आली की २०१२ पासून जेमतेम जागा सरकारकडून भरल्या जाणे. त्यानंतर सरकारची उदासीन धोरणे, उमेदीच्या काळात निराशेची पाल ठोकून सज्ज असताना उगवतीचा सूर्य दिसेल का यात काही वर्षे गेली. कुठेतरी एखादा आशेचा किरण दिसावा म्हणलं तरी डोळे अंधुक होउन नुसता अंधार आणि आंधरच! जितका रुबाब स्वप्नात दिसत होता तितकीच कदाचित त्यापेक्षा जास्त फरफट या जिंदगीने केली. पोर नुसती अभ्यास अभ्यास करत कधी जागतिक प्रश्नावर उपाय सांगायला लागली कळली नाही. पण जगाच्या प्रश्नापेक्षा जगण्याचं उत्तर कधी का या पिढीला आलं नाही हे मात्र अनुत्तरितच. कित्येक जिंदग्या वाया गेल्या असतील या पिढीच्या वाट बघण्यात. प्रत्येक सकाळ ही वर्तमानपत्रातील भरतीच्या जाहिरातीवर नुसती हुंबड घालून कित्येक भविष्याची राखरांगोळी झाली असेल याचे माप असेल का? आणि हां याचेही माप असेल का की कित्येक रात्री ह्या स्वप्नाचा चंद्र फुलवण्यात गेल्या असतील. या पिढीने अर्ध आयुष्य आशेवर घालवलं आणि एवढं होऊन पण अजून आयुष्याला स्थिरता न मिळावी हे दुर्दैव की शाप. काही वर्षांचा काळ हा सरकारच्या धोरणांनी धूसर झाले. कुठेतरी नक्की जीवन बदलेल असं वाटत असताना आधीचे कमी की काय म्हणून कोरोनाने जिंदगीवर मात केली. निराशेच्या जगण्यातली तलफ अजूनच प्यारी वाटते. संघर्षाचा काळ हा जास्त दिवस असेल तर तो खूप जवळचा आणि आपुलकीचा वाटतो. या काळात कशीही पिढी झोडपली गेली हे कुणी वेगळे सांगायला नको.

यातून जे निसटले ते थोडे फारच. पण हे क्षेत्र सोडले तर बाकीच्या क्षेत्रातील लोकांनी थोडीफार प्रगती केली जसे की कोणी फिटर झाले, कोणी व्यवसाय केला. व्यवसायातील ज्या लोकांना वारसा होता ते आपापल्या परीने स्थिरस्थावर झाले. मग प्रश्न इथे येतो की ज्यांच्या एकाही पिढीने कधीच काही धाडस केले नव्हते त्यांच्याच पुढच्या पिढीने ते केले. यांना त्यांचं भविष्य हे मृगजळासारखं खुणावत होतं. पण सगळी स्वप्नं खरी होतात? व्यवसायासाठी मूलभूत लागणाऱ्या गोष्टीची जुळवाजुळव करण्यात या पिढीला केसांना डाय करावा लागतो हे दुर्दैव की शाप! तरी पण नशिबावर धाडसाने बाजी मारली. अशी ही पिढी जगाच्या पसाऱ्यात चहूबाजूंनी गुरफटत गेली, कधी स्वतःला सावरत गेली.

या पिढीने अशी कित्येक क्षेत्रे पाहिली. मोबाईलसारखे तंत्रज्ञान पहिल्यांदाच पाहिले. रंगीत टीव्ही पण पाहिले, इंटरनेट पाहिले. टेपरेकॉर्डरच्या विश्वातून कधी डीव्हीडी आणि तारवरून मोबाईल फोन कधी ही पिढी मोठी झाली हे कळलेच नाही. पण या सर्वात कायम निकृष्ट दर्जावर स्वतःला ठेवत शेतकरी तसाच राहिला हे मात्र नियतच सांगू शकेल. सरसकट बरबाद झालेल्या शेतीच्या या पिढीची काय मजल की बदलून टाकेल.

या पिढीचे हे एकमेव क्षेत्र जिथे वारसा जपला. वारसा

या अर्थाने की पिढीजातची दलींद्री आहे तशी जपली.

साधारणपणे विचार केला तर ही पिढी कष्टाळू नव्हती अस नाही तर हिला पाहिजे तशी साथ मिळत गेली नाही. म्हणजे नोकरी, व्यवसाय किंवा शेती जोमाने करण्याच्या दिवसात या पिढीची प्रचंड हेळसांड झालेली दिसून येते, उदासीन सरकारची उदासीन धोरणे, पावसाची शून्य साथ एवढे कमी की काय म्हणून कोरोनाचे संकट आ वासून उभे ठाकलेले. कुठेतरी आशेचा किरण जगण्याकडे नेत असताना या संकटांचा घेराव दुर्देवच की नवा डाव, नवे राज्य असे वाटत असताना कोरोनानी त्याची भूमिका अगदी नटसम्राटासारखी निभावली. दोषाचे खापर फोडायला कुणाला शोधावे का खचून जावे संघर्षाच्या वेढ्यात की काळ बदलतो यावर अजून थोडी श्रद्धा ठेवावी. नेमके याच पिढीने का सोसावे. सोसावे ते सोसावे नेमके किती? उरलेसुरले आयुष्य अशाच संघर्षात जाईल की उगवतीचा सूर्य एक नवी आशा घेऊन येईल. सगळं अनिश्चितच! जन्माचे वर्ष स्वतः तर नाही ठरवता येत. मग दोष जन्मानी का माथी येतो. संघर्षाच्या या काळातही पिढी मात्र रुबाबदारपणे दुःख झेलत आलीच, इथून पुढेही तिला काही सोसण्यासाठी कुठे होमहवन करावे लागेल किंवा दोष काढण्यासाठी कोणती पूजा करावी लागेल असे वाटत नाही. अजूनही स्वतःच्या कष्टावर, स्वतःच्या कर्तृत्वावर भरभरून विश्वास ठेवून आहे. मागच्या शापावर उद्याचे वरदान भारी पडावे एवढेच देणे प्रारब्धाकडे आहे. या वर्षातील पिढीने जे सोसले, अनुभवले, जगले याचा उलगडा करताना मन मात्र अनुत्तरित की पिढीला हे शाप की दुसरं काय???

स्वप्नभेट

शेजल गणेश शिंदे, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)

पौर्णिमेच्या रात्री मला
तुझ्याकडे पहायचे आहे
चमकणाऱ्या चंद्राला
फिके पाडायचे आहे
आकाशात लकलकत्या
चांदण्या मोजायच्या आहेत
मग त्यांचे हिशोब तुझ्या
हातावर गिरवायचे आहेत
तुझ्या डोळ्यात साचलेली
आसवे पुसायची आहेत
तुझ्या थकलेल्या डोळ्याला
खांदा द्यायचा आहे
उंची कमी पडते म्हणून
ही मांडी द्यायची आहे
तुला शांत वाटेल तेव्हा
डोळे बंद होतील तुझे
झोपल्यावर चेहऱ्यावरची
निरागसता पहायची आहे.

अल्बर्ट एलिस

– डॉ. शितल भागवत जाधव

अमेरिकन प्रसिध्द मानसोपचारतज्ज्ञ डॉ. अल्बर्ट एलिस यांचा जन्म २७ सप्टेंबर १९१३ साली झाला. ७५ पेक्षा जास्त पुस्तकं! ८०० च्या वर शोधनिबंध ! ४०० लेख! २०० च्यावर ऑडिओ अणि व्हिडिओ कॅसेट्स ! ही त्यांची आयुष्यभराची कमाई होती. त्यांनी विवेकनिष्ठ मानसोपचारशास्त्राला यश देऊन मानसशास्त्रात मोठी क्रांतीच घडविली नाही, तर बोधात्मक मानसशास्त्राची व्याप्ती मोठ्या प्रमाणात वाढविली. आपले सर्वस्व अर्पण करुन ४० वषपिक्षाही जास्त काळ मानसोपचारशास्त्राचा अभ्यास केला. यांना नेफ्रायटीस नावाचा आजार लहानपणी झाला होता. अनेक आजारांनी ते ग्रस्त होते. प्रत्येकाचे आई-वडील मुलांना भेटायला यायचे पण यांना कुणीच घरातील व्यक्ती भेटायला यायचे नाही. त्यामुळे ते खूप रडायचे, हॉस्पिटलचे वातावरण अशांत व्हायचे, मनाला होणारा मनस्ताप वेगळाच, इतरांची बोलनी खावी लागायची यातून वयाच्या नवव्या वाढदिवसाच्या दिवशी त्यांनी एक महत्वाचा धडा आत्मसात केला आणि स्वतःला पटवूनदेखील दिला. त्यांच्या आई-वडिलांना बदलने जरी त्यांच्या हातात नसले तरी त्यांच्याबद्दल कुठले विचार करावेत, हे मात्र बहुतांशी माझ्याच हातात आहे हे मनाशी त्यांनी ठरवलेलं कारण आई-वडिलांचे एकमेकांशी पटत नव्हते. माझे विचार ते किंवा इतर कुणीही ठरवू शकणार नाहीत. सध्याची परिस्थिती नक्कीच अप्रिय आहे; तरीदेखील ती हातपाय गाळून बसण्याइतकी भयंकर नाही. त्या परिस्थितीतून काही चांगलं निघू शकतं हा विचार परत मनात सखोल मुरवला. हॉस्पिटलमधील मुक्काम कमी करणं हातात नाही. म्हणून इथे राहायला लागतं म्हणून रडत का बसायचं? इथे राहण्याचा जमेल तितका फायदा करून घ्यायचा. ते विचार इतर मुलांना पण शिकविले. आपल्याला आवडत नसणाऱ्या परिस्थितीतही अनेक चांगल्या गोष्टी लपलेल्या असतात त्यामुळे तशा परिस्थितीचेही काही फायदे होऊ शकतात. हे फायदे आणि चांगल्या गोष्टी शोधण्याचं काम इतरांनी करायचं जो हे काम चांगल्या पद्धतीने करेल तो खेळाचा विजेता ठरेल. यातून फायदा हा झाला की, हॉस्पिटलचे वातावरण सकारात्मक झाले. आवडत नसणाऱ्या परिस्थितीतून काही चांगलं निघू शकतं हे सगळ्यांना समजायला लागलं यामुळे सर्व मुल आणि एलिस पटकन आजारातून बाहेर पडू शकले. इतकं सुंदर त्यांच जीवन तत्त्वज्ञान होत.

जेव्हा त्यांच मन अविवेकी विचारांकडे धाव घ्यायचे तेव्हा, यावर मात करण्यासाठी तीन कार्ड तयार केली. त्यावरचा संदेश वाचला की, त्यांचे अविवेकी विचार नाहीसे

व्हायचे. पहिल्या कार्डवर लिहिले होते की, काही मिळवायचं असेल, तर श्रमाला पर्याय नाही. हे कार्ड सांगायचं की, कठीण परिस्थिती नकोशी वाटत असली तरी दूरच्या हितासाठी अटळ आहे. त्यामुळे भविष्य सुंदर होईल. नजिकचे कष्ट थोडे तरी सुसहय व्हायचे. दुस-या कार्डवर लिहिले होते की, प्रतिकूल परिस्थिती ही आपल्याला वरदान असते. हे कार्ड त्यांनी पाहिल्यावर असे सांगायचे की, प्रतिकूल परिस्थितीवर जरी कितीही कठीण वाटली, तरी ती कणखर बनण्याचे प्रशिक्षण देते. त्या परिस्थितीला तोंड देऊन आपला विकास होतो. त्यामुळे त्यांची जिद्द वाढायची. तिसऱ्या कार्डवर लिहिले होते की, हेही दिवस जातील. हे कार्ड सांगायचे की, आताच्या परिस्थितीत कष्ट सोसावे लागले तरी कोणतीच परिस्थिती आहे तशीच राहत नसते. तिच्यात बदल होतच असतो. आजची कठीण परिस्थिती उदया नक्कीच बदलेल. आता घेतलेले कष्ट कायमस्वरूपी राहत नाही. कधीतरी त्यातून मुक्तता होईल या आशेने त्यांना उभारी यायची.

वैफल्य सहन करण्याची क्षमता हळूहळू वाढत नेली. जगाचा आणि इतरांचा मुक्त स्वीकार करण्यासाठी हाच एकमेव उपाय होता. त्यासाठी धीर बाळगायला ते शिकले. यांचे विचार मुळापासून अभ्यासताना हे विचार फक्त मानसशास्त्रापुरतेच मर्यादित नाहीत, तर या विचारात जीवनाच्या सर्व पैलूं पर्यंत पोहचणारे मूलभूत जीवन-तत्वज्ञान सामावलेलं आहे. अशा या महान मानसोपचार शास्त्रज्ञांचा मृत्यू २००७ साली झाला असला तरी विवेकी विचारांच्या रूपात आज ते जिवंत आहेत.

काहीतरी तिच्यावर ....

कु. श्वेता रामचंद्र चिमटे, एस.वाय.बी.एस्सी.

लिहावं म्हटलं आज काहीतरी तिच्यावर
शून्य असलेल अस्तित्व तिचं
टिपावं म्हंटलं कोऱ्या कागदावर
एक गुपित थांबलेलं, बोलक्या तिच्या ओठांवर
हळूच मग ओघळतो घाव, रावळ्या तिच्या गालावर
केलाय कोणी घाव, या उमलणाऱ्या मनावर
मोकळं करायचय, तिला कोऱ्या या कागदावर
शोध तिच्या नजरेचा वाहून जाते काजळ
शोधते सुखाला आज होऊन शांत वादळ
वाहत चाललीय तिची नाव ओसळणाऱ्या लाटांवर
विश्वास आहे तिचा नेतील त्या काठांवर
आजही हसते ती, तेज मात्र दिसत नाही
आजही असते ती, मग का मला ती दिसत नाही ?
हरवलेलं तिचं 'मी' पण शोधायचय जीवनाच्या पानावर
बहरून टाकायचय अस्तित्व तिचं कोऱ्या या कागदावर
साथ हवीय तिचीही, माझ्या या बोलावर
प्रेम करावे तिने फक्त आणि फक्त तिच्यावर ...

वाचनसंस्कृती रुजविण्यात ग्रंथालयाची भूमिका

डॉ. तृप्ती अंब्रे (ग्रंथपाल)

ग्रंथ आमचे साथी, ग्रंथ आमच्या हाती
ग्रंथ उजळती अज्ञानाच्या अंधाराच्या राती
या ग्रंथाच्या तेजामधुनी जन्मा येते क्रांती
ग्रंथ शिकवती माणुसकी अन् ग्रंथ शिकवती शांती
निराश जीवा धीर देऊनी पुढे घेऊन जाती ग्रंथ

ग्रंथालय हा वाचकांसाठी ज्ञानाचा महासागर आहे ग्रंथालयाशिवाय शिक्षण व सुसंस्कृत समाजाची कल्पनाच करता येत नाही. आयुष्याच्या प्रत्येक वळणावर प्रत्येक अडचणीत पुस्तके माणसांशी खऱ्या मित्रांसाठी सोबतीस असतात.

''ग्रंथालय म्हणजे ज्ञानाचा खजिना आणि वाचन म्हणजे तो उघडण्याची चावी!''

ग्रंथालय हे ज्ञानाचे भांडार आहे आणि वाचनसंस्कृती जोपासण्यासाठी अत्यंत महत्त्वाचे साधन आहे. वाचनसंस्कृती म्हणजे वाचनाची आवड, सवय आणि त्याचा समाजावर होणारा प्रभाव. आजच्या डिजिटल युगातही वाचनसंस्कृतीला चालना देण्यासाठी ग्रंथालयाची भूमिका अपरिहार्य आहे.

ग्रंथालयात असलेल्या विविध प्रकारच्या पुस्तकांमुळे वाचकांना आपल्या आवडीच्या विषयावर वाचन करण्याची संधी मिळते. ऐतिहासिक, शास्त्रीय, तांत्रिक, साहित्यिक आणि मनोरंजनात्मक अशा अनेक प्रकारच्या पुस्तकांचा संग्रह ग्रंथालयात असतो. त्यामुळे विविध क्षेत्रातील ज्ञान मिळविण्यासाठी आणि आपली वैचारिक समृद्धी वाढवण्यासाठी ग्रंथालय मदत करते.

शालेय शिक्षणाच्या पहिल्या टप्प्यापासून ते आयुष्याच्या शेवटपर्यंत ग्रंथालय सर्वांना मार्गदर्शन करते. ग्रंथालये वाचनसंस्कृती वाढविण्यासाठी अनेक उपक्रम राबवितात. उदाहरणार्थ वाचन स्पर्धा, समूह वाचन, पुस्तक प्रदर्शन, लेखक भेटी, वाचन गट, व्याखान कार्यक्रम आणि पुस्तक प्रकाशन समारंभ यांसारख्या उपक्रमांमधून लोकांमध्ये वाचनाची गोडी निर्माण केली जाते. हे उपक्रम वाचकांना नवीन पुस्तके आणि साहित्य क्षेत्रातील ताज्या घडामोडींशी जोडून ठेवतात.

संशोधन आणि उच्चशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी ग्रंथालय अत्यंत उपयुक्त ठरते. विविध संदर्भग्रंथ, संशोधन पेपर, जर्नल्स आणि ऑनलाइन डेटाबेस यांचा उपयोग करून विद्यार्थी आपले ज्ञान वृद्धिंगत करू शकतात. विद्यापीठे आणि संशोधन संस्था आपल्या ग्रंथालयांद्वारे विद्यार्थ्यांना अभ्यासासाठी भरपूर साहित्य उपलब्ध करून देतात.

ग्रंथालय म्हणजे वाचन आणि वाचन हा आपल्या जीवनाचा एक अविभाज्य घटक आहे म्हणतात ना, ''वाचाल तर वाचाल'' परंतु इंटरनेटच्या महाजालात आपले एकूणच पुस्तक वाचन कमी झाले आहे याचे मुख्य कारण म्हणजे थेट माहितीच आपल्यापर्यंत प्रचंड मोठ्या प्रमाणात

वेगवेगळ्या माध्यमातून येत आहे या माहितीच्या पुरातून योग्य विश्वासाने माहिती शोधणे अवघड झाले आहे.

सध्या ग्रंथालये ही आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे अधिक परिणामकारक झाली आहेत. ज्ञानाचे संकलन तथा साठा करणे, संवर्धन करणे आणि प्रसार करणे ही ग्रंथालयांची कार्ये नवीन तंत्रज्ञान आल्यामुळे अधिक प्रभावी झाली आहेत. ग्रंथालय आणि डिजिटल माहितीची व्यवस्थापन संगणक तंत्रज्ञान, संप्रेषण तंत्रज्ञान, साठाविषयक तंत्रज्ञान आणि संगणकाची जाळी विषय तंत्रज्ञान ही आव्हाने ग्रंथालयास पेलावी लागत आहेत. ग्रंथालयात ग्रंथापेक्षा इंटरनेटवर सध्या काय घडामोडी चालू आहेत नवनवीन तंत्रज्ञान अधिक परिणामकारक होऊन नवीन संकल्पना व प्रकल्प वापरात येत आहेत. संगणकामुळे तयार याद्या, डेटाबेसेस, नियतकालिके, पुस्तके, हस्तलिखित संग्रह व अभिलेख स्वरूपातील माहिती उपलब्ध होत आहेत.

डिजिटल युगात ग्रंथालयेही तंत्रज्ञानाचा वापर करून वाचनसंस्कृतीला चालना देत आहेत. ई-ग्रंथालये, ऑडिओबुक्स, ऑनलाइन डेटाबेस आणि डिजिटल वाचनालये यामुळे वाचक कुठेही आणि कधीही वाचन करू शकतात. आधुनिक ग्रंथालये ई-बुक्स, ऑडिओ बुक्स, डिजिटल संग्रहालये आणि ऑनलाइन डेटाबेसच्या माध्यमातून वाचनाला अधिक सुलभ बनवत आहेत. यामुळे वाचनसंस्कृती केवळ मुद्रित स्वरूपात न राहता डिजिटल स्वरूपातही वाढत आहे. ग्रामीण आणि दुर्गम भागांमध्ये फिरती ग्रंथालये, मोबाईल लायब्ररी आणि ऑनलाइन वाचन सेवा पुरवून वाचनसंस्कृतीचा विस्तार केला जात आहे.

बालवाचकांसाठी ग्रंथालय विशेष उपक्रम राबवते. मुलांमध्ये वाचनाची सवय लावण्यासाठी कथा वाचन सत्रे, बालवाचन क्लब आणि चित्रकथांचे वाचन असे उपक्रम घेतले जातात. लहान वयात वाचनाची आवड निर्माण झाल्यास ती पुढे जाऊन ज्ञानवृद्धी आणि व्यक्तिमत्त्व विकासास मदत करते.

समाजातील सर्व स्तरांपर्यंत वाचनसंस्कृती पोहोचविण्यासाठी ग्रंथालये मोफत वाचन सेवा, पुस्तक बँक योजना आणि दिव्यांगांसाठी ब्रेल लिपीतील साहित्य आणि ऑडिओ बुक्स उपलब्ध करून देतात. यामुळे शिक्षणाची संधी सर्वांना समान मिळते. ग्रंथालये केवळ वाचनसंस्कृती वाढविण्याचे कार्य करत नाहीत, तर ती समाजाच्या बौद्धिक आणि सांस्कृतिक विकासासाठी महत्त्वाची भूमिका बजावतात. उत्तम विचारांची देवाणघेवाण, सृजनशीलता आणि कल्पनाशक्ती वृद्धिंगत करण्यासाठी ग्रंथालये आवश्यक असतात. एकूणच ग्रंथालये ही वाचनसंस्कृतीच्या जडणघडणीतील महत्त्वाचा घटक आहेत. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या मदतीने आणि विविध उपक्रमांद्वारे वाचनसंस्कृती अधिक बळकट करण्यासाठी ग्रंथालये सातत्याने प्रयत्नशील असून अधिकाधिक वाचकांपर्यंत वाचनसंस्कृती पोहोचविण्यासाठी ग्रंथालये नवनवीन मार्ग शोधत आहेत. वाचकांनीही अधिकाधिक ग्रंथालयाचा उपयोग करून वाचनसंस्कृती जोपासली पाहिजे! शेवटी मी असेच सांगेन, ''जेवढे वाचाल, तेवढे वाढाल!''

वाचन आणि ग्रंथालय ही समाजाच्या बौद्धिक विकासाची मुख्य शिदोरी आहे. अधिक वाचा, अधिक शिका आणि सतत पुढे जा. हाच संदेश महात्मा फुले महाविद्यालयाचे ग्रंथालय सातत्याने देत आहे.

ग्रंथालयामाजी बसे क्षणभरी !

तोचि ज्ञान कण वेचितसे !!

आजच्या संगणकीय माहिती तंत्रज्ञानाच्या काळात वाचन साहित्याचे स्वरूप बदलत चालले आहे. माहितीचा ओघ प्रचंड प्रमाणात वाढू लागला आहे. अनेक पुस्तके पीडीएफ स्वरूपातही उपलब्ध होऊ लागली आहेत एक प्रकारे ग्रंथालय एका क्लिकवर उपलब्ध होत आहेत. सोशल मिडीयाच्या तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून ग्रंथालयाचे ग्रंथालय वेबपेज (https://www.mpcollegepimpri.edu.in/library/) आहे. या वेबपेजवर ग्रंथालयाने ग्रंथालय ब्लॉग वाचकांसाठी (http://mpcollegelibrary83.blogspot.com) तयार केला आहे. या ब्लॉगमध्ये विद्यार्थ्यांसाठी ३२ पेजेसमध्ये ग्रंथालयाशी संबंधित व वेगवेगळ्या प्रकारची क्रमिक पुस्तके व ई-बुक्स उपलब्ध

करून दिली आहेत. याव्यतिरिक्त ऑडिओ बुकही उपलब्ध करून दिले आहेत. याशिवाय काही महत्त्वाच्या लिंक्स, ग्रंथालयीन वेगवेगळे उपक्रम, ऑनलाइन पुस्तक प्रदर्शन, महत्त्वपूर्ण अशा प्राध्यापकांच्या अभ्यास व्हिडिओ लिंकही ग्रंथालय ब्लॉगवर उपलब्ध करून दिल्या आहेत.

महाविद्यालयाचे ग्रंथालय हे विविध विषयांवरील संदर्भ ग्रंथ व क्रमिक पुस्तकांनी सुसज्ज आहे. ग्रंथालयात सिनिअर विभाग व ज्युनिअर विभाग अशी मिळून एकूण ग्रंथसंपदा ६६२०३ एवढी आहे. ३७५ सीडी व डीव्हीडी आहेत. ग्रंथालयात एकूण ३२ नियतकालिके येतात. ग्रंथालयाने N-List (National Library and Information service Infrastructure for Scholarly Content) हा डेटाबेस वाचकांसाठी उपलब्ध करून दिला आहे. त्यामध्ये ३१६४००० ई-बुक्स व ६३०० ई-जर्नल्स् उपलब्ध आहेत.याकरिता (https://nlist.inflibnet.ac.in/) व शोधगंगा वेबसाईटसाठी (http://shodhganga.infibnet.ac.in) या वेबसाईटचा उपयोग करण्यात येतो. ग्रंथालयामध्ये अंध / दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी ब्रेल लिपीत पुस्तके व ऑडिओ क्लिप उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. ग्रंथालयामार्फत यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे बी.लिब. व एम. लिब. हे कोर्स चालवले जातात. या अभ्यासक्रमा अंतर्गत आतापर्यंत बरेच विद्यार्थी सेट, नेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत व काही विद्यार्थी पीएच.डी. करत आहेत. नुकतेच सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षांत ०८ विद्यार्थी महाराष्ट्र शासनाची सेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत.

ग्रंथालयांमध्ये देवाण-घेवाण कक्ष, संदर्भ ग्रंथ, दृक्श्राव्य विभाग, नियतकालिक विभाग, वाचनसाहित्य संग्रह विभाग, इंटरनेट विभाग, मुलांसाठी व मुलींसाठी स्वतंत्र अभ्यासिका कक्ष, रिप्रोग्राफी (झेरॉक्स) इत्यादी विभाग कार्यरत आहेत. याशिवाय महाविद्यालयाच्या संभाजीनगर कॅम्पसमध्ये विद्यार्थ्यांसाठी स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र चालवले जाते, यासाठी तेथे स्वतंत्र अशी अभ्यासिका विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

महाविद्यालयाच्या प्रत्येक विभागात विषय (विभागीय ग्रंथालय कार्यरत आहेत. वाचकांसाठी ग्रंथालयाने QR कोड सुविधा उपलब्ध करून दिली आहे. QR कोडमध्ये ओपॅक (OPAC), लायब्ररी ब्लॉग, लायब्ररी वेबपेज, N-List, यूट्यूब चैनल इ. वेगवेगळ्या प्रकारचे QR कोड विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिले आहेत. ग्रंथालयाचे स्वतंत्र यूट्यूब चैनल आहे.

पदवी वर्गासाठी हुशार, होतकरू व गरीब विद्यार्थ्यांना बुक बँक योजनेद्वारे पुस्तकांच्या किंमतीच्या १/४ किंमत आकारून पुस्तकांचे संच दिले जातात. गुणवंत व विकलांग विद्यार्थ्यांना मोफत बुक बँक दिली जाते, प्रायोगिक स्वरूपात भगवद्गीता हा ग्रंथ विविध भाषेत ऑडिओ स्वरूपात सादरीकरण करण्याची सुविधा ग्रंथालयात उपलब्ध आहे. वाचकांसाठी ओपॅक सुविधा आहे. या ओपॅकद्वारे विद्यार्थ्यांना आपल्या महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयात कोणते पुस्तक उपलब्ध आहे ते पाहता येते. याशिवाय ते पुस्तक कोणत्या कपाटात आहे याचीदेखील माहिती घरबसल्या त्वरित मिळते. उत्तम वाचन करणाऱ्या वाचकांना Best Reader Award दिला जातो. संगणकाद्वारे पुस्तकांची देवाणघेवाण होते. Book Return Drop Box ची सुविधा आहे.

वाचन चळवळ वृद्धिंगत करण्यासाठी ग्रंथालयामार्फत वर्षभर वेगवेगळ्या प्रकारचे उपक्रमाचे आयोजन करण्यात येतात.

१. दि. १२ ऑगस्ट हा डॉ. एस.आर. रंगनाथन दिनानिमित प्रतिमापूजन, भित्तीपत्रक, ग्रंथवाचन व प्रश्नमंजुषा चे आयोजन करण्यात येते.

२. वाचन प्रेरणा दिन, मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा दिन व मराठी राजभाषा गौरव दिनानिमित 'ग्रंथ प्रदर्शन' व व्याख्यानाचे आयोजन केले जाते

३. दि. १ जानेवारी - १५ जानेवारी 'वाचन संकल्प महाराष्ट्राचा' अतर्गत विविध कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. यामध्ये प्रामुख्याने - पुस्तक परीक्षण स्पर्धा, पुस्तक वाचन, ग्रंथप्रदर्शन, सामुहिक वाचन,

व्याख्यान, भित्तीपत्रक व लेखक-वाचक संवाद, ऑनलाईन ग्रंथप्रदर्शन इत्यादी

४. दरवर्षी नियमितपणे Best Reader Award ग्रंथालया मार्फत उत्तम वाचन करणाऱ्या वाचकांना दिला जातो. सन २०२४-२५ या वर्षीचा कु. काजल मोहन महामुनी (टी.वाय.बी.कॉम.) व शाम चंद्रकांत गायकवाड (एस.वाय.बी.ए.) या विद्यार्थ्यांना देण्यात आला.

५. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक यांच्यामार्फत चालविला जाणारा एम.लिब. (Master of Library and Information Science) अभ्यासक्रमाचे आठ विद्यार्थी या शैक्षणिक वर्षात सेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत.

ग्रंथालयाच्या ब्लॉगवर जाण्यासाठी पुढील OR कोड स्कॅन करा.

जाणवले मज पहाट झाली...

प्रियांका संजय मुरुडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)

सामोरी हा निळसर अंधार
जग सारे निजले शांत
नव्या पहाटेच्या स्वप्नात
उगवता ही स्वप्नांची पहाट
जाणवले मज पहाट झाली.....
चंद्र हा आकाशात
जरा बोलतो मज
जातो मी माझ्या स्वप्नात
आनंद देत आली पहाट
जाणवले मज पहाट झाली....
पक्ष्यांचा चिवचिवाट ऐकता
घेऊनि उंच भरारी
मन माझे उडाले गगनात
पहाटेच्या या तांबूस नभात
जाणवले मज पहाट झाली....
काढुनि नवी रांगोळी
पहाटेच्या फुलपाखरांची
देऊनी उत्साह मनाला
पाखरे ही सुमनांसारखी
उत्साहाच्या या नव्या पहाटे
जाणवते मज पहाट झाली....
सुमनांचा सुगंध येता
बनविल्या फुलांच्या माळा
देवा चरणी अर्पण करूनि
घेऊनि आले आनंदाच्या झळा
आनंदाच्या या नव्या पहाटे
जाणवले मज पहाट झाली...
हळूच हाक मारती सूर्य नभा
बोलती मज पहाट झाली
आलो घेउनि तुमच्याचसाठी
मी नव्या दिवसाची नवी पालवी
पहाटेच्या या नव्या पालवीत
जाणवले मज पहाट झाली.....

भारतीय ग्रंथालयशास्त्राचे जनक डॉ. एस. आर. रंगनाथन

श्री. संतोष बोभाटे, सहाय्यक ग्रंथपाल

ग्रंथालय हे संग्रहालय आहे. ती चळवळ व्हावी म्हणून अहोरात्र झिजणाऱ्या डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांनी ग्रंथालयाची पंचसूत्री तयार केली. ज्याच्या आधारावरच ग्रंथालयशास्त्राचा पाया रचला गेला आहे. ग्रंथालयाचा फायदा सर्वसामान्यांना व्हावा व ग्रंथालयांना जास्तीत जास्त लोकाभिमुख बनवन्यासाठी त्यांनी भारत व जगभरातल्या सर्वच ग्रंथपालांना रंगनाथन यांच्या तत्त्वांचा अभ्यास करावाच लागतो. ग्रंथालयशास्त्र म्हटलं की मेलविल डुई आणि डॉ. एस. आर. रंगनाथन या दोघांचं नाव सर्वांत प्रथम घेतले जातं.

आज भारतामध्ये ग्रंथालय आणि माहिती शास्त्रामध्ये जी काही प्रगती झालेली दिसत आहे त्यामध्ये सर्वात मोठं योगदान डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांचं आहे. त्यामुळे त्यांना भारतीय ग्रंथालयशास्त्राचे पितामह म्हटलं जातं.

शियाली रामामृत रंगनाथन यांचा जन्म तामिळनाडूतील शियाली गावात झाला. १२ ऑगस्ट हा जन्म दिवस 'ग्रंथपाल दिन' म्हणून साजरा केला जातो. दहावीचं शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर त्यांनी गणित या विषयात बी.ए. आणि एम.ए. शिक्षण पूर्ण केलं. १९१७ ला ते मँगलोरमध्ये गणिताचे प्राध्यापक म्हणून शिकवू लागले. चार वर्षं मँगलोरमध्ये शिकवल्यानंतर ते १९२१ ला चेन्नई (तत्कालीन मद्रास) च्या प्रेसिडेन्सी कॉलेजमध्ये गणिताचे प्राध्यापक म्हणून रूजू झाले. १९२३ मध्ये मद्रास विद्यापीठाने ग्रंथपालाच्या नियुक्तीसाठी जाहिरात काढली. ग्रंथपाल म्हणून निवड झालेल्या व्यक्तीला लंडनला पाठवण्यात येईल असंही त्यात म्हटलं होतं. त्यावेळी भारतात ग्रंथालयशास्त्राची औपचारिक पदवी कुणाकडेच नव्हती. ९०० अर्जांमधून रंगनाथन यांची १९२४ साली मद्रास विद्यापीठाचे ग्रंथपाल म्हणून निवड झाली. १९१७ से १९२३ या काळात त्यांचे गणिताचा इतिहास या विषयावर अनेक शोधनिबंध जर्नल्समध्ये प्रसिद्ध झाले होते.

रंगनाथन हे युनिव्हर्सिटी कॉलेज ऑफ लंडन येथे ग्रंथालयशास्त्राचं प्रशिक्षण घेण्यास पोहोचले. त्या ठिकाणी ते बर्विक सेयर्स या प्राध्यापकाच्या संपर्कात आले. भारतासारख्या देशात ग्रंथालयांची खूप गरज आहे. असा त्यांचा निष्कर्ष होता. त्यामुळे सर्वांसाठी ज्ञानाची दारं खुली करणारी संस्था म्हणून ते ग्रंथालयाकडे पाहू लागले. लंडनमध्ये 'स्कूल ऑफ लायब्रेरियनशिप' मधील आपला अभ्यासक्रम पूर्ण करून लंडामधील क्रायडन सार्वजनिक ग्रंथालयात अल्प काळ कामदेखील केलं. तिथंच त्यांनी ग्रंथालयांच्या कामाची पद्धत अभ्यासली आणि भारतात कोणत्या गोष्टी आपण लागू करू शकतो याचा देखील विचार केला. भारतात परत येण्यापूर्वीच त्यांच्या डोक्यात विचारांची

चक्रं घुमू लागली होती. भारतीय पुस्तकांचं वर्गीकरण करण्यासाठी विशेष पद्धत असावी असं त्यांना वाटू लागलं होतं. त्यांच्याजवळ असलेल्या गणिताच्या विशेष ज्ञानाचा वापर ग्रंथालयांसाठी व्हावा असं त्यांना वाटू लागलं. त्यातूनच पुढे कोलन वर्गीकरण (द्विबिंदू वर्गीकरण पद्धत) पद्धतीचा जन्म झाला. पुस्तकांच्या वर्गीकरणाच्या एकूण आठ पद्धती आहेत त्यापैकी एक रंगनाथन यांनी तयार केलेली पद्धत आहे.

रंगनाथन यांनी १९२८ मध्ये मद्रास ग्रंथालय संघाची स्थापना करून भारतातल्या सार्वजनिक ग्रंथालय चळवळीची मुहूर्तमेढ रोवली. १९३१ मध्ये त्यांचा सर्वांत महत्त्वाचा ग्रंथ 'द फाईव्ह लॉज ऑफ लायब्ररी सायन्स' प्रसिद्ध झाला. भारतीय ग्रंथालयांची चौकट रंगनाथन यांनी दिलेल्या या पाच सिद्धांतावरच आहे. हे नियम वरवर पाहता अत्यंत साधे वाटू शकतात पण त्यामुळे भारतातल्या ग्रंथालयांना कलाटणीच मिळाली. कारण सामान्य वाचकाचा विचार करून त्यांनी ही तत्त्वं मांडली आहेत. ते नियम असे आहेत –

१. ग्रंथ हे वाचण्यासाठीच असतात.

२. प्रत्येक वाचकासाठी पुस्तक असतं.

३. प्रत्येक पुस्तकासाठी वाचक असतो.

४. ग्रंथपालाचा आणि वाचकाचा वेळ वाचला पाहिजे.

५. ग्रंथालय ही वर्धिष्णू संस्था आहे. (सातत्याने वाढ होत जाणारी)

१९३१ ते १९६७ या काळात त्यांनी विपुल ग्रंथलेखन केलं. ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्रावरील त्यांची ६५ पुस्तकं आणि २५०० हून अधिक लेख प्रकाशित आहेत. या विषयावर विपुल लिखाण केलेले ते जगातील एकमेव अभ्यासक होते.

मद्रास विद्यापीठात त्यांच्या पुढाकाराने ग्रंथालयाशास्त्राचा शिक्षणक्रम सुरू झाला. पुढे बनारस हिंदू विद्यापीठातही त्यांनी हा अभ्यासक्रम सुरू केला. १९४५ मध्ये बनारस हिंदू विद्यापीठाचे तत्कालीन कुलगुरू डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांनी रंगनाथन यांची नियुक्ती बनारस विद्यापीठाचे ग्रंथपाल म्हणून केली. पुढील दोन वर्ष ते या ठिकाणीच राहिले.

भारतात ग्रंथालयाची चळवळ ही सरकारी अनुदानाशिवाय उभी राहू शकत नाही ही गोष्ट त्यांनी सुरुवातीलाच हेरली. त्यामुळेच पूर्ण देशभरातच असा कायदा असावा ज्यामुळे ग्रंथालयांचे व्यवस्थापन सुलभ होऊन ग्रंथालयं सर्वांसाठी खुली होतील, असा विचार त्यांनी केला. १९३० साली बनारसमध्ये अखिल भारतीय शिक्षण परिषद झाली होती. त्यावेळी त्यांनी असा कायदा असावा हा विचार मांडला. इंग्रजांचं सरकार असताना हा कायदा कोणत्याही राज्याने लागू केला नाही. पूर्ण भारतात त्याला एकच अपवाद होता तो म्हणजे महाराष्ट्रातल्या कोल्हापूर संस्थानाचा. १९४५ साली करवीर संस्थानने ग्रंथालयाचा कायदा मंजूर केला होता. त्यानंतर भारत स्वतंत्र झाल्यावर तामिळनाडूने १९४८ साली हा कायदा मंजूर केला. महाराष्ट्रात हा कायदा १९६७ मध्ये मंजूर झाला.

ग्रंथालयशास्त्रावर आशिया, यूरोप, अमेरिका या खंडातील अनेक देशांमधून त्यांनी व्याख्यानं दिली. यूनो, युनेस्को, इंटरनॅशनल फेडरेशन ऑफ लायब्ररी असोसिएशन, इंटरनॅशनल फेडरेशन ऑफ डॉक्युमेंटेशन यांसारख्या आंतरराष्ट्रीय समित्यांवरही त्यांनी गौरवास्पद कामगिरी केली. विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या ग्रंथालय समितीचे अध्यक्ष म्हणूनही त्यांनी महत्त्वपूर्ण कामगिरी बजावली. १९५७ मध्ये भारत सरकारने त्यांचा पद्मश्री पुरस्कार देऊन गौरव केला.

विविधतेतील एकता

बोधक अनुराधा बाळासाहेब, MA/MSC ग्रंथालय विभाग

सर्वांना माहिती आहे की, भारत हा एक धर्मनिरपेक्ष देश आहे. भारतात भाषा, धर्म, संस्कृती इत्यादी विविधतेने नटलेले आहोत. हा सर्व फरक असूनही आपल्यामध्ये एकतेची एक उल्लेखनीय भावना आहे.

भारतात जवळजवळ १.३८ अब्ज लोक आहेत आणि त्या सर्वांचे विचार आणि राहणीमान वेगवेगळे आहे. भारतीय स्वातंत्र्यासाठीचा स्वातंत्र्यलढा आपल्या राष्ट्राच्या विविधतेतील एकता अधोरेखित करण्यासाठी पुरेसा आहे. आपल्या राष्ट्राच्या मुक्तीसाठीच्या चळवळींमध्ये वेगवेगळ्या धार्मिक आणि सांस्कृतिक श्रद्धा असलेल्या लोकांनी एकत्रितपणे लढा दिला.

भारत हा जगातील सर्वात मोठ्या देशांपैकी एक आहे आणि येथे विविध धर्मांचे लोक आहेत आणि या प्रत्येक धर्माचे स्वतःचे धार्मिक सण आहेत. भारतातील लोक इंग्रजी, संस्कृत, हिंदी, भोजपुरी, पंजाबी, मराठी, गुजराती, मल्याळम, तमिळ, ओडिया अशा विविध भाषा बोलतात. या सर्व विविधता असूनही प्रत्येकजण भारतात तीव्र प्रेमाने राहतो. हेच प्रेम लोकांना एकत्र आणते. या लोकांमध्ये एकता आणणे कधीही सोपे नसते. राष्ट्रीयत्व आणि देशभक्ती भारतातील लोकांना एकत्र आणण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. विविधतेतील एकता राष्ट्राची सुसंवाद आणि शांती वाढवते आणि ते राष्ट्राची ताकद दर्शवते.

विविध धर्म आणि सांस्कृतिक उत्पत्तीचे लोक येथे राहतात. भारत हा एक धर्मनिरपेक्ष देश असल्याने ते त्यांना हवा तो धर्म पाळतात. येथील लोक एकमेकांचा आदर करतात आणि त्यांच्या संस्कृती, भाषा आणि श्रद्धा विविध असूनही प्रेम आणि बंधुत्वाच्या वातावरणात राहतात. ५००० वर्षे जुनी संस्कृती असलेला भारत धर्म, वंश, जात, संस्कृती किंवा भाषेत विविधतेने समृद्ध आहे. भारतात अंदाजे ३६ राज्ये आहेत, प्रत्येक राज्याची स्वतःची संस्कृती आणि भाषा आहे. देशातील असंख्य समुदायांसाठी दरवर्षी ३० हून अधिक नवीन उत्सव आयोजित केले जातात.

विविधतेतील एकता आपल्याला शिकवते की, जात, पंथ किंवा वंशातील फरक असूनही हे फरक आपल्याला वेगळे ठेवू शकत नाहीत आणि आपल्या देशाला चांगले बनवण्यासाठी आपण कायमचे एकत्र राहिले पाहिजे. आपल्या देशात घडलेली ही सर्वात असामान्य घटना आहे. ती केवळ राष्ट्राला एकजूट आणि बळकट ठेवत नाही तर आपल्यामध्ये प्रेम, शांती आणि आदरासह सहअस्तित्वा-वरील विश्वासदेखील जिवंत ठेवते. देशाची विशिष्ट संस्कृती, परंपरा, उत्सव, संगीत आणि नृत्य हे जगातील एक ऊर्जावान आणि अविश्वसनीय देश बनवते.

महात्मा गांधी – ''विविधतेत एकता गाठण्याची आपली क्षमता ही आपल्या संस्कृतीचे सौंदर्य आणि परीक्षा असेल.''

लैला गिफ्टी अकिता – ''एकतेत सौंदर्य आणि शक्ती आहे. आपण हृदय आणि मनाने एक असले पाहिजे. एक जग, एक लोक.''

मॅटी स्टेपानेक – ''एकता ही ताकद आहे... जेव्हा टीमवर्क आणि सहकार्य असते तेव्हा अद्भुत गोष्टी साध्य करता येतात.''

ॲरिस्टॉटल – ''चांगले शोधा. एकता शोधा. आपल्यातील फूट दुर्लक्षित करा.''

इमॅन्युएल क्लीव्हर – ''विभाजनापेक्षा एकतेत जास्त शक्ती असते.''

मेरी पार्कर फोलेट – ''एकरूपता नव्हे तर एकता हे आपले ध्येय असले पाहिजे. आपण विविधतेतूनच एकता प्राप्त करतो. फरक एकत्रित केले पाहिजेत, नष्ट केले जाऊ नयेत''.

मदर तेरेसा – ''केवळ नम्रताच आपल्याला एकतेकडे घेऊन जाईल आणि एकता शांतीकडे घेऊन जाईल.''

एकतेचा प्रकाश इतका शक्तिशाली आहे की तो संपूर्ण पृथ्वीला प्रकाशित करू शकतो.

विविधतेत एकता ही संकल्पना वेगवेगळ्या वैशिष्ट्यांसह लोकांना एकत्र आणण्यासाठी वापरली जाऊ शकते. अशा संकल्पना वापरून लोक समाजातून भेदभाव आणि दडपशाहीसारख्या नागरी आव्हानांना सहजपणे नष्ट करू शकतात. विविधतेत एकता राष्ट्राची सुसंवाद आणि शांतता वाढवते आणि ती राष्ट्राची ताकद दर्शवते.

मन माझं इथंच चुकतं .....

कु. प्राजक्ता सुतार, एफ.वाय.बी.एस्सी.

अपेक्षांच्या डोंगरावरून धपकन् खाली पडतं,
इजा होऊनसुद्धा परत तोच डोंगर रचत असतं,
मन माझं इथंच चुकतं .....
दुसऱ्यांच्या आनंदामध्ये स्वतःचा आनंद शोधत असतं,
मनाला लागणाऱ्या गोष्टीसुद्धा स्वीकारत असतं,
काळजावर दगड ठेऊन पुढे चालत राहतं..
मन माझं इथंच चुकतं .....
स्वप्नांच्या दुनियेत स्वतःला रंगवत असतं,
पण सर्वांमध्ये स्वतःला मात्र कमी लेखत असतं,
आयुष्याच्या या प्रवासामागे स्वतःला हरवून बसतं,
मन माझं इथंच चुकतं .....
एवढ्या चुका करूनसुद्धा खोटे हास्य घेऊन फिरत असतं,
त्या खोट्या हास्यामागे झुरत असलेलं मन कोणाला दिसत नसतं ,
हळूहळू समजतं, कोणी कोणाचं नसतं,
मन माझं इथंच चुकतं .....

मैत्री

कु. शेजल गणेश शिंदे , टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

मैत्रीतही मर्यादा असावी
आपल्या मैत्रीत मैत्री न दुखवावी
रोज रोजचे भेटणे नसले
तरी नात्याला वाळवी न लागावी
भक्कम बांध असावा की
तुटण्याची मुभा नसावी कधीच
मैत्रीच्या या खास दुनियेत
प्रेमाची बादशाहीच नसावी.

स्मार्टफोन : वरदान की शाप ?

सौ. करुणा ढवळे (मसुरे), M. Lib & L.Sc.

जग जोडणारा एकच धागा, ज्ञानाचा अमूल्य सागर,
कधी मदतीचा हात पुढे, कधी बनतो धोका गूढ अंधार.
वाट दाखवतो नव्या जगाची, शिकवतो नवी दिशा,
पण हरवतो नात्यांच्या रेशीमगाठी,
तोच का जीवनाची परीक्षा ?
बोटांवर फिरतो विश्व सारे, ज्ञानाच्या अनंत गंगा,
पण चोरतो शांततेच्या क्षणांना, करतो स्वप्नांवरती दंगा.
मन गुंतते या जंजाळात, डोळे तुझे नवी वाट शोधती,
पण तिथेच हरवतो स्वतःला, भावनांची वीण उसवती.
कधी हा वरदान प्रकाशाचा, कधी शाप काळोखाचा,
वापर करू या योग्यतेने, ठरवू याच्या सीमा,
स्मार्टफोन नसावा जगण्याचा राजा,
तो असावा फक्त एक सोपा दुवा !

आजच्या डिजिटल युगात स्मार्टफोन हा मानवाच्या जीवनाचा अविभाज्य भाग बनला आहे. पूर्वी केवळ संभाषणासाठी वापरला जाणारा मोबाइल फोन आता एक बहुउद्देशीय उपकरण बनला आहे. शिक्षण, आरोग्य, व्यवसाय, मनोरंजन आणि सोशल मीडिया या सर्व क्षेत्रात स्मार्टफोनने क्रांती घडवली आहे. परंतु जसे प्रत्येक नाण्याला दोन बाजू असतात, तसेच स्मार्टफोनचेही फायदे आणि तोटे आहेत. त्यामुळे प्रश्न निर्माण होतो स्मार्टफोन हा वरदान आहे की शाप ?

स्मार्टफोनचे वरदान :

जीवन सुलभ करणारे तंत्रज्ञान पूर्वी पत्रे, टेलिफोन किंवा प्रत्यक्ष भेटीशिवाय संवाद शक्य नव्हता. मात्र स्मार्टफोनमुळे कोणत्याही क्षणी, कुठेही जगाच्या कोणत्याही कोपऱ्यातील व्यक्तीशी सहज संपर्क साधता येतो. व्हॉट्सॲप, झूम, गुगल मीट यांसारख्या ॲप्समुळे संवाद अधिक जलद आणि प्रभावी झाला आहे.

शिक्षणात डिजिटल क्रांती

स्मार्टफोनमुळे ऑनलाईन शिक्षण शक्य झाले आहे. विविध शैक्षणिक ॲप्स, यूट्यूबवरील शैक्षणिक व्हिडिओज, ऑनलाइन कोर्सेस यामुळे विद्यार्थ्यांना घरबसल्या ज्ञान मिळते. कोरोनाकाळात ऑनलाइन शिक्षणामुळे शालेय आणि महाविद्यालयीन विद्याध्यर्थ्यांचे शिक्षण अबाधित राहिले.

इंटरनेटद्वारे अवघ्या काही सेकंदांत हवी ती माहिती मिळवता येते. गुगल, विकिपीडिया, ऑनलाईन ग्रंथालये, संशोधन पेपर्स यामुळे जगभरातील माहिती सहज उपलब्ध आहे.

स्मार्टफोनमुळे ऑनलाइन व्यवसायांना चालना मिळाली आहे. डिजिटल मार्केटिंग, फ्रीलान्सिंग, ऑनलाइन स्टोअर्स, वर्क फ्रॉम होम या संकल्पनांमुळे अनेकांना नवीन रोजगाराच्या संधी मिळाल्या आहेत.

आज स्मार्टफोनच्या मदतीने वैद्यकीय सल्ला घेता येतो, हेल्थ अप्सद्वारे आरोग्य ट्रॅक करता येते, तसेच आपत्कालीन सेवांसाठी मदत मिळू शकते. कोरोना काळात 'आरोग्य सेतू' आणि 'कोविन' सारख्या ॲप्सने मोठी भूमिका बजावली.

स्मार्टफोनचा शाप : तंत्रज्ञानाचे व्यसन आणि सामाजिक हानी

स्मार्टफोनचे व्यसन

स्मार्टफोनच्या अतिवापरामुळे तरुणांमध्ये व्यसनासारखी प्रवृत्ती दिसून येते. सोशल मीडिया, गेमिंग आणि सतत ऑनलाइन राहण्याची गरज यामुळे मानसिक तणाव वाढतो, उत्पादकता कमी होते आणि शारीरिक आरोग्यावर परिणाम होतो. स्मार्टफोनमुळे सोशल मीडियाचा अतिरेक वाढला आहे. त्यातून खोट्या बातम्या, सायबर गुन्हे, ट्रोलिंग आणि सोशल मीडिया यांसारख्या समस्या निर्माण झाल्या आहेत. अनेकजण आभासी दुनियेत अडकून खऱ्या नात्यांपासून दुरावतात. सतत स्क्रीनकडे पाहिल्याने डोळ्यांचे विकार वाढतात. झोपेचे चक्र बिघडते, निद्रानाश होतो. शारीरिक हालचाल कमी झाल्याने लठ्ठपणा आणि अन्य आरोग्याच्या समस्या निर्माण होतात.

डेटा गोपनीयता आणि सायबर गुन्हे

स्मार्टफोनच्या माध्यमातून वैयक्तिक माहिती चोरली जाऊ शकते. हॅकिंग, फसवणूक, ऑनलाइन फसवेगिरी, OTP स्कॅम यामुळे आर्थिक आणि वैयक्तिक नुकसान होण्याची शक्यता असते.

लहान मुलांमध्ये स्मार्टफोनचे व्यसन मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. ऑनलाइन गेम्स आणि यूट्यूबच्या अतिवापरामुळे शैक्षणिक नुकसान होते, तसेच आक्रमकता वाढते.

संतुलित वापर: स्मार्टफोन वरदान ठरवण्याची संधी

जर स्मार्टफोनचा योग्य आणि मर्यादित वापर केला, तर तो वरदान ठरू शकतो.

- मर्यादित स्क्रीन टाइम रोज किती वेळ स्मार्टफोन वापरायचा याचे नियोजन करावे.
- डिजिटल डिटॉक्स ठराविक दिवस किंवा वेळेसाठी सोशल मीडिया आणि स्मार्टफोनपासून दूर राहावे.
- शारीरिक आणि सामाजिक सक्रियता प्रत्यक्ष गप्पा, मैदानी खेळ, वाचन यावर भर द्यावा.
- डेटा सुरक्षा आणि गोपनीयतेची काळजी पासवर्ड सुरक्षित ठेवावे, अनोळखी लिंक क्लिक करू नयेत.

सायबर सिक्युरिटी: डिजिटल युगातील संरक्षण कवच

आजच्या डिजिटल युगात सायबर सिक्युरिटी (Cyber Security) ही केवळ एक गरज नाही, तर ती आपल्या डेटा, वैयक्तिक माहिती आणि डिजिटल ओळखीचे संरक्षण करणारी ढाल बनली आहे. इंटरनेटचा वाढता वापर, ऑनलाइन व्यवहार आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) गामुळे सायबर गुन्ह्यांचे प्रमाणही वाढले आहे. त्यामुळे सायबर सुरक्षेचे ज्ञान आणि त्याची प्रभावी अंमलबजावणी अत्यंत महत्त्वाची झाली आहे.

सायबर सिक्युरिटी म्हणजे काय ?

सायबर सिक्युरिटी म्हणजे इंटरनेट आणि डिजिटल यंत्रणांचा सुरक्षित वापर करण्यासाठी घेतली जाणारी दक्षता. यामध्ये डेटा चोरी, हॅकिंग आणि फसवणुकीपासून संरक्षण करण्यासाठी तंत्रज्ञान, प्रक्रिया आणि नियमांचा समावेश असतो. सायबर गुन्हे आणि त्यांचे प्रकार डिजिटल दुनियेत विविध प्रकारचे सायबर गुन्हे घडतात जे आपल्या सुरक्षिततेसाठी मोठा धोका ठरू शकतात.

हॅकिंग : हॅकर्स अनधिकृतरित्या तुमच्या स्मार्टफोन, लॅपटॉप किंवा ऑनलाइन खात्यांमध्ये प्रवेश मिळवतात.

याचा वापर डेटा चोरी, बँकिंग फसवणूक आणि माहिती लीक करण्यासाठी केला जातो.

फिशिंग : फेक ई-मेल, मेसेज किंवा वेबसाइटद्वारे तुमची वैयक्तिक माहिती आणि बँक तपशील चोरण्याचा प्रकार. बँकिंग OTP, क्रेडिट कार्ड डिटेल्स, पासवर्ड अशा गोष्टींवर फसवणूक केली जाते.

व्हायरस, ट्रोजन, स्पायवेअर आणि रॅन्समवेअर यांसारख्या हानिकारक सॉफ्टवेअर्सद्वारे तुमचा डिव्हाइस संक्रमित केला जातो. डेटा लॉक करून पैसे उकळण्याचा प्रयत्न केला जातो. सोशल मीडिया फसवणूक आणि डिजिटल ओळख चोरी तुमच्या फेसबुक, इंस्टाग्राम, ट्विटर सारख्या सोशल मीडिया अकाउंट्सचा गैरवापर केला जाऊ शकतो. फेक अकाउंट तयार करून चुकीच्या गोष्टी व्हायरल केल्या जातात.

पब्लिक WI-FI हॅकिंग केला जातो

सार्वजनिक Wi-Fi नेटवर्क्स (मॉल, कॅफे, रेल्वे स्टेशन) हॅक करून हॅकर्स तुमच्या डिव्हाइसला संक्रमित करू शकतात. यामुळे तुमचा डेटा सहज चोरी होऊ शकतो. सायबर सिक्युरिटी मजबूत करण्यासाठी प्रभावी उपाय

स्ट्रॉग पासवर्ड आणि टू-फॅक्टर ऑथेंटिकेशन

- पासवर्ड शक्य तितका लांब आणि अवघड ठेवा (संख्यां, स्पेशल कॅरेक्टर्स, मोठ्या आणि लहान अक्षरांचा समावेश असावा).
- प्रत्येक अकाउंटसाठी वेगळा पासवर्ड वापरा.
- टू-फॅक्टर ऑथेंटिकेशन (OTP, ई-मेल व्हेरिफिकेशन) सक्षम करा.

अनोळखी लिंक आणि फसवणूक टाळा

- अनोळखी ई-मेल्स, मेसेजेस आणि फोन कॉल्समधील लिंक्स क्लिक करू नका.
- फिशिंग हल्ले ओळखा बँक किंवा सरकारी संस्थांचे ई-मेल्स नेहमीच त्यांच्या अधिकृत वेबसाइटवरून तपासा.

अँटीव्हायरस आणि फायरवॉल सक्रिय ठेवा

- लॅपटॉप आणि स्मार्टफोनमध्ये विश्वसनीय अँटीव्हायरस सॉफ्टवेअर इंस्टॉल करा.
- फायरवॉल ऑन ठेवा, जेणेकरून हॅकिंग हल्ल्यांपासून संरक्षण मिळेल.

सोशल मीडियावर गोपनीयता वाढवा, सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्म्सवरील प्रायव्हसी सेंटिंग्ज तपासा.

- अनोळखी लोकांना वैयक्तिक माहिती शेअर करू नका.
- तुमचा ई-मेल आणि फोन नंबर सार्वजनिक करू नका.

सुरक्षित इंटरनेट आणि VPN चा वापर करा

- सार्वजनिक Wi-Fi नेटवर्क्सचा वापर टाळा, किंवा VPN (Virtual Private Network) चा वापर करा.
- फ्री ॲप्स आणि वेबसाइट्स वापरण्याआधी त्यांची सुरक्षा तपासा.

बँकिंग आणि आर्थिक व्यवहारांमध्ये दक्षता ठेवा

- ऑनलाइन बैंकिंग करताना नेहमी बँकेच्या अधिकृत ॲप किंवा वेबसाइटवरून लॉगिन करा.
- आपले कार्ड डिटेल्स कोणालाही शेअर करू नका.

सायबर सिक्युरिटीसाठी महत्त्वाचे कायदे आणि नियम

भारतात सायबर गुन्ह्यांविरोधात कडक कारवाई करण्यासाठी हा कायदा लागू आहे. हॅकिंग, फसवणूक, आणि ऑनलाइन गैरवर्तन यावर कठोर शिक्षेची तरतूद आहे.

डिजिटल डेटा संरक्षण धोरण २०२३

युजरच्या वैयक्तिक माहितीचे संरक्षण करण्यासाठी नवीन नियम लागू मोठ्या कंपन्यांना ग्राहकांचा डेटा सुरक्षित ठेवण्याची जबाबदारी भारत सरकारची सायबर सुरक्षा यंत्रणा, जी सायबर हल्ल्यांवर वेळेत प्रतिसाद देते.

भविष्यातील सायबर सिक्युरिटी आव्हाने

- कृत्रिम बुद्धिमत्ता AI आणि सायबर गुन्हेगारी AI चा वापर करून फसवणुकीच्या नवीन पद्धती विकसित होत आहेत.
- डेटा हॅकिंग भविष्यात संगणकांच्या नवीन तंत्रज्ञानामुळे डेटा संरक्षणाचे अधिक आव्हान असेल.
- सायबर वॉरफेअर आणि डिजिटल हल्ले काही देश सायबर युद्धाचा वापर करून राष्ट्रीय सुरक्षेला धोका निर्माण करू शकतात.

निष्कर्ष :

सायबर सिक्युरिटी ही आपली डिजिटल सुरक्षा आणि गोपनीयतेचे रक्षण करण्यासाठी अनिवार्य आहे. फक्त तंत्रज्ञानच नाही, तर आपली जागरूकता आणि सतर्कता देखील सायबर गुन्हे रोखण्यास मदत करू शकते.

'डिजिटल युगात सावधगिरी बाळगणे म्हणजेच सुरक्षित राहणे' सायबर गुन्हेगारांपासून सतर्क रहा, डेटा सुरक्षित ठेवा स्मार्टफोन हा ना पूर्णपणे वरदान आहे, ना पूर्णपणे शाप, तो कसा वापरायचा यावर त्याचे परिणाम ठरतात. योग्य मर्यादित आणि शहाणपणाने वापरल्यास स्मार्टफोन ज्ञान, विकास आणि सोयीसाठी उपयोगी ठरतो. मात्र, त्याचा अतिवापर झाला, तर तो मानसिक, शारीरिक आणि सामाजिक हानीस कारणीभूत ठरतो. म्हणूनच, तंत्रज्ञानाचा ताळतंत्राने वापर करणे हीच खरी शहाणपणाची गोष्ट ठरेल.

''स्मार्टफोन तुमच्या आयुष्याचा ताबा घेणार नाही, जर तुम्ही त्याचा ताळमेळ साधलात''.

आयुष्याचा टर्निंग पॉईंट : (राष्ट्रीय सेवा योजना)

– प्रेरणा बसवंशज कांबळे, एफ.वाय.बी.एस्सी.

NSS Camp सर्व विद्यार्थ्यांच्या जडणघडणीसाठी व सर्वांगीण विकासासाठी उपयुक्त असे शिबीर. या शिबिराचे मुख्य उद्देश म्हणजे गरजू लोकांची मदत करणे, ग्रामीण भागातील लोकांच्या समस्या जाणून घेणे आणि त्यावर उपाय शोधणे. स्वच्छता अभियान, पर्यावरण संवर्धन, आरोग्य जागरुकता, शिक्षण प्रसार अशा महत्त्वाच्या विषयांवरही काम करण्याची संधी विद्यार्थ्यांना मिळते.

महाविद्यालयातून प्रत्येक वर्षी राष्ट्रीय सेवा योजना शिबिर जात असते. यावर्षी मीसुद्धा या शिबिराला गेले होते. सुरुवातीला वाटलं होतं ७ दिवस मस्त फिरणार, मजा करणार, पण शिबिराला गेल्यानंतर मला राष्ट्रीय सेवा योजनेबद्दलची ओळख जरा अजूनच पटली. NSS कडे बघण्याचा माझा दृष्टिकोनच बदलून गेला. 'खेड-शिवापूर' या ठिकाणी आमचे शिबीर आयोजित केले होते. तिथे गेल्यावर सगळ्यात आधी आम्ही ज्या ठिकाणी राहणार होतो. त्या ठिकाणाची स्वच्छता केली. शिबिराचा पहिला दिवस तर स्वच्छता करण्यात आणि ग्रुप बनवण्यातच गेला होता. ७ दिवसांसाठी आमचे ७ ग्रुप तयार केले होते. त्यानुसारच शिबिराचे नियोजन ठरवले होते. स्वयंपाकाची तयारी करणे, श्रमदान करणे, रोज कार्यक्रम घेणे अशा सर्व गोष्टींची जबाबदारी आमच्यावर होती.

या शिबिराने मला आणि माझ्या सर्व मित्रांच्या आयुष्याला एक वेगळंच वळण दिलं. कधीच काम न करणारे आम्ही, तिथे न सांगता काम करत होतो, कोणाशीही न भांडता एकजुटीने राहून ग्रुपला दिलेली कामे बिनचुक पार पाडत होतो. कधीच सकाळी लवकर न उठणारी मी या शिबिरामुळे लवकर ऊठू लागले. घरातील कामे न सांगता करत आहे. विनाकारण सर्वांना रागावणारी मी आता सर्वांना समजून घेत आहे. कोणत्याही अडचणीला कसे सामोरे जायचे हेही मी आणि माझे मित्र या शिबिरामध्ये शिकलो आहोत.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिबिरामध्ये सर्वांना त्यांची stage daring improve करण्याची संधी मिळत असते. यामुळे प्रत्येक विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढतो. विद्यार्थ्यांचा मानसिक, शारीरिक, बौद्धिक असा सर्वांगीण विकास या शिबिरामुळे होत असतो. यामुळे प्रत्येक महाविद्यालयीन विद्यार्थ्याने एकदा तरी शिबिर करावे असे मला वाटते.

आमचे शिक्षक आम्हाला म्हणाले होते, शिबिर संपल्यानंतर इथून जाण्याचा विचार सुद्धा तुमच्या डोक्यात येणार नाही आणि ते म्हणाले तसंच झालं. शिबिरामध्ये सगळ्या अनोळखी चेहऱ्यांशी आमची मैत्री झाली होती. घरी जाताना सर्वांची तोंड उतरलेली दिसत होती. सर्वांना माहित

होतं शिबिरामध्ये घालवलेले हे क्षण आपल्याला परत अनुभवता येणार नाहीत.

बऱ्याच लोकांच्या तोंडून ऐकले होते NSS चा camp काहीच कामाचा नसतो, तिथे फक्त कामं लावतात. पण जेव्हा मी या शिबिराचा भाग झाले तेव्हा मला खऱ्या अर्थाने NSS म्हणजे नक्की काय ? हे समजले. मी राष्ट्रीय सेवा योजनेची एक विद्यार्थिनी आहे हे ऐकले की समाधान मिळते. जेव्हा NSS चा टी-शर्ट घालून मी बाहेर जाते तेव्हा एक वेगळाच आनंद माझ्या चेहऱ्यावर असतो. शिस्त, प्रामाणिकपणा, समंजसपणा, एकजूटपणा या सर्व गोष्टी मला या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिबिरामुळे अवगत झाल्या आहेत. राष्ट्रीय सेवा योजनेची मी एक विद्यार्थीनी आहे याचा मला अभिमान आहे.

मी स्वप्नांच्या जगात राहतो...

प्रियांका संजय सुरडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)

प्रेमाचा स्पर्श जरा स्वानंदी फुलतो,
पक्ष्यांना पाहताच आनंद गगनाला भिडतो,
कोकिळेचा कुहूकुहू मनी बहरतो,
फुलांच्या सहवासात हृदय अंतरी हरवतो,
कल्पनांच्या जगात मी कधी कधी जातो,
येऊनी जाग मला मी कल्पनांच्या जगात राहतो ....
वेगवेगळ्या रंगांना पाहून
मी रंगात गुंतून जातो,
कोणता रंग प्रिय मला
मी शोधत रहातो,
ऋतूंच्या आवारात मी गुंगून जातो,
हिवाळा, उन्हाळा, पावसाळा
मनी आणखी ऋतूंचा मोजपाढा करतो,
कल्पनांच्या जगात मी कधी-कधी जातो
येऊनी जाग मला मी कल्पनांच्या जगात राहतो ....

सोहळे आयुष्याचे ...

-माने मेघा सुरेश, एम.ए. भाग २ (इतिहास)

सांगावे किती सोहळे दुःखाचे
स्वतःच्या अंगणात मजला स्वातंत्र्य ना मिळाले कधी,
जाणकार असून साऱ्या गोष्टींचे
यशाचे शिखर गाठण्याचे मंत्र ना मिळाले कधी,
धुमसत राहिलं नेहमीच दुःख
अपयशाचे मनी माझ्या,
कष्टाचे कित्येक पलिते पेटवून
शोधल्या वाटा यशाच्या माझ्या,
नशीब नसतं काही असतं
सारं कष्टाचं अन् घामाचं फळ,
असं बोलणंही आता सोसवेना आपल्याच
खोट्या म्हणण्याची निसटती कळ,
एक दिवस असेल माझाही असं म्हणून म्हणून
वर्षे काढलेल्या मनाला उत्तर काय द्यावं,
समोरच्याच्या प्रश्नाला समजून उमजून
घेऊनही नेहमी निरुत्तरच किती दिवस राहावं,
संपेल एक दिवस हा संघर्षही
तेव्हा गेलेल्या वेळेचं गणित कसं सोडवावं,
संघर्ष संपला म्हणून आनंदित व्हावं की गेला
वेळ म्हणून दुःख पचवत बसावं,
नशीब असतं नसतं माहित नाही पण सगळं करून
हारलेल्या जीवाला कसं सांगावं,
मागणं नसतं काही देवाकडे तरीही
अपयशाचं गाऱ्हाणं कुणापुढे मांडावं...!

आजचा तरुण आणि सोशल मीडिया

श्रृतिका कांबळे, टी.वाय.बी.एस्सी.

तारुण्य आणि सोशल मिडिया एक नवा प्रवास

आजच्या डिजिटल आणि AI च्या युगात डिजिटल मिडिया जसे की WhatsApp, Instagram, Snapchat, Google, Messages अनेक प्रकारचे Browser इतर बाकी Apps वापर करतात. हे सर्व मीडिया व्यक्तींचे, त्यांचे व्यक्तिमत्त्व, त्यांची ओळख दाखवण्यास तसेच विचारांची देवाणघवाण करण्यासाठी, संदेश देण्यासाठी तसेच (कॉल करणे) दूरध्वनीद्वारे बोलण्यासाठी हे सर्व Apps वापरतात.

या सर्व सोशल मीडियाद्वारे जगाशी कनेक्ट होण्यासाठी एक महत्त्वाचे व्यासपीठ बनले आहे.

सोशल मीडिया हे खूप महत्त्वाचा तसेच सोशल मीडिया हा जीवनातील (Prime Factor) अविभाज्य घटक बनलेले आहेत. परंतु ह्या सर्व सोशल मीडियाचे जीवनात काही चांगले तर काही वाईट परिणाम झाले आहे.

AI याचा वापर शिक्षण आणि आधुनिक युगासाठी चांगला व प्रभावी उपयोग झाला आहेत. पण काही Apps मुळे तरुणाईवरती विपरीत परिणाम होत आहेत.

विशेषतः लहान मुलांवर त्याचे परिणाम होत आहेत. सकाळी ऊठल्यापासून ते रात्री झोपेपर्यंत सर्वच लोकांना मोबाईलचे व्यसन झाले आहेत.

आपल्याला माहित आहेत आत्ताच्या युगात Instgram हा एक अत्यंत महत्त्वाचा आणि तरुण पिढीच्या वर्गातील खूप जोम धरलेला सोशल मीडिया आहे.

तारुण्याचं सौंदर्य आणि सोशल मीडियाचा प्रभाव

तरुण पिढीचे स्वप्न, धाडस आणि त्यांच्या असीम उत्साहाचा काळ म्हणूनच तर या वयात, सोशल मीडिया एक अनोखा मार्गदर्शक होऊ शकतो, शकतो म्हणजे झालेले आहेत.

फेसबुक आणि ट्विटर आणि इतर प्लॅटफॉर्म्सद्वारे सर्व तरुण आपले विचार, अनुभव आणि आवडीनिवडी सहजपणे शेअर करतात.

या सर्व शेअरिंगमुळे लोक आणखी जवळ येत आहेत. सर्व सोशल मीडियामुळे तरुणांना वेगवेगळ्या आणि नवीन संधी देत आहेत.

सोशल मीडिया आणि मानसिक आरोग्य

या युगात तरुण पिढी व त्यांची मानसिक स्थिती खूपच नाजूक असू शकते व ती स्थिती नाजूकच झाली आहे.

ही तरूण पिढी सोशल मीडियाद्वारे इतरांचा व त्यांच्या आयुष्याचा आर्दश घेतात आणि सततच्या या तुलनेमुळे तरुणांचा आत्मविश्वास कमी होतो किंवा कमी होऊ शकतो.

सोशल मीडियावर सकारात्मक वापर

सोशल मीडिया हा एका महत्त्वाचा भाग आहे. याचा

वापर आपण चांगल्या गोष्टींसाठीसुद्धा केला जातो. त्याचा सकारात्मक उपयोग केला तर खूप चांगली माहिती आपल्या पर्यंत येते.

सोशल मीडिया आणि कनेक्टिव्हिटी

सोशल मीडिया हे एक असे साधन आहे की, त्याद्वारे तरूण हे या जगाशी जोडते. सोशल मीडियाद्वारे विविध लोकांच्या विचारांची देवाणघेवाण करणे, इतर संस्कृतीतून त्यांची माहिती घेणे, त्या संस्कृतीतून काही शिकणे आणि या सर्व गोष्टींनमुळे विचारांच्या नवीन वळणांचा शोध घेणे ते विचार आकलन करणे. अशा अनेक गोष्टी आपल्याला एका क्लिकवर उपलब्ध होतात. या सर्व गोष्टी या युगात महत्त्वाच्या आहेत म्हणूनच तर या डिजिटल युगात सोशल मीडिया एक महत्त्वाच व अद्भुत साधन झाले आहे.

निष्कर्ष

सोशल मीडिया हे चांगले तसेच वाईटसुध्दा आहे. त्यामुळेच तर तरुणांनी सोशल मीडियाचा वापर हा साधन म्हणून पाहायला हवं. आपली वास्तविकता, आपली ओळख कायम अशीच ठेवताना या सर्व सोशल मीडियाचा सकारात्मक उपयोग करणे तितकेच गरजेचे आहे. तरुणांची खरी ओळख, त्यांचे व्यक्तिमहत्त्व, त्यांच्या विचारांमध्ये असते आणि आहेत.

शिक्षणाची चाहूल लागली ...

कु. अंजली रामचंद्र रोकडे, एस.वाय.बी.बी.ए.(सी.ए.)

शिक्षणाची चाहूल लागली
समाजास शिक्षणाची चाहूल लागली
शिक्षितांनी लिहिली एक नवीन कहाणी
शिक्षित झाले लोक नव्याने
हक्क समान आहे
जागृती ही समाजात झाली
समाजही सुधारला शिक्षणाने
नवीन पिढींनेही घेतली आकाशभरारी
शिक्षणाने जगणे सोपे झाले
नवनवीन यंत्रणा उदयास आली
अज्ञानाचा घोर अंधारही
प्रकाशित झाला, शिक्षणाच्या एका दिव्याने
विज्ञानाच्या ज्ञानाने, घरोघरी
विद्युत ऊर्जा जन्मास आली
शिक्षितांनी लिहिली एक नवीन कहाणी
शिक्षित झाले लोक नव्याने.

बदलते जीवन आणि मोबाईल

खेता रामचंद्र चिमटे, एस.वाय.बी.एस्सी.

आजच्या काळात जीवनात खूप मोठ्या प्रमाणावर बदल घडले आहेत आणि या बदलांमध्ये मोबाईल फोनचा अतिशय महत्त्वाचा वाटा आहे. मोबाईलच्या आगमनाने आपल्या जीवनशैलीन कायापालट केला आहे. एक काळ होता जेव्हा संवाद साधण्यासाठी पत्रलेखन, टेलिफोन आणि प्रत्यक्ष भेटी घ्याव्या लागायच्या. मात्र मोबाईल फोनच्या विकासामुळे आपले जीवन अधिक वेगवान आणि सोयीस्कर बनले आहे.

पूर्वी मोबाईल म्हणजे फक्त फोन कॉल्स करण्याचे साधन होते पण आता मोबाईलच्या माध्यमातून आपल्याला जगभरातील माहिती मिळवता येते. इंटरनेट, सोशल मीडिया, बैंकिंग, ऑनलाइन शॉपिंग, मनोरंजन आणि शालेय शिक्षणसुध्दा मोबाईलवर उपलब्ध आहे. मोबाईल आपल्या जीवनातील एक अविभाज्य घटक बनला आहे.

मोबाईल फोनमुळे व्यक्ती एकमेकांशी नेहमी संपर्कात राहू शकतात. हे एका दृष्टीने फायदेशीर ठरले असले तरी दुसरीकडे यामुळे व्यक्तिमत्त्वाची आणि सामाजिक जीवनाची गुणवत्ता कमी झाली आहे. अनेकदा मोबाईलमुळे लोकांना प्रत्यक्ष संवादाची आवड कमी झाली आहे. घराघरात आणि कार्यस्थळी लोक एकमेकांशी संवाद साधण्यापेक्षा मोबाईलवर वेळ घालवतात.

सोशल मीडिया ते मोबाईल फोनचे एक महत्त्वाचे अंग बनले आहे. फेसबुक, ट्विटर, इंस्टाग्राम, व्हॉट्सॲप अशा विविध प्लॅटफॉर्म्सवर लोक एकमेकांशी जोडलेले आहेत. परंतु यामुळे अनेकदा मानसिक ताण वाढतो. प्रत्येक गोष्टीचा एक सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम असतो आणि मोबाईल हा अपवाद नाही.

मोबाईलच्या अधिक वापरामुळे शारीरिक आणि मानसिक आरोग्यावर त्याचे परिणाम होऊ शकतात. सतत स्क्रीनसमोर बसून राहण्यामुळे डोळ्यांची समस्या, झोपेचे विकार आणि एकलकोंडेपणाची लक्षणे दिसू लागली आहेत. म्हणून मोबाईलचा वापर संतुलित असावा लागतो.

मोबाईल ने आपल्या जीवनात सकारात्मक आणि नकारात्मक दोन्ही प्रकारचे बदल घडवले आहेत. याचा योग्य वापर करून आपण आपल्या जीवनाचा दर्जा सुधारू शकतो, परंतु त्याचे व्यसन न करता त्याला एक साधन म्हणून उपयोग करणे आवश्यक आहे. बदलावच्या या काळात मोबाईलने आपल्या जीवनान क्रांती घडवली आहे, परंतु त्याचा उपयोग जाणिवपूर्वक आणि योग्य असावा.

मराठी भाषेची थोरवी

आश्विनी धनाजी वाघ, एम.ए. २ (मराठी विभाग)

आपल्याकडे भाषेचा संबंध ओठापुरता मर्यादित समजला जातो. भाषा ओठातून येण्यापेक्षा ती पोटातून येणे गरजेचे आहे. भाषेचा प्रश्न केवळ अस्मितेशी निगडित असतो असे नाही तो अस्तित्वाशीच जास्त निगडित असतो. त्यामुळे मराठी हा विषय घेऊन करिअर करु इच्छिणाऱ्या मुलांना केवळ पदवी देणे एवढ्याच कामात विद्यापीठांनी धन्यता न मानता त्यांच्या पोटाचा प्रश्न सुटावा यासाठी नोकरीच्या आणि व्यवसायाच्या संधी त्यांच्यासाठी कशा निर्माण होतील याकरिता थोडे चौकटीबाहेर जाऊन उद्योग व्यवसाय क्षेत्राशी समन्वय साधला पाहिजे, त्यानुसार अभ्यासक्रमात बदल केले पाहिजे, असे प्रयोग इतर सर्व ज्ञानशाखांमध्ये आज होत आहेत. भाषेचे शिक्षण म्हणजे केवळ ललितसाहित्याचे शिक्षण नव्हे. व्यवहारात भाषा कशी वापरली जाते. शास्त्रीय लेखनात भाषेचे रुप कसे असते, विविध व्यवसायात भाषा कशी वापरतात, साहित्यकृतीमध्ये भाषेची अभिव्यक्ती कशी होते. याचे शिक्षण दिले गेले पाहिजे.

लोकमान्य टिळक म्हणत, 'नाडीवरुन ज्याप्रमाणे शारिरातील रोगाची अथवा स्वास्थ्याची परिक्षा होते तद्वतच भाषेवरुन राष्ट्राची बरी-वाईट स्थिती तज्ञ लोक ताडतात. लोकमान्यांच्या सांगण्याचे तात्पर्य एवढेच की इच्छाशक्ती असेल तर खूप काही होऊ शकते. भाषेच्या संदर्भात सारे काही शासनाने करावे ही भूमिकाही फारशी योग्य नाही. समाजाचीही भूमिका तेचढीच महत्त्वाची आहे. शासन, समाज, साहित्यसंस्था, ग्रंथालये, भाषातज्ञ आणि विद्यापीठे यांच्यात सुसंवाद निर्माण झाला तर भाषेसंदर्भात चांगले खूप काही घडू शकते.

आजपर्यंत झालेल्या सर्व साहित्य संमेलनामध्ये मराठी भाषेच्या अस्त्वित्वाची काळजी व्यक्त झालेली आहे. आजच्या तरुण पिढीला मराठीशी काहीही देणे-घेणे नाही, तरुण पिढीतील व्यक्ती मराठीत कमी बोलतात. मराठी संस्कृती लयाला चालली आहे वगैरे वगैरे असे निराशेचे सूर आळवणारी मंडळी जागोजागी दिसतात. याप्रकारचे निष्कर्ष शहरातील मराठी भाषेची स्थिती पाहून काढले जातात.

साक्षेपी समीक्षक आणि अ.भा मराठी साहित्य संमेलनाचे माजी अध्यक्ष प्रा. रा.ग. जाधव यांनी 'समाज आणि भाषा' या लेखात समाजाच्या भाषेसंदर्भातल्या अनास्थेवर बोट ठेवले आहे ते म्हणतात, ''लोकमान्य टिळकांनी गीतारहस्य मराठीत लिहिले, ते मूलभूत समीक्षा किंवा गीतारहस्य मानले जाते; म्हणून जगभरचे गीता अभ्यासक मराठी शिकतात व लोकमान्य टिळकांचे भाष्य समजून घेण्याचा प्रयत्न करतात आपला समाज आणि आपली मराठी भाषा दोन्हीही अजून वसाहतिक पूर्वग्रहाचे बळी आहेत. तो पूर्वग्रह म्हणजे इंग्रजीशिवाय तरणोपाय नाही. हे खोटे नाही पण मराठी समाजाला मराठीशिवाय तरणोपाय नाही, हे आपण स्वतःच्या मनावर व इतरांच्या मानसिकतेवर बिंबवले पाहिजे.

माय मराठीचा जयजकार करताना आपल्यातली मराठीपणाची ज्योत तेवत ठेवणे महत्त्वाचे आहे. शेवटी एवढेच सांगावेसे वाटते मराठीचे आभिजात सामर्थ्य जाणण्याची व जपण्याची प्रगल्भता मिळो, तितकीच हृदयाची विशालता मिळो.

''मायबोलीविना श्रेष्ठ भाषा नसे रे,
बोल पोटातले सहजी ओठांवरी ये,
जीवासी शिवाला नित्य जी मेळवी रे,
जिभेवरी मराठीस तू खेळवी रे.....'

मैत्री आणि प्रेम

माने ममता सुरेश, एम.ए.भाग -२ (इतिहास)

मित्रा मैत्री अन् प्रेमात कधी
गफलत करू नकोस ,
मैत्री असणाऱ्या प्रेमाला
स्वतःच एक सवलत देऊ नकोस ,
तुझ्याकडून असेल प्रेम म्हणून
समोरच्याला गृहीत धरू नकोस,
प्रेम असूनही मैत्रीच्या नात्यात
असं रोज रोज झुरू नकोस ,
जेव्हा होईल प्रेमाची जाणीव
तेव्हा मात्र मैत्रीच्या नात्याला कात्री लावू नको ,
प्रेम आहे तर आहे उगाच मैत्रीसाठी
स्वतःलाच स्वतःची खात्री देऊ नको ,
असं रोज रोज झुरण्यापरीस
एकदा बोलून विषय मिटवून टाक,
तसं तर प्रेम आणि मैत्रीच्या जंजाळात
प्रेमच बहुदा होतं खाक...!

रजनी

कु. भावना नितीन ढवळे,
एस.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

काळोखात बुडालेली, सत्याच्या पाशापासून मुक्त,
सैरावैरा होऊन स्वतःच्या अंतःकरणात
डुंबून जाण्याची मोहिनी तू रजनी ॥धृ॥
अंधाऱ्या काळोखात या भविष्याच्या प्रकाशवाटा शोधुनी
चंदनाचा दरवळ आयुष्यात जडवुनी
त्या स्वप्नांची तू पाठराखिणी तू रजनी ॥१॥
मोहाचा पारा देहावरती चढवुनी
केलेस तू उपकार तिच्यावरी
लखलखत्या देहावर वारूनांच्या
नजरांच्या भुका भागवुनी
ठेवलेस तिला कणखर कामिनी, तू रजनी ॥२॥
मैत्रीचे बंध प्रेमात गुंतवूनी
भरतीच्या अथांग समुद्रास निरव शांतता देऊनी
ज्ञान, अज्ञानाच्या जगात स्वतःला स्थिर ठेवुनी
माणूस प्रवृत्तीच्या लालसेला
विडंबनेचे टिकास्त्र ओवुनी
सत्याचे मर्म जगास देऊनी
प्रचंड ताकदीची तू रणरागिणी, तू रजनी ॥३॥

रंग भक्ती प्रेमाचा....

कु. श्रद्धा वाढिले, एम.कॉम.(भाग १)

''भक्ती प्रेमाच्या रंगात आम्ही न्हाऊ
रोमारोमाने विठ्ठल विठ्ठल गाऊ
सखा माझा सावळा पांडुरंग
धरिला मी साधू संतांचा संग
विठ्ठल नामाने अभिमान झाला भंग
टाळ मृदंगाच्या गजरात भक्त झाले दंग ''

ज्याला स्वतःच्या सुखाची कल्पना विसरता येत नाही, 'मी' पणाची गाठ ज्याची कधी सुटत नाही, इतरांच्या हदयाची पूजा ज्याला कधीच करता येत नाही.त्याच्या भक्तीला प्रेमाचं स्वरूप कधीच प्राप्त होत नाही. भक्तीतल्या प्रेमामध्ये आत्मसमर्पण हा मुख्य भाव आहे. कोणी म्हणे भक्तीतलं प्रेम कसं असतं? ज्याप्रमाणे एखाद्या मुक्या व्यक्तीला साखर खाऊ घातल्यानंतर त्या साखरेच्या गोडव्याचं तो वर्णन करू शकत नाही, त्याप्रमाणे भकतीतल्या प्रेमाचे स्वरूप आहे. भक्तीतल्या प्रेमाचं कोणी वर्णन करू शकत नाही, सांगू शकत नाही, बोलू शकत नाही ते फक्त चित्तामध्ये आपण अनुभवू शकतो आणि त्याचा आनंद आपण घेऊ शकतो –

''प्रेम न ये सांगता बोलता दाविता ।
अनुभव चित्ता चित्ती जाणे ॥''

भक्तिप्रेमाचे सुख भक्तांवाचून इतरांना कळत नाही, मग ते पंडित, ग्रंथवाचक, शास्त्री, ज्ञानी यापैकी कोणीही असले तरी त्यांना ते कळू शकत नाही. एकदा का भक्ती प्रेमाचा रंग माणसाला लागला तो रंग मरेपर्यंत उतरत नाही.

अंतर

कु. शेजल गणेश शिंदे, टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

तू निरंतर खुश आनंदी
मी सदा बावरी उदास
तू एक शाश्वत आणि
मी फक्त अंवेढेचे भास
तू तरुं झाड वडाचे रे
अन् मी गळालेली पान
तू बाग फुलांची रंगीत
मी ओसाड माळरान
तुझे माझ्यासाठीचे स्वप्न
लग्नाची सप्तपदी फेरी
तू पतंग आभाळातला
मी फक्त तुटलेली दोरी....

आसवांची हाक ...

तेजस विलास पवार, एम.एस्सी. भाग – १

भयानक आक्रोश झाला
किंचाळी कानी आली
क्रूर त्या लांडग्यांची शिकार
आज ही नारी झाली
शिळ तिची ती दऱ्याकपाऱ्यात गुंजली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली
कधी इंच इंच जखमा अंगी
तर कधी रक्ताच्या थारोळ्यात सापडली,
कुस्करलेल्या शरीरासवे तिला
रस्त्यावर फेकली
जीवाची वेदना त्या कधीच
कुणा ना उमगली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली
मायबापाच्या अश्रूंचा बांध ओसंडला
लाडक्या परीला पाहताना जीव कळवळला
आकाशी झेप घेणारे ते पाखरू
अंधारापरी गडप झाले
हताश या जीवनी
काळोखाचे ढग आले
सप्तरंगी स्वप्नांची नासाडी झाली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली
गर्दीत चालताना तिला भयाण स्पर्शाची भीती
आजुबाजू अडखळणाऱ्या नजराही किती
धरणी मायेची असुरक्षित लेक तू
तुझ्या रक्षणाची आहे तरी काय नीती
भीतीने घाबरलीस तू , आणि
गुन्हेगारी मोकाट सुटली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली
ठेवुनी ताठ बाणा
शोधू नको तू आसरा कुणाचा
बाहूत बळ भरुनी तुझ्या
निश्चय कर मनाचा
लेक जिजाऊची तू, बन जशी मर्दानी झाशीची
ठेचून टाक नांगी वाकड्या नजरेने
बघणाऱ्या गिधाडांची
छातीवर बैस सैतानाच्या जशी मर्दानी कोपली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली
म्हणणे असे माझे तुम्हांला
पटते का ते बघा मनाला
मुलीलाच का बंधनाचा दावा
सांगा मुलाला स्त्रीचा आदर करावा
हर पुरुषाच्या मनी ही रीत रुजली
तर कोणीच म्हणणार नाही
आसवांची हाक ओरडून कोरडी पडली
आसवांची हाक तिची ओरडून कोरडी पडली.

अतिविचार

कु.शेजल गणेश शिंदे, टी.वाय.बी.ए.(इंग्रजी)

निजावे मी मनाच्या डोहात
अन तरंगत रहावे विचार सारे
डोहाचा अंत मिळेची न कदा
कालांतराने होईल संबंध खारे
मनाची शांती
मनाचे सुख
मनाचे काय
मी कोण ? मी काय ? 'मी ' च प्रश्न
भेटतील का मग मज उत्तर सारे.

मार्ग सत्याचा !!

संस्कृती संतोष अळणे, एफ.वाय.बी.व्होक.

जात धर्म विसरुनी, सुरु करूया माणुसकीचा रिवाज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने, घडेल आपला समाज ॥धृ॥
मला फक्त एक कळत नाही,
जात,धर्म काय असतो हा प्रकार
चांगले संस्कार प्राप्त करून,
नाही का करू शकत आपण
समानतेचा स्वीकार ?
ही गोष्ट समाजाला कळणे खूप गरजेचे झाले आहे आज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने, घडेल आपला समाज ॥1॥

कितीही केला विचार,
तरी एक गोष्ट मनातून का जात नाही ?
सर्वधर्म समभाव जर संविधान आहे,
तर मग जात का जात नाही ?
म्हणून मी म्हणते,
आपण सर्वांनी जाणून घेऊया हे राज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने,
घडेल आपला समाज ॥2॥

त्याग, सत्य आणि प्रेम हा खरा मानवतेचा धर्म,
हे आपण मानावे
कारण म्हणतात ना,
खरा तो एकची धर्म आणि जगाला प्रेम अर्पावे
याच वाक्याचा जेव्हा आपण उठवूया आवाज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने, घडेल आपला समाज ॥3॥

ना जगावे धर्माच्या नावावर आणि
नाही मरावे धर्माच्या नावावर
माणुसकी हाच धर्म आहे आपल्या
समाजाचा, फक्त चालावे
सत्याच्याच मार्गावर कोणाचीही
व्यर्थ निंदा न करता,
वागूया एकमताने आज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने,
घडेल आपला समाज ॥4॥

म्हणतात ना, माणसाने माणसाशी माणसासम वागणे
मग का प्रत्येकजण स्वीकारत नाही,
समाजात अशा प्रकारे जगणे ?
कोणालाही कमी लेखू नये,
असा विचार जेव्हा करू आपण आज
तेव्हा सत्याच्या मार्गाने, घडेलआपला समाज ॥5॥

शैक्षणिक, राजकीय, कौटुंबिक, आर्थिक हे आहेत
आपल्या समाजाचे भाग
संस्कार आणि संस्कृती मिळून फुलेल,
सुरेख अशा समाजाची बाग
सौजन्यशीलतेने वागून,
तयार होईल ज्ञानाचा तेजस्वी ताज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने,
घडेल आपला समाज ॥6॥

म्हणून म्हणते की,
जात, धर्म विसरुनी, सुरु करूया माणुसकीचा रिवाज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने, घडेल आपला समाज
तेव्हाच सत्याच्या मार्गाने, घडेल आपला समाज !!!

शोधत होतो अंधारात मी सूर्याचा प्रकाश ....

कु.प्रियांका संजय सुरडकर, टी.वाय.बी.ए. (इंग्रजी)

शोधत होतो अंधारात
मी सूर्याचा प्रकाश
घेऊनि आला सूर्यच मला
मायेच्या दारात,
तिचा मधुर आवाज कानी पडता,
आनंदाने मन बहरून आले,
कोण जाणे कोण होती ती,
मनात वाटे तिला आई म्हणावे,
उघडता डोळे, मी पाहिला,
तिचा तेजोमय चेहरा
तिच्या चेहऱ्यावरचा आनंद
माझ्या कायम हृदयात राहिला,
शोधत होतो अंधारात
मी सूर्याचा प्रकाश
घेऊनि आला सूर्यच मला
मायेच्या दारात,
स्मित हास्याने पाहुनि,
घेतले तिने हृदयाशी मला
आनंद मावेना तिचा गगनात
तिच्या नयनी भरल्या
आनंदाश्रूंच्या धारा,
तिच्या मायेच्या कोमल
हातांनी स्पर्श करता
मला परीसस्पर्श जाणवला
परीसच ती माझ्या आयुष्याची
तिने दिले सोन्याचे जीवन मला,
शोधत होतो अंधारात
मी सूर्याचा प्रकाश
घेऊनि आला सूर्यच
मला मायेच्या दारात .....

वसुदेवाचा विसर ....

तुषार वाजे, (अर्थशास्त्र विभाग)

आई बापाची गोष्ट सांगताना
थोडं चुकीचंच घडलं
बापाच्या तुलनेत आईच्या पारड्यात
नेहमीच जास्तीचं पडलं.....
चूक आपली नाहीच त्यात कारण
आपल्याला नेहमी आईचेच अश्रू दिसलेत
पण त्या अश्रूचा हिशोबच कुठंय?
जे बापानं आडोशाला जाऊन पुसलेत.....
शांत, कठोर, रागावणारा अन्
मारणारा बाप प्रत्येकानं पाहिला...
पण त्याच्या हृदयाचा हळवा कोपरा,
कायम अंधारातच राहिला.....
आपल्यातच सारी स्वप्नं बघतोय बाप,
जी त्यानं कधी पाहिलीत,....
पोरांचं आयुष्य घडवण्यातच त्यानं
पूरी जिंदगी वाहिलीय.....
नशिबानं दिलेले चटक्यांमुळं आयुष्यभर
बाप कधी हसलाच नाही,
अन् आईच्या पायांच्या भेगांआडून
बापाचा फाटका सदरा कधी कुणाला दिसलाच
नाही.....
तिची थोरवी गाताना कायम
नकळत एक गुन्हा घडलाय,
देवकी अन् यशोदेच्या प्रेमापुढं
वसुदेवाचा साऱ्यांनाच विसर पडलाय....!!!

'बेरोजगारी आणि बदलती पिढी'

अमिन मुल्ला, टी.वाय.बी.कॉम.

तंत्रज्ञानाचा नवा उजेड,
बदलत चालली ही नवी पिढी।
कृत्रिम बुद्धीचे खेळ चालले,
माणसाच्या हातून सुटली गडी ॥
पूर्वी होते हात चालवायचे,
मनगटाच्या जोरावर जगायचे।
आता यंत्रे काम करीत आहेत,
मानव मात्र रिकामे बसायचे ॥
नोकऱ्या गेल्या, स्वप्ने विरली,
शिक्षण असूनही हात गारठले ।
माणसाला हाकलून सारा,
यंत्रांनी जागा व्यापून टाकली ॥
कोणी म्हणे ही क्रांती नवी,
कोणी म्हणे संधी आहे भारी।
पण पोटासाठी फिरणाऱ्या हाती,
सापडत नाही रोजची वारी ॥
मानवानेच ही वाट निवडली,
स्वतःचे भवितव्य स्वतः हरवले ।
यंत्रांना दिली अक्कल सारी,
नि माणसांचे भविष्य उद्ध्वस्त केले ॥
तंत्रज्ञान हवेच, पण मर्यादा पाहिजे,
मानवाचे स्थान आबाधित राहिले पाहिजे।
यंत्रे मदतीला, पण आधिपत्य मानवाचे,
तरच होईल उज्ज्वल भविष्यासाठी
वाजवी मोजमापाचे॥

गोष्ट विज्ञान गावाची ....

कु. अश्विनी चिमणे, एम.एस्सी. भाग १ (मायक्रो.)

गोष्ट आहे विज्ञान गावाची
आणि इथे गुण्यागोविंदाने नांदत असलेल्या
Microbiology, Maths, Physics, Chemistry ची,
Chemistry च्या Organic Inorganic करता करता
डोक्याचे Equilibrium चुकले
Periodic Tables च्या Spdt Blocks चे कोडे अजूनही
नाही सुटले.
जेव्हा Exam येते जवळ
तेव्हा Newton 3rd Law आठवते
Physics ने तर Weightlessness feel करून दिले
Maths बाबा म्हणतो, मी वाटतो सगळ्यांना बोअरिंग
खरेतर मला समजून घेण्यासाठी लागते मोठी डेअरिंग
आणि माझ्यामुळे तर वाढते ह्यांचे Exam मध्ये Scoring
Microbiology असते बाई आपल्याच नादात आणि
रुबाबात म्हणते मी दाखवले डोळ्यांना न दिसणारे जग संपूर्ण
नाक मुरडत म्हणते कशी Chemistry, Maths, Physics
शिवाय मी तर बाई अपूर्ण.
विज्ञानाने आपल्याला खूप काही शिकवले
पण आपण त्याचे कधी ऐकले का ? की त्यालाच ऐकवले
अहो, विज्ञानाने अनेक शोध लावले
अंधश्रद्धेच्या जाळ्यातून आपल्याला विज्ञानानेच तर
बाहेर काढले
करूया सन्मान ह्या आजच्या विज्ञान युगाचा
वाढवूया त्याची शान
अधोगतीतून प्रगतीकडे आलो अधिक, जरा ठेवूया त्याचे भान
दाखवूया आपलेही कर्तव्य आणि राखूया विज्ञानाचा मान
आता GBS आजाराने डोकं वर काढलं
होती एकमेकांची साथ
म्हणूनच तर कोरोनावरही केली मात .....

हिंदी विभाग

''मैं मासूम भला क्या जानूँ
क्या-क्या मिलता है दूकान में, बाजार में, मॉल में
पल भर को पलकें झपकाईं
फिर चुनौती दी तनिक मुस्कुराकर
अच्छा, अगर नेह बहन का
ममता माँ की
दुलार बेटी का
और एकनिष्ठ लगाव पत्नी का
खरीदकर लाओ
खर्च करके पैसे
तो मानूँ
तुम्हारे बाज़ार में सब कुछ मिलता है।''

- उषा यादव

विभागीय संपादक

प्रो.(डॉ.) कामायनी गजानन सुर्वे

अंतरंग

• रतन टाटा : उद्यम जगत की सामाजिक हस्ती	सुमय्या सय्यद, एफ.वाय.बी.ए.	55
• प्रदूषण	पूनम भारती, एफ.वाय.बी.ए.	57
• आजाद भारत और युवा	सुमय्या सय्यद, एफ.वाय.बी.ए.	58
• राष्ट्रभाषा हिंदी का विकास	मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.	59
• 'जिंदगी की खुशबू'	कुमार राठोड, एम.एस्सी. (II)	60
• कल पलटकर फिर झाँका जिंदगी में	आम्रपाली तुरुकमारे, टी.वाय.बी.बी.ए.(सी.ए.)	60
• एक चिट्ठी जो दिल चीर गई	सुश्री दिशा साळवे, एम.ए. II	61
• कुछ तो है जरूर	विशाल इसरानी, एम.एस्सी. (I)	62
• पर्यावरण बचाएँ, जीवन सँवारें	भावना ढवळे, एस.वाय.बी.ए.	63
• इश्क़ का फाइनेंशियल स्टेटमेंट	अमिन मुल्ला, टी.वाय.बी.कॉम.	64
• लड़की होने का कर्ज चुका दूँगी	साक्षी खोकर, एफ.वाय.बी.ए.	64
• कोविड –19 के बाद विज्ञान के सुधार : एक नई दिशा	पलक कौल, टी.वाय.बी.एस्सी.	65
• इश्क़ का अकाउंटिंग चार्ट	अमिन मुल्ला, टी.वाय.बी.कॉम.	66
• मेरी माँ	मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.	66
• तेन्झिन त्स्यूण्डू	सुश्री नूरजहाँ चाँद खान, टी.वाय.बी.ए.	67
• नारी पर अत्याचार	गौरी आराध्ये,एस.वाय.बी.ए.	68
• मैं भी इस दुनिया में जन्म लेना चाहती हूँ	मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.	68
• पर्यावरण सुरक्षा		69
• आकाश सा अपार	श्रुतिका वाघेरे, एफ.वाय.बी.एस्सी.	70
• युद्ध नहीं, बुद्ध चाहिए	नूरजहाँ खान, टी.वाय.बी.ए.	71
• भारत का किसान	रोहित खैरनार, एस.वाय.बी.ए.	72
• तुम चलो तो सही	दीपिका कसरे, एफ.वाय.बी.एस्सी.	72
• सुनीता विलियम्स की वापसी	बालाजी दहिकांबळे, एम.ए. 1 (हिंदी)	73
• एक तरफ	मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.	74
• पूछती है आज की नारी	सुमैया शेख, एफ.वाय.बी.ए.	74
• धरती की आवाज	तेजस पवार, एम.एस्सी. (भाग 1)	75
• नारी	मुस्कान शेख, एफ.वाय.बी.ए.	75

रतन टाटा : उद्‌यम जगत की सामाजिक हस्ती

(जीवनी अंश)

– **सुमय्या सय्यद**, एफ.वाय.बी.ए.

भारत के व्यापार जगत में एक युग का अंत हो गया है। रतन टाटा, जो भारतीय उद्‌योग और समाज में अपनी सादगी, नेतृत्व क्षमता और दानशीलता के लिए जाने जाते थे, अब हमारे बीच नहीं हैं। उनकी असाधारण जीवनशैली, विनम्रता और व्यावसायिक दृष्टिकोण ने उन्हें सिर्फ भारत में ही नहीं, बल्कि पूरी दुनिया में एक आदर्श व्यक्ति बना दिया था।

उनका नाम हमेशा टाटा समूह की महान उपलब्धियाँ और मानवता की सेवा के लिए किए गए महान कार्यों के साथ जुड़ा रहेगा। रतन टाटा का जीवन एक ऐसी कहानी है, जिसे सादगी और दृढ़ सादगी संकल्प के साथ एक उद्योगपति के रुप में जीवन जीने के लिए हमेशा याद किया जाएगा।

रतन टाटा का जन्म 28 दिसंबर 1937 को मुंबई में हुआ था। वे टाटा परिवार के सदस्य थे, जो भारतीय व्यापार जगत के सबसे बड़े और सम्मानित परिवारों में से एक है। रतन टाटा की परवरिश, उनके दादा-दादी के साथ हुई, क्योंकि उनके माता-पिता का तलाक हो गया था, जब रतन सिर्फ 10 साल के थे। उनकी शिक्षा अमेरिका के कानेल युनिवर्सिटी में आर्किटेक्चर और इंजिनियरिंग में हुई और उन्होंने हार्वर्ड बिजनेस स्कूल से एडवांस्ड मॅनेजमेंट प्रोग्राम भी पूरा किया। रतन टाटा ने अपने कैरियर की शुरुआत एक साधारण प्रशिक्षु के रुप में टाटा स्टील से की, जहाँ वे शॉप फ्लोर पर श्रमिकों की तरह काम करते थे। उनके उस दृष्टिकोण ने उन्हें कंपनी के जमीनी स्तर पर काम करने की बारीकियों को समझने का अवसर दिया। उनके कैरियर का यही साधारण आरंभ उनके विनम्र व्यक्तित्व का प्रमाण है, जो उन्हें दूसरों से अलग बनाता है।

1991 में जेआरडी टाटा ने रतन टाटा को टाटा समूह का अध्यक्ष नियुक्त किया। उस समय यह निर्णय विवादास्पद था क्योंकि कई लोग उसे उचित नहीं मानते थे। टाटा समूह उस वक्त कई अलग-अलग हिस्सों में बँटा हुआ था और इसे एक मजबूत नेतृत्व की जरूरत थी। रतन टाटा ने अपनी समझदारी, मेहनत और दूरदर्शिता से न केवल समूह को संगठित किया, बल्कि उसे एक वैश्विक ब्रांड में तब्दील कर दिया।

टाटा समूह के अध्यक्ष के रुप में, उन्होंने टाटा इंडस्ट्रीज, टेटली, कोरस, जगुआर, लैंड रोवर और टाटा कंसल्टेंसी सर्व्हिसेस (TCS) जैसे ब्रांडस् को विश्व स्तर पर पहचान दिलाई। 2000 में टेटली का अधिग्रहण और 2008 मे जगुआर, लैंड रोवर का अधिग्रहण उनकी सबसे बड़ी उपलब्धियों में से एक था, जो उनके व्यावसायिक कौशल और दूरदर्शिता का प्रतीक था। उनके नेतृत्व में, टाटा मोटर्स ने नैनो कार का निर्माण किया, जो दुनिया की सबसे सस्ती कार के रुप में जानी गई।

रतन टाटा की सादगी और विनम्रता हमेशा उनकी पहचान रही । उनका जीवन और कार्यशैली दिखावे से बहुत दूर थी । रतन टाटा अकेले वीआईपी थे, जो बिना किसी सहायक के अपने बैग और फाइलें उठाकर यात्रा करते थे। 1992 में इंडियन एयरलाइंस द्वारा किए गए सर्वेक्षण में उन्हें दिल्ली – मुंबई उड़ान के दौरान सबसे प्रभावशाली यात्री के रुप में चुना गया था । फ्लाइट अटेंडेंटस ने बताया कि रतन टाटा कभी अपनी पसंदीदा कॉफी न मिलने पर शिकायत नहीं करते थे, बल्कि अपने काम में व्यस्त रहते थे ।

उनकी सादगी का एक और उदाहरण तब सामने आया जब उन्होंने टाटा संस के प्रमुख बनने के बाद जेआरडी टाटा के कार्यालय में बैठने की बजाय अपने लिए एक साधारण कमरा बनवाया । वे कुत्तों सें बेहद प्यार करते थे, खासकर अपनें दो जर्मन शेफर्ड टोटो और टैंगो से । बॉम्बे हाऊस, जो टाटा समूह का मुख्यालय था, में वे अक्सर आवारा कुत्तों को भी अपने साथ लिफ्ट में लेकर जाते थे और उनकी देखभाल करते थे । इससे पता चलता है कि वे कितने पशुप्रेमी और दयालु व्यक्ति थे ।

रतन टाटा जी को सिर्फ एक सफल उद्योगपती के रुप में ही नहीं, बल्कि एक महान दानदाता के रुप में भी जाना जाता है । उनके दान कार्यों की लिस्ट काफी लंबी है । उन्होंने शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा और ग्रामीण विकास में अनेक परियोजनाएँ शुरु कीं और उन्होंने टाटा एज्युकेशन एंड डेव्हलपमेंट ट्रस्ट की स्थापना की जो शिक्षा के क्षेत्र में कई गरीब बच्चों की सहायता करता है । उनकी परोपकारिता का एक और उदाहरण तब देखने को मिला जब उन्होंने ब्रिटेन के प्रिंस चार्ल्स द्वारा दिए जा रहे रॉकफेलर फाउंडेशन लाईफटाईम अचीवमेंट पुरस्कार को ठुकरा दिया क्योंकि उस दिन उनका कुत्ता बीमार था । यह उनके जीवन के मानवीय पहलू को दर्शाता है ।

रतन टाटा का व्यावसायिक जीवन हमेशा सुर्खियों में रहा और कई बार उन्हें आलोचनाओं का भी सामना करना पड़ा । जब टाटा स्टील ने कोरस का अधिग्रहण किया, तब कुछ विश्लेषकों ने इसे घाटे का सौदा बताया । उनके विदेशी अधिग्रहणों, जैसे जगुआर और लैंड रोवर, पर भी सवाल उठाए गए, और यह तर्क दिया गया कि इससे टाटा समूह को भारी वित्तीय नुकसान हुआ । इसके अलावा, 2020 में टाटा समूह के तनिष्क ब्रांड द्वारा जारी किए गए एक विज्ञापन को वापस लेने का निर्णय भी आलोचनाओं के घेरे में आया । इस विज्ञापन में सांस्कृतिक समन्वय का संदेश था, लेकिन इसे दक्षिणपंथी समूहों ने विरोध किया, जिससे कारण इसे हटाना पड़ा । रतन टाटा ने इस विवाद के बावजूद हमेशा सामाजिक सद्भाव की वकालत की । रतन टाटा का जीवन हमेशा प्रेरणादायक रहा है और उनका निधन न केवल टाटा समूह के लिए, बल्कि पूरे भारत के लिए एक बड़ी क्षति है । उन्होंने भारतीय उद्योग को वैश्विक स्तर पर पहचान दिलाई और अपनी सादगी और परोपकारिता से समाज में एक विशेष स्थान बनाया।

उनका जीवन हमें यह सिखाता है कि सादगी, विनम्रता और कठिन परिश्रम से हम किसी भी ऊँचाई तक पहुँच सकते हैं । उन्होंने अपने जीवन में दिखावे से हमेशा दूरी बनाई और अपने काम को ही प्राथमिकता दी । रतन टाटा का निधन एक युग का अंत है, लेकिन उनकी विरासत हमेशा जीवित रहेगी । टाटा समूह की सफलता उनकी परोपकारिता और उनके नेतृत्व में हुए सुधारों को भारत और विश्व कभी नहीं भूलेगा । रतन टाटा भारतीय उद्योग और समाज के लिए एक ऐसी मिसाल बन गए हैं, जिसे आने वाली पीढ़ियाँ हमेशा याद रखेंगीं ।

उनकी सादगी, विनम्रता और नेतृत्व की कहानी हमें यह सिखाती है कि सफलता का मतलब केवल धन और सत्ता नहीं है, बल्कि यह भी है कि आप अपने जीवन में कितने लोगों को प्रेरित करते हैं और समाज को किस तरह से बेहतर बनाते हैं। रतन टाटा जी का जीवन एक प्रेरणा है और वे हमारे दिलों में हमेशा जीवित रहेंगे ।

प्रदूषण
(एकांकी)

– **पूनम भारती**, एफ.वाय.बी.ए.

अर्चना : शिक्षिका, अवस्था 42 वर्ष
गिरीश : सि. विद्यार्थी, अवस्था 20 वर्ष
कविता : सि. विद्यार्थी, अवस्था 20 वर्ष
सिया : ज्यू. विद्यार्थी, अवस्था 19 वर्ष
राम : ज्यू. विद्यार्थी, अवस्था 19 वर्ष
सौम्या : ज्यू. विद्यार्थी, अवस्था 19 वर्ष

स्थान – पवनेश्वर उद्यान में बैठे हुए।
समय – 5 जून विश्व पर्यावरण दिवस दोपहर के 2 बजे।
(उद्यान के बीच विश्व पर्यावरण दिवस पर चर्चा करते हुए सि. व ज्यू. विद्यार्थी)

अर्चना मॅम : पर्यावरण को बचाने के लिए हमारी जिम्मेदारी क्या है ?
गिरीश : जागरूकता, पर्यावरण संबंधी मुद्दों के बारे में जागरुकता फैलाना।
कविता : पर्यावरण संरक्षण के लिए सामूहिक प्रयास करना।
सिया : पर्यावरण संरक्षण के लिए व्यक्तिगत जिम्मेदरी लेना।

(गिरीश, कविता और सिया की बातें सुन अर्चना मॅम को अच्छा लगता है और राम और सौम्या भी अपना मत विचार प्रकट करने लिए इजाजत माँगते हुए।)

राम : पर्यावरण हमारी वजह से दूषित होता है। और पेड़ ना होने की वजह से प्रदूषण बढ़ता ही जाता है। इसके लिए हम इन्सान ही जिम्मेदार हैं।

(इस पर सौम्या अपना विचार प्रकट करती है।)

सौम्या : हम ही जिम्मेदार हैं, पर्यावरण को बर्बाद करने में।

अर्चना मॅम : (सबकी बातें सुन कर हैरान हो जाती है। और बोलती है) सबके विचार अच्छे हैं पर बोलने से कुछ नहीं होगा। सबको प्रयास करना चाहिए, तब कहीं जाकर पर्यावरण को बचाया जा सकता है।

सिया : (पूछते हुए सबसे) पर्यावरण संबंधी मुद्दे क्या हैं ?
कविता : जलवायु परिवर्तन, प्रदूषण, वनस्पती और जीव–जंतुओं का संरक्षण

(बीच में टोकते हुए सौम्या बोलती है)

सौम्या : ये सब ठीक है, लेकिन हम शुरुआत कहाँ से कर सकते हैं और इन सब मुद्दों का समाधान क्या हो सकता है ?
राम : पर्यावरण को बचाने के लिए हम पेड़ लगाएँगे और उनकी देखभाल करेंगे। पेड़ वायु प्रदूषण को कम करने में हमारी मददत करते हैं।
सौम्या : जल संचयन करके हम जल प्रदूषण को कम कर सकते हैं, और जल की बचत कर सकते हैं।

अर्चना मॅम : सही कहा, हम यह सब कर सकते हैं।

सिया : हम वायु प्रदूषण को कम करने के लिए ऊर्जा की बचत करेंगे और ऊर्जा संसाधनों की बचत कर सकते हैं।

कविता : मॅम हम कूड़ा - कचरा प्रबंधन करके हम पर्यावरण प्रदूषण को कम कर सकते हैं। और हम जैविक खेती अपनाकर मिट्टी प्रदूषण को कम कर सकते हैं।

गिरीश : पर्यावरण शिक्षा फैलाकर हम लोंगो को पर्यावरण संरक्षण के महत्त्व के बारे में जागरूक कर सकते हैं। प्लास्टिक का उपयोग कम करके हम पर्यावरण के प्रदूषण को हम कर सकते है।

सब लोग एक साथ बोलते हैं एक मुहिम की शुरुआत करते हैं।

(चिल्लाते हुए बोलते हैं सब लोग)

(थोड़ी देर के बाद सब शांत हो जाते हैं)

मॅम : आज का दिन बहुत ही विशेष है। आज विश्व पर्यावरण दिवस है।

गिरीश : हाँ।

कविता : सच में, आज पर्यावरण दिवस है।

गिरीश : हाँ, आज विश्व पर्यावरण दिवस है। आज हम सब लोग पर्यावरण को सुरक्षित करने का संकल्प करते हैं।

मॅम : सही कहा तुम सबने। हमें पर्यावरण को सुरक्षित रखने के लिए कुछ करना चाहिए।

(सब एक साथ पूछते हुए)

सब लोग बोलते हैं :- बताइए मॅम हम क्या कर सकते हैं पर्यावरण को बचाने के लिए ?

सरकारी नीतियों का समर्थन करके हम पर्यावरण संरक्षण में सहायता कर सकते हैं।

इन कदमों को उठाकर हम पर्यावरण को बचाने में मदद कर सकते हैं।

(पर्यावरण हमारे लिए कितना उपयोगी होता है। उसके लिए हमें सारे नियमों का पालन करना चाहिए।)

आजाद भारत और युवा

- सुमय्या सय्यद, एफ.वाय.बी.ए.

जिसकी एकता के लिए, विश्व करें उसका सम्मान
आज उसी भारत में, जात-पात पर होते कत्ले आम।
जहाँ होता था नारी का
माँ-बेहनों जैसा सम्मान
आज अपनी लाज बचाने के लिए हैं वे परेशान।
नव युवा नव ज्योत बनो तुम
जागो युवा पीढ़ी जागो तुम।
जहाँ बहती थीं धाराएँ जल की
पावन सी निर्मल सी
वहाँ बहता है अब काला पानी,
जिस अमृत को पीकर
लोग होते थे तृप्त कभी
अब नदियों का जल देख होते हैं वे घृणित।
नव युवा नव ज्योत बनो तुम
जागो युवा पीढ़ी जागो तुम।
जहाँ होता था कभी
भारतीय संस्कृति का आचरण
वही नवभारत में शुरु हो रहा
विदेशी प्रतिभाओं का जागरण।
जहाँ कभी मानवता ही धर्म था
परंपरा ही परिभाषा थी,
उस संस्कृति को भूल चुके हो
नवभारत के युवा तुम
नव युवा नव ज्योत बनो तुम
जागो युवा पीढ़ी जागो तुम।
जहाँ माता-पिता थे कभी ईश्वरसमान
नव भारत की युवा देते अब उनको
वृद्धाश्रम में दान
जो प्रकृति थी कभी देवता समान
नव भारत में न होता
उसका जरा भी सम्मान
नव युवा नव ज्योत बनो तुम
जागो युवा पीढ़ी जागो तुम।

राष्ट्रभाषा हिंदी का विकास

(वैचारिक निबंध)

– **मुस्कान गोलंदाज**, एस.वाय.बी.ए.

भाषा या बोली मानव को मिली हुई एक शक्ति है। भाषा मनुष्यप्राणियों के जीवन में महत्त्वपूर्ण है। एक भाषा ही है मनुष्य जिससे मनुष्य अपने विचारों का आदान-प्रदान करता है । भाषा मनुष्य को दिया गया एक वरदान है, जो मनुष्य को बाकी प्राणियों से भिन्न करता है ।

हमारी पूरी दुनिया में अनेक भाषाएँ बोली जाती हैं । वैसे ही हमारे भारत देश में भी अनेक भाषाएँ और उन भाषाओं की अनेक बोलियाँ हैं। भारत में प्राचीन काल में संस्कृत भाषा बोली जाती थी, लिखी जाती थी। वक्त के साथ-साथ इसी संस्कृत भाषा बाद अनेक भाषाओं का उगम हुआ। जैसे कि पाली, अर्धमागधी, अपभ्रंश ऐसी अनेक भाषाओं ने जन्म लिया। ऐसे ही हिंदी का जन्म संस्कृत भाषा से हुआ है ऐसा कहा जाता है। प्राचीन काल में कुछ साहित्यिक ऐसे भी थे जिन्होंने हिंदी में अपने साहित्य का सृजन किया । हिंदी में साहित्य का सृजन करने वाले बहुत से ऐसे मशहूर संत कवि रह चुके हैं, जिन्होंने हिंदी में अपने विचार व्यक्त किए हैं ।

हिंदी में लेखन की प्रथा आदिकाल से चली आ रही है और आज आधुनिक काल में भी हिंदी साहित्य की दृष्टि से विकास कर रही है। आदिकाल, भक्तिकाल, रीतिकाल और आधुनिक काल हिंदी साहित्य का काल विभाजन है । इससे हम यह समझ सकते हैं कि हिंदी साहित्य का इतिहास बहुत ही अच्छा है ।

हिंदी भाषा के विकास के बारे में बात करें तो जो हिंदी सिर्फ पढ़ने-लिखने तक ही सीमित थी उस हिंदी को हमारे भारत देश के संविधान ने राजभाषा का दर्जा दिया । 14 सितंबर 1949 को हिंदी को राजभाषा का दर्जा मिला है । यह बात हमारे संविधान में अनुच्छेद 343 से 351 तक में दर्ज है । किसी भाषा को राजभाषा का दर्जा मिलना एक बहुत बड़ी उपलब्धि है । राजभाषा उसे कहा जाता है, जो प्रशासन के कामकाज में के वक्त बोली जाती हैं और उस देश के प्रशासन में जो भी लिखित - अलिखित घटनाएँ प्रसंग है उन सभी में राजभाषा का उपयोग किया जाता है। सिर्फ प्रशासकीय कामों में ही नहीं तो अधिकतम व्यवसाय और संपर्क करते वक्त भी हिंदी का उतना ही प्रयोग किया जाता है ।

हिंदी सिर्फ यहीं तक सीमित नहीं है । भारत के कई राज्यों ने हिंदी को मातृभाषा का दर्जा दिया है । हिंदी भाषा की कई बोलियाँ है और भारत देश के अनेक राज्यों में यह बोलियाँ अधिक मात्रा में बोली जाती है । हिंदी के विकास के बारे में जितना कहो उतना कम ही हैं । हिंदी एक ऐसी भाषा जो अपने देश के साथ-साथ विदेशों में भी पढ़ाई जाती है। यह हम भारतवासियें के लिए गर्व की बात हैं ।

हिंदी भाषा ने हमें आज इस स्तर पर लाकर खड़ा किया है जो विदेशों मे सबसे अधिकतम बोली जाने वाली भाषा है । हिंदी भाषा हमे रोजगार के अनेक अवसर प्रदान

करती है । जैसे कि हिंदी विषय का अध्ययन करने के बाद अध्यापक, निवेदक, पत्रकार, लेखक, अनुवादक, राजभाषा अधिकारी ऐसे अनेक पदों पर आपकी नियुक्ति हो सकती है । हमारे भारत देश में केंद्र सरकार आपको बहुत से ऐसे अवसर और ऐसे पद प्रदान करती है। सिर्फ हमारे भारत देश में ही नहीं तो पूरे विश्व में सीखी जाती है और सिखाई जाती है ।

हिंदी की इसी व्यापकता से हम समझ सकते हैं कि हिंदी का विकास हो रहा है । हिंदी भाषा एक ऐसे स्तर पर पहुँच गई है, जहाँ सिर्फ उस भाषा को सीखने के लिए लोग अपने देश को छोड़कर हमारे देश को चुन रहे हैं । पूरे विश्व में अनेक भाषाएँ बोली जाती हैं उन भाषाओं में से हमारी राजभाषा हिंदी को पूरी दुनिया में बोला जा रहा है, सीखा जा रहा है और सिखाया जा है । यह हमारे लिए गर्व की बात है ।

एक भाषा की यही उपलब्धि उसके विकास को दर्शाती है। हमारी इसी हिंदी भाषा के लिए कुछ पंक्तियाँ ....

हिंदी हमारी शान है,
हिंदी हमारा अभिमान है,
जिस हिंद के हैं हम वासी,
हिंदी हमारे उस देश की जान है ...

'जिंदगी की खुशबू'

– **कुमार राठोड**, एम.एस्सी. (II)

चाँदनी रात की खुशबू,
सितारों के साथ महकाए,
हर सुबह की नई रोशनी,
नए सपने साथ लाए ।

जब मुस्कुराए दिल की बात,
तो दर्द भी कहीं खो जाते हैं,
दोस्त जो साथ हो तो,
वक्त भी अपने रंग दिखलाते हैं ।

जिंदगी का हर पल,
अपनी एक कहानी लिखता है,
दिल से जीने का नाम है,
खुशियों का राज दिल से मिलता है ।

कल पलटकर फिर झाँका जिंदगी में

– **आम्रपाली तुरुकमारे**, टी.वाय.बी.बी.ए.(सी.ए.)

कल पलटकर फिर से झाँका जिंदगी में,
तो भर आईं फिर से आँखें ।
कहीं पे थी जीत, प्यार और सफलता,
तो कहीं पे दिखी हार और कहीं पे दिखे धोखे ।

हर एक पड़ाव पर सीखी नई-नई बातें,
और सफलता की तरफ बढते कदम दिखे ।
कभी-कभी मिली थी हर चीज़, और प्यार
तो बढ़ी थी जीवन में हरियाली,
कहीं पे थीं बहुत मुश्किलें, जैसे बिखरा हो
जीवन जमीन पर पडे पत्तों जैसे ।
कल पलटकर फिर झाँका जिंदगी में,
कभी-कभी तो ऐसे गिरे की अपनों ने
भी ठुकराया, तो कभी साथ दिया गैरों ने,
उसी समय हम अपनों को पहचानना सीखे ।

सफलता कुछ ही दूर थी,
पर मेहनत करना जरुरी था,
तभी छोड़ने पड गये सारे ऐशो आराम पीछे ।
कभी मिले, दुख, दर्द तो कभी मिली पीड़ा,
पर बीच रास्ते में मिल गए दर्द
बाँटने वाले दोस्त अच्छे ।
कल पलटकर फिर झाँका जिंदगी में
जीवन ने दी खूब सारी सीखें तभी मिली
सफलता हाथ में
यही सीखी मिली की, जिंदगी में झाँक के मिलती है
एक ही बार तो जियो उसे खुल के
जब पलटकर झाँका जिंदगी में ।

एक चिट्ठी जो दिल चीर गई

(कहानी)

– **सुश्री दिशा साळवे**, एम.ए. II

एक गाँव में रघु नामक एक लड़का और उसके माँ बाप रहते थे, जिनका नाम था रामलाल और सुशीला। वे अपने बेटे को बहुत पढ़ाना चाहते थे। उन्होंने उसको बड़ा करने के लिए बहुत कष्ट उठाए बहुत कुछ सहा था। रघु अभी शहर गया था और एक बड़ा आदमी बन चुका था। बड़े शहर में उसका शानदार घर था, और मँहगी गाड़ियाँ थीं, नौकर चाकर भी थे। उसके पास किसी भी चीज़ की कमी नहीं थी। लेकिन इस ऊँचाई तक पहुँचाने वाले उसके गरीब माँ–बाप, रामलाल और सुशीला अब भी गाँव में अकेले रहते थे।

रामलाल और सुशीला ने अपनी पूरी जिंदगी रघु को अच्छी शिक्षा देने में लगा दी। खेतों में मजदूरी करके, दूसरों के घरों में झाड़ू–पोंछा करके, उन्होंने अपने बेटे को पढ़ाया–लिखाया। खुद भूखे रहकर भी, रघु की फीस और किताबों का खर्च उठाया। सुशीला कई बार रात में बना खाए ही सो जाती, लेकिन बेटे के लिए खाना जरूर बचा कर रखती।

जब रघु पहली बार कॉलेज जाने वाला था, तो उसके पिता ने अपनी जमीन गिरवी रख दी थी। माँ ने अपनी शादी की चूड़ियाँ बेच दीं, ताकि बेटे को अच्छे कपड़े और कपडे और किताबें दिलाई जा सकें। लेकिन यह सब रघु को कभी नहीं बताया था, क्योंकि माँ–बाप अपने बच्चों से कुछ नहीं माँगते–बस उनका भला चाहते हैं।

अब रघु शहर गया था, शहर की चमक–दमक ने रघु को बदल दिया। वह माँ–बाप से धीरे–धीरे दूर होता गया। जब भी वे फोन करते थे, तो वह व्यस्त होने का बहाना बना देता था। जब गाँव जाता, तो बस औपचारिकता निभाकर लौट आता।

एक दिन रामलाल बहुत बीमार पड़ गया। माँ ने कई बार रघु को फोन किया, लेकिन हर बार वही जवाब मिलता था।

''माँ, ऑफिस में बहुत काम है। अभी आना मुश्किल है। डॉक्टर को दिखा लो, मैं पैसे भेज देता हूँ।''

माँ चुप रह गई। वह बेटे से पैसे नहीं, बल्कि कुछ पल साथ बिताने की उम्मीद कर रही थी। लेकिन रघु को यह कभी समझ नहीं आया।

कुछ दिनों बाद, पिता का निधन हो गया। जब यह खबर रघु तक पहुँची, तो वह जल्दी गाँव आया। लेकिन अभी बहुत देर हो चुकी थी। पिता के पार्थिव शरीर के पास बैठी माँ की आँखों से आँसू सूख चुके थे। वह बस दीवार को ओर टकटकी लगाए बैठी थी।

रघु माँ के पास बैठा और गुस्से में बोला –

''आप लोगों ने मेरे लिए किया ही क्या था?''

माँ चुपचाप अंदर गई और एक पुराना संदूक निकाल कर लाई। उसमें एक फटा हुआ बटुआ पुरानी किताबें और एक चिट्ठी रखी थी। माँ ने काँपते हाथों से वह चिट्ठी रघु को दी।

रघु ने चिट्ठी पढ़ना चालू किया। उस चिट्ठी में लिखा था–

''बेटा, जब तू छोटा था, तो ठंड में तुझे ओढ़ाने के लिए मैंने अपनी चादर तक बेच दी थी। जब तू स्कूल जाता था, तो तेरी फीस के लिए तेरे पिता ने अपना पसंदीदा छाता तक बेच दिया था। जब तू पहली बार शहर गया, तो तुझे नए कपड़े दिलाने के लिए हमने कई रातें भूखे रहकर गुजारी थीं। जब तू बीमार पड़ा था, तो तेरे इलाज के लिए मैंने अपने गहने तक बेच दिए थे। लेकिन हमें कभी शिकायत नहीं हुई, क्योंकि तू हमारी सबसे बड़ी खुशी था।''

''अब तेरे पिता चले गए, और मैं भी जल्दी ही चली जाऊँगी। हम बस तुझे खुश देखना चाहते थे। बेटा, हमें तुझसे कुछ नहीं चाहिए था – बस थोड़ा सा प्यार, थोड़ा सा समय चाहिए था। पर शायद हम बहुत गरीब थे, इसलिए तेरा समय, तेरा प्यार खरीद नहीं पाए।''

रघु के हाथ से चिट्ठी गिर गई। उसकी आँखों से आँसू बहने लगे। उसे एहसास हुआ कि जिनसे वह पूछ रहा था कि ''उन्होंने मेरे लिए क्या किया है?'' उन्होंने अपनी पूरी ज़िंदगी उसे देने में बिता दी थी। लेकिन जब उन्हें उसकी सबसे ज़्यादा ज़रूरत थी, तब वह उनके पास नहीं था।

रघु ने माँ के पैर पकड़ लिए और जोर जोर से रोने लगा और बोला –

''माँ, मुझे माफ कर दो ! मैं बहुत गलत था।'' मैं आपका प्यार समझ नाही पाया,

माँ ने काँपते हाथों से उसके सिर पर हाथ फेरा और कमजोर आवाज़ में बोली –

''बेटा, माँ–बाप कभी नाराज नहीं होते.... बस अपने बच्चे का इंतजार करते हैं।''

रघु को अपनी सारी संपत्ती बेकार लगने लगी। उसके पास अब सब कुछ था – बस वह नहीं थे जिन्होंने उसके लिए अपना सब कुछ कुर्बान कर दिया था।

इसिलिये अपने 'माँ–बाप से कभी मत पूछो कि उन्होंने तुम्हारे लिए क्या किया है, क्योंकि उन्होंने जो किया है,वह शब्दों में नहीं समाया जा सकता।

कुछ तो है जरूर

– **विशाल इसरानी**, एम.एस्सी. (I)

बल तो हम मर्दों में होता है,
फिर भी उस रब ने औरत को 'माँ' चुना।
सीने में दिल तो होता है हमारे भी
फिर भी सागर सा जिगर बस नारी को मिला।

कुछ तो जरुर होगा उसमें भी,
वरना दर्द होते ही, 'ओ माँ' न निकलता।

खुदगर्ज का जिसे मतलब ही न पता,
जो जीती है एक बेटी, बहन, पत्नी बनकर।
घर की जिम्मेदारी और दफ्तर की भी,
काम पर फिर लग जाती है काम से आकर...

कुछ तो जरूर होगा उसमें भी
कि इस संसार की जननी (शक्ति) भी
एक स्त्री है।

घर में रौनक लाने वाली चहक,
फूलों की तरह जिसमें हो महक।
कोमल दिल और इतना बड़ा कलेजा,
क्यों ? ऐसी ही होती हैं न बेटियाँ ?

कुछ तो है जरुर
तभी तो कहते हैं –
'बेटियाँ तो सबकी सांझी होती हैं।'

पर्यावरण बचाएँ, जीवन सँवारें

(पर्यावरणपरक आलेख)

– **भावना ढवळे**, एस.वाय.बी.ए.

प्रस्तावना :

हाल के कुछ दशकों में मानवीय गतिविधियों के कारण पर्यावरण पर बहुत बुरा असर पड़ा है । ओजोन परत का क्षरण उसका सबसे बड़ा उदाहरण है। साथ ही वैश्विक उष्मीयता (ग्लोबल वार्मिंग) दुनिया के लिए खतरे की घंटी है । मानवों द्वारा वनों की कटाई ही पर्यावरण असंतुलन का सबसे बड़ा कारण है।

प्रदूषण, हरितगृह प्रभाव (ग्रीनहाऊस) आदि के कारण पर्यावरण प्रभावित होता है ।

पर्यावरण सुरक्षा का उद्देश, कारण एवं प्रभाव :

पर्यावरण की सुरक्षा और मानव अस्तित्व के लिए उसकी प्रासंगिता को देखते हुए 3-14 जून 1992, के मस्त्य ब्राजील के शहर 'रियो डी जनेरियो' में प्रथम पृथ्वी सम्मेलन का आयोजन हुआ, जिसमें विश्व के 174 देशों ने हिस्सा लिया। पर्यावरण का संरक्षण समस्त मानव जाति के साथ-साथ उस धरती के सभी जीव-जंतुओं के जीवन के लिए अति आवश्यक है।

यह सिलसिला आगे भी प्रवाहमान रहा और दस साल बाद सन 2002 में जोहान्सबर्ग में पृथ्वी सम्मेलन का पुनः आयोजन किया गया और विश्व के सभी देशों से पर्यावरण संरक्षण के लिए बनाए गए नियमों का पालन करने का आग्रह किया गया। यदि पर्यावरण संरक्षित रहेगा, तभी यह पृथ्वी सुरक्षित रहेगी, और पृथ्वी सही सलामत रहेगी, तभी हम जीवित रह पायेंगे । सभी एक-दूसरे से जुड़े है । पर्यावरण का संरक्षण हमें किसी और के लिए नहीं बल्कि अपने लिए करना है ।

जलवायु परिवर्तन :

97% जलवायु वैज्ञानिक इस बात को मानते हैं कि जलवायु परिवर्तन हो रहा है और ग्रीनहाऊस गैसों का उत्सर्जन इसका मुख्य कारण है। शायद अधिक चरम मौसम की घटनाओं जैसे कि सूखा, जंगल की आग, गर्मी की लहरें और बाढ़ जैसी घटनाएँ, कार्बन के अधिक उत्सर्जन के कारण ही घटित होता है ।

अब दुनिया को सावधान हो जाना चाहिए और कार्बन उत्सर्जन को कम कर देना चाहिए, अन्यथा इसके भीषण परिणाम भुगतने पड़ सकते हैं । इस वक्त विश्व का लगभग 21 प्रतिशत कार्बन अकेले अमेरिका उत्सर्जित करता है।

अगर प्रत्येक व्यक्ति मिल कर अपना योगदान दें तो कार्बन का उत्सर्जन कम किया जा सकता है। कम से कम गाड़ियों का हस्तमाल करें, और कोशिश करें कि विद्युत चलित वाहनों का इस्तेमाल करें ।

वनोन्मूलन :

बनों की कटाई से कार्बन की मात्रा पर्यावरण में बहुत ज्यादा हो गई है । पेड़ कार्बन डाई ऑक्साइड का अवशोषण

कर लेते हैं और हमें प्राणवायू ऑक्सीजन देते हैं, किंतु उनकी कटाई से पूरा चक्र ही बाधित हो गया है । यह अनुमान है कि कुल ग्रीनहाऊस गैस उत्सर्जन का 15 प्रतिशत बनों कि कटाई से होता है ।

उपसंहार :

वन्यजीवों के आवासों पर मानव अतिक्रमण बढ़ने से जैव विविधता का तेजी से नुकसान हो रहा है जिससे खाद्य सुरक्षा, जनसंख्या स्वास्थ्य और विश्व स्थिरता को खतरा है। जैव विविधता के नुकसान में जलवायु परिवर्तन का भी बड़ा योगदान है, क्योंकि कुछ प्रजातियाँ बदलते तापमान के अनुकूल नहीं बन पाती हैं । वर्ल्ड वाइल्डलाइफ फंड के लिविंग लिनेट इंडेक्स के अनुसार पिछले 35 वर्षों में जैव विविधता में 27 प्रतिशत की गिरावट आई है ।

उपभोक्ताओं के रुप में हम सभी पर्यावरण को नुकसान न पहुंचाने वाले उत्पादों को खरीदकर जैव-विविधता की रक्षा में मद्द कर सकते है। साथ ही पॉलिथीन के स्थान पर घर का बना कपड़े का थैला प्रयोग कर सकते हैं। यह प्रयास भी पर्यावरण संरक्षण में हाथ बंटाएगा ।

'जब रखेंगे पर्यावरण का ध्यान
तभी बनेगा हमारा देश महान' ।

इश्क़ का फाइनेंशियल स्टेटमेंट

– अमिन मुल्ला, टी.वाय.बी.कॉम.

तेरे इश्क़ का चार्ट ऑफ अकाउंट बड़ा कमाल है ।
हर डेबिट में तेरी याद, हर क्रेडिट में तेरा ख्याल है ।
बैंड डेब्ट बने सारे ग़म तेरा प्यार से मिला मुझे
रिज़र्व एंड सरप्लस का गम ।
लाइफ का हर बैलेंस बस तेरी स्माइल से
जस्टीफाई है ।
तेरी बातों का टैक्सेशन भी बड़ा प्यारा है ।
हर वर्ड पे इंटरेस्ट कंपाउंड होकर
दुगुना हुआ सारा है ।
अकाउंटिंग इंट्री में तेरा नाम सबसे ऊपर आता है।
इस दिल की ऑडिट में,
बस तेरा प्यार पास हो जाता है।

लड़की होने का कर्ज चुका दूँगी

– साक्षी खोकर, एफ.वाय.बी.ए.

मैंने जन्म लिया है इस धरती पर
बहुत उपकारों के साथ
एक दिन सारे उपकार, ये सारे उपहार
सुद समेत लौटा दूँगी
लड़की होने का कर्ज भी चुका दूँगी ।
डरती है मेरी माँ
मुझ पर कहीं कोई आँच ना आ जाए
कहीं मेरे बाहर निकलते ही
मेरे सम्मान को कोई नोंचकर ना खा जाए
इतनी बड़ी मेहेरबानी मैं कैसे झेलूँगी
फिर भी, लड़की हूँ ना, ये कर्ज भी चुका दूँगी ।
कमजोर समझती है दुनिया मुझे
अपने पैरो में मुझे गिराने चली थी
जानती नही ये दुनिया मुझे
उन्हें ही झुका दूँगी
अच्छा हो या बुरा हर कर्ज चुका दूँगी
लड़की को कम आँकने वालों को
लड़की की कदर याद दिला दूँगी
दुनिया को नारी का सम्मान करना सिखा दूँगी
लड़की हूँ ना, ये कर्ज भी चुका दूँगी ।
दुनिया सोचती है कि,
लड़की हूँ, खुशी त्यागना अपना धर्म बना लूँगी !
पर अब नहीं, सारे दुखों को अपने पैरों में, झुका दूँगी।
लड़की हूँ ना, हर कर्ज चुका दूँगी ।
मेरी भावनाएँ आज तक किसी ने समझी ही नहीं
मेरी तनहाई ही आज मेरा साथ देगी
मैं लड़की हूँ, ये कहकर मेरी ख्वाहिशे ठुकरा दीं
उन्ही ख्वाहिशों को अपने दम पर पूरा कर दूँगी
लड़की होने का कर्ज चुका दूँगी ।
बेटी होने का हर कर्ज चुकाती आई हूँ
अब सबसे अलग बनकर दिखाऊँगी
चलना सिखाया था माँ ने मुझे
पंख ना हो सही, पर उड़कर दिखाऊँगी
लड़की होने का कर्ज चुकाऊँगी !

कोविड –19 के बाद विज्ञान के सुधार : एक नई दिशा

(विज्ञानपरक आलेख)

– **पलक कौल**, टी.वाय.बी.एस्सी.

जब 2020 में कोरोना महामारी ने पूरी दुनिया में तबाही मचाई, तो यह महसूस हुआ कि हमारी ज़िंदगी कितनी अस्थिर है और हम सबको किस हद तक इस महामारी से जूझना पड़ा। लेकिन कोरोना के इस अंधेरे में विज्ञान और शोध के क्षेत्र ने हमें उम्मीद की एक नई किरण दिखाई। महामारी के बाद, विज्ञान ने हमें यह दिखाया। महामारी में हमने एकजुट होकर सही दिशा में कदम बढ़ाए, हम किसी भी चुनौती का सामना कर सकते हैं। आइए जानते हैं कि कोविड–19 के बाद विज्ञान में किस तरह से सुधार आए हैं और कैसे उन्होंने हमारी जिंदगी को बदल दिया।

स्वास्थ्य और चिकित्सा में सुधार

कोविड–19 ने हमें यह समझने पर मजबूर किया कि हमारी स्वास्थ्य व्यवस्था और चिकित्सा तकनीक में कितनी तेजी से सुधार की जरूरत है। उसके बाद, सबसे बड़ी उपलब्धि रही कोविड–19 वैक्सीनेशन। हम में से कई लोगों ने वैक्सीन के बारे में सुना था, लेकिन महामारी के दौरान जब यह जीवन और मृत्यू का सवाल बन गया, तो वैज्ञानिकों ने असाधारण गति से काम किया। अब हम जानते हैं कि वैक्सीनेशन से न केवल हमारी सुरक्षा बढ़ी है, बल्कि यह भविष्य में कई अन्य बीमारियों के इलाज में भी मददगार साबित हो सकता है। वहीं, टेलीमेडिसिन और डिजिटल हेल्थ जैसी तकनीकों ने हमें घर बैठे डॉक्टर से सलाह लेने का मौका दिया, जिससे कोरोना की वजह से हमारे अस्पतालों पर कम दबाव पड़ा और हम सुरक्षित रह पाए।

विज्ञान में तेजी और रिसर्च में बदलाव

कोविड–19 ने हमें यह सिखाया कि यदि हम सही दिशा में काम करें तो किसी भी समस्या का हल जल्दी निकाला जा सकता है।

उदाहरण के लिए, कोविड–19 की वैक्सीन को तैयार करने में वैज्ञानिकों ने जिन तकनीकों का इस्तेमाल किया, वो पहले शायद किसी के भी खयाल में नहीं थी। इसने हमें यह बताया कि रिसर्च और इनोवेशन में कभी भी किसी चीज़ को हल्के में नहीं लेना चाहिए। अब, जब हम भविष्य में किसी भी महामारी का सामना करेंगे, तो हम पहले से बेहतर तरीके से तैयार होंगे।

डिजिटल तकनीक और आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (AI)

कोविड–19 ने यह भी दिखाया कि डिजिटल तकनीक और आर्टिफिशियन इंटेलिजेंस (AI) हमारे लिए कितनी अहम हो सकती हैं। महामारी के दौरान, जब हम एक दूसरे से दूर थे, तो ऑनलाइन शिक्षा और वर्चुअल कंसल्टेशन ने हमे एक नई दुनिया की झलक दी। अब, शिक्षा और स्वास्थ्य सेवाओं में हमें और ज्यादा तकनीकी समाधान मिल रहे है, जिससे काम और जीवन दोनों आसान हो गए हैं।

मानसिक और सामाजिक दृष्टिकोण में बदलाव

कोविड-19 के दौरान हममें से बहुतों ने मानसिक तनाव, चिंता और अकेलेपन का सामना किया। विज्ञान ने हमें यह सिखाया कि मानसिक स्वास्थ्य को भी उतनी अहमियत दी जानी चाहिए, जितनी शारीरिक स्वास्थ्य को।

निष्कर्ष :

कोविड-19 के बाद, विज्ञान ने हमें यह सिखाया कि हम किसी भी मुश्किल का सामाना एकजुट होकर कर सकते हैं। चाहे वह मेडिकल रिसर्च हो, डिजिटल तकनीक हो, या फिर मानसिक स्वास्थ्य हर क्षेत्र में विज्ञान ने हमारी मद्द की। यह महामारी हमें बताती है कि जब हम विज्ञान के साथ चलें, तो कोई भी संकट हमें रोक नही सकता। हमें अब भविष्य में और सतर्क रहना होगा, ताकि हम विज्ञान का सही दिशा में उपयोग करे।

इश्क़ का अकाउंटिंग चार्ट

– **अमिन मुल्ला**, टी.वाय.बी.कॉम.

तेरे इश्क़ की बैलेंस शीट
अब डिफॉल्ट में चली गई।
डेबिट किया वफ़ा को,
पर क्रेडिट में बेवफ़ाई मिल गई।
जर्नल में तेरे वादे थे,
पर लेजर में ग़म दिखा।
प्रॉफिट ऑफ लाइफ में,
सिर्फ लॉस का हिसाब मिला।
तेरा प्यार रिसीवेबल था,
जो कभी वसूल न हुआ,
और मेरे अरमान प्रीपेड,
जो तेरे साथ ही खतम हुआ।
तुझ संग बिताए लम्हों का फाइनेंशियल
इयर अब क्लोज हो गया,
तुझ संग देखे सपनों में भी
मुझे अब लॉस हो गया।

मेरी माँ

मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.

तपती धूप में
तेरी आँचल की छाँव में,
छुपाया तूने,
खुद भूखी रहकर,
हमें पेट भर खिलाया तूने,
आई कोई मुसीबत
सीने से लगाया तूने,
हर एक दुआ में,
मेरी कामयाबी को माँगा तूने,
नाकामयाब हो जाऊँ कभी किसी इम्तिहान में,
गिरने के बाद उठना सिखाया तूने,
ना जाने तूने कितने फर्ज निभाए हैं
ना जाने तूने कितनी ख्वाहिशें छिपाई हैं
बनाने के लिए अपने बच्चों की पहचान,
एक माँ ने अपनी पहचान छिपाई है,
तेरी एक दुआ ने माँ
मुझे इस मुकाम तक लाया है,
मेरे हर एक कदम में,
झलकता तेरा साया है,
आज मैं हूँ जिस मुकाम पर,
एक तेरी ही मेहनत का है फल,
तूने मुझ जैसे एक पत्थर को,
हीरा बनाया है .....

तेन्झिन त्स्यूण्डू

(लेखनीय संवेदनापरक आलेख)

– सुश्री नूरजहाँ चाँद खान, टी.वाय.बी.ए.

तेन्झिन ज़ी एक प्रभावी व्यक्तिमत्त्व हैं । उनका जन्म 1975 में मनाली में हुआ । वे प्रभावी लेखक और कवि हैं। तेन्झिन जी के बारे में लिखना, मेरा विचार इसलिए भी क्योंकि वे अपने देश के लिए एक प्रेरणा स्त्रोत हैं। उनका जीवन अपने देश के लोगों के प्रति जागरुक है । चायना के लोग तिबेट के लोगों को अपना दुश्मन मानते हैं । चायना की सरकार तिबेट देश को अपने कब्जे में करना चाहती है । चायना की सरकार तिबेट के देशवासि को गलत इज्लाम एवमं बुरे विचारों से प्रभावित कर रही है, पर तिबेटवासी जाती – प्रथा सबसे मुक्त है। वे शांति और संयम के साथ अपने देश को पाने के लिए लड़ रहे हैं । यानी की दो रास्ते हैं अहिंसा और हिंसा । उन लोगों ने अहिंसा को चुना। यानी वे अपनी प्रभावता का जवाब संयम से दे रहे हैं। अपनो मातृभूमि में जन्म लेना, रहना अपने देश का नाम उँचा करना किस बच्चे का सपना नहीं होता ?

अगर न तो अपना देश हो, न अपने लोग, तो क्या होगा ये सारे विचार मन में आना स्वाभाविक है । अगर हमें कोई रेफ्यूजी कहे तो क्या होगा । रेफ्यूजी यानी शरणारर्थी। हम सब अपने देश से प्यार करने वाले लोग हैं। अगर हम किसी के देश में ऐसे ही रहने जाए और वहाँ के हो गए तो कैसा लगे ? हम जिस कुल में जन्मे, जिसके जरिए हम अपने देश का नाम उँचा कर सके तो उसे ज्यादा गर्व की बात होगी ।

अगर देश ही हमारा न हो तो ? शरणार्थी का ये कहना अपने आप में कही न कही मन को चुभता है । जब मैं तेन्झिन सर से मिली तो उनका यह कहना कि मैं एक शरणार्थी हूँ ये बात मेरे मन को गलत लगी क्योंकि आप कहीं पर भी हो हर देश में रहने के बाद आप वहीं के ही हो जाते हैं। तेन्झिन सर एक प्रभावी लेखक, कवि और अपने देश के लिए लड़ने वाले बहादुर सिपाही हैं, जो अपने कलम को अपनी बदुंक की जगह प्रयोग में लाते हैं। वे अपने शब्दों को, अपनी कलम को ही अपना हथियार बनाते है । वे उनकी सोच को कहाँ और कैसे इस्तेमाल करना जानते हैं, उनकी बातें जो उन्हें दूसरों से अलग बनाती हैं । किसी कारण वश उन्हें 3 महीने जेल में रखा गया तब उन्हें चिनी सेना ने बताया और उस बातचीत में उन्हें पता चला कि वे कैसे लोग हैं।

जब मैं तेन्झिन सर से मिली और उन से बात करने पर पता चला वे एक शरणार्थी, वे 'तिबेट' देश के वासी हैं और वे एक प्रभावी लेखक हैं।

जब वे यह वाक्य अपने मुख से कहते है कि ''मैं शरणार्थी हूँ ।'' तो मन में एक तीर सा लगता है क्योंकि भारत अपने आप मे आत्मनिर्भर है । देश के लोगों को संभालना । हमारा काम है और दूसरे देश के लोग हमारे लिए भगवान समान हैं । अपने लोगों के साथ उन्हें रखना हमारा काम है । वे

अपने देश के प्रति सजग हैं। उनकी पहली कविता जब वे जन्मे और उन्होंने अपनी माँ से पूछा कि वे कब जन्मे तब उनकी माँ ने कहा कि वहाँ जब बारिश, धूप, गर्मी में हुआ अब एक और सवाल जब एक बच्चा जन्म लेता है ? तिथि, समय यह सब पहले बड़े होने के बाद वही सवाल, कि हम कहाँ जन्मे ? क्या, तो मनःस्थिति कैसी होगी यही बात याद आती है । उनका जन्म ये कविता है –

''जब में जन्मा
तब मेरी माँ ने कहा !
मैं एक शरणार्थी''

तेन्झिन जी अब तक कई अवार्ड भी जीत चुके हैं। वे अपनी भाषा का प्रसार बड़े ही मान से करते हैं। वे पहले ऐसे व्यक्ति हैं, जिन्होंने आऊट लूक पीसडोओर आवर्ड जीता है। वे अंग्रेजी, तमिल, हिंदी, फ्रेंच भाषाएँ वे बोलना जानते हैं।

नारी पर अत्याचार

– **गौरी आराध्ये**,एस.वाय.बी.ए.

मैं एक नारी हूँ
कभी बेटी कभी माँ
माँ से हर कोई जन्म लेते हैं
और उसकी परिवार की शक्ति है माँ
नारी का पूरा जीवन चार दिवारी के
अंदर खतम होता है और लोग
बोलते हैं वह कुछ भी करती
उसके अनेक रूप है और वो
सब और सब की ताकत
और वहाँ जिसी तरह अपने परिवार
ताकत बन जाती
नारी को माँ दुर्गा का रूप माना जाता
और उसी को डराकर मारकर रखता है समाज
नारी को हमेशा ही उसके वास्तविक रुप से
जानो, समझो, पहचनो आओ हम सब प्रेरित करें
इस भारत की बेटी का सदैव सम्मान करें।

मैं भी इस दुनिया में जन्म लेना चाहती हूँ

– **मुस्कान गोलंदाज**, एस.वाय.बी.ए.

मत कर कत्ल मेरा ऐ माँ,
मैं तेरा ही तो हिस्सा हूँ
तेरे ज़िंदगी का,
मैं भी तो एक किस्सा हूँ,
देखनी है मुझे भी यह रंगबिरंगी दुनिया,
क्या इतना भी हक नहीं रखती तेरी यह मुनिया,
क्या की भूल मैंने
मुझे बदला दे,
माफ कर मुझे,
मुझे ऐसी ना सजा दे
दुनिया देखना मेरा भी तो हक है,
तेरी उंगली पकड़कर चलना मेरा भी तो हक है
तुझे चाहिए बस वंश के लिए दिया,
उस दिए को रोशन करने वाली बाती नहीं,
ऐ माँ तुझे मेरी बात,
क्यों समझ में आती नहीं,
नहीं बनूँगी बोझ तुझ पर
मैं खड़ी रहूँगी अपने पैरों पर
इस दुनिया की इस रीत को मैं बदलना चाहती हूँ,
ऐ माँ मैं भी इस दुनिया में जन्म लेना चाहती हूँ।

पर्यावरण सुरक्षा

(पर्यावरणपरक आलेख)

पर्यावरण सजे हुए है । जिसमें सारे पशु, पक्षी मानव खुशी से रह रहे है । पर्यावरण में नदी, समुंदर सारे नीले-नीले रंगो से सजे हुए है । पर्यावरण में जितना मानव का महत्त्व है । उतना ही अन्य पशु पक्षी का है । पर्यावरण वक्त के साथ-साथ बदल रहा है । पर्यावरण बदल में बदलाव का मुख्य कारण सिर्फ हम मानव प्राणी है । इस मानव ने पुरी धरती का रुप बदल के रखा है । विकास के नाम पर पर्यावरण को नुकसान पहुँचाया जा रहा है ।

पर्यावरण आज का सबसे चिंताजनक विषय बन चुका है। हमें इस विषय के बारे में सोच कर अपने विकास और पर्यावरण इन दो बातों का ध्यान रखना चाहिए । मानव अपने विकास के लिए वन नष्ट करना, जानवरों को खतरे में डालना, नदी-नाले दुषित करना, रोड विकास के नाम जंगली जानवरो को मुसीबत में डालना और अपनी से सेहत खराब कर रहा है ।

पॉलिथीन बॅग पर्यावरण दूषिक मुख्य कारण बन चुका है। आज हम कही अच्छे स्थान पर घुमने जाए तो हमे प्लॉस्टिक बॅग, बॉटल गिरे हुए दिखते है । आज जो शहरो में बारिश मौसम में पानी भर जाता है, क्योंकि नाले और जहाँ पानी जाता है ओ पाईप इन प्लॉस्टिक बॅग और बोतल से भरे हुई है । जब मै किला घुमने गया था, तब मुझे ऊपर से चारो ओर हरियाली दिख रही थी, लेकिन रास्तों में, पेड़ के नीचे, गड्डो में प्लॉस्टिक बॅग और पानी बोतल से भरे हुई थी । आज यह सोचने वाली बात है की यह समस्या दिन-ब-दिन बढ़ती जा रही है, और इसका उपाय भी हमारे मानव के हाथ में है। भारत सरकार और राज्य सरकार ने इन सारी चीजों पर रोख लगा रही है । फिर भी आज इसका हाल ठीक नही है ।

आज युवक वर्ग घुमने के लिए बाईक, कार बेवजह चलाते है । इसके कारण पर्यावरण में कार्बन डायऑक्साइड बढ़ रहा है । (Co_2) पर्यावरण में उष्णता बढ़ रही है, और ओजोन के लेयर को कम करता रही है। कई लोग यह मानते है हमे इलेक्ट्रिक वाहन चलाना चाहिए, पर यह पर्याप्त उपाय नही है क्योंकि इलेक्ट्रिक बाईक और कार में जो बैटरी होती है, उसमे बहुत सारे रासायनिक घटक होते है । जो धरती के अंदर से निकाले जाते, यह घटक निकालते समय बहुत सारा कार्बन डायऑक्साइड निकलता है । बैटरी मे निकेल, कॉपर, सिलिकॉन, सोडिअम अन्य कई रासायनिक घटक होते है । जो बैटरी इस्तमाल करने के बाद पर्यावरण मे फेंक देते है वह मानव, पशु, पक्षी सभी के लिए घातक हो सकता है । आज शहरो में महानगरपालिका अपनी कोशिश कर रही है, कचरे की व्यवस्थापन में, लेकिन लोगों से उस काम में सहयोग नही जुटा पा रही है । आज की छोटी-छोटी बात कल पर्यावरण में बदलाव ला सकती है।

आज पुरे वर्ल्ड में सभी देशो को अपना विकास करना है। सभी को अपनी आर्थिक ताकद बढ़ानी है। पर इस बात के लिए पर्यावरण का नुकसान पहँचाया जा रहा है। विकास रूक नहीं सकता लेकिन हम उसको पर्यावरण पुरे कैसे बनाए यह हमारी कोशिश होनी चाहिए। बढ़ती लोकसंख्या यह भी एक कारण है। जब लोकसंख्या बढ़ती है तब शहरीकरण बढ़ता है। शहरीकरण यह पर्यावरण के नियमों का विरोध उल्लंघन करता है।

आज जानवरों का रहना मुसीबत में आ चुका है। उनकी संख्या घटती जा रही है। कई प्रजाती मर चुकी है। अगर हमे पर्यावरण का संतुलन बनाए रखना है तो वनों को नुकसान नहीं पहुँचाना है। और जितना हो सके उतने पेड़ पौधे लगाने चाहिए। जो बाजार में चिजें मिलती उनका ज्यादा सेवन नही करना है। फल - सब्जी जो सीधा खेतो आते है उनका सेवन करना चाहिए। साइकिल का ज्यादा से ज्यादा इस्तमाल करना चाहिए। जो चिजे पर्यावरण हमे देती है। हम वह चीचें आप पैसो से खरीदते है। आज दिन में घर के अंदर बैठ कर फैन, लाईट चलाने वह चीजे हमे निसर्ग बिना किसी पैसो की मिलती है।

पर्यावरण सुरक्षा के लिए हमे सारे धरतीवासी एकजुट होने चाहिए। आज देशो - देशो में झगड़े चल रहे है। उनमें सिर्फ पर्यावरण का नुकसान है और पशु-पक्षी इनका अस्तित्व खत्म हो रहा है। इन सौ सालों में धरती का रूप इतना बदल चुका है। आने वालो सालो में कई खतरों का सामना करना है। कुछ छोटी बाते है, जो बदलाव करना है। हमें पेड़ लगाने चाहिए, पानी के लिए ज्यादा बोतल इस्तमाल करनी नहीं चाहिए। जानवरो की देख-भाल करनी चाहिए। साइकिल चलाना चाहिए। हमे खेती की ओर बढ़ना चाहिए। जो चिजे प्लॉस्टिक बॅग में मिलते है उन्हें नही लेना चाहिए। खेतो से मिली हुई चिजे सेहत पर्यावरण दोनो को संभालती है।

पर्यावरण सुरक्षा मानव के हाथ में है।

आकाश सा अपार ....

– **श्रुतिका वाघेरे**, एफ.वाय.बी.एस्सी.

आकाश सा अपार
अनंत उसका प्यार
वो मेरे पहली गुरु
उससे मेरी हर बात शुरु
बाहों में उसकी मेरी जन्नत
मेरी दुआ, वो मेरी मन्नत
आंखों में उसकी मेरा रुप
मेरा अस्तित्व उसका प्रारुप
मेरी मुश्किल का वो हल
उसमें शामिल मेरा हर पल
ममता का उसकी ना कोई पार
वो मेरे जीवन का सार
लिखना जो चाहूँ उसका वर्णन
नहीं है ऐसे शब्दों का संगम
उसमें है मेरी दुनिया समाई
मैं अपनी ''माँ'' की परछाई
जो शब्द तुम्हें परिभाषित कर दे
वो शब्द कहाँ से लाऊँ
कैसे मां मुझे दो शब्दों में लिख पाऊँ
तेरा आख्यान कर सकूँ
वो ओज कहाँ से लाऊँ
कैसे माँ तुझे दो शब्दों में लिख पाऊँ

युद्ध नहीं, बुद्ध चाहिए

– **नूरजहाँ खान**, टी.वाय.बी.ए.

हम सब अलग–अलग देश में रहते हैं। पर फिर भी क्या करना चाहते हैं। देश व राष्ट्र की एकता पर कार्य नहीं । और यही वजह हम अपने देश की कमजोरी छोटी बात भी युद्ध का बड़ा कारण बनती है । रोज नहीं खबरे, मुद्दे हमें दिखाई देते हैं। पर उस बात करके उसे हल करना भी तो हमारा अपना काम है। जो बात गलत है । उस पर अपना विचार रखना टिप्पणी देना यही बात इन्सान को सही और गलत की हम अपने ज़िदगी मे नए लोग आने और जाने वाले है । छोटी – छोटी बाते कई बार युद्ध का कारण बनती है। क्योंकी वे जानते हैं । अगर कोई बात की स्पष्ट तरीफो कों न कहा जाए तो वह देश और देश वासियो के लिए बड़ा कारण बनता है, युद्ध किस चीज़ का हल नही हर बात युद्ध होने से शांति का रस्ता बेहतर माना जाता है । क्यों की वही लोग है जो तरीके से देश को सँवार सकते है । हम अपने देश को अलग रुप से सवाँर लेते है । यही बात तो हम अलग करती है जैसे हमें अपने देश से प्यार करते है । तो उसे समझने की भी ईच्छा शक्ती हमें में होनी चाहिए अलग रुप और विचार ऐसे हो की देश ''युद्ध नही बुद्ध की और जाए हम अपने अलग विचारो से अपने देश को सजाए इसी पर भी हमारा अपना भविष्य निर्वाह करता है ।

अपने देश की बात भारत में जात, पात, प्रांन्त जो कहे वो लोग रहते है । जो लोग अपने से और अपने आप से प्यार करते है वो ही महान है । हमारा काम सीमा या उसकी रक्शा करना ही नही बल्की उसे सुधारना भी होना चाहिए जो अपने देश को सहीत मन से मानता है वही सही है। जो आज युद्ध की स्थिती हर जगह ऐसा क्यों ?

की वहाँ लोग नही जानते क्या जानते पर कुछ लोग अपने पर पराएँ यही तो सोच है । लोग जब अपने विचार गलत तरीको से सामने लाते है । जब यह होता है। आज वह लोग जमिन के टूकड़े–टूकड़े के लिए लड़ रहे है क्यों लोग कहते है की वह जमीन हमारी है भूमि हमारी है । तो वह किसी के लिए पवित्र स्थान है जब पर लढ़ाई होती है वो देश के लिए नही पर लोगों को के लिए होती है । ऐसा है क्या नही दो देश के बीच लढ़ाई नहीं होती वो अपने सम्मान के लिए होती है । जब वह जमीन किसी के काम आनी ही नही है । तो क्या लढ़ाई से अच्छा यह उपाय है । की हम सामने आकर बैठकर बात करे वो ही बाते गहराई के साथ कैसे पुराकर सके या वो बात का ऐसा हल निकाले की दोनों संघ उस बात पर हामी हो और युद्ध का प्रश्न उपस्थित न हो वो भी न हो तो जो भी चिज पर वो लड़ रहे है उसे वे आधा–आधा बाट दे उसे लढ़ाई भी नही होगी नुकसान का भी प्रश्न उपस्थित नही होगा ।

हर बात पर युद्ध हो उसका कारण हमारी बात या हमारे विचार सबसे से अलग क्यो ना हो यह जरूरी नही बल्कि की बात का कारण क्या है वह जरूरी है। उस पर निर्भर करता है।

जब युद्ध की स्थिती आती है तब हम किस प्रकार का

निर्णय लेते है वो जरूरी है । या फिर युद्ध को रोकने का सबसे अच्छा तरीका की जब तक उस बात को छोड़ दो की तब तक उसका हाल था हवाल यानी उसका रास्ता अपने – आप न निकुल आए बुद्ध वह रास्ता है । जिसे किसी का नुकसान हुए बिना भी रास्ता मिल जाएँ वह बुद्ध का रास्ता है। युद्ध केवल, नुकसान नफरत, प्रलय, दुःख इसका कारण बनता है, हर बात की और गहराई शांति और नए दृष्टिकोण के साथ देखना जरूरी है ।

क्यों कि कौन किस बात का क्या अर्थ निकल निकालता है वो उस पर जरूरी है। इस लिए बुद्ध का रास्ता सही और समझ का रास्ता माना जाता है ।

लढाई से न हो किसका मतलब
सही विचार से जो हो उसकी
जग युद्ध नही बुद्ध हो वही ।
वही होगा विरीदगं यानी ज्ञानी

भारत का किसान

– **रोहित खैरनार**, एस.वाय.बी.ए.

किसान करता है खेती
उसमें उगाता है अनमोल मोती
खेती किसान के जीवन का मौल्यवान हिस्सा है
खेती है तो किसान का किस्सा चलता है
किसान का सत्याग्रह देखना है तो
बारदोली सत्याग्रह देखो
किसान का गुस्सा देखना है तो
दिल्ली का उठाव देखो
किसान का हत्यार खेती है
किसान का जीवन खेती है
भारत का राजा किसान है
भारत का शासक किसान है
किसान का आत्मविश्वास खेती है
किसान का विश्वास पानी और खेती है
किसान भारता का जन्मदाता है
किसान भारत का भाग्यविधाता है
बारिश किसान का जलदाता है
बैल जमीन किसान का मेहनत दाता है

तुम चलो तो सही

– **दीपिका कसरे**, एफ.वाय.बी.एस्सी.

राह में मुश्किल होगी हजार
तुम दो कदम बढ़ाओ तो सही,
हो जाएगा हर सपना साकार,
तुम चलो तो सही, तुम चलो तो सही ।
मुश्किल है पर इतना भी नहीं
कि तू कर ना सके,
दूर है मंजिल लेकिन इतनी भी नहीं,
कि तू पा न सके,
तुम चलो तो सही, तुम चलो तो सही ।
एक दिन तुम्हारा भी नाम होगा
तुम्हारा भी सत्कार होगा
तुम कुछ लिखो तो सही,
तुम कुछ आगे पढ़ो तो सही,
तुम चलो तो सही, तुम चलो तो सही ।
सपनों के सागर में कब तक गोते लगाते रहेंगे
तुम एक राह चुनो तो सही
तुम उठो तो सही, तुम कुछ करो तो सही,
तुम चलो तो सही, तुम चलो तो सही ।
कुछ ना मिला तो कुछ सीख जाओगे ।
जिंदगी का अनुभव साथ ले जाओगे ।
गिरते पड़ते संभल जाओगे ।
फिर एक बार तुम जीत जाओगे ।
तुम चलो तो सही, तुम चलो तो सही ।

सुनीता विलियम्स की वापसी

(यथार्थपरक निबंध)

– **बालाजी मोतीराम दहिकांबळे,** एम.ए. 1 (हिंदी)

करीब 286 दिन बाद बुधवार 19 मार्च को सुनीता विलियम्स धरती पर वापस आ गई।

अमेरिकी अंतरिक्ष एजेंसी नासा के माध्यम से अंतरिक्ष जाने वाली भारतीय मूल की दूसरी महिला है। यह भारत के गुजरात के अहमदाबाद से ताल्लुकात रखती है।

सुनीता विलियम्स और बुच विल्मोर ने 5 जून 2024 को परीक्षण मिराज के लिए बोइंग के स्टारलाइन अंतरिक्ष यान से उड़ान भरी थी। यह मिशन केवला 8 दिन का था। इस मिशन का उद्देश्य बोइग के स्टारनाइन स्पेस क्राफ्ट की एस्ट्रोनॉट्स को स्पेस स्टेशन तक ले जाकर वापस लाने की क्षमता को टेस्ट करना था। उसी दोरान एस्ट्रोनॉटस को स्पेस स्टेशन पर आठ दिन में रिसर्च और कई एक्स्पेरिमेंट भी करने थे। और केवल एक हफ्ते बाद वापसी करनी थी। लगभग 13 जून को उन्हें वापस लाना था।

लेकिन स्पेस क्राफ्ट में तकनीकी गड़बड़ियों की वजह से मिशन में कई महिनो के देरी हुई, इस स्पेस क्रॉफ्ट में लॉन्च के दौरान समस्याएं आ रही थी । इसमें रॉकेट में खराबी की बात सामने आई इसके बाद अमेरिकी अंतरिक्ष एजेंसी नासा को यात्रा रोकनी पड़ी। इसलिए यों अंतरिक्ष यात्रिक के बिना ही स्टारलाइन स्पेस क्राफ्ट को 6 सितंबर 2024 को वापस ले आया । इसी दौरान सुनीता विलियम्स और बुच विल्मोर यह इंटरनेशनल स्पेश स्टेशन (155) पर थे। जो धरती की सतह से करीब 400 किलोमीटर की ऊँचाई मैजूद है।

यान में खराबी के यह सिलसिले नहीं रूक पाऐ । अमेरिकन एजेंसी नासा को सुनीता और बुच को सुरक्षित वापस लाना था। इसमें ऐसी समस्याँएँ थी जिनका असर वायुमंडल में एंट्री करने पर पड़ता और समस्याओं में हिलियम गैस का रिसाव भी था। यान में खराबी की समस्या बढ़ती गई। स्टारलाइर में पैदा हुई खामियों के कारण सुनीता और बुच की वापसी का जिम्मा एलन मस्क की कंपनी स्पेसएक्स को दिया गया। एलन की कंपनी ने वापस लाने की तैयारी की और 13 मार्च को रवाना हुआ । यह भारतीय समयानुसार सुबह 5.18 बजे लॉन्च किया गया।

सुनीता विलियम्स को लाने के लिए जाने वाले ड्रेगन स्पेसक्राफ्ट का यह दसवां मिशन था। इसको क्रू 10 नाम दिया गया। इसमे कुल चार अंतरिक्ष यात्री शामिन थे, इनमें अमेरिका के दो अंतरिक्ष यात्री निकोल एयर्स और ऐनी मैकवलेन और जापान के टाकुया ओनिशी और रूस के अंतरिक्ष यात्री किरिअ पेसकोटा सहीत ऐसे चार यात्री स्पेस स्टेशन जाने वाले थे।

18 मार्च की सुबह 8.35 बजे स्पेसक्राफ्ट का दरवाजा बंद हुआ और वाहासे वह रवाना हुए थे । 10:35 बजे स्पेसक्राफ्ट (155) से अलग हुआ।

जब पूरी दुनिया उनकी सुरक्षित लैंडिंग का इंतजार कर

रही थी, उसी समय सुबह 3:15 बजे अंतरिक्ष यान का पृथ्वी से संपर्क पूरी तरह टूट गया। उस समय अंतरिक्ष यान लगभग 27,000 किमी प्रति घंटे की रफ्तार से पृथ्वी की ओर आ रहा था।

ड्रेगन कैप्सूल के अलग होने से लेकर समुद्र में लैंडिंग करने तक 17 घंटे लगे । यह यान तल्हासी के तट पर उतरा वह दिन 19 मार्च था धरती पर उनकी लैंडिग भारतीय समयनुसार 3:20 बजे हुई।

सुनीता विलियम्स और बैरी विल्मोर निक हेग और अलेक्जेंडर गोर्बुनोव के साथ स्पेस एक्स क्रू ड्रेगन कैप्सूल से उतरने के बाद उन्हें तुरंत मेडिकल टेस्ट के लिए ले जाया गया।

अंतरिक्ष में लंबे समय तक रहने के कारण अंतरिक्ष यात्रियों के शरीर पर असर होता है। कमजोर मांसपेशियों की वजह से चल नहीं पाने के कारण सुनीता विलियम्स को स्ट्रेचर पर ले जाना पड़ा ।

एक तरफ .....

– मुस्कान गोलंदाज, एस.वाय.बी.ए.

कैसी यह अवस्था आई इस देश में इस घड़ी है,
एक तरफ चैन ओ सुकून एक तरफ मुश्किलें खड़ी है।
कोई हर एक सुविधाओं से भरपूर है,
कोई हर एक काम करने पर मज़बूर है ।
कोई खाए 56 भोग,
किसी के एक वक्त के खाने का नहीं बनता योग
है कैसी यह व्यवस्था,
है कैसी यह अवस्था,
किसी के सर महँगी छत,
किसी के सर खुला आसमाँ है,
किसी को मिला शिक्षण जैसा वरदान,
किसी को एक अक्षर सीखने का अरमान है,
किसी पर हर एक चीज़ पाने का खुमार है छाया,
तो कोई करे अपने जिंदगी का बार-बार शुक्रिया,
कैसी यह विपदा कैसी यह घड़ी है,
एक तरफ खुशियाँ ही खुशियाँ एक तरफ गम की लड़ी है ..

पूछती है आज की नारी

– सुमैया शेख, एफ.वाय.बी.ए.

आज भी लड़ रही हूँ मैं, आत्मसम्मान के लिए
फिर भी न्याय नहीं मुझे, दुनिया की किसी अदालत में।
क्या गलती थी उसकी, क्यों दुनिया में वह न रह पाई?
क्यों क्रूर मनुष्य ने, उनकी बलि चढ़ाई ।
कभी दिल्ली की सड़कों पर निर्भया थी,
तो, कभी कोलकत्ता की बेटी के जान पर बन आई थी,
तो कभी मुंबई जैसे महानगरों में
नन्हीं कलियाँ कुचली गई थीं ।
उनका सम्मान घायल करते
मनुष्य तुझे जरा भी लज्जा न आई ।
पूछती है आज की नारी, हवसभरी उन नजरों से
क्यों हम ही बचे इन नजरों से
क्यों अपनी नजरें नहीं झुका सकते वो
अपनी बहनों के लिए रक्षक हैं तो;
दूसरों की बहनों के लिए भक्षक
क्यों बन जाते हैं वो ?
खुद की कलाईयों पर तो, धागे बँधवा लेते हैं
औरों की कलाईयाँ सूनी, क्यों कर देते हैं वो,
अपने माँ-बाप को तो कभी रोने नहीं देते
औरों के माँ-बाप को तो खून के आँसू रुलाते हैं वो ?
अपनी बहनों के लिए तो,
अरमानों की डोलियाँ सजाते हो,
तो औरों की बहनों की, अर्थी क्यों सजाते हो तुम
पूछती है आज की नारी ।
अपनी बहनों का तो, कन्यादान कराते हो खुशीसे
तो औरों की बहनों की, चिता क्यों जलाते हो तुम ?
तेरी सोच ऐसी क्यों है, ऐ इन्सान !
तेरे घर की बेटी तेरी, आबू और तेरी लाज है
किसी और के घर की बेटी, तेरे हवस का सामान है।
हक नही है तुझे, उसके आत्मसम्मान का खून करने का
भूल मत, वह एक नारी है,
उसका सम्मान ही उसका स्वाभिमान है ।
पूछती है आज की नारी ।
कई युग भी बदले, कई दास्तानें भी बदलीं
मगर मेरे दर्द की कहानी, अभी भी क्यों न बदली ।
पूछती है आज की नारी ।

धरती की आवाज

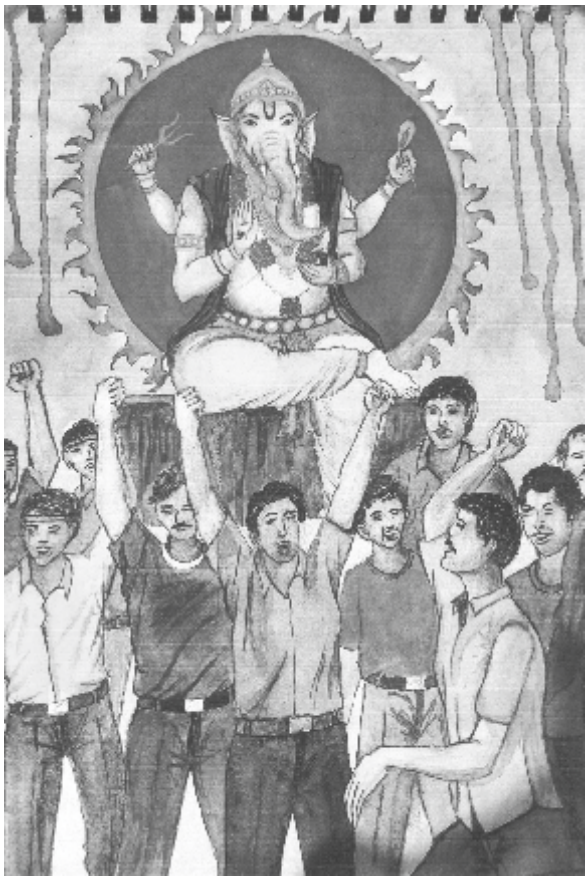
तेजस पवार, एम.एस्सी. (भाग 1)

गौर करके सुन लो, दु:ख उसका बताने आया हूँ।
रो रही है धरती माँ, चीख उसकी सुनाने आया हूँ।
सुंदरता से भरी लपेटी थी
उसने हरे रंग की सारी, क्रूर है ये मानव जाति
जिसने उजाड़ी ये दुनिया प्यारी।
पशु-पक्षियों के घर-संसार टूट गए।
आँसू उनके आप तक पहुँचाने आया हूँ,
रो - रही है धरती माँ,
चीख उसकी सुनाने आया हूँ।
नादान-सी बेटी उसकी पहाड़ों से
खेलते यहाँ बहती आई,
निर्मलता उसकी ये दुनिया
कभी पहचन ना पाई।
अनमोल है जल उसका,
उसकी एहमियत बताने आया हूँ,
रो-रही है धरती माँ, चीख उसकी सुनाने आया हूँ।
महकती हुई हवा, यहाँ लहरों से
झोका खेलती थी,
फूलों की खुशबू से सारे जहाँ में
रौनक फैलती थी।
इस प्रदूषण के कारण,
यहाँ के फुल मुरझा गए।
जहरीं साँसों से कई नुकसान हुए।
शुद्ध प्राणवायु की जरूरत
अदा करने आया हूँ,
रो-रही है धरती माँ,
चींख उसकी सुनाने आया हूँ।
वसुंधरा के आँसु कोई देख ना पाया
हो रही खुद की हानि किसी की समझ में न आया।
चिल्लाकर कह रही है ममता सुन मेरे लाल
सुन तडप मेरी नहीं तो मलीनता से होगा बेहाल
दोषरहित जीवन की परिभाषा सिखाने आया हूँ।
रो-रही है धरती माँ, चीख उसकी सुनाने आया हूँ।
एक दिन ऐसा आएगा, तू
जीने के लिए हर पल तडपाएगा।
प्रकोप होगा, तब माँ
बचाने नहीं आएगी
क्या खोया तूने वो लगती याद आएगी।
ऐसा ना हो, तो अपनी भूल समझा कर,
पानी, हवा, पेड़-पौंधों का नुकसान ना कर।
माँ की ममता तुझपे बादल की तरह बरसेगी
खुशी उसकी सारे जहाँ में बाँटने आया हूँ
रो-रही है धरती माँ,
चीख उसकी सुनाने आया हूँ।

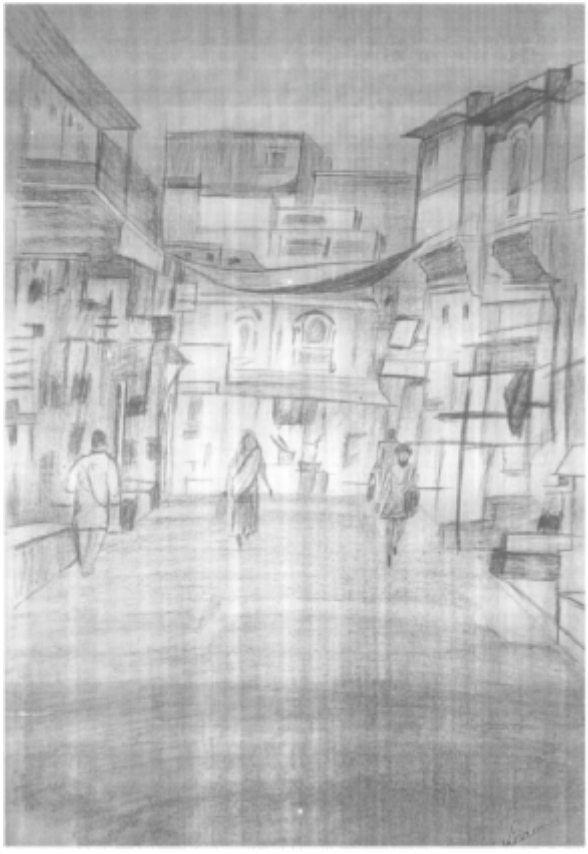
नारी

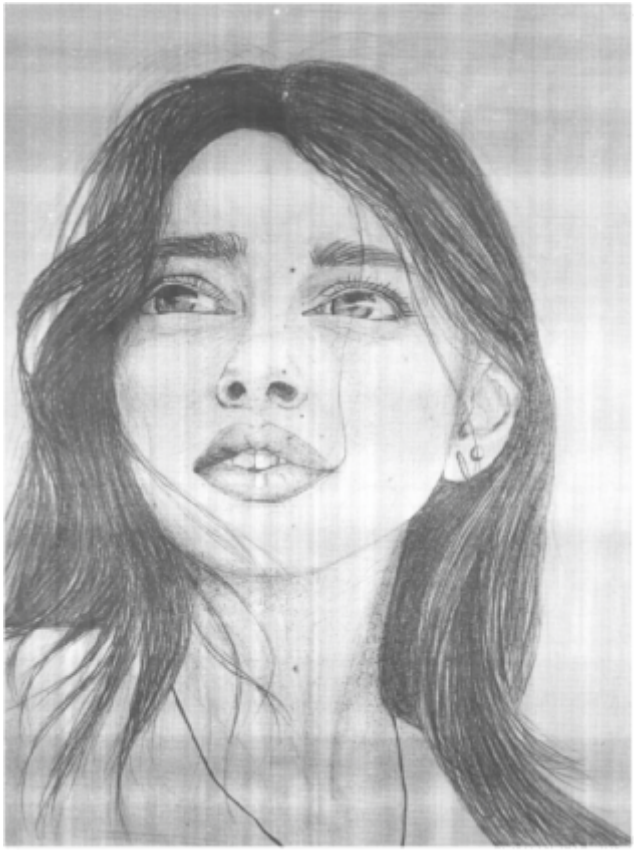
– मुस्कान शेख, एफ.वाय.बी.ए.

कभी माँ तो कभी पत्नी
कभी बहन तो कभी बेटी होती है।
एक नारी ही है जो ना जाने,
कितने रुप लिए होती है।
त्याग और बलिदान की मूर्ति-सी होती है।
नारी ही विविध रूपों मे,
उसकी महानता की प्रतीक होती है।
एक बच्चे को काबिल इंसान बना सकती है।
हर मकान को घर बना सकती है
वो नारी ही है जो अपने प्यार से,
एक खुशनुसार परिवार बना सकती है।
फिर भी ना जाने क्यो हर राह में
हर मोड पर रोका जाता है
हर चाहत मे हर खाईशो में टोका जाता है।
क्यूँ इन्हें ही हर जगह कम आका जाता है।
हर इंसान के किसी ना किसी मोड पर,
सफलता का हाथ लिए होती है।
वह नारी ही है जो हर परिस्थिती
में भी मुस्कान लिए होती है।
एक नारी है जो न जाने कितने रूप लिए होती।

***Shejal Shinde**, T.Y.B.A. (English Department)*

इंग्रजी विभाग

You don't write
because you want
to say something,
you write because
you have
something to say.

- F. Scott Fitzgerald

Section Editor
Dr. Neelkanth Dahale

Index

• **Information & Awareness about Diabetes**	*Prem Jadhav, F.Y.B.Sc.*	79
• **Biofloc Fish Farming Technique**	*Ahana Bagwan, F.Y.B.Sc.*	80
• **The Magic of Science**	*Swaroop Bhosale, F.Y.B.Sc.*	81
• **My heavenly sky**	*Priyanka Surudkar, T.Y.B.A.*	81
• **Genius in Motion : The life and Legacy of Albert Einstein**	*Sadnyali Rajguru, T.Y.B.Sc.*	82
• **Marie Gurie : A Brief Sketch**	*Gautami Makhare, T.Y.B.Sc.*	83
• **The Impact of Social Media on Human Relationships**	*Pratiksha Jogdand, T.Y.B.A.*	84
• **Literature as a Mirror of Societal Changes**	*Priyanka Suradkar, T.Y.B.A.*	86
• **Climate Crisis : A Call for Action**	*Suvidha Shingare, T.Y.B.A.*	87
• **Life is Priceless**	*Priyanka Suradkar, T.Y.B.A.*	88
• **The Impact of Globalization on Literature**	*Sandhya Shinde, T.Y.B.A.*	89
• **We are the dreamers**	*Priyanka Suradkar, T.Y.B.A.*	90
• **Artificial Intelligence : A Blessing or a Curse for the future of Work ?**	*Snehaprabha Kamble, S.Y.B.A.*	91
• **A The Impact at Social Media on Youth Mental Health**	*Chetna Ingle, S.Y.B.A.*	92

Information & Awareness about Diabetes

Prem Sanjay Jadhav, F.Y.B.Sc.

Diabetes is a chronic, metabolic disease characterized by elevated levels of blood glucose which leads over time to serious damage to the heart, blood vessels, eyes, kidneys and nerves. The most common is type 2 diabetes usually in adults, which occurs when the body become resistant to insulin or doesn't make enough insulin. In the past 3 decades the prevalence of type 2 diabetes has risen dramatically in countries of all income levels. Type 1 diabetes, once known as juvenile diabetes or insulin-dependent diabetes is a chronic condition in which the pancreas produce little or no insulin by itself. For people living with diabetes, access to affordable treatment, including insulin , is critical to their survival. There is a globally agreed target to halt the rise in diabetes and obesity by 2025. About 830 millions people worldwide have diabetes, the majority living in low-and middle-income countries. More than half of people living with diabetes are not receiving treatment. Both the number of people with diabetes and the number of people with untreated diabetes have been steadily increasing over the past decades.

Maintaining your health and being aware of the risk and early signs of prediabetes is the key be to staying healthy. It's far better to ahead of the sickness or disease rather, than dealing with the treatment of it, so aim to get your health, eating habits, weight and more in top-notch shape as soon as possible. Knowing how to reduce risk factors and make wise lifestyle choices is a key part of preventing diabetes in the first place. As we learn more about this disease, it's clear that awareness and prevention are con integral part of reducing the impact it has on world.

Studies have found that 2 out of 5 Americans will develope type 2 diabetes during their lifetime. This is due to in large part, to the life style many of us live with low activity levels, unhealthy diets, and obesity.

Diabetes is a serious medical condition that requires careful management to prevent complication. By understanding the causes, symptoms and management of Diabetes individuals can take steps to manage their condition and improve their overall health.

If you suspect you or a loved one may have diabetes, consult with a health care professional for proper diagnosis and treatment.

Biofloc Fish Farming Technique

Ahana Mustak Bagwan, F.Y.B.Sc.

Introduction :

Biofloc technology is a type of aquaculture that uses a closed-loop system to cultivate aquatic animals, such as fish and shrimp. The system utilizes biofloc reactor, which converts waste into nutrient, reducing the need for water exchange and minimizing environmental impact.

Biofloc reactor is the heart of the biofloc system. It is a tank or pond where the biofloc process take place. The reactor is designed to maintain optimal water quality, with a balance of nutrients, oxygen and microorganism.

If carbon and nitrogen are well balanced in the solution, ammonium in addition to organic nitrogenous waste will be converted into bacterial biomass. By adding carbohydrates to the pond heterotrophic bacterial growth is stimulated and nitrogen uptake through the production of microbial proteins take place. Biofloc technology is a technique of enhancing water quality through the addition of extra carbon to the aquaculture system through an external.....

Strength of biofloc technology

Biofloc technology make it possible to minimize water exchange and water usage in aquaculture systems through maintaining adequate water quality coast within the culture unit, while low coast biofloc rich in protein, which in turn can serve as a feed for aquatic organism. Biofloc technology provides a more economical alternative.

Implementation of biofloc technology in aquaculture

No technique is without drawbacks and also biofloc technique is prone to obstacles. A major obstacles is to convince farmers to implement the technique, since the concept of bioflac technology goes in against common wisdom that water in the pond has to be clear.

Use of bioflors as a feed for aquaculture species

In addition to the growing demand for seafood for human consumption, the demand for aquatic products used by the industrial sector for conversion into fishmeal and fish oil products also increases fishmeal and fish oil are used as feed for other human food supply systems, such as poultry pigs and aquaculture.

The use of bioflor as bio control measures

In addition to the advantages of biofloc technology discussed above, Crab et al have recently shown that biofloc technology constitutes possible alternative measures to fight pathogenic bacteria in aquaculture. Intensive aquaculture of crustaceans is one of the fastest

growing sectors in aquaculture production. Despite its huge success, shrimp culture is facing severe outbreaks of infectious disease, which have caused significant economic loss.

Conclusion

A variety of beneficial features can be ascribed to biofloc technology, from water quality control to in situ feed production and some possible extra features. Biofloc technology offers aquaculture a sustainable tool to simultaneously address its environmental, social and economical issues concurrent with its growth. Reaserchers are challenged to further develop this technique and farmers to implement it in their future aquaculture systems. The basics of the technology is there, but its further.....

The Magic of Science

***Swaroop Bhosale**, F.Y.B.Sc.*

In realms unseen,
where atoms dance
A silent force
a cosmic chance.
From galaxies vast
to cells so small
Science whispers, explaining all.
Science is wonder
Science is light
Unraveling mysteries
hidden in sight
From deepest oceans
to skies so high
From Newton's fall to
Einstein's bend
To mysteries we dare extend
It teaches us how !
it teaches us why !

My heavenly sky

***Priyanka Sanjay Surudkar**, T.Y.B.A.*

This is my sky,
this is my new world.
I try to touch the sky,
Thousands of desires are
blowing me to Fly
This open sky is inspiring me,
take your steps forward
and become the shining moon
Not be afraid of the difficulties
of this world,
even the river makes it's way
by cutting through these
difficult rocks.
If you ever lack your confidence,
then look at the burning sun
which through it's heat gives
life to this earth
Similarly, hard work, failure
and struggle becomes
life Madhuban.

Genius in Motion : The life and Legacy of Albert Einstein

***Sadnyali Nagesh Rajguru**, T.Y.B.Sc. (Physics)*

Albert Einstein was born on March 14, 1879, in Ulm, Germany. He grew up in a middle-class Jewish family, and though he initially struggled with language development, Einstein exhibited an early aptitude for Mathematics and Physics. He was particularly interested in Geometry and began teaching himself advanced Math at the age of 12. Despite facing early challenges in school, including a perceived lack of interest in conventional academic subjects, Einstein excelled in subjects related to Science and Mathematics.

In 1900, after completing his studies at the Polytechnic Institute in Zurich, Switzerland, Einstein faced difficulty finding a teaching job. However, in 1902, he was offered a position at the Swiss Patent Office in Bern. During his time there, he developed many of his most significant theories, publishing several groundbreaking papers in 1905, often referred to as his "Annus Mirabilis" (Miracle Year).

In the same year, Einstein also published his work on the photoelectric effect, for which he was awarded the Nobel Prize in Physics in 1921. In this work, Einstein proposed that light could be thought of as consisting of discrete packets of energy called photons. This was a key step in the development of quantum theory, which revolutionized the field of particle physics and led to technologies such as lasers and semi-conductors.

Albert Einstein passed away on April 18, 1955, but his contributions to science and humanity remain unmatched. His theories of relativity reshaped the fabric of modern physics, and his work on quantum mechanics revolutionized our understanding of the atomic world. Beyond his scientific achievements, Einstein's commitment to peace, justice, and the pursuit of knowledge continues to inspire generations.

Marie Gurie : A Brief Sketch

***Gautami Anil Makhare**, T.Y.B.Sc. (Physics)*

Maria Salamed Skłodowska-Curie was born in Warsaw, Poland on November 7,1867. She was a Polish-born French physicist, famous for her work on radioactivity and twice a winner of the Nobel Prize.

She was the first woman to win a Nobel Prize the first person to win a Nobel Prize twice, and the only person to win a Nobel Prize in two scientific fields. She was, in 1906 the first woman to become a professor at the University of Paris. She was born in Warsaw, part of the Russian Empire. She studied at Warsaw's Clandestine Flying University and began her practical scientific training in Warsaw. In 1891, aged 24 she followed her elder sister Bronislawa to study in Paris, where she earned her higher degrees and conducted her subsequent scientific work.

In 1895, she married the French physicist Pierre Curie, and she shared the 1903 Nobel Prize in Physics with him and with the physicist Henri Becquerel for their pioneering work developing the theory of "radioactivity" a term she coined.

In 1906 Pierre Curie died in a Paris street accident Maria won the 1911 Nobel prize in chemistry for her discovery of the elements polonium and radium, using techniques she invented for isolating radioactive iso topes.

Under her direction, the world's first studies were conducted into the treatment of neoplasms by the use of radioactive Isotopes. During world war, she developed mobile radiography units to provide x-ray services to Field hospitals.

Marie Curie died in 1934, aged 66 at the Sancellemoz sanatorium in Passy, France, of aplastic anaemia likely from exposure to radiation in the course of her scientific research and in the course of her radiological work at field hospitals during World War I. In addition to her Nobel Prizes, she received numerous other honours and tributes; in 1995 she became the first woman to be entombed on her own merits in the Paris Pantheon, and Poland declared 2011 the Year of marie curie during the international year of Chemistry. She is the subject of numerous biographies.

The Impact of Social Media on Human Relationships

***Pratiksha Yuvraj Jogdand**, T.Y.B.A. (Dept of English)*

Introduction:-

This paper examines the impact of Facebook on modern human relationships and analyzes the changes in time and space of our world and life that result from facebook's space-time compressing tendencies. The core argument is that facebook, by attempting to define, control, and display identity has an impact on our ability to control and define relationships. More specifically, the paper discusses facebook interaction and how Facebook interaction and how Facebook shaps our ability to select information about others. It also analyzes Facebook's architecture of identity and focuses on the multiple faces of the profile. The paper argues that the variability of the profiles that users build requires continuous monitoring / representation and contributes, on the one hand to the unfulfilling maintenance relationships on the other hand, the paper identifies facebook's exciting profile mine and people picking. The discussion enriches Facebook's architecture of interaction and how the website defines and controls the structure of signals, the direction of the interaction, and the expos ability and monitors the expos ability and monitors the content of interaction. Facebooks architecture of interaction and relationship management are discussed in the third section. The paper argues that Facebook undermines relationship maintenance in addition on the paper discussed the exciting profile online and people picking, roles that facebook plays. The paper concludes by suggesting that Facebook as a social context is not impartial dealing with who forms a relationships, and enabling modifying or hampering interaction aimed at relation ships.

Background and significance :- As a result of the continuous digitalization of society a large part of human communication takes place in digital media. It is especially important to understand the impact of digitalization on communication as communication is on of the fundamental aspects of being human and relationships are formed through communication conducted through social media, the use of usual content intended to represent in this virtual environment virtual connections that arise from this communication and understanding the relationships in digital media in the context of the general human environment relationship theory is the novelty of the thesis.

Enhanced Communication

Social media effectively diminished

geographical barriers and time zones and thus help people keep in touch despite any restrictions. Most social media methods are free or cheap. So people are encouraged usually to communicate more often they usually do via phone or otherwise for example, Skype provides free video conference calls allowing families living for away from each other to communicate on a daily basis at no cost in a case study. Social media is used to improve communication between family members. The study compares cooperative media with the media sharing conveniences and community building that social networks provide. Results reveal that new media techniques allow family members from different backgrounds and ages to contemplate maintaining and depicting their personal experiences. Furthermore homesick freshmen using social media report higher levels of life satisfaction and to comfort related to college life when social media is used compared to traditional mail used by students, who do not use social media.

The Negative effects of social Media on Human Relationships

The impact of social media on modern human relationships is analyzed in the paper. It is concluded that along with its numerous positive effects, such as widening circles, new job opportunities, better information access, establishing personal relationships and social backing all groups of the population social networking and social media are harmful for physical and psychological health, productivity levels, the quality and the achievements in one's life. It is especially negative for the social relationship and communication that are overextended. While the physical face-to-face conversation and live meeting are replaced by computer -mediated interactions.

The positive effects of social media on human relationships

Perhaps the social benefits of new media are more likely to be stressed today, especially when critical discussions of online communication are widespread. There is considerable possible evidence that the internet and communication via it have beneficent outcomes years ago. William Macomber the founder of one Boston Foundation, raised the question of how to strengthen the "collective memory" of urban areas. His belief was that an urban society has to create a sense of belonging if it needs to prosper. His answer to the problem was simple. Think how much more productive democracy would be if we closed the gap between the professional "commentarial" and ordinary citizes through civil discussions between neighbour groups and public officials using the internet. It is easy to ask and answer your questions when talking about information communities.

Conclusion-

In conclusion this chapter provided a broader discussion on the impacts of social media and the opportunities on which qualitative research can shed light. It focused on core impacts the new challenges and dilemmas arising from social media practices within life milestones and how designers and researchers are responding. We discussed more in-depth the earlier reported effects beyond social media impacts restricted to loneliness. We developed a discussion about opportunities beyond combating social isolation regarding support for self-improvement especially for the less privileged, and for connecting with others in a similar struggle i.e. using social media for social good.

Literature as a Mirror of Societal Changes

***Priyanka Sanjay Suradkar**, T.Y.B.A.*

Literature is a mirror of the society, it means a reflection of the society. Literature can be a corrective it's mistakes. It can also promote positive values and virtues. Yes, Literature is called the mirror of the society because it reflects the problems, conditions, feelings of the society. Through Literature we get information about the past and present condition of the society. The authors also place in the literature the changes that are necessary to prevent the distortions prevalent in the society.

How does literature reflect society ?

Literature reflect human experiences: -

- Literature reflects the joys, struggles and triumphs of everyday life.
- Literature reflects social norms and values :-
- In literature stories and poems reflects social norms and values.
- Literature simulates human activities :-
- Literature imitates human activities to show what people think, say and do.

Reflection of social evils:

- Literature reflects social evils to help the society to sec and correct it's mistakes.
- Show positive qualities :-
- Literature shows positive qualities for other to emulate.
- Why literature is important for society?
- Literature expands our mind and thinking.
- Literature educates us about other people's experiences and perspectives.
- Literature helps us to learn about other cultures and ideas.
- Literature helps us to understand history and appreciate culture more.

Reasons why literature is a mirror of society :-

- Writers write what they see and experience in society.
- Caste sentiments are reflected in literature.
- Real events in society are recorded in literature.
- In literature, the mundane happenings of the society are transformed into fiction and presented as a mirror to the society.
- A writer is representative of his time.
- A writer disseminates the ideas prevailing in the environment of his time to the society through his writing.
- Literature strengthens the social bonds of man.

Climate Crisis : A Call for Action

***Suvidha Ram Shingare**, T.Y.B.A. (Dept. of English)*

The Role of Technology in fighting climate change

Climate change is one of the most pressing challenges of the 21st century, threatening ecosystems, economics and communities worldwide. While the problem is complex and multifaceted, technology plays a crucial role in mitigating is effects and developing sustainable solutions. From renewable energy advancements to artificial intelligence -driven envirmental monitoring, the technology innovations offer hope in the fight against climate changes.

Renewable Energy Technologies:

One of the most effective ways technology combats climate changes is through is the development and deployment of renewable energy sources. Solar, wind, hydroelectric and geothermal energy significantly reduce dependence on fossil fuels, which are the primary contributors to greenhouse gas emissions. Innovations is battery storage technology also enable more efficient use of renewable energy by storing excess power for use during periods of low production.

Carbon Capture and storage (CCS)

Another promising technological advancement is carbon capture and storage (CCS). This process involves capturing carbon dioxide emissions from industrial sources and storing them underground to prevent them from entering the atmosphere. Emerging technologies, such as direct air capture, aim to remove Co_2 directly from the air, further reducing greenhouse gas concentrations.

Smart Grids and Energy Efficiency

Technology enhances energy efficiency through the development of smart grids and intelligent energy management systems. Smart grids optimize electricity distribution by adjusting supply and demand dynamically, reducing energy waste. Similarly, energy-efficient appliances and smart building technologies lower overall energy consumption, decreasing carbon footprints at both individual and industrial levels.

Artificial Intelligence and Big Data

Artificial intelligence (AI) and big data analytics play a critical role in climate action. AI-powered systems analyze vast amounts of environmental data, predicting weather patterns, monitoring deforestation and tracking pollution levels. There insights enable policymakers and scientists to implement timely interventions and design data-driven strategies.

Electric vehicles and sustainable Transportation

The transportation sector is a major contributor to greenhouse gas emissions. Advances in electric vehicle (EV) technology, including improved battery effiently and expanded charging infrastructure, offer a cleaner alternative to traditional gasoline- powered vehicles. Furthermore, developments in hydrogen fuel cells and bio fuels provide additional sustainable transportation options, helping to reduce emissions.

Sustainable Agriculture and Biotechnology

Agricultural technology also helps plays a role in combating climate change. Precision farming techniques, such as drone- assisted monitoring and automated irrigation systems, optimize resource we while reducing environments impact. Additionally, advancements in genetically modified crops increase resilience against climate related challenges, such as droughts and pests, ensuring food security while minimizing land degradation.

Conclusion

Technology is an essential tool in the fight against climate changes, offering innovative, solutions across various sectors. By harnessing renewable energy, improving energy efficiency, Utilizing Al-driven analytics and advancing sustainable transportation and agriculture, humanity can mitigate the effects of climate changes and build a more sustainable future. However, widespread adoption and continued investment in green technologies are necessary to maximize their impact and ensure global climate goals are met.

Life is Priceless

***Priyanka Sanjay Suradkar**, T.Y.B.A.*

When you lose yourself,
when you lose your dreams
when you lose someone
who loves you most.,
Think about Nature,
Nature is the best teacher.
Greeters said one day,
Don't wish for easier life.
life always wants something
different and you
you need to give it.
Life is beautiful like butterflies,
Life is beautiful like Flowers,
Life is beautiful like stars.
Butterflies always fly in their
coloury way,
flowers always spread their,
fragrarance everywhere,
stars always shine.
They know all the things will be lost
one day, They suffer in their life
and it life makes them stronger.
Life is priceless...

The Impact of Globalization on Literature

***Sandhya Bhagirath Shinde**, T.Y.B.A. (Dept of English)*

Globalization has changed literature in many ways. It has connected different cultures allowing writers to share their ideas and stories with people all over the world. Because of this, literature today includes many different voices, ideas and styles, making it more diverse and interesting.

Cultural Exchange in Literature

One of the biggest effects of globalization on literature is the sharing of different cultures. Writers are no longer limited to writing only about their own country or traditions. Instead, they take inspiration from different cultures and mix ideas from around the world.

For example, modern books often talk about topics like immigration, identity and cultural differences. These stories help readers understand people from different backgrounds. Even old stories are being retold in new ways, showing different perspectives and ideas.

Reaching a Global Audience

Before globalization, books were usually read only in the country where they were writing. This was because of language barriers and limited access to books. Today, technology has made literature available to everyone, no matter where they live.

Books are now translated into different languages, So people from different countries can read and enjoy them. E-books, audio-books and online libraries also make books easy to access from anywhere in the world. This helps new and lesser known writers share their stories with a global audience.

Literature and Global Issues

Globalization has also influenced the topics that writers choose. Many authors now write about global problems like climate change, war human rights and poverty. These books help readers learn more about the world and understand different challenges faced by people in other countries.

For example many books talk about refugees and migration, showing the struggles of people who move to new places for a better life. This type of literature creates awareness and helps people develop empathy for others.

Mixing Different Writing styles

Another major change in literature is the blending of different writing styles. Writers now

using mix traditional storytelling methods with modern techniques. This has created new and unique ways of telling stories.

For example magical realism - a style that mixes reality with fantasy- comes from Latin American literature but is now used by writers all over the world. Many books today also combine Western and Eastern storytelling styles, creating fresh and exciting narratives.

Challenges of Globalization in Literature -

Even though globalization has many benefits for literature, it also has some challenges. One problem is that certain languages, like English, dominate the global market. Books written in smaller languages often do not get the same recongnition, which can lead to the loss of native literary traditions.

Another issue is that popular trends in global literature sometimes limit creativity. Writers may feel pressured to write stories that appeal to a global audience instead of focusing on their own cultural experiences. This can make literature less diverse.

Globalization has had a big impact on literature, making it more diverse, accessible and connected to global issues. It has allowed people to share stories across cultures, bringing the world closer together. However, it also presents challenges such as language dominance and the risk of losing unique literary traditions. Despite these challenges, globalization has enriched literature helping people understand and appreciate different cultures through storytelling. As the world continues to connect, literature will keep evolving, reflecting the experience of people from all backgrounds.

We are the dreamers

***Priyanka Sanjay Suradkar**, T.Y.B.A.*

We are the dreamers
we will definitely try
we cannot stop till
the happiness of success.
People say that your
thinking keeps on changing
and how is this desire to win?
We remain silent
even after listening
we will do whatever
we think that
now, we have to show it
by doing it.
The speed of the wind
The strength of the water
The flame of the fire
we have the same stubbornness.
We are not stubborn
we have a desire for
the destination.
There is only change
There is a new hope
we have to move beyond
expectations...
We are the dreamers
we will definitely try
we cannot stop,
success is not our destination
it is our happiness.

Artificial Intelligence : A Blessing or a Curse for the future of Work ?

***Snehaprabha Ramesh Kamble**, S.Y.B.A.*

Among billions of species, the only reason why humans or homo sapiens are superior is their thinking power. It is the power of thought that has improved mankind over the Agricultural age to the age of AI was not so easy. It was not enough to be born as a human being to cross this path, it was the day and night work of millions of individuals to achieve this feat. There is a result of improved thinking power over time. Every race, province and society have many contributions. This long journey begins with the creation of mankind, then the ups and downs of history, in India, we have seen many ups and downs of Arya, Nalanda, Buddha, Maurya, Gupta, Muslim and British. After the defeat of Greek Rome at the hands of Muslims.

We observed various variations in history. From Spain to India, we saw the splendour of the Arab. Community which was shrouded in darkness for a few dacades, in Science, literature, art and practice. We saw the wonderful awakening of France, Germany and other European. Countries after the fall of Constantinople, after that in the pages of history, there are innumerable signs of lightning and torrential events in the name of science, technology and thinking from the French revolution to the first and second world wars the world was plagued by imperialism and power sickness. The consequences of world being divided into two or three continents in the name of Russia and America are not unknown. Yet for a few decades, it seemed as if history had turned its back. But meanwhile, technology, literature and artists continued to make progress in different ways. Basic right like.

Security, freedom, human rights and democracy are gradually unfolding in the era of modernity. Sophistication and globalization finally, history is going to take a new shape in a Surprising way. The era of artificial intelligence has dawned. Something new that never happened. Where the consideration of truth and falsehood will be difficult. Dead criminals like deep fakes will reign. In short mankind will stumble terribly many will be swept away by the waves of water and those who want to rise to the seashore must find new direction new anchors and new ways of thinking that will always make them the greatest.

A The Impact at Social Media on Youth Mental Health

***Chetna Narayan Ingle**, S.Y.B.A.*

Social media has become an essential part of youth life, making it difficult for many teenagers to imagine their daily routine without it. While social media offers benefits like increased connectivity, self-expression and access to important information, it is also brings significant risks including privacy concerns, cyber bullying and negative effects on mental health and academic performance.

One of the biggest concerns is the link between social media use and mental health issues such as anxiety, depression and stress. Studies suggest that excessive time spent on social media - especially more than three hours a day can double the risk of mental health problems. Additionally, cyber bullying and trolling can lead to low self-esteem, social isolation and even suicidal thoughts. Many teenagers engage in online activities without realizing the long term consequences on their well-being.

Another major issue is the impact out social media on sleep and cognitive function youth often use smart phones late at night, leading to sleep deprivation. This affects their ability to concentrate, performance in study and maintain healthy emotional balance. Research has shown a strong connection between increased smart-phone usage and mental distress. Self harm, and even suicidal thoughts.

Despite the risks, social media also has positive aspects. When used ethically, it helps young ones to build social connections, boosts self confidence and access health related information. The key is responsible use. Parents, educators and health care professionals should educate young ones on safe social media practices. Open discussions and problem-solving strategies can help minimize risks while allowing teens to enjoy the benefits of digital Communication.

In conclusion, social media has both positive and negative effects on young people. While it foster's connection and learning, excessive use can harm mental health. It is crucial to promote awareness and encourage responsible usage to ensure a healthier relationship with digital platforms.

अहवाल विभाग

- Department of Commerce 94
- **भूगोल विभाग अहवाल** 95
- Personal Profile - Prof. (Dr.) Sangeeta Ahiwale 96
- Department of Chemistry 96
- Department of Zoology 97
- Department of Physical Education and Sports 98
- Mass Communication B.Voc. 101
- Short Term Courses 103
- Staff Welfare Committee 107
- Competitive Exam Guidence Center 107
- Annual Report of Student Development Cell (2024-25) 108
- Annual Report of the NCC Unit 108
- **राष्ट्रीय सेवा योजना** 109
- Cultural Activities Committee (2024-25): Annual Report 113
- **विभागाचा / समितीचा अहवाल** 117
- **विभाग सहल** 125
- **रिसर्च जर्नल पेपर** 126
- Conference Proceeding 128
- Books / Book Chapter 129
- Admission Summary (2024-25) 135
- Board And University Result (2023-24) 136
- **प्राध्यापक यादी** 2024-25 137

Department of Commerce

This report is divided in the following sections

a. **Academic Result**
b. **Value added Courses**
c. **Departmental Activities**
d. **Departmental wellbeing**

A. ACADEMIC RESULT :

In the academic year 2023-24 the overall result of the faculty is as follows.

B.Com. = 76.13% M.Com. = 90.32%

B. VALUE ADDED COURSES :

The department runs three credit courses for the T.Y.B.Com. students for the mandatory credit to be earned by the students to complete their graduation. The courses are 'Certificate Course in Basics of Stock Market', 'Certificate Course in Direct Taxation and GST and An Advanced Diploma in Fashion Designing'. The university has granted the sanction for the course for two year i.e. 2022-23 and 2023-24.

C. DEPARTMENTAL ACTIVITIES :

In this academic year 2024-25, the department has organized various activities for the benefit of the students. These are follows:

In the academic year 2024-25, a one-day workshop on skill-based training for competency focused education was organized by IBM Skill Development. The workshop was field on 04/09/2024. The keynote speakers for the workshop were Mr. Ketan Sathe and Mr. Chaitanya Chunody from First Foundation. A total of 71 students attended the workshop.

A Student Induction Program was organized for newly admitted students from 09/09/24 to 10/09/24. The program was chaired by the Principal of the college, Prof. Don Madhav Sarode. Through this initiative students were provided with information about the various facilities and academic activities available at the college. A total of 232 students attended the program.

The Department of Commerce was held poster presentation on Innovative ideas in commerce on 30/09/2024. A total of 16 students presented posters.

On 26/12/2024, the inauguration of the Commerce Forum was held by the Department of Commerce and the Commerce Forum. The event was graced by the presence of Principal Prof. Don Suhas Nimbalkar (C.D. Jain College of Commerce, Shrirampur). He provided guidance to the students on the topic of future opportunities in the field of commerce. A total of 168 students attended the even

On 13th February 2025, the Commerce Department organized a Trade Fair event at the second campus, Sambhaji Nagar. A total of 11 different stalls were set up, and 60 students participated in the event.

The Commerce Department organized a field visit for the M.Com. class to Mapro Garden, Mahabaleshwar, on 17th February 2025. During the visit, students explored the production process, marketing, and economic aspects of strawberry cultivation. A total of 50 students took part in the field visit.

A workshop on the topic of "Research Project" was conducted on 6th March 2025. A total of 63 students were present for the workshop.

D. DEPARTMENTAL WELLBEING:

1. **Dr. Maruti Kekane**
   Book / Chapter Published - 8
   Workshop / Conference / Seminar - 2
2. **Dr. Pravin Borase**
   Book / Chapter Published - 1
   Research Paper - 1
   Workshop / Conference / Seminar - 3
3. **Dr. Vijaya Pokale**
   Book / Chapter Published - 3
   Workshop / Conference / Seminar - 2
4. **Dr. Sonal Bavkar**
   Book / Chapter Published - 3
   Workshop / Conference / Seminar - 2

5. Dr. Amol Veer
Book / Chapter Published - 1
Workshop / Conference / Seminar - 2

6. Mr. Vikram Udar
Book / Chapter Published - 1
Research Paper - 2
Workshop / Conference / Seminar - 2

7. Miss. Seema Thongire
Book / Chapter Published - 1
Workshop / Conference / Seminar - 2

8. Mr. Vishal Edake
Book / Chapter Published - 1
Workshop / Conference / Seminar - 2

9. Miss. Pooja Jadhav
Book / Chapter Published - 1
Workshop / Conference / Seminar - 2

10. Miss Sushama Chattar
Book / Chapter Published - 1
Research Paper -1
Workshop / Conference / Seminar - 3

1. Dr. Maruti Kekane attended Faculty Development Programme at MSFDA, Pune between 3 to 7 February 2025.

2. Dr. Pravin Borase completed Refresher Course in Commerce & Management conducted by UGC MMTTC (HRDC), Bharathiar University from 04/12/2024 to 17/12/2024.

भूगोल विभाग अहवाल

सन २०२४–२५ भूगोल विभागाने घेतलेले कार्यक्रम :

भूगोल विभागाच्या वतीने दिनांक २०ऑगस्ट २०२४ रोजी अक्षय ऊर्जा दिन,०६ सप्टेंबर २०२४रोजी शिक्षक दिन आणि १४ सप्टेंबर २०२४ रोजी ओझोन दिन आणि साजरा करण्यात आला. भूगोल दिनाच्या निमित्ताने निसर्गा विषयी विद्यार्थ्यांना माहिती व्हावी या दृष्टीने १६जानेवारी २०२५ रोजी माननीय श्री. राहुल घोलप (संस्थापक संचालक निसर्गाच्या मित्र जीवांचे पुणे व जिल्हा समन्वयक सहज जल बोध अभियान पुणे ग्रामीण) यांच्या व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.

भूगोल दिनाच्या निमित्ताने भूगोल सप्ताहाचे आयोजन करण्यात आले. या अंतर्गत विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने मॅप रीडिंग साइन अँड सिम्बॉल कॉम्पिटिशन, पीपीटी प्रेझेनटेशन, Poem कॉम्पिटिशन, डिबेट कॉम्पिटिशन, क्विझ कॉम्पिटिशन, Essay रायटिंग अँड स्लोगन कॉम्पिटिशन, कॉमेडी, ड्रॉईंग, रांगोळी व रेसिपी अशा १२ स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले.

विद्यार्थांचा सहभाग :

भूगोल विभागातील दोन विद्यार्थिनी एनसीसी मध्ये तर सहा विद्यार्थ्यांनी मेसेजमध्ये सहभागी आहेत. एस.वाय.बी.ए. चे विद्यार्थिनी नायना गवळी हिने स्पोर्ट्स (बॉक्सिंग) मध्ये तर एम.ए. भाग एकचे विद्यार्थिनी गायत्री मांडेकर येणे अंतर महाविद्यालयीन वकृत्व वादविवाद स्पर्धांमध्ये पारितोषिके मिळवली आहेत. महाविद्यालया अंतर्गत घेण्यात आलेल्या अविष्कार स्पर्धेमध्ये भूगोल विभागातील एफ.वाय.बी.ए. या वर्गातील कु. साक्षी शंकर खोकर आणि कु. मयुरी सुरेश पाटणे यांनी प्रथम क्रमांक मिळवला तर विशाल राजेंद्र चित्ते व गायत्री बाळासाहेब मांडेकर या एम.ए. भाग एकच्या विद्यार्थ्यांनी द्वितीय क्रमांक पटकावला.

शैक्षणिक सहल २०२४–२५ :

प्रथम सत्रात कुसवली, तालुका– मावळ, जिल्हा– पुणे गावाचे ग्रामसर्वेक्षण करण्यात आले. तर द्वितीय सत्रात भोईरे या गावाचे सर्वेक्षण करण्यात येत आले.

एस.वाय.बी.ए. व टी.वाय.बी.ए. या वर्गातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सहल पाली, उन्हेरे, अलिबाग, कुलाबा किल्ला, सागरगड, नागाव बीच याठिकाणी नेण्यात येत आहे.

भूगोल विभागातील प्राध्यापकांचा सहभाग / विशेष कार्य :

विभागातील प्राध्यापक विशाल निकम यांनी इंटरनॅशनल कॉन्फरन्स मध्ये एक पेपर प्रेझेंट व पब्लिश केले. तसेच त्यांना साप्ताहिक उपदेशक आयोजित शिक्षक गौरव पुरस्कार २०२४ शैक्षणिक क्षेत्रात करीत असलेल्या विशेष कार्याबद्दल सन्मानपत्र देऊन गौरविण्यात आले. विभागातील प्राध्यापक डॉ. राजेश बिराजदार, श्री. संजय नांगरे, श्री. प्रविण भाकड, यांनी राष्ट्रीय परिषदेमध्ये १ पेपर प्रेझेंट व पब्लिश केला.

चर्चासत्रे व परिषदांमध्ये भूगोल विभागातील प्राध्यापकांचा सहभाग :

1) **16 August 2024 :** "A Lecture on Innovation and Start-up Ecosystem as a Career Path".
2) **2 to 13 December 2024 :** "NEP 2020 Orientation and Sensitization Program".
3) **24 January 2025 :** "Intellectual Property Right - A Gateway to Innovation and Growth".
4) **5th February 2024 :** State Level Webinar : "Natural Resources and Sustainable Development in India: Challenges and Opportunities".
5) **7th and 8th February 2025 :** "Problems and Prospects of Tourism Development in India In View of Sustainable Millennium Development Goals".

भूगोल विभाग तसेच एनएसएस व बॉटनी विभागाच्या वतीने महाविद्यालयाच्या सेकंड कॅम्पसमध्ये वृक्ष लागवड करण्यात आली.

Personal Profile

Prof. (Dr.) Sangeeta Ahiwale

(Vice-Principal, Science Faculty and Head Dept. of Microbiology)

i) 'Society for Bacteriophage Research and Therapy' आंतरराष्ट्रीय संस्थेच्या 'Joint-Secretary' या पदावर बिनविरोध निवड

ii) Springer Nature, Germany या आंतरराष्ट्रीय प्रकाशनाद्वारे प्रकाशित झालेल्या Reference Book मध्ये Book chapter प्रकाशित झाला. "Overcoming Challenges and Regulatery Hurdles for Bacteriophage Therapy".

iii) Bio-Era Life Science Pvt. Ltd. यांच्याद्वारे DRDO (Defence Research Development and Organization) च्या employees साठी घेण्यात आलेल्या ७ दिवसीय कार्यशाळेमध्ये 'Mathematical and Statistical approaches for science students' या विषयावर व्याख्याने दिली.

iv) एस.एम. जोशी कॉलेज, हडपसर येथे झालेल्या 'लिंगभाव संवेदनीकरण' या जिल्हास्तरीय कार्यशाळेमध्ये विषयतज्ज्ञ म्हणून काम केले. 'लिंग भाव व जैविक वास्तव' या विषयावर व्याख्यान दिले. (दिनांक ११/०३/२०२५)

v) अबेदा इनामदार सिनियर कॉलेज, पुणे यांच्या वतीने घेण्यात आलेल्या International Conference मध्ये Poster presentation and Flashtalk साठी Referee म्हणून काम केले.

vi) पुणे विद्यापीठाअंतर्गत विविध महाविद्यालयांमध्ये Ph.D. admission साठी विद्यापीठामार्फत VC-Nominee म्हणून काम केले.

Department of Chemistry

During the academic year 2024-25 our department conducted various activities, participated in various competitions. The brief report of departmental activities is given below.

- Six students both from U.G. & P.G. courses participated in college level Avishkar competition conducted by SPPU, Pune on 30th September 2024. One student got selected for his project at Zonal level competition which is held at T. J. College, Khadki, Pune on 28th November 2024.
- Department of Chemistry and Innovation and Incubation Cell organised study tour to CSIR-NCL on 8th October 2024. Forty students are participated in the study tour.
- Live streaming of Nobel Prize in Chemistry was arranged on 9th October 2024.
- First International Meditation Day celebrated with 55 participants on 21st December2024.
- Industrial visit to Fuji film Sericol India Pvt. Ltd. Sanaswadi, Pune was arranged on 8th January2025. 49 students and four faculty members participated in Industrial visit.
- F.Y.B.Sc. students participated in Chemiad competition 2025 organised by Department of Chemistry, Savitribail Phule Pune University on 2nd March 2025. 22 students were present for Chemiad examination.

- M. Sc. I organic chemistry students completed their on-job training (OJT) in Alchemos Pvt. Ltd. Tathawade, Pune.
- Mr. Anesh Pawar (T.Y.B.Sc. Chemistry) received first prize in intercollegiate Reel Making competition organised by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune.
- Mr. Shahaji More and Dr. J. H. Thorat retired in May and August 2024 respectively.
- Dr. D. G. Hingane promoted as a professor.
- Miss Reema Batra received Best Oral Presentation Award in Drug Research Category in 43rd Indian Council of Chemist (ICC) Conference-2024.
- Mr. Ganesh Bhangare published a book on Research Methodology and also had a patent published.
- Prof. Dr. D. G. Hingane counselled T.Y.B.Sc. Chemistry students on 26/02/2025 for their academic performance.

Department of Zoology

Department of Zoology was established in June 1992. It currently offers Courses at F.Y.B.Sc. and S.Y.B.Sc. Level. Each year Department conducts various activities related to Curriculum and Co-curriculum. Our objective was to enhance student's understanding of animal biology and promote interest in Zoological sciences through various engaging activities and hands-on experiences This year Department of Zoology organized following activities:

ACTIVITIES / WORKSHOPS :

1. Snake Awareness Program

Date : 9th August 2024.

Participants: 15 students

Highlights: The program aimed to educate students on snake conservation, their ecological importance, and the need to protect these often-misunderstood creatures

2. World Wildlife Week

Date: 2 to 8th October 2024

Participants: 181 students

Highlights: Week was celebrated by organizing various Guest Lectures and competitions like Essay Writing, Rangoli, Doodle Art, Hand Painting. Wildlife Photography and Poster. The aim of program was to promote interest in zoological sciences through various engaging activities and to create awareness about wildlife conservation.

3. National Bird Day Celebration

Date: 6th January 2025

Participants: 19 students

Highlights: The event aimed to raise awareness about bird conservation and to celebrate the beauty of avian life through engaging activities. Students participated showcasing artistic depictions of birds that highlighted their vibrant diversity and ecological importance.

4. Science Day Celebration

Date : 28 Feb. 2025

Participants: 42

Highlights: The Science Day celebration on 28th February 2025 was a grand success Students presented innovative projects, participated in quizzes, and witnessed live experiments. Experts delivered inspiring talks on scientific advancements. The even concluded with prize distribution, motivating young minds to embrace science with curiosity and innovation.

5. Avishkar Research competition

Date: 30 Sept. 2024

Participants: 11 Students (College level),

Highlights: A project on 'Biofloc fish farming' by Ms. Ahana Bagwan and Ms. Prerna Kamble was selected for Zonal level.

EDUCATIONAL TOURS :

1. Visit to Central Bee Research and Training Institute (CBRT1), Pune

Date: 10th January 2025

Participants: 32 students

Highlights: The program aimed to educate and raise awareness about the importance of beekeeping, its role in agriculture, and the ecological benefits of bees. The one-day program consisted of multiple sessions, including theoretical discussions, field visits and hands-on demonstrations. The agenda was structured to

provide participants with both knowledge and practical exposure to beekeeping.

2. Visit to Krishi Vignyan Kendra (KVK), Baramati, Pune.

Date: 22 February 2025

Participants: 45 students

Highlights: The aim of visit was to educate students regarding various applied aspects of Zoology as their career options. Students visited several applied Zoology setups like Animal husbandry. Apiculture, Fisheries unit, Pearl culture, Tissue culture, AI and agriculture unit.

EXTENSION ACTIVITIES:

1. Clean Campus drive at second campus (Shambhajinagar, Chinchwad)

Date: 17th December 2024

Participants: 23 students

Highlights : The aim of a "Clean Campus Drive" is typically to promote cleanliness environmental sustainability, and awareness within an educational institution or community.

2. Health Survey On Diabetes And Spreading Its Awareness In Khed Shivapur Pune, Maharashtra."

Date: 15-17 January 2025

Participants: 125 Participants.

Highlights: The health survey in Khed Shivapur was a productive initiative by the NSS, rising awareness and educating the community on diabetes. The collaboration with the Zoology Department facilitated a structured approach towards data collection and analysis. Continuous efforts in health education can significantly impact disease prevention and promote healthier living standards in the community.

Department of Physical Education and Sports

The Physical Education and Sports Department of the college has organised different activity during the Academic year like Annual Sports Competition, Inter Collegiate, and Inter - Zonal Sports Tournaments. College and Pune District Zonal Sports Committee organized different sports events (Men & Women) and students of our college achieved special awards and prizes.

Student of our college have bagged special prizes and have been awarded during the Inter Collegiate, Inter-Zone, All India Inter-University, National, KheloIndia and International level Tournament. Special achievements highlight for the year2024-25 are as follows……

Students Achievements year 2024-25

Patil Siddhesh (T.Y.B. Com.)

- Silver Medal All India Inter University Cycling Road Competition Organizedby KIIT- University, Bhubaneshwar, Odisha, from 9th to 13th March 2025
- Silver Medal Sr. National Cycling Road Competition Organized Jagannath Puri in Bhubaneswar, Odisha from 7th Dec to 10 th Dec, 2024.
- Won Gold Medal in Pune to Baramati Cycling Road Competition Organised by Pune District Education Association, Pune from 20 July, 2024
- Represented in All India Inter-University Cycling Track event Competitions organized by KIIT- University, Bhubaneshwar, Odisha, from 9th to 13th March 2025
- Won Silver medal in State level Mass Start (70km) and Bronze Medal in Time Trails (40 km) Cycling Road Completion.
- Represented in Cycling for the 38th National Games held in Rudrapur, Uttarakhand from 2025.
- Silver medal in Time Trail for Inter-Collegiate Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune, from 29th Nov, 2024
- Silver medal for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized BVG, COE, Pune from 30th Nov, 2024

Late Manthan: (F.Y.B.A.)

- Silver Medal All India Inter University Cycling Road Competition Organized Kalinga Institute of Industrial Technology, Bhubaneswar, Odisha from 9th to 13th March, 2025

- Represented for the 38th National Games held in Rudrapur, Uttarakhand from 2025.
- Gold medal in Time Trail for Inter-Collegiate Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune, from 29th Nov, 2024
- Silver medal for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized BVG, COE, Pune from 30th Nov, 2024

BhkareAtharv (T.Y.B. Com.)

- Represented in Water Polo All India Inter University Organised by Kalikat University, Kalikat from 17th Feb. to 01st March 2025.
- Gold medal in 400mtr Individual Medley, Gold medal in 400m and 800m Free Style, Free Style. Inter-Zone Swimming competition Organised by Garware College of Commerce, Pune
- Gold medal in 400 mtr Individual Medley , Silver medal 200 mtr, and 400 m Free Style, Free Style. Bronze Medal in 400mtr. 400mtr Individual Medley. Inter Collegiate Swimming competition Organised by PDEA,Buburavaji Gholap College, Sangavi, Pune

Patil Virendra Singh (F.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cycling Track event Competitions organized by KIIT- University, Bhubaneshwar, Odisha, from 9th to 13th March 2025
- Represented for the 38th National Games held in Rudrapur, Uttarakhand from 2025.
- Gold medal for Inter Collegiate Cycling Track Competitions Organized by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune -17 from 29 Nov, 2024.
- Gold medal for Inter-Zonal Collegiate Cycling Track Competitions Organized BVG, COE, Pune from 30th Nov, 2024.

Magar Atharva (T.Y.B.A.)

- Gold medal in10m Air Rifle All India Inter-University Shooting Competitions organized by Panjab University, Chandigad from 8th Jan to 18th Jan, 2025.
- Silver Medal in 10m Air Rifle Inter Collegiate Shooting Competitions Organized by Prof. Ramkrishna College, Akurdi, Pune -17from 06 Sept., 2024
- Silver Medal in 10m Air Rifle Inter Zone Shooting Competitions Organized by Pune city Zonal Hujurpaga Mahila Mahavidyalaya, Pune from 25 Sept. 2024

Pande Raghav (M.A.)

- Represented in the 10-meter pistol shooting for the National Championship held in Delhi from December 13 to January 5, 2025.
- Silver Medal in 10m Air Pistole Inter Collegiate Shooting Competitions Organized by Prof. Ramkrishna College, Akurdi, Pune -17from 06 Sept, 2024
- Represented in 10m Air Pistol Inter Zone Shooting Competitions Organized by Pune city Zonal Hujurpaga Mahila Mahavidyalaya, Pune from 25 Sept 2024

Patil Sainath (T.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cycling Track event Competitions organized by KIIT- University, Bhubaneshwar, Odisha, from 9th to 13th March 2025
- Represent for Inter Collegiate Cycling Track Competitions Inter Zonal Organized by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune -17 from 29 Nov, 2024.
- Represent for Inter-Zonal Collegiate Cycling Track Competitions Organized BVG, COE, Pune from 30th Nov, 2024.

Athawale Ganesh (T.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cross-Country Event Competitions organized Mangalore University, Mangalore 18thNov to 20th Nov. 2024
- Silver Medal in Inter Collegiate Cross-County Competition Organized by Ramchandra Engineering College, Wagholi, pune from 27th to 28th Sept, 2024
- Gold Medal in 5000mtr. and 1500mtr & Silver medal in 1500mtr Run for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC,

Pune from 19th to 21st Oct, 2024.

- Gold Medal in 5000 m run and Silver medal in 1500 mtr run for Inter-Zone Athletics Competitions Organized by Pune City Zonal Sports Committee from 26th to 28th Oct., 2024.

Lavhe Devshree (F.Y.B.A.)

- Represented in All India Inter-University Athletics Competition organized by Kalinga Institute of Social Sciences, Bhubaneswar, Odisha
- Represented in Athletics for the 38th National Games held in Rudrapur, Uttarakhand from 2025.
- Gold medal in 100mtr & 200mtr. Silver medal in 200m Run for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC, Pune from 19th to 21st Oct, 2024.
- Silver Medal in 100mtr & 200mtr run for Inter-Zone Athletics Competitions Organized by Pune City Zonal Sports Committee from 26th to 28th Oct, 2024.

Salunke Priti (T.Y.B. Com.)

- Represented in West Zone All India Inter-University Table Tennis Competition and secured Forth Place organized by Avdhesh Pratapsingh University, Revafrom 03 to 06 Jan., 2025.
- Represented in All India Inter-University Table Tennis Competition organized by Delhi University, Delhi from 17th to 19th Feb, 2025.
- Represented Kridaa Mahostsav Inter University Table Tennis Competition Organised by Gondwana University, Gadchiroli from 17th to 22th Feb. 2025.
- Silver Medal in Table Tennis Inter Collegiate competition Organised by P.C.E.O.E., Ravet, Pune from 11th Sept, 2024.
- Represented for Inter Zonal Table Tennis Women's Competition Organized by symbiosis Arts and Commerce college, Pune, from 25th to 26th Sept., 2024.

Naina Gavali (F.Y.B.A.)

- Silver Medal in 48 to 52 kg weight category Boxing Inter-College Athletics Competitions Organized by B.J.S College Wagholi, Pune, from 22nd to 23rd Nov, 2024
- Represent for Inter Zone Boxing Competition Organized by B.J.S College Wagholi, Pune, from 27th to 29 Nov, 2024.

Nirmal Giree (F.Y.B. Com.)

- Silver medal in Javelin throw and Bronze Medal 4 X 400 mtr. relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC, Pune from 19th to 21st Oct., 2024.
- Silver Medal in Javelin throw for Inter-Zone Athletics Competitions Organized by Pune City Zonal Sports Committee from 26th to 28th Oct, 2024.

Ingale Ganesh (F.Y.B. Com.)

- Bronze Medal in 4 X 400m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC, Pune from 19th to 21st Oct, 2024.

Pawar Ganesg (F.Y.B.Com.)

- Bronze Medal in 4 X 400m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC, Pune from 19th to 21st Oct., 2024.

Hariom Biradar (S.Y.B.Com.)

- Bronze Medal in 4 X 400m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC, Pune from 19th to 21st Oct, 2024.

Pardhi Sarthak (F.Y.B.Sc.)

- Bronze Medal in 48 to 52 kg weight category Boxing Inter-College Athletics Competitions Organized by B.J.S College Wagholi, Pune, from 22nd to 23rd Nov., 2024

Mahamuni Soham (T.Y.B.Sc.)

- Represent in Inter Collegiate Water-Polo competition and selected Inter Zonal Competition Organised by PDEA, Baburavji Gholap College, Sangavi, Pune
- Represent in Inter-Zonal Water-Polo competition Organised by Maharashtra Education Society, Kothrud, Pune from 19th to 20th Oct 2024.

Competition and Activity Organization by College

- Celebration (Demonstration) of International

Yoga Day 21st June, 2024

- Organised One Day Workshop on Yoga and Meditation on the occasion of National Sports Day from 29th August, 2024
- Organized Inter Collegiate Cycling Track Men & Women competition by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune from 28th Nov., 2024.
- Organized Inter-Zone Hockey Women's competition by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune from 15th to 16th Oct., 2024.
- Organised Tug of War competition on the occasion of State Sports Day from 15th January, 2024
- Organized Chess, Athletics, Volleyball, Kho-Kho, Kabaddi, Tug of War, Basketball and Table- Tennis Inter- Class Sports Competitions from 23rd to 25th Jan., 2024

Participated Teams for Inter-Collegiate Sports Competitions 2024-25

1. Athletics (Men)
2. Athletics (Women)
3. Kabaddi (Men)
4. Fencing (Men)
5. Boxing (Women)
6. Boxing (Men)
7. Shooting (Men)
8. Swimming (Men)
9. Water Polo (Men)
10. Table Tennis (Women)
11. Kho- Kho (Men)
12. Cycling Track (Men)
13. Wrestling (Men)
14. Cycling Road (Men)
15. Chess (Men)
16. Chess (Women)
17. Cross-Country (Men)
18. Fencing (Men)

Mass Communication B.Voc.

1. B.Voc (Mass Communication) Induction program 2024-2025

Chief Guest :- Famous Director Pritam S. K. Patil (Alyad palyad), Public relation off P.C.M.C Mr. Kiran Gaikwad , Hon. Principal, Prof. (Dr.) Madhav Sarode, Dr. Dattatray Hingane, (Nodal Officer) Prof. Dattatray Bidbag (Head of Department) Vice - Principal Prof.(Dr.) Pandurang Bhosale , Vice - Principal Dr. Maruti Kekane, Mr. Anirudha Deskmukh, Prof. Kailas Puri.

Event Report: Mass Communication Department Induction Programme

On 07th Oct 2024 the Mass Communication Department successfully organized its induction programme with the esteemed presence of renowned Marathi film Director, S.K. Patil and Public relation officer of P.C.M.C Mr. Kiran Gaikwad. The event commenced with an inaugural address highlighting the significance of media studies in today's world. Mr. S.K. Patil captivated the audience with his insights into the film industry and the evolving role of media in society. His anecdotes and experiences inspired students.

The induction programme featured interactive sessions, and panel discussions led by industry experts and departmental faculty. Students gained valuable insights into career prospects and emerging trends in mass communication and public relation. S.K. Patil 's keynote address creativity and dedication in Marathi film industry and Mr. Kiran Gaikwad emphasized the importance of Public relation in the mass Communication field.

The event concluded with a vote of thanks to S. K. Patil for his enriching presence and to all participants for their enthusiastic engagement. The programme's success underscored the department's commitment to fostering talent and innovation in media education.

2. PLAYBACK S.Y.B.VOC 2024 -25

On 13th December 2024 to 22 March 2024 The Department of Mass Communication recently undertook a creative initiative by organizing a Playback (Audio-Video Song) Project for its students. The project aimed to provide students with hands-on experience in producing audio-video content, enhancing their skills in media production and storytelling.

Under the guidance of faculty mentors and industry professionals, participating students collaborated to conceptualize, script, shoot, and edit a compelling audio-video song. This project encouraged teamwork, creativity, and technical proficiency among the students, fostering a

practical understanding of multimedia production techniques.

The Playback Project showcased diverse talents within the department, combining music, visuals, and narrative elements to deliver a captivating audio-visual experience. The final production reflected the students' dedication and passion for media arts, demonstrating their ability to translate ideas into impactful media content.

The project's success was celebrated with a screening event where students, faculty, and guests appreciated the efforts and creativity displayed in the audio-video song. Feedback highlighted the project's value in providing a practical learning opportunity and preparing students for careers in media and entertainment.

The Department of Mass Communication remains committed to offering innovative projects like the Playback Project to enrich students' educational experience and nurture their talents in media production. This initiative underscores the department's mission to bridge theory with practical application, preparing students for the dynamic media industry.

3. Workshop on Advertising and Brand Management Conducted by Mr. Sheetal Vaidya

Chief Guest :- Mr. Sheeta Vaidya Hon. Principal, Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale, Dr. Dattatray Hingane, (Nodal Officer) Vice - Principal Prof.(Dr.) Kamayani Surve, Vice - Principal Dr. Maruti Kekane, Dr.Nilkanth Dahale (Head of Department English) Prof. Dattatraya Bidbag (Head of Department Mass Communication)

18th October 2024 - A comprehensive workshop on Advertising and Brand Management was conducted by renowned marketing and Creative expert Mr. Sheetal Vaidya (Tech Mahindra)at [Mahatama Phule Mahavidyalaya] at 09:00 AM.

The workshop covered key aspects of modern advertising strategies, brand positioning, and consumer engagement techniques. Mr. Vaidya shared his extensive industry experience, offering participants valuable insights into creating impactful marketing campaigns and building strong brand identities.

The interactive session included case studies, practical exercises, and a Q&A segment, providing attendees with hands-on learning opportunities. The workshop attracted marketing professionals, students, and business owners eager to enhance their branding strategies.

Participants praised the session for its practical approach and the expert guidance provided by Mr. Vaidya

4. "Dialogue with the Author" Workshop Held at Mahatma Phule Mahavidyalaya

Chief Guest :- Mr. Tenzin Tsundue. Principal, Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale, Dr. Dattatray Hingane, (Nodal Officer) Vice - Principal Prof.(Dr.) Sangeeta Ahiwale, Vice - Principal Prof.(Dr.) Kamayani Surve, Vice - Principal Dr. Maruti Kekane, Dr.Nilkanth Dahale (Head of Department English) Prof. Dattatraya Bidbag (Head of Department Mass Communication)

On 25th Feb 2025 The Department of Mass Communication and the Department of English at Mahatma Phule Mahavidyalaya successfully organized a creative writing workshop titled "Dialogue with the Author". The event featured renowned writer and activist Mr. Tenzin Tsundue as the chief guest.

During the workshop, Mr. Tsundue shared his journey as a writer, offering valuable insights into creative expression, storytelling techniques, and the power of words in shaping narratives. He engaged participants with personal anecdotes and thought-provoking discussions on literature, identity, and social issues.

The interactive session allowed students and aspiring writers to seek guidance on improving their writing skills and understanding the nuances of dialogue creation.

The workshop concluded with an engaging Q&A session, leaving attendees inspired and motivated to explore their creative potential.

Short Term Courses

Short term courses are the best practice of our college. In this Academic year 35 short term courses were conducted in collaboration with Karmveer Vidyaprabdhini and 08 courses were conducted in collaboration with Savitribai Phule Pune University, Pune. The objectives of add-on courses are to impart crucial job skills to the students through various Certificate programs and to enable students to acquire an additional certificate along with their degree certificates. These courses offered are chosen based on current trends, relevance and value in job-market. With the aim of promoting the skills of the students participating in these courses, a Short - Term Courses Exhibition was organized in the college on 13.02.2025. Total 22 short-term courses participated in this event. Hon. Mr. Jagdish Satav (Retired Assistant Police Commissioner), Hon. Mr. Sandeep Sakore (Film & TV Actor), Hon. Mr. Satish Fuge (Film Producer & Director). Chief Guests shared valuable insights and encouraged students to enhance their skills through short-term courses. The event was presided over by Hon. Principal Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale (Principal, Mahatma Phule College, Pimpri, Pune).

Following offline / online courses are Successfully conducted under add-on courses in this year-

Certificate / Value Added / Add-on-Courses (2024-25)

Sr. No.	Course Code	Name of the Course	Coordinator	Class	Department	Duration	Type of Course	Approval
ARTS								
1	F-A-1	A Certificate Course in Advertisement Writing	Mr. Esak Shaikh	F.Y.B.A.	English	45 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
2	F-A-2	A Certificate course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	F.Y.B.A.	Hindi	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
3	S-A-1	A Diploma Course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	S.Y.B.A.	Hindi	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
4	T-A-1	An Advanced Diploma Course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	T.Y.B.A.	Hindi	90 Hrs.	Skill Based	Savitribai Phule Pune University, Pune
5	S-A-2	A Certificate Course in Proof Reading and Editing	Dr. Neelkanth Dahale	S.Y.B.A.	English	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
6	S-A-3	A Certificate Course in Journalism for Electronic Media	Dr. Vaishali Khedakar	S.Y.B.A.	Hindi	90 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
7	S-A-4	A Certificate Course in Basic GIS	Dr. Shubhada Londhe	S.Y.B.A.	Geography	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara

8	T-A-2	A Certificate course in Advanced GIS	Dr. Shubhada Londhe	T.Y.B.A.	Geo-graphy	90 Hrs.	Value Added	Savitribai Phule Pune University, Pune
9	ST-A-1	A Certificate Course in Modi Manuscript	Dr.Sandip Nannaware	S.Y. and T.Y.B.A.	History	60 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
10	S-A-5	A Certificate Course in School Psychology	Mr. Babasaheb Pawal	S.Y.B.A.	Psy-chology	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
11	T-A-3	A Certificate Course in Psychological Counseling and Guidance	Mr.Babasaheb Pawal	T.Y.B.A.	Psy-chology	90 Hrs.	Value Added	Savitribai Phule Pune University, Pune
12	S-A-6	A Certificate Course in Introduction to Share Market	Dr.Sachin Kalel	S.Y.B.A. nomics	Eco-	90 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
13	T-A-4	A Certificate Course in Economics for Competitive Examination	Dr.Pratima Kadam	T.Y.B.A. nomics	Eco-	90 Hrs.	Value Added	Savitribai Phule Pune University, Pune
14	T-A-5	A Certificate Course in English for Competitive Examination	Dr.Neelkanth Dahale	T.Y.B.A.	English	90 Hrs.	Value Added	Savitribai Phule Pune University, Pune
15	T-A-6	A Certificate Course DTP & Book Publishing	Dr.Pandurang Bhosale	T.Y.B.A.	Marathi	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
16	MA-I-1	A Certificate Course in Preparation for NET and SET Examinations	Dr.Vaishali Khedkar	M.A.I	Hindi	60 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
17	MA-II-1	A Certificate Course in Soft Skills Development	Mr.Sangram Gosawi	M.A.II	Marathi	60 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
COMMERCE								
18	F-C-1	A Certificate Course in Personality Development	Ms.Seema Thongire	F.Y. B.Com.	Com.-merce	90 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
2-A	F-C-2	A Certificate course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	F.Y. B.Com.		90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
3-A	S-C-1	A Diploma course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	S.Y. B.Com.		90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
4-A	T-C-1	An Advanced Diploma course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	T.Y. B.Com.		90 Hrs.	Skill Based	Savitribai Phule Pune University, Pune
19	S-C-2	A Certificate course in Self Employment & Entrepreneurship Development	Dr. Shubhada Londhe	S.Y. B.Com.		90 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara

20	S-C-3	A Certificate course in Beauty and Wellness	Ms.Prajakta Gujar	S.Y. B.Com.		90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
21	T-C-2	A Certificate Course in Basics of Stock Market	Ms.Sushama Chattar	T.Y. B.Com.		90 Hrs.	Add-on	Savitribai Phule Pune University, Pune
22	M.Com. -I	A Certificate Course in Spoken English	Dr. Pravin Borse	M.Com. I		90 Hrs.	Add-on Course	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
23	M.Com. -II	An Advanced Course in Personality Development	Dr. Amol Veer	M.Com. II		60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
SCIENCE								
24	F-SC-1	A Certificate Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Dr.Dattatray Hingane	F.Y.B.Sc.	Che-mistry	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
25	F-SC-2	A Certificate course in Herbal Cosmetics (Basic)	Ms.Suvarna Gaikwad	F.Y.B.Sc.	Botany	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
26	S-SC-1	A Certificate course in Herbal Cosmetics (Advanced)	Ms.Suvarna Gaikwad	S.Y.B.Sc.	Botany	90 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
27	S-SC-2	A Certificate Course in Pharmaceutical Techniques	Ms.Shital Kashid	S.Y.B.Sc.	Micro-biology	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
28	S-SC-3	A Certificate Course in Repairing of Domestic Electrical Home Appliances	Ms. Paurnima Kengale	S.Y.B.Sc.	Physics	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
29	S-SC-4	A Diploma Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Mr. Ganesh Bhangare	S.Y.B.Sc.	Che-mistry	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
30	ST-SC-1	A Certificate Course in ChatGPT for Beginners	Mr. Prasad Bathe	S.Y. and T.Y. B.Sc.	Mathe-matics & Statistics	45 Hrs.	Skill Based	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
31	T-SC-1	A Certificate Course in Quality Management System (QMS) & Food Safety Management System (FSMS)	Ms. Supriya Bankar	T.Y.B.Sc.	Micro-biology	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
32	T-SC-2	An Advanced Diploma Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Dr. Pradnya Bharad	T.Y. B.Sc.	Che-mistry	90 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
33	MSC-1	A Certificate Course in Career Prospects in Intellectual Property Rights	Ms. Reema Batra	M.Sc.I	Che-mistry	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara

34	MSC-2	A Certificate Course in Bio-informatics	Dr. Sangita Ahiwale	M.Sc.II	Micro-biology	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
35	MSC-3	A Certificate Course in Drug Designing	Ms. Reema Batra	M.Sc.II	Che-mistry	60 Hrs.	Value Added	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
B.Com.(C.A.) / B.B.A. (C.A.)								
36	F-BBA -1	A Certificate Course in Cloud Computing and Salesforce	Ms.Vinita Pawar	F.Y. B.Com. (C.A.) T.Y. B.B.A. (C.A)	B.B.A. (C.A.)	90 Hrs.	Skill Based	Savitribai Phule Pune University, Pune
37	ST-BBA-1	A Certificate Course in Automation Testing	Ms. Jyoti Dhaygude	S.Y. B.B.A. (C.A)	B.B.A. (C.A.)	90 Hrs.	Skill Based	Savitribai Phule Pune University, Pune
JUNIOR								
1	JRC-1	A Certificate Course in Pre-Recruitment Training for Police &Army(Basic)	Ms. Rajashree Gaikwad	11 th Arts	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
2	JRC-2	Certificate Course in Pre-Recruitment Training for Police and Army (Advanced)	Mr. Sanjay Shelke	12 th Arts	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
3	JRC-3	A Certificate Course in CCTV Installation and Repairing	Ms. Shubhangi More	11 th Com.	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
4	JRC-4	A Certificate Course in Basics of Computer and Cyber Security	Mrs. Shital Chavan	12 th Com.	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
5	JRC-5	A Certificate Course in Information Technology	Mrs. Smita Naik	11th Science	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara
6	JRC-6	A Certificate Course in introduction to C programming	Ms.Swapna Kirve	12th Science	Junior	60 Hrs.	Add-on	Karmaveer Vidyaprabodhini, Satara

Staff Welfare Committee

During the academic year 2024-25, the Staff Welfare Committee organized various activities. Here are some notable accomplishments and events that took place

Retirement celebrations : Felicitation ceremonies were held for the retiring staff members. The completion of service of Dr. Mrunalini Shaikher (Vice-Principal and HOD, Department of English). Prof (Dr.) Bharati Yadav (CDC Member and HOD, Department of Economics) and Dr. Jyoti Thorat (Associate Professor. Department of Chemistry) was celebrated on Friday, 30/08/2024 Hon. Principal Dr. Shivling Menkudale (Joint Secretary, Higher Education, Rayat Shikshan Sanstha. Satara). Hon. Shri. Aatmaram Jadhav (Joint Secretary, Pune Jilha Shikshan Prasarak Mandal), Hon Dr. K. H. Shinde (Principal, Shri. Ravsaheb Ramrao Patil Mahavidyalaya. Savlaj) and Hon. Dr. K. G. Kanade (Principal, Rajmata Jijau Shikshan Prasarak Mandal's ACS College, Bhosari) were present as the chief guest on this occasion. The former Principal Dr. Kailas Jagdale, Dr. Pandurang Gaikwad also present on this occasion. Prof. (Dr.) Madhav Sarode was President of this programme.

Birthdays : The birthdays of teaching and non-teaching staff members were celebrated by the Staff Welfare Committee. These activities and events aimed to acknowledge the accomplishments and contributions of the college staff and create a positive and supportive work environment.

Competitive Exam Guidence Center

The Competitive Examination Guidance Center operates at Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune, offering guidance to future officers. The center has allocated a separate study room for students at the Second Campus of Mahatma Phule Mahavidyalaya, Sambhajinagar. There are 1431 books are available. The center operates from 7.00 am to 7.00 pm. Students take advantages of study room and library provided under the Competitive Examination Guidance Center. In the academic year 2024-25, 08 students have enrolled in the reading room and 15 students have enrolled in the "Career Katta" Course. This initiative offers various courses to students and is jointly organised by the Maharashtra State Higher and Technical Education Department & Maharashtra Information Technology Assistance Center, Kolhapur.

During the academic year 2024-25, the Competitive Exam Guidance Center organized the inauguration ceremony and guest lecture on January 6, 2025. The chief guest for the event was Hon. Principal Dr. Bal Kamble (Shripatrao Kadam College, Shirwal). While addressing the gathering, he emphasized, “Maintaining a positive outlook while preparing for competitive exams is extremely important. Negative thoughts and pessimism make it difficult to achieve progress.” He highlighted how the center provides appropriate guidance for various competitive exams and helps students prepare for the challenges they face. Additionally, he provided detailed information about different competitive exams and explained the necessary preparation strategies. He urged students to remain consistently dedicated to their goals and addressed their queries. The college principal, Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale, motivated students to set clear goals and work towards them with determination, emphasizing the importance of dedication in achieving success. He also encouraged the attendees to make the most of the guidance center's resources.

During the program, Dr. Pravin Borase introduced the chief guest and delivered the opening remarks on the successful journey of the guidance center. Dr. Pandurang Lohote (Director of Physical Education) expressed gratitude to the attendees. The event was hosted by Dr. Vaishali Khedkar and Reema Batra. The ceremony was graced by the presence of the college's Vice

Principals, Prof. (Dr.) Kamayani Surve, Prof. (Dr.) Sangita Ahivale & Dr. Maruti Kekane, and Prof. (Dr.) Dattatray Hingane and many other distinguished teachers. A total of 144 college students participated in the program and benefitted from the lecture.

For this center, I/C Principal Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale consistently provided invaluable guidance. Similarly, Center Coordinator Dr. Pravin Borase and all committee members offered assistance.

Dr. Pravin Borase
Director
Competitive Examination Guidance Center

Annual Report of Student Development Cell (2024-25)

The Student Development Cell of our college has actively undertaken various initiatives throughout the academic year 2024-25 to support and empower students. The key activities and achievements of the year are outlined below:

Implementation of Earn and Learn Scheme

The Student Development Cell successfully implemented the Earn and Learn Scheme for the academic year 2024-25. Under this scheme, students who met the eligibility criteria were assigned work based on the requirements received from different academic departments, the college administrative office, NCC, NSS, and the Department of Physical Education. A total of 40 students benefitted from this scheme. An amount of approximately ?3,00,000 was spent under this initiative until January 2025, contributing significantly to student support and financial assistance.

Workshops and Awareness Programs

1. NirbhayKanyaAbhiyan (Fearless Girl Campaign)

- Organized on 28th January 2025 and sponsored by Savitribai Phule Pune University, Student Development Cell, Pune.
- The session was conducted by Adv. Kiran Gabhale, Shri. Budhabhushan Gaikwad, and Hon'ble Principal Prof. Dr. Pandurang Bhosale, who guided the students on self-defense, empowerment, and safety measures.

2. One-Day Workshop on 'Divyang and Special Persons'

- Organized on 10th February 2025 to spread awareness and in clusivity towards differently-abled individuals.
- Eminent speakers included Shri. Dhananjay Survase, Dr. Pravin Solankar, and Shri Manojkumar Borse, who provided valuable insights and knowledge on supporting and empowering special individuals.

Acknowledgments

The successful execution of the above initiatives was made possible due to the unwavering support of all committee members, faculty, and students. Special thanks to Hon'ble Principal, Vice-Principals, and college administration for their continuous guidance and encouragement in organizing various student development activities throughout the year.

The Student Development Cell remains committed to the holistic development of students and looks forward to introducing more impact ful programs in the coming academic year.

Annual Report of the NCC Unit

The National Cadet Corps (NCC) Unit of 1 Maharashtra Signal Company, Pune, affiliated with Mahatma Phule College under the FSFS program, has always strived to instill discipline, leadership, and patriotism among its cadets. The academic year 2024-25 was marked by active participation in training camps, national celebrations, and environmental awareness programs, reflecting the unit's commitment to holistic development.

1. Observance of World Ocean Day (5th June 2024)

To promote environmental consciousness,

the NCC unit celebrated World Ocean Day with enthusiasm. Twenty cadets participated in awareness activities, emphasizing the importance of marine conservation. The event included discussions, poster-making, and a pledge to reduce plastic waste, aligning with global sustainability goals.

2. Combined Annual Training Camps (CATC)

CATC-710 (6th-15th July 2024): A total of 28 SD/SW cadets attended this rigorous camp at the NCC Group Headquarters, Pune. The training included drills, weapon handling, obstacle courses, and leadership exercises, enhancing their physical and mental resilience.

CATC-712 (30th September-9th October 2024): Two SD cadets participated, further refining their skills in communication and teamwork, crucial for their future roles in the armed forces or civil services.

3. Participation in National Celebrations

The NCC unit played a pivotal role in the college's Independence Day and Republic Day parades. Cadets showcased their discipline and coordination, inspiring fellow students with their synchronized marches and patriotic spirit.

4. Certificate Examinations

C Certificate Exam (14th-15th February 2025): Eleven SD/SW cadets appeared for this prestigious examination conducted by DG NCC, New Delhi, demonstrating their proficiency in military and general knowledge.

B Certificate Exam (15th-16th March 2025): Nineteen cadets successfully attempted the exam, a testament to their dedication and the unit's effective training methodology.

5. World Water Day (22nd March 2025)

Marking World Water Day, 25 cadets organized awareness drives on water conservation. Activities included seminars, street plays, and community outreach programs, reinforcing the NCC's role in social and environmental responsibility.

The smooth functioning of the unit was made possible by the dedicated efforts of the NCC committee member sand the constant guidance of the Hon'ble Principal. Their mentorship ensured that every event was executed seamlessly, fostering a culture of excellence.

The academic year 2024-25 was a fulfilling journey for the NCC unit, marked by training excellence, national pride, and environmental stewardship . The cadets not only honed their skills but also contributed meaningfully to society, upholding the NCC motto of "Unity and Discipline." With continued support, the unit aims to scale greater heights in the coming year.

- Lt. Prasad T. Bathe

राष्ट्रीय सेवा योजना

१. योगदिन (दि. २१/०६/२०२४):

महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व क्रिडा व शाररीक शिक्षण विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आंतरराष्ट्रीय योग दिन साजरा करण्यात आला. महाविद्यालयातील प्राचार्य, सर्व सहकारी प्राध्यापक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी व विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमात सहभाग घेतला.

२. अवयव दान (दि. ०३/०८/२०२४)

महाराष्ट्र सरकारच्या अधिकृत पत्रानुसार, महाराष्ट्र सरकारच्या राष्ट्रीय सेवा योजना (NSS) विभागाद्वारे महाअवयव दान मोहीम राबविण्यात आली. ही मोहीम राष्ट्रीय सेवा योजनेचा एक भाग होती आणि योजनेतील सर्व स्वयंसेवकांनी अवयव दान देण्याची शपथ घेतली आणि अवयव दान बद्दलचा त्यांचा सकारात्मक दृष्टिकोन प्रदर्शित केला. अभियानात महाविद्यालयाने पोस्टर मेकिंग स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा, निबंध लेखन स्पर्धा अशा विविध स्पर्धांचे आयोजन केले होते. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या सर्व स्वयंसेवकांनी या स्पर्धांमध्ये सक्रिय सहभाग घेतला.

३. 'नशामुक्त भारत अभियान' (दि. १२/०८/२०२४)

महाराष्ट्र शासनाच्या पत्रकानुसार राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने

'नशामुक्त भारत अभियान' ''विकसित भारत का मंत्र भारत हो नशे से स्वतंत्र'' या उपक्रमांतर्गत नशा मुक्तीची शपथ घेऊन विद्यार्थ्यांना प्राचार्य प्रो. (डॉ.) माधव सरोदे साहेब यांनी मार्गदर्शन केले.

४. हर घर तिरंगा (दि. १४/०८/२०२४)

या उपक्रमांतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने तिरंगा रॅलीचे आयोजन करण्यात आले तसेच विद्यार्थ्यांनी तिरंगा दौड आयोजित केली. या उपक्रमामध्ये महाविद्यालयामधील प्राध्यापक शिक्षकेतर कर्मचारी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे १०० विद्यार्थी सहभागी झालेले होते.

५. मतदार नोंदणी अभियान व मतदार जनजागृती अभियान:

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग विद्यार्थी विकास मंडळ पिंपरी विधानसभा मतदारसंघ आयोजित मतदार नोंदणी अभियान व मतदार जनजागृती अभियान आयोजित करण्यात आले होते. या मतदार जनजागृती अभियानामध्ये प्रमुख मार्गदर्शक श्री. मुकेश कोळप, सहाय्यक आयुक्त, पिंपरी चिंचवड मनपा, श्री. प्रफुल्ल पुराणिक, जनता संपर्क अधिकारी, श्री. राजेंद्र गांगुर्डे, नोडल अधिकारी, पिंपरी विधानसभा, श्री. दिनेश जगताप, नोडल अधिकारी, पिंपरी विधानसभा हे प्रामुख्याने उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून प्रोफेसर (डॉ.) माधव सरोदे सर सूत्रसंचालन प्राध्यापक संग्राम गोसावी सर प्रास्ताविक नोडल ऑफिसर प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले आणि आभार प्रदर्शन राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी डॉ. संदीप नन्नावरे यांनी केले.

६. निर्माल्य संकलन (दि. १७/०९/२०२४)

पिंपरी येथील रयत शिक्षण संस्थेच्या महात्मा फुले महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व नाना काटे सोशल फाउंडेशन, पिंपळे सौदागर यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'अनंत चतुर्दशी' गणेश विसर्जन निमित्त पवना घाट, रहाटणी येथे गणेश विसर्जनासाठी आलेल्या नागरिकांकडून निर्माल्य संकलन करून नदीमध्ये मूर्ती विसर्जन करण्या ऐवजी हौदामध्ये विसर्जन करावे व मूर्तीदान करावी या संबंधी प्रबोधन करण्यात आले.

७. रक्तदान शिबीर (दि. २१/०९/२०२४)

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग राज्य रक्त संकलन पेढी ससून हॉस्पिटल पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने कर्मवीर जयंती निमित्त रक्तदान शिबिर आयोजित करण्यात आलेले होते या रक्तदान शिबिरामध्ये जवळपास ४० विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले.

८. स्वच्छ भारत अभियान श्रमदान

(दि. २१/०९/२०२४)

या मोहिमेअंतर्गत महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी परिसरात मोठ्या प्रमाणात स्वच्छता मोहीम हाती घेतली. विद्यार्थ्यांनी कॉलेज परिसर, घराभोवतीचा परिसर स्वच्छ केला.

९. गांधी जयंती निमित्त स्वच्छता मोहीम

(दि. ०२/१०/२०२४)

महात्मा गांधी जयंतीनिमित्त महाविद्यालय परिसरात स्वच्छता व प्लास्टिकमुक्त अभियान राबविण्यात आले. या स्वच्छता मोहिमेत पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका कर्मचारी व राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांनी स्वच्छतेची शपथ घेऊन महाविद्यालय परिसर स्वच्छ केला. या उपक्रमात ८० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

१०. HIV संवेदनशील कार्यशाळा

(दि. ०७/१०/२०२४)

जिल्हा नियंत्रण विभाग पुणे जिल्हा विभाग व महात्मा फुले महाविद्यालय एन.एस.एस. विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने एच.आय.व्ही. संवेदनशील कार्यशाळा आयोजित करण्यात आलेली होती. या कार्यशाळेत जिल्हा एड्स नियंत्रण अधिकारी डी. एस. सरोदे सर यांनी सर्व उपस्थित प्राध्यापक आणि शिक्षक यांना मार्गदर्शन केले.

११. संविधान दिन (दि. २६/११/२०२४)

पिंपरी येथील रयत शिक्षण संस्थेच्या महात्मा फुले महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या माध्यमातून २६ नोव्हेंबर २०२४ रोजी संविधान दिन विविध उपक्रम राबवून साजरा करण्यात. महाविद्यालयात संविधान उद्देशिकेचे वाचन करण्यात आले. त्यासोबतच संविधान दिनाचे औचित्य साधून पोस्टर स्पर्धा, घोषवाक्य स्पर्धा, निबंध स्पर्धा व रांगोळी स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले . या सर्व उपक्रमांमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी व महाविद्यालयातील इतर विद्यार्थ्यांनी सुद्धा उत्स्फूर्तपणे सहभाग घेतला. महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रोफेसर डॉ.पांडुरंग भोसले यांच्या मार्गदर्शनाखाली हे सर्व उपक्रम

राबविण्यात आले. या सर्व कार्यक्रमांचे आयोजन राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विभागप्रमुख डॉ. संदीप नन्नावरे, कार्यक्रमाधिकारी, प्रा. गणेश भांगरे, डॉ.प्रतिमा कदम व एन .एस .एस. च्या सर्व सदस्यांनी व विद्यार्थ्यांनी कष्ट घेतले.या उपक्रमासाठी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य कला विभाग प्रमुख डॉ. मृणालिनी शेखर, विज्ञान विभाग प्रमुख प्रा. शहाजी मोरे व वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. अनिकेत खत्री यांनीही सहकार्य केले.

१२. जागतिक एड्स दिन (दि. ०१/१२/२०२४)

रयत शिक्षण संस्थेच्या महात्मा फुले महाविद्यालय पिंपरी, पुणे येथील राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व जिल्हा एड्स प्रतिबंध व नियंत्रण कक्ष जिल्हा रुग्णालय पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने जागतिक एड्स दिनिमित्त जनजागृती कार्यक्रम १ डिसेंबर २०२४ या दरम्यान साजरा करण्यात आला. यावर्षीच्या एड्स जनजागृती घोषवाक्यानुसार ''आता नेतृत्व व आघाडी समुदायाची, वाटचाल एड्स संपविण्याचा दिशेने'' यानुसार विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. दिनांक १ डिसेंबर २०२४ रोजी एड्स जनजागृती प्रभात फेरीचे आयोजन करण्यात आले महाविद्यालयातून ते पिंपरी चौक असे रॅलीचे आयोजन करण्यात आले होते. या रॅलीमध्ये जवळपास दीडशे विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये जनजागृती निर्माण करण्याकरिता रांगोळी स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले या स्पर्धेमध्ये जवळपास ३० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

१३. ज्ञान सरिता ग्रंथदिंडी (दि. १४/१२/२०२४)

पुणे पुस्तक महोत्सव यानिमित्ताने सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने आयोजित केलेली ज्ञान सरिता ग्रंथदिंडी यामध्ये रयत शिक्षण संस्थेचे महात्मा फुले महाविद्यालय पिंपरी,पुणे यांनी सहभाग घेतलेला होता. या दिंडीची सुरुवात प्रथमतः महाविद्यालयामध्ये महात्मा फुले यांच्या ग्रंथाची दिंडी काढून करण्यात करण्यात आली. या दिंडीमध्ये महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांचा वेश परिधान केलेली मुले दिंडी तसेच महात्मा फुले यांच्या विचारांचे फलक विद्यार्थ्यांनी घेऊन महात्मा फुलेंच्या घोषणात या दिंडीची सुरुवात करण्यात आली दिंडी न्यू इंग्लिश स्कूल टिळक रोड पुणे या ठिकाणी नेण्यात पुणे शहरातील अनेक दिंड्यांसोबत फर्गुसन महाविद्यालयातील पुणे पुस्तक महोत्सवाच्या ठिकाणी दिंडीचा समारोप झाला. १२ नंबरची महात्मा फुले दिंडीने सर्वांचे लक्ष केंद्रित केले पुणे महानगर लोकमत वृत्तपत्राने सुद्धा या दिंडीतील विद्यार्थ्यांची नोंद घेतली व वृत्तपत्रांमध्ये त्याला प्रसिद्धी दिले. या दिंडीच्या नियोजनामध्ये महात्मा फुले महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रोफेसर डॉ. पांडुरंग भोसले सर एनएसएस कार्यक्रमाधिकारी डॉ. संदीप नन्नावरे प्रा.गणेश भांगरे, डॉ. प्रतिमा कदम, प्रा. संग्राम गोसावी, प्रा. विक्रम उदार, डॉ. पंकज कोल्हे एन.एन.एस मधील सर्व सदस्य यांनी अमूल्य असे सहकार्य केले.

१४. जागतिक एड्स महिना मध्ये जनजागृती कार्यक्रम (दि. १८/ १२/ २०२४)

महात्मा ज्योतिबा फुले कॉलेज पिंपरी वाघेरे येथे वायसीएम रुग्णालयातील आयसीटीसी विभाग यांच्यातर्फे कॉलेज मधील विद्यार्थ्यांना जागतिक एड्स महिना मध्ये जनजागृती कार्यक्रम घेण्यात आला. या कार्यक्रमांमध्ये विद्यार्थ्यांना एचआयव्ही आणि एड्स या आजाराचे उगम चाचणी निदान उपचार याची सविस्तर माहिती देण्यात आली त्याचबरोबर विद्यार्थी व विद्यार्थिनी यांना एच आय व्ही एड्स कार्यक्रमाची रूपरेषा व आयसीटीसी विभागाचे कामकाज याबाबत परिपूर्ण मार्गदर्शन श्री. संदीप कुयटे,लॅब टेक्निशियन सौ. शुभांगी पाटील, सौ. राजश्री नरळे, समुपदेशक यांनी विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले या कार्यक्रमासाठी महात्मा फुले महाविद्यालय यांचे प्राचार्य प्रो. (डॉ.) पांडुरंग भोसले सर तसेच एनएसएस चे प्रमुख डॉ. संदीप नन्नावरे सर, प्रा. गणेश भांगरे, डॉ.प्रतिमा कदम यांचे बहुमूल्य सहकार्य लाभले.

१५. राष्ट्रीय मतदार दिन (दि. २५ जानेवारी २०२५)

केंद्र सरकारने सुरु केलेल्या २५ जानेवारी हा दिवस ''राष्ट्रीय मतदार दिन'' महाविद्यालयात राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने १० राष्ट्रीय मतदार दिन साजरा करण्यात आला. या निमित्याने राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी मतदार जनजागृती रॅली संभाजी नगर, चिंचवड याठिकाणी आयोजित करण्यात आली विद्यार्थ्यांमध्ये मतदान करण्यासाठी प्रोत्साहित केले. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. पांडुरंग भोसले साहेब यांच्या हस्ते करण्यात आले.

१६. प्रजासत्ताक दिन (दि. २६ जानेवारी २०२५)

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी

महाविद्यालयात झालेल्या प्रजासत्ताक दिनाच्या कार्यक्रमात सहभाग घेतला.

१७. वृक्ष लागवड व संवर्धन उपक्रम (दि. २२ फेब्रुवारी २०२४ वृक्षारोपण

रयत शिक्षण संस्थेचे, महात्मा फुले महाविद्यालय पिंपरी, येथील राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग, वनस्पतीशास्त्र,भूगोल यांच्या वतीने निसर्ग मित्र या निसर्गसंवर्धन करणाऱ्या सामाजिक संस्थेच्या माध्यमातून वनस्पतीशास्त्र उद्यान व वृक्षारोपण कार्यक्रम दिनांक १०/०२/२०२४ रोजी महाविद्यालयाचे सेकंड कॅम्पस संभाजीनगर येथे वृक्षारोपण कार्यक्रम हाती घेण्यात आला राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या स्वयंसेवकांच्या हस्ते जवळपास १६४ रोपांची लागवड करण्यात आली. या कार्यक्रम यशस्वीते साठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रोफेसर डॉ. पांडुरंग भोसले, राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे प्रमुख डॉ.संदीप नन्नावरे, प्रा. गणेश भांगरे, डॉ. प्रतिमा कदम व विद्यार्थी यांनी विशेष श्रम घेतले.

१८. संविधान गौरव व्याख्यान

दिनांक ०४ फेब्रुवारी २०२५ रोजी केले. महात्मा फुले महाविद्यालयाचा इतिहास विभाग, आय क्यू ए सी आणि दर्द से हमदर्द तक ट्रस्ट यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित संविधान गौरव विशेष व्याख्यानात ॲड. सतिश गोरडे बोलत होते. प्राचार्य डॉ. पांडुरंग भोसले कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी होते, तसेच साहित्यिक प्रदीप गांधलीकर, प्रा. डॉ. संगीता अहिवळे, प्रा. डॉ. कामायनी सुर्वे, पिंपरी चिंचवड ॲडव्होकेटस् बार असोसिएशनचे अध्यक्ष ॲड. गौरव वाळुंज, सचिव ॲड. उमेश खंदारे आणि पदाधिकारी यांची व्यासपीठावर प्रमुख उपस्थिती होती.

ॲड. सतिश गोरडे पुढे म्हणाले की, २६ नोव्हेंबर १९४९ रोजी संविधान अस्तित्वात आले असले तरी त्यापूर्वी सुमारे तीन वर्षे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व इतर मसुदा समिती त्यावर काम करीत होती. सलग १४१ दिवस उपस्थित राहून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी अथक परिश्रमातून संविधानाला सजीव करण्याचे अतिशय महत्त्वपूर्ण कार्य केले. ज्याप्रमाणे दूध हे प्रक्रिया केली नाही तरसमान न्याय मिळाला नाही तर लोकशाहीतील अंतर्गत असंतोषाचा उद्रेक होऊ शकतो, याची जाणीव त्यांना होती. संविधानातील ३९५ कलमांच्या माध्यमातून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी समानता, बंधुभाव आणि देशाची अखंडता अबाधित ठेवण्यासाठी योगदान दिले. पुढे परिस्थितीनुरूप त्यामध्ये कलमांची संख्या वाढविण्यात आली; तसेच बहुमताने घटनादुरुस्तीही करण्यात आली आहे. देश आता संविधानाचा अमृतमहोत्सव साजरा करीत असताना संविधानाचा आदर अन् सन्मान राखून प्रत्येक भारतीयाने मूलभूत हक्क उपभोगताना नैतिक कर्तव्यांचेही पालन केले पाहिजे! दृष्टान्तकथा आणि विविध उदाहरणे उद्धृत करीत ॲड. गोरडे यांनी विद्यार्थ्यांसहित सर्व उपस्थितांना संविधानाबाबत सविस्तर मार्गदर्शन केले.

प्राचार्य डॉ. पांडुरंग भोसले यांनी अध्यक्षीय मनोगतातून, 'आपल्या महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी सतिश गोरडे हे आज ज्येष्ठ विधिज्ञ या भूमिकेतून संविधानावर व्याख्यानासाठी आले याचा विशेष आनंद वाटला. जातीय उतरंडीखाली चिरडल्या गेलेल्या समाजाला माणूस म्हणून जगण्याचे बळ संविधानाने दिले आहे!' असे मत मांडले. प्रतिमापूजन करून कार्यक्रमाचा प्रारंभ करण्यात आला. प्रा. भाऊसाहेब सांगळे यांनी प्रास्ताविक केले. प्रा. डॉ. नीळकंठ डहाळे यांनी मान्यवरांचा परिचय करून दिला. प्रा. संग्राम गोसावी आणि प्रा. डॉ. प्रतिमा कदम यांनी सूत्रसंचालन केले. प्रा. डॉ. संदीप नन्नावरे यांनी आभार मानले. महात्मा फुले महाविद्यालयाचे प्राध्यापक, कर्मचारी वर्ग, पिंपरी चिंचवड ॲडव्होकेटस् बार असोसिएशनचे पदाधिकारी यांनी संयोजनात परिश्रम घेतले.

१९. आर.आर.सी . क्लब कार्यक्रम

दिनांक २१/२/२०२५ रोजी महात्मा फुले महाविद्यालय पिंपरी येथील आर.आर.सी चे विद्यार्थी विद्यार्थिनी वाय.सी.एम आय.सीटी.सी मध्ये उपस्थित होते. आर्.आर.सी क्लब मधील विद्यार्थी यांची सदिच्छा भेट आयोजित केलेली होती. त्यात एकून सर्व १८ मुले व मुली उपस्थीत होते यांना आय.सी.टि.सी. विभागातील कार्यरत सर्व कर्मचारी यांची ओळख करून देऊन त्यात चालणारे आय.सी.टी.सी. विभागाची माहिती देण्यात आली त्याचबरोबर एआर टी विभागाला सुद्धा भेट देण्यात आली. सर्व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले.यात प्रामुख्याने शुभांगी पाटिल, राजश्री नरळ व संदीप कूयटे यांनी एच आयव्ही व एडस् कार्यक्रमांची माहिती देऊन युवा वर्गात या आजाराविषयी जनजागृती करण्यात आली सर्व विद्यार्थ्यांना अल्प उपहार देण्यात आला.

– डॉ. संदिप नन्नावरे
कार्यक्रम अधिकारी (राष्ट्रीय सेवा योजना)

Cultural Activities Committee (2024-25): Annual Report

Achievements:

Following students achieved grand success in various cultural competitions in the academic year 2024-25 :

- Abhishek Neelkanth Nayabal (M.A. I - Economics) participated in the Western Zonal Youth Festival - 2024, organized by Savitribai Phule Pune University, Pune. He represented the team in the folk orchestra category at Ganpat University, Mehsana, Gujarat.
- Jaydeep Kumar Bhalerao (M.A. I - Economics) and Sneha Santosh Dangat (F.Y.B.A.) secured the third position in the Padmabhushan Dr. Karmaveer Bhaurao Patil State-Level Intercollegiate Quiz Competition, organized by Rayat Shikshan Sanstha's Karmaveer Vidyaprabodhini.
- Muskan Ibrahim Golandaj (S.Y.B.A. - Hindi), the Cultural Representative, published her poetry collection titled 'Dil Ki Baatein' and 'Alfaz-a-Ruh'
- Muskan received Swami Vivekanand Sahitya Puraskar and Sahityaratna Puraskar
- Rohit Ratan Khairnar (S.Y.B.A. - Economics) participated in the International Online Hindi Workshop organized by Motilal Nehru College, Delhi University, Delhi, from 30/09/2024 to 04/10/2024. Additionally, his book chapter "The Purple Sky" was published in an ISBN-registered book.
- **Intercollegiate Reel Making Competition :** It was organized at 31/12/2024 on the theme "Nature and Environment."in which 61 students participated and Anesh Ankush Pawar (T.Y.B.Sc.) secured the first position in this competition.
- **Karmaveer Jayanti Speeches by faculty :** 37 Faculty of Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune delivered speech on Life and Mission of Dr.Karmaveer Bhaurao Patil at Navmaharashtra Vidyalay and Jr.College as well as Kanya Vidyalaya, Pimpri, Pune. 677 students were benefitted by these speech.
- **Participation in Jallosh :** 15 students participated District Level Youth Festival 'Jallosh' organized by Savitribai Phule Pune University, Pune.
- **Competitions organized :** 22 competitions such as essay writing, elocution, poetry recitation, singing, instrumental music, drama, dance, recipe (Nutritious Food), flower arrangement, quiz, and reel making were organized by Cultural Activities Committee. A total of 336 students participated, and the committee demonstrated excellent teamwork. These are the particulars :

Sr. No.	Competition	Date of the Competition	No. of Students Partici-pated	Beneficiaries / Attendance	Coordinator
1.	Elocution in collaboration with Students Welfare and NSS	24/08/2024	13	93	Prof.(Dr.) Kamayani Surve Dr. Sandeep Nannaware
2.	Elocution on Birthday of Hon'ble Sharadchandra Pawar	11/12/2024	06	67	Mr. Lakshman Jagdale
3.	Essay Writing Elocution in collaboration with Students Welfare and NSS	23/08/2024	33	33	Mr. Prasad Bathe
4.	Essay Writing on the occasion of Karmaveer Jayanti Saptah	18/09/2024	17	17	Mr. Vidyasagar Waghere
5.	Essay Writing on Birthday of Hon'ble Sharadchandra Pawar	10/12/2024	69	69	Mr. Sanjay Shelke
6.	Poster Competition on the occasion of Karmaveer Jayanti Saptah	18/09/2024	09	09	Mr. Sangram Gosawi
7.	Poster Competition on Birthday of Hon'ble Sharadchandra Pawar	11/12/2024	11	11	Ms. Swapna Kirwe
8.	Rangoli Competition on Birthday of Hon'ble Sharadchandra Pawar	12/12/2024	31	31	Ms. Anita Tarlekar Ms. Smita Naik
9.	Rangoli Competition	30/01/2025	05	05	Ms. Rupali Pokharkar
10.	Powada Gayan	24/08/2024	02	20	Dr. Pradnya Bharad
11.	Street Play	24/08/2024	08	30	Ms. Pooja Jadhav
12.	Poetry Recitation in collaboration with Students Welfare and NSS	23/08/2024	09	53	Ms. Rupali Pokharkar
13.	Wallpaper in collaboration with Students Welfare and NSS	23/08/2024	20	20	Mr. Sangram Gosawi

14.	Dance	31/01/2025	27	60	Ms. Sushama Chattr
15.	Recipe	29/01/2025	05	13	Ms. Rupali Pokharkar
16.	Instrumental Music	27/01/2025	18	37	Dr. Vijaya Pokale
17.	Singing	27/01/2025	15	56	Ms. Pooja Jadhav
18.	Flower Arrangement	30/01/2025	09	23	Ms. Anupriya Prabhu
19.	Online Quiz	19/09/2024	18	18	Mr. Avinash Shelke
20.	Drama	28/01/2025	34	46	Mr. Dattatray Bidbag
21.	Recipe	29/01/2025	24	38	Ms. Kajal Rawade Ms. Vinita Pawar
22.	Intercollegiate Online Reel Making Competition	31/12/2025	61	61	Ms. Anupriya Prabhu Ms. Shamal Kaidake

Commemorative Days:

On the occasion of commemorative days, following activities are undertaken:

No.	Date	Days
1	26/06/2024	Birth Anniversary of Chhatrapati Shahu Maharaj
2	01/08/2024	Birth Anniversary of Lokshahir Annabhau Sathe and Death Anniversary of Lokmanya Bal Gangadhar Tilak
3	15/08/2024	Independence Day
4	05/09/2024	Teacher's Day Guest Speaker: Professor(Dr.) Prakash Chaudhari (Vice Principal and HoD, Department of Business Law, Ness Wadia College of Commerce, Pune)
5	22/09/2024	Birth Anniversary of Padmabhushan Dr.Karmaveer Bhaurao Patil(Karmaveer Jayanti) Guest Speaker:Hon'ble Dr.S,N.Pathan (Former V.C., Rashtrasanta Tukadoji Maharj Nagpur University, Nagpur
6	02/10/2024	Birth Anniversary of Mahatma Gandhi and Lal Bahadur Shastri Guest Speaker: Hon'ble Shardatai Mundhe

7	15/10/2024	Birth Anniversary of Dr. A. P. J. Abdul Kalam, former President of India
8	19/12/2024	Death Anniversary of Mahatma Jotirao Phule and Dr. Babasaheb Ambedkar Guest Speakers: Hon'ble Rajesh Agale (Deputy Commissioner, PCMC) Hon'ble Dhammaraj Salve (Founder President, Rayat Vidyarthi Manch,Pimpri) Hon'ble Santosh Shinde (State General Secretory, Rayat Vidyarthi Manch,Pimpri)
9	02/01/2025	Death Anniversary of Maharshee Vitthal Ramji Shinde Guest Speaker: Hon'ble Prin. Pradeep Kadam (Principal, Conquest College,Chikhali,Pune.
10	03/01/2025	Birth Anniversary of Krantijyoti Savitribai Phule Guest Speakers: Hon'ble Prin. Dr. Manjushree Bobade Hon'ble Priya Kalika Bapat (Gao) Hon'ble Ad. Prarthana Sadawarte Hon'ble Savita Ingale
11	12/01/2025	Birth Anniversary of Rajmata Jijausaheb and Swami Vivekanand
12	30/01/2025	Death Anniversary of Mahatma Gandhi
13	21/02/2025	Birth Anniversary of Chhatrapati Shivaji Maharaj (Shivjayanti) Guest Speaker: Hon'ble Herambh Paygude
14	25/03/2025	Birth Anniversary of Yashwantrao Chavhan
15	30/03/2025	Death Anniversary of Rayat Mauli Sau.Lakshmibai Bhaurao Patil Guest Speaker: Hon'ble Prin. Dr. Pandurang Gaikwad
16	14/04/2025	Birth Anniversary of Dr. Babasaheb Ambedkar

All these activities are conducted under the able guidance of Hon'ble Prin. Professor (Dr.) Madhav Sarode and Hon'ble Prin. Professor (Dr.) Pandurang Bhosale.Vice-Principal (Arts) and Chairperson of Cultural Activities Committee Professor (Dr.) Kamayani Surve and team organized all these activities. Vice-Principal (Science) Professor (Dr.)Sangeeta Ahiwale, Vice-Principal (Commerce)Dr. Maruti Kekane, IQAC coordinator Dr. Neelkanth Dahale, Mrs. Rupali Jadhav, all the members of Cultural Activities Committee, O.S.Mrs. Ratnaprabha Naik, Mr. Navnath Shewale, Mr.Desai and team cooperated in well manner.

Professor (Dr.) Kamayani G.Surve
Chairperson,
Cultural Activities Committee

विभागाचा / समितीचा अहवाल

विभागाचे नाव / समिती	उपक्रम / कार्यक्रमाचे शीर्षक	दिनांक	प्रमुख पाहुण्यांची / वक्त्यांची नावे	भाषणाचा विषय	सहभागी विद्यार्थी/ प्राध्यापक / इतर संख्या
Commerce	One day workshop on Skill Development	04/09/2024	Mr. Ketan Sathe and Mr. Chaitanya Chunody	Skill based training for competency focused education was orgnized by IBM skill development	71
	Student Induction Programme	9/09/2024 to 10/09/2024	Prof. Dr. Madhav Sarode	To providing information about various facilities & academic activists available at the college	232
	Poster Presentation	30/09/2024	Prof. Dr. Madhav Sarode	Innovative ideas in commerce	16
	Inauguration of the Commerce Forum	26/12/2024	Prof. Dr. Suhas Nimbalkar	Future opportunities in the field of commerce	168
	Trade Fair	14/02/2024	Vishwadeep Koonjul	Various Stalls	60
	Parent meeting	09/01/2024	Prof. Dr. Pandurang Bhosale	To adress student progress curiculam and extra curicular activites to increase parental involvement	97
मराठी विभाग	वाचन प्रेरणा दिन	16/01/2024	प्रा.डॉ. राजेंद्र थोरात	बदलती वाचन संस्कृती	113
	मराठी भाषा पंधरवडा	22/01/2025	मा. अरुण कांबळे	मराठी भाषा क्षेत्रातील पत्रकारितेच्या संधी	130
	मराठी राजभाषा गौरव दिन	03/03/2025	डॉ. श्रीपाल सबनीस, प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे	अभिजात मराठी भाषा	136

Depart. of Micro-biology	Avishkar-2024	30/09/2024	Dr. Shamrao Gaikwad, Prof. Sonam Poptani, Dr. Mukesh Tiwari	Nil	100
	Microfest Poster competition Quiz Competition	05/02/2025	Dr. Asha Salunke Mr. Shailen Jadhav	Microbiology and Artificial Intelligence Microbiology	32 27
	Poetry		Mrs. Mrudula Karni	Science Poetry	8
	Microtoon		Miss. Kaidke Shamal	Microbiome and Human Health	25
	Agar Art		Dr. Bankar Ashok, Dr.Asha Salunke	Wonders of Microbiology	24
	Science Exhibition	28/02/2025	Nil	Nil	10
	Rangoli	04/12/2024	Nil	Nil	16
	Awareness Rally	04/12/2024			63
	Participation of faculty members in FDP on NEP 2020	2/12/2024 to 13/12/2024			10
	Alumni to College Campus: Alumnae Visit College	16/12/2024	Dr. Sumrita Bhat, Dr. Asha Salunke, Mrs. Neelam Surve		79
	Internship at Bio Era Life Sciences	6/03/2024 to 6/05/2024	Dr. Asha Salunke		28
	Bacteriophage Technology Training	6/01/2025 to 7/01/2025	Prof.Dr. Sangeeta Ahiwale	Enrichment, Isolation and Enumeration of Bacteriophage	34
Botany	Medicinal plant plantation	17-12-2024	Nil	Nil	17
	Inauguration of Botanical Garden	14-02-2025	Hon. Adv. Bhagirath Shinde	Nil	40
	Participation in Science Day-Model presentation 1st Prize	28/02/2025	Nil	Nil	7

	Guest Lecture	01/03/2024	I/C Prin Dr. Arun Chandore	Plant Diversity of Konkan and Western Ghats and Bio-diversity Conservation	110
	Short Term Exhibition-1st prize	13/02/2025	Nil	Nil	10
	Avishkar Participation-Zonal Leval	28/11/2024	Nil	Nil	2
Zoology	Snake Awareness Program	09/08/2024	Dr. Padmini Doifode	Snake Conservation	17
	World Wildlife week.	02/10/2024 to 08/20/2024	Dr. Shrinath Kawade	Wildlife Conservation	181
	National Bird Day Celebration	06/01/2024	Dr. Padmini Doifode	Bird Conservation	21
	Science Day	28/02/2025	Nil	Nil	42
हिंदी विभाग	हिंदी काव्य वाचन प्रतियोगिता	02/09/2024	-	-	प्रतिभाग छात्र 35 एवं उपस्थित छात्र 57 कुल छात्र 92 प्राध्यापक 10
	हिंदी वक्तृत्व प्रतियोगिता	03/09/2024	-	-	प्रतिभागी छात्र 24 एवं उपस्थित छात्र 69 कुल छात्र 93 प्राध्यापक 10
	हिंदी निबंध लेखन प्रतियोगिता	04/09/2024	-	-	प्रतिभागी छात्र 08, प्राध्यापक 02

	सृजन यात्रा हिंदी प्रतियोगिता भित्तिपत्रिका विमोचन	14/09/2024	-	-	प्रतिभागी छात्र 07, प्राध्यापक 04
	हिंदी दिवस समारोह	14/09/2024	मा.डॉ.ओमकारनाथ शुक्ल (अवकाश प्राप्त वरिष्ठ हिंदी अधिकारी, भारतीय उष्पदेशीय मौसम विज्ञान संस्थान, पुणे)	रोजगारोन्मुख हिंदी	उपस्थित छात्र 95, प्राध्यापक 11
	हिंदी पुस्तक परीक्षण प्रतियोगिता	08/01/2025	-	-	प्रतिभागी छात्र 08, प्राध्यापक 02
	विश्व हिंदी दिवस	10/01/2025	मा.डॉ. स्वाती चड्ढा (वरिष्ठ हिंदी अधिकारी, सी.एस.आई.आर., राष्ट्रीय रासायनिक प्रयोगशाळा (NCL) पुणे	राजभाषा अधिकारी के रुप में रोजगार के अवसर	उपस्थित छात्र 61, प्राध्यापक 10
बी.बी.ए. (सी.ए.)	Diginova-2025	24/03/2025	मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले, प्रो.(डॉ.) संगीता अहिवळे, प्रो.(डॉ.) कामायनी सुर्वे, डॉ. मारुती केकाणे	Departmental Activity	98 विद्यार्थी
	Eye-Care Awareness Program	07/02/2025	प्रो.(डॉ.) संगीता अहिवळे, मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले	दृष्टी काळजी जागरुकता कार्यक्रमाचा उद्देश लोकांना डोळ्यांच्या आरोग्याचे महत्त्व समजावून सांगणे आणि चांगली दृष्टी राखण्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपाय	50 विद्यार्थी

	पालक मेळावा	07/02/2025	मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले, प्रो.(डॉ.) संगीता अहिवळे, डॉ. मारुती केकाणे	भविष्याबद्दल पालकांना मार्गदर्शन करणे आणि महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक धोरणांबद्दल पालकांना माहिती देणे	33 विद्यार्थी 22 पालक
	AI-Programme	30/12/2024	मा. रोहन देसाई आणि वैष्णवी देशपांडे	Artifical Intelligence कार्यशाळेत एआय मध्ये वापरली जाणारी साधने आणि तंत्रज्ञान व करिअरच्या संधी	73 विद्यार्थी
	Induction Programme	10/10/2024	मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले, प्रो.(डॉ.) संगीता अहिवळे, डॉ. मारुती केकाणे	Induction Programme	98 विद्यार्थी
History Dept.	Signeture Campaign for World Heritage	20/02/2025	Mr. Ravindra Jagadale	Signeture Campaign for World Heritage	150
	Chatrapati Shivaji Maharaj Jayanti Shivjayanti	20/02/2025	Mr. Heranb Paygude	Chatrapati Shivaji Maharaj Work and Achuments	120
मानसशास्त्र विभाग	जागतिक मानसिक आरोग्य दिन	10/10/2025	प्रा.बाबासो पवळ डॉ. शीतल जाधव	मानसिक स्वास्थ	42
	मानसशास्त्रीय प्रबोधनपर व्याख्यान	24/03/2025	मुराद काझी प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले	संगीत उपचार पद्धती आणि मानसशास्त्रीय कार्यशाळा	92
	महिला मंच	25/03/2025	डॉ. शीतल जाधव डॉ. शुभदा लोंढे	स्मार्ट गर्ल	160
अर्थशास्त्र विभाग	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (2020) एक दिवसीय	13/06/2024	प्रो.(डॉ.) प्रमोद आंबेकर	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (2020) एक दिवसीय	105
	उद्बोधन कार्यशाळा (School Connect)		(Resource Person)	उद्बोधन कार्यशाळा (School Connect)	
भूगोल विभाग	अक्षय ऊर्जा दिन	14/08/2024	प्रा. नाजनीन मणेर	अक्षय ऊर्जा : महत्त्व आणि शाश्वत विकास	30
	शिक्षक दिन	06/09/2024	प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले	शिक्षकाचे जीवनातील स्थान	22

	जागतिक ओझोन दिन	14/09/2024	श्रीमती क्रांती जाधव	ओझोन वायूचे महत्त्व, क्षय व परिणाम	45
	भूगोल दिन	16/01/2025	श्री. राहुल घोलप	पर्यावरण आणि मानव यांचे आंतरसंबंध	61
बी.व्होक. मास कम्युनिकेशन	इंडक्शन प्रोग्राम	07/10/2024	प्रितम एस.के. पाटील, किरण गायकवाड	मराठी चित्रपट उद्योग आणि पब्लिक रिलेशन	60
	ऍडव्हर्टायझिंग अँड ब्रँड मॅनेजमेंट	18/10/2024	शितल वैद्य	ऍडव्हर्टायझिंग अँड ब्रँड मॅनेजमेंट	80
	लेखकाशी संवाद	25/02/2025	तेन्झिन सुंडू	क्रिएटिव्ह रायटिंग	80
ग्रंथालय विभाग	डॉ. एस.आर. रंगनाथन जयंती	12/08/2024	प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे	प्रतिमापूजन, भित्तीपत्रक, ग्रंथवाचन व प्रश्नमंजुषा	57
	वाचन प्रेरणा दिन	16/10/2024	प्रा.डॉ. राजेंद्र थोरात	ऑनलाईन ग्रंथ प्रदर्शन व व्याख्यान बदलती वाचन संस्कृती	113
	वाचन संकल्प महाराष्ट्राचा	01/01/25 ते 12/01/2025	प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले	पुस्तक परीक्षण स्पर्धा	61
		01/01/2025	प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले	पुस्तक वाचन	150
		02/01/25 ते 03/01/2025	प्रा. प्रदीप कदम	ग्रंथप्रदर्शन	392
		04/01/25 ते 06/01/2025	प्रो.(डॉ.) कामायनी सुर्वे	सामुहिक वाचन	88
		08/01/2025	प्राचार्य डॉ. श्रीपाल सबनीस	व्याख्यान, भित्तीपत्रक व लेखक वाचक संवाद	102
		09/01/2025		ऑनलाईन ग्रंथप्रदर्शन	
		10/01/2025	सौ. ललिता सबनीस		
	मराठी भाषा पंधरवडा	22/01/2025	मा. अरुण कांबळे व मा. गोविंद वाकडे	मराठी भाषा क्षेत्रातील पत्रकारितेच्या संधी	130
	मराठी राजभाषा गौरव दिन	03/03/2025	प्राचार्य डॉ. श्रीपाल सबनीस, प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे	अभिजात मराठी भाषा	136

	Best Reader Award		कु. काजल महामुनी (टी.वाय.बी.कॉम.)		
			शाम गायकवाड (एस.वाय.बी.ए.)		
	Library and Information Science SET Exam. Pass Student				8
भौतिकशास्त्र	अविष्कार स्पर्धा	30/09/2024			25 विद्यार्थी 4 प्राध्यापक
	शॉर्ट टर्म प्रदर्शन	13/02/2025			04 विद्यार्थी
	सेमिनार	18/02/2025			17 विद्यार्थी
	अंतर विभागीय प्रश्नमंजुषा स्पर्धा	22/02/2025			11 विद्यार्थी
	विज्ञान प्रदर्शन	28/02/2025			30 विद्यार्थी
	पोस्टर स्पर्धा	28/02/2025			15 विद्यार्थी
English	Dialogue with the Author	25/02/2025	Hon. Tenzin Tsundue	Careers in English	35
	Workshop on Advertising and Brand Management	18/10/2025	Mr. Sheetal Vaidya	Advertising and Brand Management	43
IQAC	School Connect (NEP Connect)	13 / 06 / 2024	Prof.(Dr.) Pramod Ambekar	12th Pass Students' and Parents' Orientation towards NEP 2020	106
	Faculty Orientation towards NEP 2020 Curriculum Frame-work and its Implementation	25 / 06 / 2024	Mrs. Gauri Devsthale, Dr. Anil Garje, Dr. Manish Agalawe	NEP 2020 Framework and Its.	66
	Karmaveer Jayanti	25/09/2024	Dr. S.N. Pathan, former V.C., S.T.M.N. University, Nagpur	Karmaveer Jayanti Speech	66

	Divyang & Special Persons Workshop	10/02/2025	Mr. Dhananjay Survase, Dr. Pravin Solankar	Orientation / Awareness --	66
	State level seminar on the role of office administration in quality sustenance in HEI's in collabration with Dr. Babasaheb Ambedkar college, Aundh	07/03/2025	Dr. Jayawant Avaghade, Mrs. Mrunalini Khandagale, Mr. B.H. Uchale, Mr. Shoeb Kazi	The Role of Office Administration in Quality Sustenance in HEI's	56
	Meeting with Small -Scale Industrialist in Pimpri-Chinchwad on OJT, Internship & Placement Options	19/04/2025	Small=Scale Industrialists Mr. Sandeep Belsare , Mr. Vinod Naekar, Mr. Jayantrao Kad	Meeting on HEI Prospects in	66
	IQAC prepared IDP for the next 15 year and uploaded in the college website after unanimous approval at CDC and IQAC level. Also, it motivates for quality initiative, takes review against their execution and plans for the next year academic activities. It reflects in departmental and committee activities.	02/12/2024 to 13/12/2024	Teaching fraternity from Maharashtra and Madhya Pradesh including In-house ones.	Faculty Development Programme for Teachers	100
	ERP Training Programme	28/04/2025	Mr. Shoeb Kazi, Mr. B. S.	ERP Software and Its Application	49
	Advertizing and Branding	18/10/2024	Mr. Sheetal Vaidya	Advertizingnd Branding	66

विभाग सहल

अ. क्र.	विभागाचे नाव	सहल / सहलीचे	दिनांक	सहलीचा प्रकार	सहभागी विद्यार्थी / प्राध्यापक / इतर संख्या
1	Commerce	Mahabaleshwar Mapro Garden	17/02/2025	Field Visit	50
2	मराठी विभाग	फर्ग्युसन कॉलेज, पुणे	14/12/2025	अभ्यास सहल (पुणे पुस्तक महोत्सव)	50
3	मराठी विभाग	फर्ग्युसन कॉलेज, पुणे	31/01/2025	अभ्यास सहल (विश्व मराठी संमेलन, पुणे)	50
4	Botany	Hortipro India Horticulture Exhibition	24/11/2024	Study Visit to Horticulture Exhibition	12
5	Botany	Krishi Vidyan Kendra, Baramati	22/02/2025	Field Visit	20
6	Zoology	Central Bee Research and Training Institute, Ganeshkhind, Pune (CBRTI)	10/01/2025	Study Tour	35
7	Zoology	Krishi Vidyan Kendra (KVK), Baramati, Pune.	22/02/2025	Study Tour	48
8	B.B.A.(CA)	Techup Skill Institute	23/01/2025	Industrial Visit	10
9	अर्थशास्त्र	Mapro Garden Institute	17/02/2025	Study Tour	44 Student 5 Prof.
10	Mathematics & Statistics Department	Nehru Science Centre, Mumbai	26/02/2025	Study Tour	38
11	भूगोल विभाग	कुसवली, ता. मावळ, जि. पुणे	17/10/2025	ग्राम सर्वेक्षण	40
		महड, पाली, उन्हेरे, सागरगड, कुलाबा किल्ला, नागाव बिच	05/03/2025	शैक्षणिक सहल	42
		भोईरे, घोटेश्वर मंदिर, घातेवाडी, आंध्रा धरण, वाडेश्वर	28/03/2025	ग्राम सर्वेक्षण	38
12	भौतिकशास्त्र	नेहरु विज्ञान केंद्र, वरळी, मुंबई	26/02/2025	अभ्यास सहल	32 विद्यार्थी 04 प्राध्यापक

रिसर्च जर्नल पेपर

अ. क्र.	प्राध्यापकाचे नाव	संशोधन पेपरचे नाव	जर्नलचे नाव	Vol. No.	महिना वर्ष	पृष्ठ क्र.	Peer Reviewed (Yes/No)	ISSN No.	Impact Factor
1.	प्रो.(डॉ.) कामायनी गजानन सुर्वे	साहित्य और सामाजिक सरोकार का अनुसंधानात्मक प्रदेय	राष्ट्रवाणी	5	Dec. 2024 To Mar. 2025	84 to 91	Yes	2319-6785	
2.	प्रो.(डॉ.) कामायनी गजानन सुर्वे	वंचितों के उद्धार की सार्थक अभिव्यक्ति : 'रश्मिरथी'	विद्यावार्ता	5	April To June 2025	10 to 14	Yes	2319-9318	
3.	डॉ. संदीप पुंडलिक नन्नावरे	भारतीय आस्तिक दर्शनशास्त्रा पैकी न्यायदर्शन या दर्शनशास्त्राचे विश्लेषण	Itihas Darpan, Delhi		March 2025	58 to 62	UGC CARE LIST	9763 065	
4.	डॉ. प्रतिमा बाळासाहेब कदम	नोबेल पारितोषिक विजेते अर्थतज्ञ अभिजीत बॅनर्जी यांचे अर्थशास्त्रातील योगदान	Aayushi International Interdisci-plinary Research Journal	1	30, 31 Jan & 1 Feb. 2025	120 to 124	Yes	2349-638x	8.02
5.	डॉ. प्रतिमा बाळासाहेब कदम	'AI and Digitalization in India : Impacts on Economic Develop-ment and Social Transformation'	Savass Journal of Social Science		27 Dec. & 29 Dec. 2024		Yes	2321-2314	
6.	श्री. विशाल तुकाराम निकम	An analysis of farmer awareness for production from a Technological and Geographic Perspective in Indapur Tehsil of Pune, Dist. Pune	Asian Journal of Agricultural Economics and Sociology	43	Jan. 25	14 to 19	Yes	2320-7027	NA
7.	श्री. प्रविण भाऊसाहेब भाकड	Socio-Economics Development of Shirgaon Tourist Place (Prati Shirdi) in Maval Tahasil in Pune District of Maharashtra India	International Journal of Advance and Applied Research	6	Feb. 25	186 to 190	Yes	2347-7075	8.141

8.	श्री. संजय सावळाराम नांगरे	Socio-Economics Development of Shirgaon Tourist Place (Prati Shirdi) in Maval Tahasil in Pune District of Maharashtra India	International Journal of Advance and Applied Research	6	Feb. 25	186 to 190	Yes	2347-7075	8.141
8.	श्री. राजेश त्र्यंबक बिराजदार	Socio-Economics Development of Shirgaon Tourist Place (Prati Shirdi) in Maval Tahasil in Pune District of Maharashtra India	International Journal of Advance and Applied Research	6	Feb. 25	186 to 190	Yes	2347-7075	8.141
9.	डॉ. वैशाली खेडकर	शिकंजे के दर्द से गुजरते हुए	विद्यावार्ता		Feb. 25 Feb. 25	43 to 46		2319-9318	Peer Re-viewed
		दलित स्त्री का जीवन	समीचीन		Jan.-Mar. 25	86 to 90		2250-2335	Peer Re-viewed
		कुइंयाजान में निहित पर्यावरणीय समस्या	Sanskruti International Multi disciplinary Research		May 25	182 to 184		2455-1511	UGC care listed
		पिंजरे की मैंना आत्मकथा में स्त्री संघर्ष	समागम		Apr. 25	33 to 35		2331-0479	Peer Re-viewed
8.	डॉ. नीलकंठ डहाळे	Disconnect between religious practices & spiritual engagement in Arun	Snehvardhan Publication	–	Feb. 25			97881 19301 256	
10.	रुपाली पोखरकर	A multifaceted personality : Shashi Tharoor	Snehvardhan Publication	–	Feb. 25			97881 19301 256	
		Exploring migration: Changing perspect-ives in Mohsin Hamid's Exit	Snehvardhan Publication	–	Feb. 25			97881 19301 256	

9.	श्री. इसाक शेख	Meena Kandaswamy: A fierce literary voice against cast and	Snehvardhan Publication	–	Feb. 25			97881 19301 256	
11.	श्री. अविनाश शेळके	Exploring Geeta Mehta's Voice in Indian Fiction	Snehvardhan Publication	–	Feb. 25			97881 19301 256	

Conference Proceeding

अ.	प्राध्यापकाचे नाव	संशोधन पेपरचे नाव	परिषदेचा / चर्चासत्राचा विषय	आयोजकाचे महाविद्यालयाचे नाव	महिना व वर्ष	पृष्ठ क्र.	ISSN No.	स्तर		
								राज्य	राष्ट्रीय	आंतर राष्ट्रीय
1.	डॉ. संदीप पुंडलिक नन्नावरे		विदर्भ इतिहास परिषद	इतिहास विभाग राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज विद्यापीठ, नागपूर	7 मार्च 2024	9 ते 12	978936 7273	राज्य		
2	डॉ. प्रतिमा बाळासाहेब कदम	AI and digitaliza-tion in India : Impacts on economic develop-ment and social transforma-tion	107th Annual Inter-national Conference of Indian Economic Association	Indian Economic Association	27th Dec. To 29th Dec. 2024		2321-2314			Yes

Books / Book Chapter

अ.	प्राध्यापकाचे नाव	संशोधन पेपरचे नाव / Chapter in book	पुस्तकाचे नाव	प्रकाशकाचे नाव व स्थळ	प्रकाशन महिना व वर्ष	पृष्ठ क्र.	ISSN No.
1.	Dr. Maruti Arjun Kekane	ऑफिस मॅन्युअल आणि मानक कार्यप्रणाली	आधुनिक कार्यालय व्यवस्थापन	Prashant, Jalgaon	July 2024	28 to 46	9788197 830099
		Office Manuals and Standard Operating Procedures	Modern Office Management - I	Prashant, Jalgaon	Aug. 2024	101 to 113	9789348 040480
		बाजार विभाजन आणि विपणन मिश्रण	विपणनाची मूलतत्त्वे	Prashant, Jalgaon	July 2024	35 to 57	9788197 830013
		Market Segmentation and Marketing Mix	Fundamentals of Marketing- I	Prashant, Jalgaon	Aug. 2024	21 to 41	9789348 040022
		Business Letter	English For Business Correspondence	Nirali Pune	45474	3.1 to 3.42	9789361 093340
		व्यवस्थापन समजून घेणे : नियोजन आणि निर्णय घेणे	व्यवस्थापनाची तत्त्वे आणि कार्य	Prashant,	Feb., Jalgaon	43 to 62	9789349 325296
		ग्रामीण विपणन	विपणनाची मूलतत्त्वे–II	Prashant, Jalgaon	Feb., 2025	37 to 59	9789349 325227
		Co-operation	History, Principles and Practices in Co-Operation-II	Nirali, Pune	Jan., 2025	1 to 32	9789361 099229
		Political System in India and Fundamental Dutie	Constitutional Values, Fundamental Duties and Political System in India	Nirali, Pune	Feb., 2025	42 to 79	9789361 096587
		Introduction to Supply Chain Management	Recent Advances in Business Administration	Nirali, Pune	Feb., 2025	1 to 31	9789361 090836

	Dr. Maruti Arjun Kekane	वैकुंठ मेहता यांचे सहकार क्षेत्रातील योगदान	The contribution of national and international personalities in the making a modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	Jan., 2025	13	9788119 301997
2	Dr. Pravin Santosh Borase	N. R. Narayana Murthy: Founder of Infosys & Architect of India's IT Revolution	The contribution of national and international personalities in the making a modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	Jan., 2025	71	9788119 301997
3	Dr. Vijaya Manjaba Pokale	युगपुरुष घनश्यामदास बिर्ला	The contribution of national and international personalities in the making a modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	Jan. 2025	18	9788193 301997
4	Dr. Sonal Sharad Bawkar	Dr. Manmohan Singh and India's Economic Transformation : A Legacy of Reforms and Growth	The contribution of national and international personalities in the making a modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	Jan. 2025	75	9788193 301997
5	Dr. Amol Jagnnath Veer	डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांचे भारताच्या जडण–घडणीतील योगदान	डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांचे भारताच्या जडण–घडणीतील योगदान	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	Jan. 2025	22	9788119 301997
6	Prof. Vikram Kautik Udar	गुंतवणुकीचा जादुगार झुनझुनवाला	गुंतवणुकीचा जादुगार	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	January, 2025	43	9788119 301997
7	Prof. Seema Savaleram Thongire	Transformational Leadership Style of Narayana Murthy in the Indian IT Sector	Transformatio-Leadership Style of Narayana Murthy in the Indian IT Sector	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	January, 2025	98	9788119 301997

8	Prof. Vishal Satish Edake	बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	January, 2025	47	9788119 301997
9	Prof. Pooja Balasaheb Jadhav	The Tribal Healers : Dr. Abhay Bang & Rani Bang	The Tribal Healers : Dr. Abhay Bang & Rani Bang	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	January, 2025	102	9788119 301997
10	Prof. Sushma Chetan Chattar	उद्योगातील रत्न - रतन टाटा	उद्योगातील रत्न - रतन टाटा	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	January, 2025		9788119 301997
11	Prof. Dr. Sangeeta Ahiwale	Dr. Milind Watve : The Stalwart Scientist	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	February, 2025	13 to 17	9788119 301515
12	Prof. Shailen Jadhav	The Symphony of Bacteria : Bonnie Bassler and the discovery of Quorum Sensing	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	February, 2025	13 to 17	9788119 301515
13	Prof. Supriya Bankar	Robert Koch : The Father of Modern Bacteriology and Disease Etiology	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneh-vardhan Publica-tion, Pune	February, 2025	13 to 17	9788119 301515
14	Prof. Shital Kashid	Archibald Edward Garrod's Contribution to Inborn Errors of Metabolism	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	98 to 100	9788119 301515
15	Prof. Supriya Patil	Paul Ehrlich : A Pioneer of Translational Medicine and Chemotherapy	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	91 to 94	9788119 301515

16	Prof. Kanchan Ghodke	Rosalind Franklin- A Unsung Hero of DNA Discovery	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	101 to 104	9788119 301515
17	Prof. Aishwarya Walunj	George Beadle : Pioneer of Modern Genetics	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	70 to 73	9788119 301515
18	Prof. Suraj Sanap	Alexander Fleming : The Legacy of Medical Pioneer	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	151 to 154	9788119 301515
19	Prof. Shamal Kaidke	Frederick Sanger's : A pioneer in Biochemistry and DNA Sequencing	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern India	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	148 to 150	9788119 301515
20	Prof. Kavita Kasar	Edward Jenner: A Legacy of Immunity	The Contribution of National and Internathional Personalities in The Making of Modern Indi	Sneha-vardhan Prakashan, Pune	Feb., 2025	95 to 97	9788119 301515
21	प्रा. सारिका सुरेश इंगवले	Open AI's Vision for Education in India	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	189 to 192	9788119 301997

22	प्रा. विनिता तुषार पवार	Narayana Murthy Architect of Indias IT Revolution	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	163 to 167	9788119 301997
23	प्रा. ज्योती किरण धायगुडे	"Sameer Nigam and PhonePe : Redefining Digital Payments with Innovation"	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	173 to 176	9788119 301997
24	प्रा. नेहा शिवाजी बांगर	Professor R. Narasimhan: The Architect of India's First Digital Computer	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	177 to 180	9788119 3019910
25	प्रा. शुभांगी भाऊसाहेब हजारे	Sundar Pichai : A leader shaping the future technology.	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	168 to 172	9788119 3019911
26	प्रा. तृप्ती आंब्रे	Machine Learning : Transforming the future	आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत देश आणि विदेशातील व्यक्तिमत्त्वांचे योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	78 to 81	9789319 301393
27	डॉ. प्रतिमा बाळासाहेब कदम	Reinforcement Learning for Sustainable Business Model Development in Social Entrepreneurship	IEEE Xplore	https://doi.org/10.1109/IC3TES62412.2024.10877619	Feb., 2025	173 to 176	9798350 364699
28	डॉ. पद्मिनी पंकज डोईफोडे	Walmik Thapar : The big cat crusader	The contribution of National and International Personalities in The making of Modern India	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	13 to 17	9788119 301454

29	प्रा. स्वप्ना विठ्ठलराव हजारे	The Father of Indian Mycology - Edwin John Buttler	The contribution of National and International Personalities in The making of Modern India	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	18 to 21	9788119 301454
30	प्रा. सुवर्णा बुवासाहेब गायकवाड	The Father of Indian Phycology - Prof.Dr. M.O.P. Iyengar	The contribution of National and International Personalities in The making of Modern India	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	97 to 100	9788119 301455
31	प्रा. अनुप्रिया शशिकांत प्रभू	Charles Darwin : The Gentalman Naturlist	The contribution of National and International Personalities in The making of Modern India	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	78 to 80	9788119 301456
32	प्रो.(डॉ.) कामायनी गजानन सुर्वे	आधुनिक भारत के निर्माण में राष्ट्रीय एवं अंतर्राष्ट्रीय हस्तियों का योगदान	संदर्भग्रंथ	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025		9789319 301812
		राष्ट्रीय चेतना की सांस्कृतिक धरोहर : रामधारी सिंह 'दिनकर'	आधुनिक भारत के निर्माण में राष्ट्रीय एवं अंतर्राष्ट्रीय हस्तियों का योगदान	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb., 2025	11 to 15	
33	डॉ. वैशाली खेडकर	साहित्य सृजन	पाठ्यपुस्तक	नयी किताब, नई दिल्ली	July 2024		9789392 998843
		हिंदी भाषा कौशल के आयाम	पाठ्यपुस्तक	नयी किताब, नई दिल्ली	July 2024		9788197 8298002
		भाषा शिक्षण और हिंदी कम्प्यूटिंग	पाठ्यपुस्तक	नयी किताब, नई दिल्ली	July 2024		9789392 998843
		स्त्री आत्मकथा के बहाने	संदर्भग्रंथ	अद्वैत प्रकाशन, नई दिल्ली	Feb. 2025		9789395 226875
		आधुनिक भारत के निर्माण में राष्ट्रीय व अंतर्राष्ट्रीय हस्तियों का योगदान	संदर्भग्रंथ	स्नेहवर्धन प्रकाशन	Feb. 2025		9789319 301201

ADMISSION SUMMARY (2024-25)

Programme	Class	Male	Female	Total	Programme wise Total
JR	F.Y.J.C. (Arts)	37	65	102	755
	F.Y.J.C. (Commerce)	86	110	196	
	F.Y.J.C. (Science)	48	68	116	
	S.Y.J.C. (Arts)	54	61	115	
	S.Y.J.C. (Commerce)	87	62	149	
	S.Y.J.C. (Science)	29	48	77	
UG	F.Y.B.A.	174	168	342	1877
	S.Y.B.A.	62	93	155	
	T.Y.B.A.	41	54	95	
	F.Y.B.Com.	196	216	409	
	S.Y.B.Com.	86	163	249	
	T.Y.B.Com.	54	112	166	
	F.Y.B.Sc.	42	68	110	
	S.Y.B.Sc.	26	47	73	
	T.Y.B.Sc.	23	38	61	
	F.Y.B.Com. (CA)	29	25	54	
	S.Y.BCA	23	40	63	
	T.Y.BCA	31	30	61	
	F.Y.B.Voc.	13	2	15	
	S.Y.B.Voc.	8	3	11	
	T.Y.B.Voc.	13	0	13	
PG	M.A. - I	29	43	72	
	M.A. - II	15	27	42	
	M.Com. - I	24	36	60	
	M.Com. - II	11	27	38	
	M.Sc. - I	23	34	57	
	M.Sc. - II	6	12	18	
	Total	**1267**	**1652**	**2919**	**2919**

BOARD AND UNIVERSITY RESULT (2023-24)

Programme	Course	Appeared Students	Passed Students	Percentage
HSC	Arts	116	100	86.21
	Commerce	160	147	91.88
	Science	89	88	98.88
UG	B.A.	140	71	50.71
	B.Com. (Banking & Costing)	294	182	61.90
	B.Sc.	75	41	54.67
	B.B.A. (CA)	47	14	29.79
	B.Voc. (Mass Communication)	-	-	-
PG	M.A.	41	37	90.24
	M.Com. (Banking & Costing)	37	30	81.08
	M.A. / M.Sc. (Geography)	6	5	83.33
	M.Sc. (Chemistry)	11	4	36.36
	M.Sc. (Microbiology)	20	8	40.00
	Total	**1036**	**727**	**70.17**

महात्मा फुले महाविद्यालयातर्फे भावपूर्ण श्रद्धांजली

प्रा. अजित पाटील (कर्मवीर आण्णांचे नातू, 'माणसातील देव' पुस्तकाचे लेखक),
प्रिं. आर. डी. गायकवाड (माजी सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा),
प्रा. बाबासाहेब पवळ (मानसशास्त्र विभागप्रमुख), **हिराबाई नाथा नवले** (श्री. अनिल नाथाबा नवले यांच्या आई), **दैवाबाई रामा काळेल** (डॉ. सचिन रामा काळेल यांच्या आई),
गंगाबाई सुखदेव बोधक (श्री. बाळासाहेब सुखदेव बोधक यांच्या आई),
तसेच सन 2024-25 शैक्षणिक वर्षात आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय व राज्य स्तरावरील नेते,
कलावंत, भारतीय सैनिक, शिक्षणतज्ज्ञ, संशोधक, वैज्ञानिक,
साहित्यिक, रयत सेवक, सामाजिक कार्यकर्ते, देशभक्त, मान्यवर ....
दिवंगत झालेल्यांना महाविद्यालयाच्या वतीने भावपूर्ण श्रद्धांजली !

प्राध्यापक यादी २०२४-२५

प्र. प्रोफेसर (डॉ.) भोसले पांडुरंग ईश्वरा, एम.ए., एम.फिल., पीएच्.डी., नेट, डिजेएससी

संपूर्ण नांव	पद	शैक्षणिक पात्रता
	सिनियर विभाग	
	कला विभाग	
	✦ मराठी विभाग ✦	
प्रा. वाघेरे विद्यासागर आप्पासाहेब	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट, बी.एड्., सेट
प्रा. गोसावी संग्राम सिताराम	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट, सेट
	✦ हिंदी विभाग ✦	
प्रो. (डॉ.) सुर्वे कामायनी गजानन	प्रोफेसर, उपप्राचार्य, कला विद्याशाखा	एम.ए., नेट, सेट, पीएच्.डी.
डॉ. खेडकर वैशाली विठ्ठल	सहयोगी प्राध्यापक	एम.ए., सेट, नेट, पीएच्.डी.
प्रा. हरपडे सतीश बाळू	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट
	✦ इंग्रजी विभाग ✦	
डॉ. डहाळे नीलकंठ जगन्नाथ	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., पीएच्.डी.
प्रा. शेख इसाक सय्यद	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., बी.एड्., सेट
प्रा. शेळके अविनाश भगवान	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट
प्रा. पोखरकर रुपाली दत्ता	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट, नेट
डॉ. कोल्हे पंकज गणपत	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., पीएच्.डी.
	✦ इतिहास विभाग ✦	
प्रा. सांगळे भाऊसाहेब खंडू	सहयोगी प्राध्यापक	एम.ए., बी.एड्., नेट
डॉ. नन्नावरे संदीप पुंडलिक	सहयोगी प्राध्यापक	एम.ए.,एम.फिल., बी.एड्., सेट, पीएच्.डी.
प्रा. डोंगरे ओंकार गणपत	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., बी.एड्., सेट, नेट
	✦ भूगोल विभाग ✦	
डॉ. लोंढे शुभदा सुरेश	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., एम.फिल., पीएच्.डी.
डॉ. बिराजदार राजेश त्र्यंबक	सहायक प्राध्यापक	एम.ए.,पीएच्.डी.
प्रा. भाकड प्रवीण भाऊसाहेब	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट
प्रा. नांगरे संजय सावळाराम	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट, नेट
प्रा. निकम विशाल तुकाराम	सहायक प्राध्यापक	एम.ए.
प्रा. कांबळे गौतमी कल्लापा	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट
	✦ राज्यशास्त्र विभाग ✦	
प्रा. पुजारी राजेंद्र शामराव	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट
	✦ अर्थशास्त्र विभाग ✦	
डॉ. कदम प्रतिमा बाळासाहेब	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., एम.फिल., पीएच्.डी.
डॉ. काळेल सचिन रामा	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट, पीएच्.डी.
प्रा. वाळके अनुराधा बन्सी	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., नेट, सेट
प्रा. खोडदे दिपाली दत्तात्रय	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., एम.फिल., पीएच्.डी.
प्रा. सोनावणे प्रतिक्षा विक्रम	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., एमबीए
	✦ मानसशास्त्र विभाग ✦	
प्रा. जाधव शीतल भागवत	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., एम.एड्., पीएच्.डी.

वाणिज्य विभाग

डॉ. केकाणे मारुती अर्जुन	सहायक प्राध्यापक उपप्राचार्य, वाणिज्य विद्याशाखा	एम.कॉम., नेट, पीएच्.डी.
डॉ. बोरसे प्रविण संतोष	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., नेट, सेट, पीएच्.डी.
डॉ. पोकळे विजया मंजाबा	सहायक प्राध्यापक	बी.कॉम., एम.फिल., पीएच्.डी.
डॉ. बावकर सोनल शरद	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., पीएच्.डी., नेट, सेट
प्रा. उदार विक्रम कौतिक	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., सेट
प्रा. ठोंगिरे सीमा सावळाराम	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., सेट, नेट
डॉ. वीर अमोल जगन्नाथ	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., सेट, पीएच्.डी.
प्रा. एडके विशाल सतीश	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम., सेट
प्रा. जाधव पुजा बाळासाहेब	सहायक प्राध्यापक	बी.कॉम., नेट, सेट
प्रा. चत्तर सुषमा चेतन	सहायक प्राध्यापक	एम.कॉम.

बी.कॉम. (सी.ए.)

प्रा. हजारे शुभांगी भाऊसाहेब	सहयोगी प्राध्यापक	एम.सी.ए.
प्रा. बांगर नेहा शिवाजी	सहयोगी प्राध्यापक	एम.सी.ए.

विज्ञान विभाग

✦ सूक्ष्मजीवशास्त्र विभाग ✦

प्रो.(डॉ.) अहिवळे संगिता संजय	प्रोफेसर उपप्राचार्य, विज्ञान विद्याशाखा	एम.एस्सी., नेट, पीएच्.डी.
प्रा. बनकर सुप्रिया सुर्यकांत	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., सेट
प्रा. काशिद शितल प्रकाश	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., सेट
प्रा. घोडके कांचन बाबू	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, सेट गेट
प्रा. जाधव शैलेन सुभाष	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, सेट
प्रा. सानप सुरज ज्ञानोबा	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, सेट गेट
प्रा. कैदके शामल किसन	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. वाळूंज ऐश्वर्या बारकू	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.
प्रा. पाटील सुप्रिया महादेव	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.
प्रा. कासार कविता शिवाजी	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.

✦ प्राणिशास्त्र विभाग ✦

डॉ. डोईफोडे पद्मिनी पंकज	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., पीएच्.डी.
प्रा. प्रभू अनुप्रिया शशिकांत	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. बेल्हेकर अबोली संजय	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट

✦ वनस्पतीशास्त्र विभाग ✦

प्रा. हजारे स्वपना विठ्ठलराव	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, बी.एड्.
प्रा. गायकवाड सुवर्णा बुवासाहेब	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. रावडे काजल सुरेश	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., सेट गेट

✦ भौतिकशास्त्र विभाग ✦

प्रा. आंबरे नितीन ज्ञानेश्वर	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. केंगले पौर्णिमा संजय	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., सेट
प्रा. कदम दीपांजली संजय	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.
प्रा. मुलाणी सिमरन समीर	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.

✦ रसायनशास्त्र विभाग ✦

डॉ. हिंगणे दत्तात्रय गोविंद	प्रोफेसर	एम.एस्सी., पीएच्.डी., सेट
प्रा. भांगरे गणेश नारायण	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, सेट
डॉ. भरड प्रज्ञा अरुणराव	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट, पीएच्.डी.
प्रा. वानखेडे विजय बबन	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. बत्रा रीमा रोशनलाल	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., सेट
प्रा. मेचकर सागर राजेंद्र	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.
प्रा. धुमाळ काजल संजय	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी.

✦ संख्याशास्त्र विभाग ✦

प्रा. बाठे प्रसाद तायाजी	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., नेट
प्रा. गवळी प्रियांका बाळासाहेब	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., बी.एड्.

बी.बी.ए.(सी.ए.)

प्रा. पवार विनिता तुषार	सहायक प्राध्यापक	एम.सी.ए.
प्रा. इंगवले सारिका सुरेश	सहायक प्राध्यापक	एम.एस्सी., कॉम्प्युटर सायन्स
प्रा. धायगुडे ज्योती किरण	सहायक प्राध्यापक	बी.बी.ए., सी.ए.

बी. व्होक

प्रा. बिडबाग दत्तात्रय बाबुराव	सहायक प्राध्यापक	एम.सी.एम.एस., नेट, सेट, आयएफएस
प्रा. देशमुख अनिरुद्ध नंदू	सहायक प्राध्यापक	एम.ए., सेट

शारीरीक शिक्षण विभाग

डॉ. लोहोटे पांडुरंग किसन	शारिरीक शिक्षण संचालक	एम.ए., बी.एड्., सेट, पीएच्.डी.

ग्रंथालय विभाग

डॉ. अंब्रे तृप्ती सुभाष	ग्रंथपाल	एम.ए., एम.लिब., पीएच्.डी.

कनिष्ठ महाविद्यालय विभाग

श्रीमती जाधव रुपाली प्रमोद	पर्यवेक्षक	एम.ए., बी.एड्.
श्री. पाटील रमेश पांडुरंग	मानसशास्त्र	एम.ए., बी.एड्.
श्री. जगदाळे लक्ष्मण गणपतराव	इंग्रजी	एम.ए., बी.एड्.
श्री. गोरडे सावकार गोपाजी	भूगोल	एम.ए., बी.एड्.
डॉ. मोहिते किरण बापू	कॉमर्स	एम.कॉम., बी.एड्.
सौ. तारळेकर अनिता संदिप	कॉमर्स	एम.कॉम., बी.एड्.
श्रीमती चव्हाण शितल तेजस	अकौटन्सी	एम.कॉम., बी.एड्.
श्री. शेळके संजय छबुराव	अर्थशास्त्र	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती मोरे शुभांगी किसन	हिंदी	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती गायकवाड राजश्री सुरेश	मराठी	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती किरवे स्वप्ना श्रीधर	फिजिक्स	एम.एस्सी., बी.एड्.
श्रीमती झोपे लिना दिलीप	गणित	एम.एस्सी., बी.एड्.
श्रीमती नाईक स्मिता सोपानराव	बायोलॉजी	एम.एस्सी., बी.एड्.
श्रीमती भांबारे शर्मिला वासुदेव	हिंदी	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती काकडे मनिषा सुरेश	मराठी	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती कुदळे माणिक शिवाजी	भूगोल	एम.ए., बी.एड्.
श्रीमती शेळके कोमल मुगुटराव	केमिस्ट्री	एम.एस्सी., बी.एड्.
श्री. मोरे अक्षय सुनील	वाणिज्य	एम.कॉम., बी.एड्.
श्री. महानवर बिरुदेव ज्ञानेश्वर	इतिहास	एम.ए.
सौ. क्षीरसागर स्वाती निलेश	इंग्रजी	एम.ए., बी.एड्.

शिक्षकेतर सेवक स्टाफ

सेवकाचे नाव	हुद्दा	शैक्षणिक पात्रता
सौ. नाईक रत्नप्रभा	अधीक्षक	बी.कॉम., बी.लिब.
श्री. शेवाळे नवनाथ	मुख्य लिपिक	एच.एस.सी.
श्रीमती शेडगे किर्ती	ज्युनि. स्टेनो	बी.ए., शॉर्ट हॅण्ड
श्रीमती पवार अंजली	वरिष्ठ लिपिक	एम.कॉम.
श्री. बोभाटे संतोष	सहाय्याक ग्रंथपाल	एम.कॉम., एम.लिब.
श्रीमती भागवत संध्या	कनिष्ठ लिपिक	बी.कॉम.
श्री. औटे राजेंद्र	कनिष्ठ लिपिक	एच.एस.सी.
श्री. जाधव राजू	प्रयोगशाळा सहाय्यक	एच.एस.सी.
श्री. दाते पंढरीनाथ	प्रयोगशाळा सहाय्यक	एम.ए., एम.लिब.
श्री. पाटोळे संजय	प्रयोगशाळा परिचर	बी.ए.
श्री. देसाई सुरेश	प्रयोगशाळा परिचर	एस.एस.सी.
श्री. नवले अनिल	ग्रंथालय परिचर	बी.ए., बी.लिब.
श्री. शिंदे बाळासाहेब	ग्रंथालय परिचर	बी.ए., बी.लिब.
श्री. बोधक बाळासाहेब	प्रयोगशाळा परिचर	एच.एस.सी.
श्रीमती काकडे आशालता	ग्रंथालय परिचर	एस.एस.सी.
श्री. जाधव पांडुरंग	ग्रंथालय परिचर	एस.एस.सी.
श्रीमती झरेकर रंजना	प्रयोगशाळा परिचर	एस.एस.सी.
श्री. मुऱ्हे रोहिदास	प्रयोगशाळा परिचर	बी.ए.
श्री. कादबाने वैभव	ग्रंथालय परिचर	एच.एस.सी.
श्री. बोकड अंकुश	ग्रंथालय परिचर	एस.एस.सी.

दि प्रेस रजिस्ट्रेशन ॲक्ट नियम ८ फॉर्म नं. ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

प्रकाशन स्थळ : रयत शिक्षण संस्थेचे, महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी–वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.

प्रकाशन काल : वार्षिक

प्रकाशकाचे नाव : प्र. प्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी–वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.

संपादकाचे नाव : डॉ. वैशाली खेडकर
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी–वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.

मुद्रकाचे नाव : संतोष तोरणमल
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
स्वाती ग्राफिक्स, काळेवाडी, पुणे ४११ ०१७.

मी प्र. प्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती / तपशील माझ्या माहिती व समजुतीप्रमाणे बरोबर आहे.

प्र. प्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) पांडुरंग भोसले
प्रकाशक

'शाल्मली' या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही, शिवाय अंकातील साहित्यकृतींच्या स्वतंत्रतेची अन्य जबाबदारी लेखकांची / लेखिकांची आहे.

हा अंक खाजगी वितरणासाठी आहे.

Innovation and Incubation Cell and Department of Chemistry organized study tour to CSIR-National Chemical Laboratory, Pashan, Pune on 8th October 2024

UG and PG students of Department of Chemistry participated in College Level Avishkar on 30th September 2024

Live streaming of Nobel Prize in Chemistry organized in Chemistry Department on 9th October 2024

Industrial Visit to Fujifilm Industry, Sanaswadi, Pune organized by Dept. of Chemistry on 8th January 2025

Short Term Course- Certificate Course in Cloud Computing & Sales force got 2nd Prize BBA(CA) Dept.

Workshop On Artificial Intelligence for B.Com.(CA) / Old BBA(CA) students

Induction Program- 2024-25 for
F.Y.B.Com. (CA) Students

Parents – Teachers Meeting Program (2024-25) -
for B.Com. (CA) / Old BBA(CA) students

Eye Care Awareness Program conducted for parents of B.Com.(CA) / Old BBA(CA) students and
provide free health check-up (Extension Activity)

Chief Guest :- Famous Director Pritam S. K Patil (Alyad palyad), Public relation off P.C.M.C Mr. Kiran Gaikwad, Hon. Prin., Prof. (Dr.) Madhav Sarode, Dr. Dattatray Hingane, (Nodal Officer) Prof. Dattatray Bidbag (Head of Department), Vice Prin. Prof.(Dr.) Pandurang Bhosale , Vice Prin. Dr. Maruti Kekane Mr. Anirudha Deskmukh, Prof. Kailas Puri.

18th October 2024 — A comprehensive workshop on Advertising and Brand Management was conducted by renowned marketing and Creative expert Mr. Sheetal Vaidya (Tech Mahindra) at Mahatama Phule Mahavidyalaya

On 13th Dec. 2024 to 22 March 2024 The Department of Mass Communication recently undertook a creative initiative by organizing a Playback (Audio-Video Song) Project for its students

"Dialogue with the Author" Workshop Held at Mahatma Phule Mahavidyalaya"

"Dialogue with the Author" Workshop Held at Mahatma Phule Mahavidyalaya

Short Term Courses Exhibition

Hon. Chief Guests - Mr. Jagdish Satav, Mr. Sandeep Sakore, Mr. Satish Fuge

During the idol worship, the chief guest, the principal of the college, Prof.(Dr.) Pandurang Bhosale, and other dignitaries were present

Winner - A Certificate Course in
Cloud Computing and Salesfore

Winner - A Certificate Course in
Career Prospects in Intellectual Property Rights

डॉ. वैशाली खेडकर लिखित 'स्त्री आत्मकथा के बहाने' पुस्तकाचे प्रकाशन करताना मा. ॲड. भगीरथ शिंदे साहेब (व्हा. चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा) व इतर मान्यवर

डॉ. वैशाली खेडकर यांचा शैक्षणिक वर्ष २०२४–२५ मधील उत्कृष्ट शैक्षणिक व संशोधन कामगिरीबद्दल सत्कार

डॉ. एस. आर.रंगनाथन जयंतीनिमित्त मान्यवर व प्राचार्य यांच्या हस्ते प्रतिमा पूजन (दि. १२/०८/२०२४)

डॉ. एस. आर.रंगनाथन जयंतीनिमित्त मान्यवरांच्या हस्ते भित्तीपत्रकाचे उद्घाटन

डॉ. एस. आर.रंगनाथन जयंतीनिमित्त दोन दिवसीय वाचन उपक्रम

वाचन प्रेरणा दिनाच्या विशेष व्याख्यानात प्रमुख अतिथी प्रा.डॉ.राजेंद्र थोरात आपले मार्गदर्शनपर व्याख्यान देताना (दि.१६/१०/२०२४)

महाविद्यालयाच्या ग्रंथालय विभागास लेखक प्राचार्य डॉ. श्रीपाल सबनीससाहेब व लेखिका सौ. ललिता सबनीस यांची सदिच्छा भेट दि. ०८/०१/२०२५

ग्रंथालय विभाग आणि राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित ''वाचन संस्कृती महाराष्ट्राची'' उपक्रमांतर्गत व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ. श्रीपाल सबनीस व सौ. ललिता सबनीस

''वाचन संस्कृती महाराष्ट्राची'' उपक्रमांतर्गत ग्रंथप्रदर्शन प्रमुख अतिथी मा. प्रा. प्रदीप दत्तात्रय कदम (दि. ०२/०१/२०२५)

ग्रंथालय विभाग

''वाचन संस्कृती महाराष्ट्राची'' उपक्रमांतर्गत सामूहिक वाचन करताना महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थी (दि. ०४/०१/२०२५)

मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडानिमित्त आयोजित 'मराठी भाषा क्षेत्रातील पत्रकारितेच्या संधी' या विषयावरील विशेष व्याख्यान : प्रमुख अतिथी मा.गोविंद वाकडे आपले मनोगत व्यक्त करताना (दि.२२/०१/२५)

ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विषयात सेट परीक्षा उत्तीर्ण

तृप्ती जोशी

गजगौरी जाधव

निखील जगताप

पायल पगारे

पुजा करचे

सोनी अहिरे

मनीषा खैरे

नाजुका बोंबले

Patil Siddhesh
University Players
Cycling

Late Manthan
University Players
Cycling

Magar Atharva
University Player
Shooting

Bhakare Atharva
University Player
Water Polo

Salunkhe Priti
University Players
Table tennis

Athawale Ganesh
University Player
Athletics

Sidhesh Patil
University Players
Cycling

Devshree Lahave
University Player
Athletics

Patil Virendrasingh
University Player
Cycling

Pande Raghav
National Player
Shooting

Patil Sainath
University Players
Cycling

Giri Nirmal
Athletics

Anurag Tajane
Power Lifting

Gawali Nayana
Boxing

Pardhi Sarthak
Boxing

Ganesh Pawar
Athletics

Biradar Hariom
Athletics

Mahamuni Soham
Water Polo

Pawar Ganesh
Athletics

Sunny Sutar
Athletics

Department of Physical Education and Sports

Vice Chancellor of S.P.P.U. Hon. Prof. (Dr.) Suresh Gosavi, Senate Member Dr. Ramesh Gaikwad, players and dignitaries during the Hockey Inter Zone Men's Competition and Players

Chief Guest Mr. Rushikesh Waghire felicitated Dr. Umshraj Paneru during the inauguration of the Women's Basketball Competition held on 1st Nov. 2024

Chief Guest Mr. Sandeep Tarate, Principal Prof. (Dr.) Pandurang Bhosale, and other dignitaries were present at the competition held on 15th-16th Oct. 2024

From left: Mr. Ganesh Athawale (Gold - 1500m & 5000m), Mr. Nirmal Giree (Gold - Javelin Throw), and Devshree Lahave (Gold - 100m & 200m) at the Inter-College Athletics

Sidhesh Patil, Virendrasing Patil, Manthan Late, and Sainath Patil represented the college at the All India Inter-University Cycling Track Competition

Atharva Magar Gold medal in 10m Air Rifle All India Inter-University Shooting Competitions organized by Panjab University, Chandigad from 8th to 18th Jan., 2025

Yoga Asnas practice of college staff on the occasion of International Yoga Day 21st June 2024

Under the Fit India Movement, a workshop on "Hypnotherapy for Mind and Physical Health" was held on 17th January 2025, with Prof. (Dr.) S. V. Patil as the keynote speaker, in the presence of the Principal and Vice Principal

Hon. Professor (Dr.) Sarode Madhav guiding the players and other dignitaries during. Under the Fit India Movement, a workshop on "Hypnotherapy for Mind and Physical Health" was held on 17th January 2025

Hon. Principal Professor (Dr.) Sarode Madhav and players of Basketball Women Competition Organised by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune from 1st Oct., 2024

डॉ. किशोर निकम मनोगत व्यक्त करताना

प्रबोधन प्रभात फेरी

प्रा. रोहित गुरव विभागीय समन्वयक शिबिरास सदिच्छा भेट व मार्गदर्शन

बेस्ट स्वयंसेवक कु. प्रतीक्षा सुतार सत्कार

वनराई बंधारा

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

विशेष श्रमसंस्कार शिबिरात बौधिक सत्र

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उत्कृष्ट ग्रुप

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर वनराई बंधारा निर्मिती शिवापूर

शिवापूर येथील मशान भूमीत काम करताना स्वयंसेवक

एनएसएस उपक्रम

नशा मुक्ती शपथ

एड्स जनजागृती कार्यक्रम

आरोग्य जागृती व्याख्यान देताना मा. संदीप कुयटे

नेत्र तपासणी शिबीर

महात्मा गांधी जयंती कार्यक्रम

मतदार जनजागृती कार्यक्रम

ज्ञानसरिता दिंडी

महाविद्यालयीन परिसरात श्रमदान करताना विद्यार्थी

रक्तदान शिबिरात रक्तदात्यांचा सत्कार

विश्व मराठी साहित्य संमेलन सहभाग

हर घर तिरंगा उपक्रम

सांस्कृतिक स्पर्धांमध्ये विशेष उल्लेखनीय कामगिरी

अभिषेक नीलकंठ नायबळ (एम ए I– अर्थशास्त्र) या विद्यार्थ्याने सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे यांच्या वतीने आयोजित पश्चिम विभागीय (झोनल) –२०२४ या युवक महोत्सवाच्या संघात लोकवाद्यवृंद या कला प्रकारात गणपत विद्यापीठ, म्हैसाना, गुजरात येथे सहभाग

रयत शिक्षण संस्थेच्या कर्मवीर विद्याप्रबोधिनीच्या वतीने आयोजित पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील राज्यस्तरीय महाविद्यालयीन प्रश्नमंजूषा स्पर्धेत जयदीप कुमार भालेराव (एम.ए.I–अर्थशास्त्र) याला तृतीय क्रमांक प्राप्त

रयत शिक्षण संस्थेच्या कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी च्या वतीने आयोजित पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील राज्यस्तरीय महाविद्यालयीन प्रश्नमंजूषा स्पर्धेत स्नेहा संतोष दांगट (एफ.वाय.बी.ए.) तृतीय क्रमांक प्राप्त

सांस्कृतिक प्रतिनिधी मुस्कान इब्राहीम गोलंदाज (एस.वाय.बी.ए.–हिंदी) हिचे 'दिल की बातें','अल्फाज –ए –रूह' हे दोन काव्यसंग्रह प्रकाशित .

रोहित रतन खैरनार (एस.वाय.बी.ए.–अर्थशास्त्र) दि. ३०/०९/२०२४ ते ०४/१०/२०२४ या कालावधीत मोतीलाल नेहरु महाविद्यालय, दिल्ली विद्यापीठ, दिल्ली द्वारा आयोजित आंतरराष्ट्रीय ऑनलाइन हिंदी कार्यशाळेमध्ये सहभाग तसेच Book chapter'The Purple Sky' ISBN ग्रंथात प्रकाशित

दि. ३१/१२/२०२४ रोजी महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी, पुणे येथील सांस्कृतिक समितीच्या वतीने 'Nature and Environment' या विषयावर आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन रील मेकिंग स्पर्धेमध्ये अनेश अंकुश पवार (टी.वाय.बी.एस्सी.) यास प्रथम क्रमांक प्राप्त

विवेक वाहिनी

विवेक वाहिनी आयोजित "मानसिक आरोग्य आणि ताण निराकरण प्रक्रिया" या विषयावर व्याख्यान व्याख्याते– मा. डॉ. रमेश पाठारे

मा. डॉ. रमेश पाठारे यांच्या व्याख्यानादरम्यान घेतलेल्या उपक्रमात विध्यार्थ्यांनी उस्फूर्त सहाभाग नोंदवला

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ

प्रमुख पाहुणे – रयत शिक्षण संस्थेचे व्हाईस चेअरमन
ॲड. भगीरथ शिंदे यांचा सत्कार

प्रमुख पाहुणे– रयत शिक्षण संस्थेचे
व्हाईस चेअरमन ॲड. भगीरथ शिंदे

प्रास्ताविक – प्रा. भाऊसाहेब सांगळे

डॉ. वैशाली खेडकर यांच्या पुस्तकाचे प्रकाशन
प्रमुख पाहुणे ॲड. भगीरथ शिंदे, प्राचार्य डॉ. पांडुरंग भोसले,
कार्याध्यक्ष भाऊसाहेब सांगळे, उपप्राचार्य डॉ. कामायनी सुर्वे

विद्यार्थ्यांना पारितोषिक देताना उपस्थित मान्यवर

विद्यार्थ्यांना पारितोषिक देताना उपस्थित मान्यवर

Pimpri Chinchwad International Film Festival

Pimpri Chinchwad International Film Festival Inauguration

Principal Prof. (Dr.) Pandurang Bhosle addressing the participant in Pimpri Chinchwad international film festival

Felicitation by Principal Prof.(Dr.) Pandurang Bhosle felicitating the participant in the festival

Makers and child artists of team "Songati" during the short film screen in the Campus II

Renowned novelist Sharad Tandale along with the organiser members of PCMC and Mahatma Phule Mahavidyalaya

Additional commissioner of PCMC felicitating the Principal Dr. Arun Andhale during the award ceremony

Award winner makers and producer during the award ceremony along with the dignitaries

The organiser committee who organise the Pimpri Chinchwad international film festival

PCMC Public relation officer Kiran Gaikwad giving award and to HoD of mass communication Mr. Dattatraya Bidbag

सेवानिवृत्ती समारंभ

Hon. Chief Guest Joint Secretary (Higher Education) Prin.Dr. Shivling Menkudale,
Hon. Guest Shri Aatmaram Jadhav, Hon. Guest Prin. Dr. K. H. Shinde, Hon. Guest Prin. Dr. K. G. Kanade
& Prin. Dr. Madhav Sarode on the Occasion of Dr. Mrunalini Shekhar,
Dr. Bharati Yadav, Dr. Jyoti Thorat farewell function.

Hon. Chief Guest Prin. Dr. Shivling Menkudale
(Joint Secretory, Rayat Shikshan Santha, Delivering the Speech on the Occassion of farewell function

Occasion of workshop on Self Employment and Entrepreneurship Development

Hon. Guest Mr. Shrijit Nayar and
Prin. Prof. Dr. Pandurang Bhosale

Hon. Guest Mrs. Surekha Mane
and Prin. Prof. Dr. Pandurang Bhosale

Hon. Guest Mr. Shijit Nayar

रॅगिंग प्रतिबंधक पोस्टर स्पर्धा प्रदर्शन

रॅगिंग प्रतिबंधक पोस्टर स्पर्धा प्रदर्शन पाहताना प्राचार्य डॉ. माधव सरोदे आणि इतर समिती सदस्य

स्पर्धा परीक्षा

कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मा. प्राचार्य बाळ कांबळे

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा. प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

समिती चेअरमन
डॉ. प्रविण बोरसे

आभार प्रदर्शन करताना
डॉ. पांडुरंग लोहोटे

कार्यक्रमासाठी उपस्थित प्राध्यापक, विद्यार्थी

Innovation and Incubation Cell

A Lecture on Innovation and Start-up Ecosystem as a Career Path organized by Innovation and Incubation Cell on 16th August 2024

NEP CELL 2024-25 School Connect 2.0 Lecture

Prof. Vikram Udar from commerce department, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune conducted lecture about importance of NEP Cell 2024-25 "School Connect 2.0" at Kanya Vidyalaya, Pimpri, Pune

Prof. Pokale Vijaya from commerce department, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune conducted lecture about brief information about NEP Cell 2024-25 "School Connect 2.0" at Kanya Vidyalaya, Pimpri, Pune

Prof. Thongire Seema from commerce department, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune conducted lecture about how to improve study method using digital gadgets. She demonstrate practical about using of digital method in teaching

Prof. Vikram Udar from commerce department, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune conducted lecture about rules of NEP Cell 2024-25 "School Connect 2.0" at Kanya Vidyalaya, Pimpri, Pune

प्लेसमेंट

५ मार्च २०२५ रोजी महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, औंध यांच्या संयुक्त विद्यमाने औंध येथे आयोजित केलेल्या ''जॉब फेयर– Pool Campus Drive'' क्षणचित्रे

मा.प्राचार्य डॉ. अरुण आंधळे, प्राचार्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, उपप्राचार्य प्रो.(डॉ.) कामायनी सुर्वे, उपप्राचार्य डॉ. मारुती केकाणे यांच्या हस्ते सहभागी कंपन्यांचे HR प्रतिनिधींचे स्वागत करताना

विद्यार्थ्यांच्या प्रत्यक्ष मुलाखती

एकूण २६ कंपन्या सदर जॉब फेयरसाठी सहभागी झाल्या संबधित कंपन्यांचे रजिस्ट्रेशन करताना

स्टाफ ॲकडमी

स्टाफ ॲकडमी मध्ये लेक्चर देताना मायक्रोबायोलॉजी विभागाच्या प्रमुख प्रो.(डॉ.) संगीता अहिवळे

स्टाफ ॲकडमी मध्ये लेक्चर देताना बी.बी.ए.(सी.ए.) विभागाच्या प्रमुख प्रा. सारिका इंगवले

प्रमुख मार्गदर्शक मा. सागर पोमण,
पोलीस निरीक्षक (गुन्हे अन्वेषण), पिंपरी

मा. विक्रांत मंडपे (कार्यक्रम अधिकारी, आकाशवाणी, पुणे)
यांचे मनोगत

मा. कैलास शिंदे (उद्घोषक, आकाशवाणी, पुणे) यांचे मनोगत

मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे यांचे अध्यक्षीय मनोगत

ध्वजारोहण

१५ ऑगस्ट २०२४

२६ जानेवारी २०२५

प्राचार्य डॉ. पांडुरंग गायकवाड यांचे व्याख्यान

प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले यांचे अध्यक्षीय मनोगत

शाल्मली प्रकाशन

शाल्मली वार्षिक अंकाच्या प्रकाशनासाठी उपस्थित
मा.प्रो.डॉ. प्रभाकर देसाई (अधिष्ठाता, आंतरविद्याशाखा, सा.फु.पु.वि.)

शाल्मली वार्षिक अंकाच्या प्रकाशन सोहळ्याचे अध्यक्ष
प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे

शाल्मली वार्षिक अंकाचे संपादक मंडळ व सदस्य

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व महात्मा फुले जयंती

अध्यक्ष प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

अभिवादन

प्रमुख पाहुणे मा. राजेश आगळे (उपायुक्त, पिं.चिं.मनपा.)

मा. संतोष शिंदे (प्रदेश महासचिव, रयत विद्यार्थी मंच)

महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे पुण्यतिथी

अभिवादन

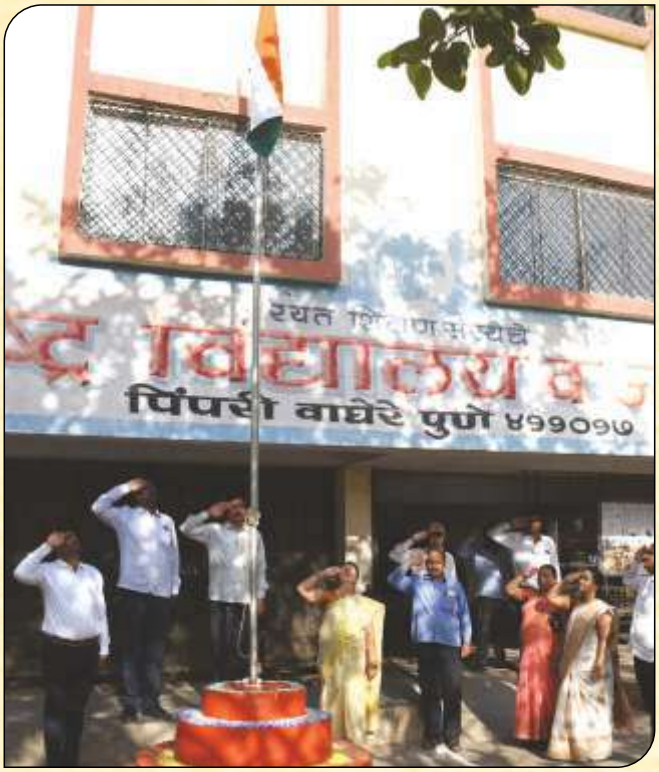

प्रमुख पाहुणे मा. प्राचार्य प्रदीप कदम (कॉन्क्वेस्ट महाविद्यालय, पुणे)

श्रोतृवंद

माजी विद्यार्थी मेळावा

१ मे महाराष्ट्र दिन व कामगार दिन

अध्यक्ष प्राचार्य प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले

मा. विशाल मासुळकर (अध्यक्ष, MPMAA)

मा. बाळासाहेब वाघेरे (खजिनदार, (अध्यक्ष, MPMAA)

मा. विजयराव चौधरी (सुप्रसिद्ध उद्योजक)

अभिवादन

रयत शिक्षण संस्थेचे, **महात्मा फुले महाविद्यालय**, पिंपरी, पुणे ४११०१७.

मा. विक्टर गारलेक यांचे स्वागत करताना मा. संजोग वाघेरे–पाटील

उद्घाटक मा. विक्टर गारलेक मार्गदर्शन करताना

प्रास्ताविक – प्राचार्य प्रो. (डॉ.) पांडुरंग भोसले

अध्यक्षीय मनोगत – मा. प्राचार्य डॉ. अरुण आंधळे

आभार – मा. प्राचार्य डॉ. संजय नगरकर

आंतरराष्ट्रीय परिषदेत महाविद्यालयाच्या विविध विभागातील एकूण १७ पुस्तकांचे प्रकाशन

मा. प्राचार्य डॉ. अरुण आंधळे , मा. प्राचार्य डॉ. संजय नगरकर, डॉ. लुडमिला सेकाचेव्हा, श्रीमती डॉ. विश्वदीप मधुमती कुंजूर, श्री. विक्टर गारलेक, डॉ. स्नेहल तावरे, श्री. जी. बी. सोनगावकर

महाराष्ट्राचा मानबिंदू
लोकमत
पुणे । शनिवार
४.१.२०२५

आयुष्यात कुठे पॉज घ्यायचा, हे आताच्या पिढीला चांगले समजते

मंजुश्री बोबडे : महात्मा फुले महाविद्यालयात स्वयंसिद्धा पुरस्कार वितरण

कर्मवीर भाऊराव पाटिल सत्यशोधक विचारों के क्रियाशील प्रवर्तक

डॉ. एस. एन. पठान के विचार

कार्य और शिक्षा क्षेत्र में उनके योगदान पर डाला प्रकाश

पुढारी

आंतर विभागीय हॉकी स्पर्धा संपन्न

प्रभात

पिंपरीगावात एड्स जनजागृती रॅली

दैनिक झुंजार जनता
कुटेभाषी अटकेच सांगा कोणत्या मुंबई पेक्षी स्वतंत्र दैनिक
मुख्य संपादक इस्माईल एस.शेख 8180068180
www.zunjarjanta.in - 02 Aug 2024 - Page 1

सिद्धेश पाटील याचे सायकलिंगमध्ये यश

: महाराष्ट्र राज्याचे उपमुख्यमंत्री मा. ना. अजितदादा पवारसाहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त पुणे ते बारामती या दरम्यान आयोजित सायकलिंग स्पर्धेत रयत शिक्षण संस्थेच्या महात्मा फुले महाविद्यालयातील तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गातील सिद्धेश पाटील याने प्रथम क्रमांक मिळविला. २०२२,२०२३ व २०२४ या सलग तीन वर्षात सदर स्पर्धेत प्रथम क्रमांक मिळवून त्यांनी हॅटट्रिक आहे. त्याच्या या यशाबद्दल महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) माधव सरोदे, उपप्राचार्य डॉ. मृणालिनी शेखर, शारीरिक शिक्षण संचालक डॉ. पांडुरंग लोहोटे, प्राध्यापक यांनी त्याचे अभिनंदन केले.

दैनिक झुंजार जनता
कुटेभाषी अटकेच सांगा कोणत्या मुंबई पेक्षी स्वतंत्र दैनिक
मुख्य संपादक इस्माईल एस.शेख 8180068180
www.zunjarjanta.in - 24 Oct 2024 - Page 1

हॉकी (मुले) स्पर्धा संपन्न सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ व पुणे जिल्हा विभागीय क्रीडा समिती अंतर्गत रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय यांनी संयुक्तपणाने स्पर्धांचे आयोजन केले

'लिंग भेदभाव संवेदीकरण' पर एसएम जोशी कॉलेज में कार्यशाला

उपेक्षितांचा आवाज ऐकणारे संवेदनशील शासन असावे

डॉ. सबनीस यांचे प्रतिपादन; वार्षिक शब्दोत्सव उपक्रमांतर्गत पुरस्कार प्रदान सोहळा

पिंपरी, ता. ९ : ...लोकशाहीत शासनाने उपेक्षितांचा आवाज ऐकणारे संवेदनशील शासन असावे, असे प्रतिपादन ज्येष्ठ साहित्यिक डॉ. सबनीस यांनी केले. ...

उपेक्षितांचा आवाज ऐकणारे संवेदनशील शासन असावे

...

दैनिक झुंजार जनता

सायबर सुरक्षा काळाची गरज –मा. सागर पोमण

...

महात्मा फुले महाविद्यालयात महात्मा बसवेश्वर ग्रंथाचे प्रकाशन

पिंपरी, ता. ९ : ...

लोकमत

'स्त्री, पुरुष दोघांनीही सुविचारी होणे गरजेचे'

...

आंतरराष्ट्रीय चित्रपट महोत्सवात 'निर्जली'ची बाजी

...

सिर्फ राजभाषा नहीं बल्कि विश्व भाषा है हिंदी

विश्व हिंदी दिवस पर डॉ. स्वाति वझे ने कहा

...

लोकशाहीसाठी उपेक्षितांचा आवाज ऐकणारे संवेदनशील शासन असावे : सबनीस

लोकमत दि. ९ मार्च, २०२५

...

भारत अजूनही प्रजासत्ताक झालेला नाही

...

यांचाही करण्यात आला गौरव

...

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय

पिंपरी–वाघेरे, पुणे–४११ ०१७.

यु.जी.सी. मान्यताप्राप्त आणि सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्न

Reaccredited at 'A++' Grade with CGPA 3.61 by NAAC, Bengaluru (4th Cycle)

DST-FIST College
'सेडा' चा उत्कृष्ट कॉलेज पुरस्कार

उपलब्ध अभ्यासक्रम सुविधा

बी.ए.
मराठी
हिंदी
इंग्रजी
इतिहास
भूगोल
अर्थशास्त्र
मानसशास्त्र

एम.ए.
मराठी
हिंदी
इतिहास
भूगोल
(एम.ए./एम.एस्सी.)
अर्थशास्त्र

एम.कॉम.
कॉस्टिंग
बॅंकिंग

बी.कॉम.
अकौंटन्सी
कॉस्टिंग
बॅंकिंग

एम.एस्सी.
रसायनशास्त्र
सूक्ष्मजीवशास्त्र

बी.एस्सी.
रसायनशास्त्र
पदार्थविज्ञान
सूक्ष्मजीवशास्त्र

बी.बी.ए. (सी.ए.)

बी.व्होक.
मास कम्युनिकेशन

य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक यांचे बी.ए., बी.कॉम., बी.लिब. व एम.लिब. हे कोर्सेस उपलब्ध.

महाविद्यालयातील विविध सुविधा

- पीएच.डी., सेट–नेट असे उच्च गुणवत्ताधारक व अनुभवी प्राध्यापक.
- विद्यार्थ्यांचा विकास हाच आमचा ध्यास, त्यासाठी विविध योजना.
- गरीब व होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी – 'कमवा आणि शिका' योजना.
- स्पर्धा परीक्षा व प्लेसमेंट संदर्भात विशेष मार्गदर्शन.
- आर्थिक व शैक्षणिक दृष्ट्या मागे पडलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी विशेष मार्गदर्शन.
- विशेष शिष्यवृत्ती योजना, विद्यार्थी दत्तक पालक योजना, उद्योजकता व व्यक्तिमत्त्व विकास योजना.
- विविध सांस्कृतिक उपक्रम, विद्यार्थिनी कल्याण योजना (महिला मंच उपक्रम)
- बहि:शाल शिक्षण योजनेद्वारे तज्ज्ञांचे मार्गदर्शन.
- सामाजिक जाणिवेसाठी राष्ट्रीय सेवा योजना, रक्तदान, मागास खेडे दत्तक योजना व महिला मंच उपक्रम.
- विद्यार्थी – पालक – शिक्षक सुसंवाद – पालक मेळावे, माजी विद्यार्थी मेळावा, विद्यार्थी दत्तक योजना, नियतकालिक
- सुसज्ज संगणक प्रयोगशाळेद्वारे विज्ञानयुगात भरारी मारण्याची संधी.
- समुपदेशन केंद्राची सुविधा.
- विज्ञान संशोधनासाठी सुसज्ज संशोधन प्रयोगशाळा.
- इंग्रजीतून उत्तम संभाषण करण्याची / शिकण्याची संधी.
- समृद्ध व संपूर्ण संगणकीकरण झालेले ग्रंथालय.
- नोंदणीकृत व सक्षम माजी विद्यार्थी संघटना.
- आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धांमध्ये विद्यार्थ्यांची निवड व पदक प्राप्त.
- प्रशस्त क्रीडांगण व विविध क्रीडा साहित्याने समृद्ध असा क्रीडा विभाग.
- राष्ट्रीय छात्र सेना (NCC)

रोजगाराभिमुख ४३ शॉर्ट टर्म कोर्सेस

- Advertisement Writing
- Fashion Designing
- GIS
- Modi Manuscript
- School Psychology
- Spoken English
- Share Market
- Beauty and Wellness
- Basics of Stock Market
- Pharmaceutical Techniques
- Information Technology
- Personality Development
- Proof Reading and Editing
- DTP & Book Publishing
- Psychological Counseling and Guidance
- Economics for Competitive Examination
- English for Competitive Examination
- Journalism for Electronic Media
- NET and SET Examinations
- Soft Skills Development
- Cloud Computing and Salesforce
- Herbal Cosmetics
- Bio-informatics
- Drug Designing
- C Programming
- Automation Testing
- ChatGPT for Beginners
- Instrumental Methods of Chemical Analysis
- Repairing of Domestic Electrical Home Appliances
- Basics of Computer and Cyber Security
- Self Employment & Entrepreneurship Development
- Pre-Recruitment Training for Police & Army
- CCTV Installation and Repairing
- Quality Management System (QMS) & Food Safety Management System (FSMS)
- Career Prospects in Intellectual Property Rights

प्रो.(डॉ.) पांडुरंग भोसले
प्र. प्राचार्य, महात्मा फुले महाविद्यालय,
पिंपरी, पुणे ४११०१७.